

วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

The Journal of Institute of Trainer Monk Development

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2565

Vol.5 No.2 April-June 2022

ISSN: 2586-9841 (Print)

ISSN: 2773-983X (Online)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษา รวมถึงผู้สนใจ ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านการฝึกอบรม และผลงานทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ตลอดจนบทวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่เสนอองค์ความรู้ใหม่ และสหวิทยาการด้านการศึกษา การพัฒนาการศึกษา หลักสูตรการเรียนการสอน การฝึกอบรมสำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

2) เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางพระพุทธศาสนาและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในเชิงวิชาการ

กระบวนการพิจารณาบทความ

วารสารมีกระบวนการประเมินคุณภาพบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนตีพิมพ์ บทความที่จะได้รับการตอบรับเพื่อตีพิมพ์ในวารสารจะต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) ทั้งนี้ บทความจากผู้นิพนธ์ภายในสถาบัน จะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงานที่จัดทำวารสาร ส่วนบทความจากผู้นิพนธ์ภายนอกจะถูกพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่หน่วยงานที่ต่างกัน และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้มข้นในการประเมินคุณภาพบทความก่อนออกตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณะ ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากรหรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือ

ผู้เชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับแจ้งข่าวสารที่นำบทความลงตีพิมพ์ผลงานแล้ว พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร

ประเภทของบทความ : บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความทั่วไปและการวิจารณ์หนังสือ

บรรณาธิการ

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต,รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระปลัดสมชาย ปโยค,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย,ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ดร.ประสิทธิ์ แก้วศรี

สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แพทย์หญิงกฤตชญา ฤทธิ์ฤชัย

วิทยาลัยวิทยาศาสตร์การแพทย์เจ้าฟ้าจุฬาภรณ

ราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์

ผศ.วระเดช ภาวัตเวคิน

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ประสานงาน

แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกษริน บุตรา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าของวารสาร :

สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

ศาลาสันติวัคคีย์บริเวณบรมบรรพต (ภูเขาทอง)

วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

กรุงเทพมหานคร 10100

Email: monkde2563@gmail.com

online journal: <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tmd/index>

บทบรรณาธิการ

วารสารสถาบันพัฒนาพระวิทยากรฉบับนี้เป็นปีที่ 5 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2565 โดยได้คัดเลือกบทความเผยแพร่ในฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 14 บทความและบทความวิชาการ จำนวน 7 บทความ รวมทั้งหมด 21 บทความ เนื้อหาบทความโดยรวมยังคงเกี่ยวข้องกับหลักการศึกษา การพัฒนา การออกแบบหลักสูตร ภาษาไทย และการตีความพระไตรปิฎก ที่สามารถนำไปใช้ควบคู่กับการพัฒนาสังคมได้โดยรวม และแต่ละบทความมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

พระมหาภูมิมรพี ขำช่วย และคณะ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1” ได้เสนอผลสัมฤทธิ์ว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกัน แต่พบว่าคณะกรรมการสถานศึกษาและครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พระใบฎีกาวิรัช ไชยบุญ และคณะ ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1” ได้เสนอแนวทางการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาว่า ควรแก้ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรมเป็นวาระแห่งชาติ เช่น จัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจต่อการจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระยะยาว มีการทบทวนระบบจัดสรรงบประมาณของโรงเรียนขนาดเล็กมีอยู่อย่างจำกัดแต่ภาระงานเทียบเท่ากับโรงเรียนอื่นๆ จัดให้มีการสนับสนุนการจัดสรรอัตราค่าจ้างครูที่สอดคล้องกับโรงเรียนขนาดเล็ก รวมทั้งจัดสรรอุปกรณ์สื่อการเรียนเทคโนโลยีดิจิทัล และผู้บริหารควรใช้ภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาโรงเรียน ด้วยการแสวงหาหาความรู้ด้วยการศึกษาจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระวุฒิชัย สุขสวัสดิ์ และดร.อริสรา บุญรัตน์ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2” พบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานนั้น มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม แตกต่างเช่นเดียวกัน

พระอธิการจิรพัทธ์ ภูเพ็ชรและคณะ เสนอบทความวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม” ได้เสนอให้เห็นถึงภาวะของผู้นำชุมชนมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักเบญจศีลเบญจธรรม ดังนี้ 1) การไม่เบียดเบียนต่อชีวิตผู้อื่น 2) การเคารพในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น 3) ไม่ล่วงละเมิดสามีหรือภรรยาของบุคคลอื่น 4) สื่อสารโดยไม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง และ 5) งดเว้นจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ หรือสิ่งที่เป็นอบายมุข ซึ่งเป็นการปฏิบัติตนให้สมควรกับการเป็นผู้นำที่ดีสามารถสร้างความเชื่อมั่นในสร้างเสริมชุมชนสันติสุขต่อไป

ชไมพร กิติและคณะ ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี” เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารงานทั้ง 3 ด้าน อันได้แก่ ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน ด้านมิติของกระบวนการบริหาร และด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ เพื่อเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ในด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ และหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้เพื่อเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานมากยิ่งขึ้น

รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร และพระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน” มีองค์ประกอบดังนี้ คือ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยาภาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผน การนำแผนไปใช้ปฏิบัติ และการประเมินผลกับสถานศึกษาของตนเอง รวมทั้งร่วมกันกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน

กฤติยา ถ้ำทอง เขียนบทความงานวิจัยเรื่อง “พลังยุวพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สู่ชาวปลอมในยุคดิจิทัล” ได้เสนอการถอดบทเรียนกิจกรรมอบรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้ชาวปลอมยุคดิจิทัล ผลที่ได้คือ (1) การรู้จักเครือข่ายสื่อดิจิทัลออนไลน์ การเกิดชาวปลอม เป้าหมาย และผลความเสียหาย (2) เกิดหลักคิดวิเคราะห์การสร้างชาวปลอม และวิธีนำมาเป็นเครื่องมือในการเสกสื่อ (3) รู้เทคนิคพิเศษการตรวจสอบชาวปลอมโดยหลักกาลามสูตร และหลักโยนิโสมนสิการ

ภัททิรา เดชฤกษ์ปานและคณะ ได้เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพของชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา” โดยเสนอผลสัมฤทธิ์ว่า พัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกของครูที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระหว่างการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชสูงขึ้น นอกจากนี้ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก เนื่องจากมีจัดบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมด้วยกิจกรรมที่มีความท้าทายอีกทั้งยังเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและนักเรียนได้ลงมือจากการปฏิบัติจริง

พระครูปลัดดลิต แสงย้อย เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า” สรุปให้เห็นถึงความเหมือนกันของหลักสันโดษทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเต๋าว่ามีการสอนเช่นเดียวกัน คือ สอนให้ศาสนิกของตนคือรู้จักมัธยัสถ์ อดออม พอใจตามมี ยินดีตามได้เท่าความสามารถของตนหามาได้ ส่วนที่ความต่างกันนั้น ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นไปที่พระสงฆ์เป็นหลัก เพื่อให้พอใจในปัจจุบัน 4 ส่วนคฤหัสถ์ให้สันโดษในอาชีพ เต็มใจไปที่ให้บุคคลในสังคมให้รู้จักมัธยัสถ์ อดออมเพื่อดำเนินชีวิต

พระมหาทวิชัย จินา เขียนบทความงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับชาตานในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก” สรุปให้เห็นถึงประเด็นที่เหมือนกันของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับชาตานในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก คือ ภาพ

สะท้อนที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการทำความดี เป็นแรงกระตุ้น ผลักดัน หลอกลวง ชื่นนำให้ทำความชั่ว ชักนำความมืดบอดมาสู่จิตใจ แต่ในส่วนที่มองแตกต่างกันนั้นคือเรื่อง การนำโรคภัยมาสู่มนุษย์ โดยที่พุทธศาสนาเถรวาทมองว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเอง ส่วนศาสนาคริสต์ นิกลาโนมันคาทอลิกมองว่าเป็นการชักนำของซาตาน

ศศิธร ภู่วาว และอุบลวรรณ ส่งเสริม ได้เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ” โดยการเสนอว่าความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สูงกว่าก่อนเรียน

นวพร คำเมือง และคณะ เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “การประกอบสร้างคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” สรุปให้เห็นพัฒนาการของการใช้รูปแบบคำประพันธ์ในการแต่งวรรณกรรมของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีการปรับปรุงการแต่งคำฉันท์จากเดิม ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมต่างประเทศที่มีการแต่งบทละครเป็นร้อยแก้ว ดังนั้น การถอดคำประพันธ์จึงพยายามที่จะใช้รูปแบบคำประพันธ์แบบเดิมเพื่อให้เห็นถึงลักษณะของบทละครต่างประเทศ กวีมีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์ซึ่งได้ชื่อว่าแต่งยากมากขึ้น มีความสามารถในการคัดสรรคำมาใช้ให้ตรงตามฉันทลักษณ์ของฉันทแต่ละชนิด ทำให้มีความหลากหลายในการแต่งมากขึ้น จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรมประเภทฉันท์จริงๆ

ณัฐ์ แสงนุสิทธิ์ และคณะ เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร” มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพิ่มขึ้นอีก เพื่อให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพที่ดีขึ้น การดำเนินงานภายในสถานศึกษา ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะที่เป็นผู้นำจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของการบริหารของตนให้เหมาะสมกับการเป็นผู้นำยุคปฏิรูปการศึกษา สร้างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ให้เกิดขึ้นในตนเอง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีการวางแผนดำเนินงานเพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาภายในสถานศึกษาจนประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายหรือประสิทธิผลของสถานศึกษา

วงเดือน จำปี และคณะ เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร” เสนอความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานวิชาการและนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้และเป็นแนวทางในการพัฒนางานการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร อันเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ธรรมปพร หงษ์ทองและปาณิสรา เปี่ยมมุกดา เขียนบทความวิชาการเรื่อง “การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทยและความสามารถของเยาวชนไทยยุคใหม่ในการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล” ได้เสนอทักษะทางด้านภาษาไทยที่จำเป็นและต้องพัฒนา คือ 1) การพัฒนาทักษะการเขียนสร้างสรรค์ 2) การพัฒนาทักษะการพูดเล่าเรื่อง 3) การพัฒนาทักษะการตั้งคำถามเพื่อการสร้างสรรค์ 4) การพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ 5) การพัฒนาทักษะการฟังเพื่อเข้าใจผู้อื่น 6) การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และควรนำทักษะทางด้านภาษาไทยมาบูรณาการกับวิธีการต่างๆ

พระคมสันต์ ว่องสารกิจ และพระมหาสุรศักดิ์ ประจันตเสน เขียนบทความวิชาการเรื่อง “มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตร” กล่าวถึงมารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตรมาจากการพิจารณาการในแง่ของการเป็นกิเลสที่มีอำนาจครอบงำและทำให้ผู้ตกอยู่ในอำนาจกระทำบางอย่างไปตามอำนาจของมารนั้น แม้แต่พรหมก็ตกอยู่ในอำนาจนั้น

นวลนภา ยุคันตพรพงษ์ และพระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒน์วดี) เสนอบทความวิชาการเรื่อง “การทานอาหารมื้อเดียวที่ปรากฏในกกุญฺฐสูตร” อธิบายถึงการทานอาหารมื้อเดียวเป็นแนวคิดด้านสุขภาพทางกายที่ทำให้แข็งแรง อายุยืน อ่อนเยาว์ คล่องตัวกระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า สบายกายใจ เบากาย มีพลังเป็นอยู่ผาสุกแล้วยังเป็นแนวคิดที่ป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคติดเชื้อและไม่ติดเชื้อ

สิริรัศมี สิงห์สนธิและพระมหาจิรวัฒน์ กนตวณฺโณ, ผศ.ดร เขียนบทความวิชาการเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การปฏิสนธิวิญญานตามหลักปฏิจจสมุปบาท” สรุปว่า การเกิดใหม่จะมีขึ้นไม่ได้เพราะวงจรแห่งสังสารวัฏถูกตัดขาดและในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นไม่มีการรอคอยการเกิดใหม่ พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงให้ความสำคัญกับเรื่องของจิตเป็นสำคัญ เมื่อจิตติดดับปฏิสนธิจิตจะเกิดขึ้นทันที สัตว์ที่ตายไปแล้วจะต้องมีภพภูมิรองรับและเกิดในทันที จนกว่าวงล้อแห่งปฏิจจสมุปบาทจะถูกตัดขาดอย่างสิ้นเชิง

พระสมุห์สง่าชัย ขนติพโล (สมรูป) และพระมหาอุทธนา นรเชฏฺฐโร, ผศ. ดร. เสนอบทความวิชาการเรื่อง “วิเคราะห์ราคจริตในพระไตรปิฎก” เสนอว่า จริตที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมากคือราคจริตที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติหนักไปทางรักสวรั้งงาม และมีการตอบสนองทั้งทางกาย วาจาและใจที่สัมพันธ์กับความรักสวรั้งงามนั้น โดยจะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนจริตนี้ด้วยการเสนอหลักปฏิบัติการนำหลักกัมมัฏฐาน 40 กอง นำมาแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ และนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ อันนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น

กฤษณ ธาตาบดินทร์ และพระมหาจิรวัฒน์ กนตวณฺโณ, ผศ.ดร เขียนบทความวิชาการเรื่อง “อริยสัจกับการแก้ปัญหาในสังคมไทย” เสนอว่า หลักอริยสัจนี้ถือว่าเป็นจริยศาสตร์ที่ไม่ได้มุ่งแค่ประโยชน์ส่วนตัวแต่เป็นการสร้างเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย โดยอ้างถึงความบริสุทธิ์ทางด้านคุณธรรมที่นำไปสู่ความบริสุทธิ์ทางใจผ่านการสร้างมุมมองที่จะทำให้เกิดความหลุดพ้นอันเกิดจากการเป็นอิสระทางจิตใจอันนำไปสู่ชีวิตอันประเสริฐที่ไม่ใช่แค่อยู่เพื่อตนเองอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการยอมรับการอยู่ร่วมกันเพื่อประโยชน์และความสุขของสิ่งต่างๆ ภายนอกด้วย ซึ่งกระบวนการพัฒนานี้ก็นำไปสู่

รูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณีที่จะช่วยทำให้คนอื่นๆ สร้างการอยู่ร่วมกัน และเป็นพื้นฐานของสังคม

พระมหาพุทธิวัฒน์ โชคจันทะสิทธิ์ และพระมหาอุทธนา นรเชฏฐโธ, ผศ. ดร. เขียนบทความวิชาการเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาทางสังคมและการเมืองเชิงพุทธในสังคมไทย” โดยเสนอว่า หลักสัปบุริสธรรมเป็นการกลไกสำคัญสำหรับผู้ผู้นำในแง่ของสังคมและการเมืองที่พระพุทธศาสนาพิจารณาถึงความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรมก่อนจึงจะปกครองผู้อื่นได้ หากมองถึงการปกครองด้านอื่นๆ ที่ต้องการเสียงหนุนมากในการนำอาจจะต้องพัฒนายากขึ้น การพัฒนาให้ผู้นำมีคุณธรรมเพียงคนเดียวอาจง่ายกว่านั้นมาก จึงเป็นกระบวนการพัฒนาผู้นำทางสังคมและการเมืองที่ชัดเจนกว่าจะพัฒนาที่ระบบทางสังคม

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	iii
บทความวิจัย	
ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 พระมหาภูมิมรพี ข้าช่วย, ดร.อริสรา และธนภฤต รัชตะศิริกุล	1-11
การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 พระใบฎีกา วีรยุทธ ไชยบุญ, ดร.เชาวนี แก้วมโน และดร.สุดาพร ทองสวัสดิ์	12-24
ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 พระวุฒิชัย สุขสวัสดิ์ และดร.อริสรา บุญรัตน์	25-37
วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม พระอธิการจิรพัทธ์ ภูเพ็ชร, พระปลัดสมชาย ดำเนิน และนวลวรรณ พูนวสุพลนัฏ	38-47
การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ชไมพร กิติ, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง และสุรพล สุยะพรหม	48-60
รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร และพระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย	61-71
พลังยุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล กฤติยา ถ้ำทอง	72-86
การศึกษาประสิทธิผลของชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ภัททรา เดชฤกษ์ปาน, สราญจิต อ้นพา, ญัฐิกา สุริยาวัณษ์, พชรพล ชิดชม, ศศิธร ภู่วา และชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน	87-104

การศึกษาเปรียบเทียบสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า พระครูปลัดดุษิต แสงย้อย	105-117
การศึกษาเปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับชาตานในศาสนาคริสต์นิกาย โรมันคาทอลิก พระมหาทวีชัย จินา	118-129
การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ศศิธร ภู่วาว และอุบลวรรณ ส่งเสริม	132-144
การประกอบสร้างคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นวพร คำเมือง, วรวรรณ ศรียาภัย, บุญยงค์ เกศเทศ และวรัญญา ยิ่งยงค์ศักดิ์	145-162
ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ณัฐฐ์ แสงนุสิทธิ์ และกัลยมน อินทุสุต	163-172
ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร วงเดือน จำปี, รัตนา กาญจนพันธุ์ และศิริพงษ์ เสาภายน	173-186
บทความวิชาการ	
การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทยและความสามารถของเยาวชนไทยยุคใหม่ในการเป็น พลเมืองยุคดิจิทัล ธรรณพร หงษ์ทองและปาณิสรา เปี่ยมมุกดา	187-197
มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิกสูตร พระคมสันต์ ว่องสารกิจ และพระมหาสุรศักดิ์ ประจันตเสน	198-210
การทานอาหารมื้อเดียวที่ปรากฏในกุกุญมสูตร นวลนภา ยุคันทพรพงษ์ และพระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒนวดี)	211-221
การศึกษาวิเคราะห์การปฏิสนธิวิญญานตามหลักปฏิจาสัมปบาท สิริรัศมี สิงห์สนธิและพระมหาจิรวุฒน์ กนตวณโณ, ผศ.ดร	222-236
วิเคราะห์ราคะจริตในพระไตรปิฎก พระสมุทรสงฆ์ชัย ขนติพิโล (สมรูป)และพระมหาอุทธานา นรเชฏฐโณ, ผศ. ดร.	237-248
อริยสัจกับการแก้ปัญหาในสังคมไทย กฤษณ ธาตาบดินทร์ และพระมหาจิรวุฒน์ กนตวณโณ, ผศ.ดร	249-260

× | วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2565)

ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาทางสังคมและการเมืองเชิงพุทธในสังคมไทย
พระมหาพุทธวิวัฒน์ โชคจันทะสิทธิ์ และพระมหาอุทธนา นรเชษฐฐิติ, ผศ. ดร.

261-275

ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษา
เมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาสงขลาเขต 1
The Condition of Learning Organization of Muang Lek Kawnar
Education Network Center under the Songkhla Primary
Educational Service Area Office 1

¹พระมหาภูมิมิตรี ขำช่วย

Phramaha Phumrapee Khamchuai

²ดร.อริสรา บุญรัตน์

Dr.Arisra Boonrat

³ธนกฤต รัชตะศิริกุล

Thanakit Ratchatasirakul

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

Hatyai University

¹Corresponding Author, Email: phramahaphumrapee.kha044@hu.ac.th

Received May 17, 2022; Revised June 9, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 2) เพื่อเปรียบเทียบความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา จำแนกตาม ตำแหน่ง และภาระงานในการทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 132 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเทียบจากตารางของเครจซีและมอร์แกน สุ่มอย่างง่ายโดยวิธีจับสลากแบบไม่ใส่คืน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .980 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการทดสอบค่าเอฟ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1) ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองและความก้าวหน้า ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ พลวัตแห่งการ

เรียนรู้ การให้อำนาจและสร้างความสามารถให้กับบุคลากร การปรับเปลี่ยนองค์กร การจัดการความรู้ และด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ตามลำดับ

2) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และครู มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกัน

3) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: องค์กรแห่งการเรียนรู้; ศูนย์เครือข่ายการศึกษา; สำนักงานปทุมศึกษา

Abstract

This Article aimed to study 1) The Learning Organization of Muang Lek Kawnar Education Network Center under the Songkhla Primary Area 1. 2) Compare the Learning Organization of Educational Institutions Classified by Position and Work Experience of The Basic Education Institutions Committee and Teachers. The Instrument used was a 5 -Level Estimation Scale Questionnaire with an Alpha Coefficient of .980. The Statistics used Percentage, Mean, Standard Deviation, t-test and F-test. The sample were 132 People. Determine The Sample Size by Comparing Krejcie & Morgan tables. Easy Randomly Drawn by a No-Return Lottery Method. The research results were found as follows;

1.The Learning Organization overall and Individual Aspects are at a High Level sorted by average was Learning Dynamics. Empowering and Empowering Personnel Organization Change Knowledge Management and the use of Modern Technology, respectively.

2. Board of Basic Education and Teachers with different educational backgrounds. There was no difference in opinion on the learning organization in general and in every aspect.

3. Board of Basic Education and Teachers with different working experience Overall, the opinions on the learning organization were significantly different at the .05 level.

Keywords: learning Organization; Education Network Center; Primary Educational Service

บทนำ

องค์การทางการศึกษามีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องแบบพลวัต (DYNAMIC) อยู่ตลอดเวลาภายใต้สภาวะแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

องค์กรจำเป็นต้องมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้ทันความก้าวหน้าของความรู้ใหม่ ดังนั้นการจัดระบบการทำงาน การแบ่งปันความรู้ การเข้าถึงความรู้และการนำความรู้มาใช้ในการปฏิบัติงาน จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุคลากรในองค์กร ด้วยเหตุนี้การพัฒนาองค์กร (ORGANIZATION DEVELOPMENT) จึงเป็นทางเลือกสำคัญที่จะดำรงสถานภาพทางการแข่งขันด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงานรวมทั้งการสร้างฐานองค์ความรู้ การจัดการสื่อสาร สารสนเทศ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม เปลี่ยนทัศนคติและสร้างวิสัยทัศน์ใหม่สู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ และพัฒนาสู่ความเป็นเลิศที่ยั่งยืน (DRUCKER, 1995, อ้างถึงใน สมหวัง รอดโธสง และวิเชียร รุ้ยนิยม, 2562)

การนำแนวคิดการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของมาร์ควอดท์ (MARQUARDT, 1996) มาปรับใช้ในการพัฒนาองค์กรนับเป็นสิ่งสำคัญ หลักการดังกล่าวได้แก่ พลวัตแห่งการเรียนรู้ (LEARNING DYNAMICS) ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในระดับบุคคล ทีมงาน และองค์กร เพราะการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ หากสามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและยั่งยืนแล้วจะเป็นพื้นฐานอันสำคัญของการพัฒนาองค์กร การแปรรูปองค์กร (ORGANIZATION TRANSFORMATION) โดยมีการปรับปรุงการคิดร่วมกันโดยใช้วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ รวมทั้งโครงสร้างที่เหมาะสมในการพัฒนาสายการบังคับบัญชาไม่ซับซ้อน ทำให้ภาพรวมในอนาคตเป็นจริง และต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ในทุกองค์ประกอบย่อยเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ การให้อำนาจและสร้างความสามารถให้กับบุคลากร (PEOPLE EMPOWERMENT) คือการให้ความสำคัญแก่พนักงานทั้งในระดับปฏิบัติการ และผู้บริหาร ลูกค้า ชุมชน ล้วนแล้วแต่ต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน องค์กรในสมัยนี้จะมีความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายและมีการทำประโยชน์ให้กับสังคมและชุมชน การจัดการความรู้ (KNOWLEDGE MANAGEMENT) องค์กรจะต้องมีระบบการจัดการกับความรู้ ในองค์กรตั้งแต่การจัดหาความรู้จากแหล่งภายในและภายนอกองค์กร แล้วนำมาสร้างสรรค์ให้สามารถใช้ได้กับองค์กรเมื่อเหมาะสมแล้วต้องมีระบบที่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลไว้แล้ว ต่อจากนั้นนำมาถ่ายทอดหรือนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ (TECHNOLOGY APPLICATION) ซึ่งเทคโนโลยีนับเป็นปัจจัยที่สำคัญมากสำหรับศตวรรษนี้ เพราะองค์กรใดก็ตามที่มีอำนาจทางเทคโนโลยีสูงจะทำให้สามารถที่จะก้าวล้ำหน้าองค์กรอื่นได้นั่นเอง

ประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดเรื่ององค์กรแห่งการเรียนรู้มาปรับใช้ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งในวงการด้านการศึกษา ดังเห็นได้จากการกำหนดพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หมวด 3 มาตรา 11 ไว้ว่า “ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอโดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้องรวดเร็วและเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน” จากพระราชกฤษฎีกาฯ ดังกล่าวส่งผลให้ปัจจุบัน ได้เกิดแนวคิดในการบริหารองค์กรรูปแบบใหม่ที่สามารถตอบสนองความต้องการในการ

พัฒนาองค์กรรวมทั้งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือแนวคิดการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (LEARNING ORGANIZATION) ซึ่งหลายองค์กรได้พยายามส่งเสริมในการนำองค์ความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำงานและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (ดริชา สังคหะ, 2559) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการด้านการศึกษา

ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า เป็นศูนย์เครือข่ายสถานศึกษาหนึ่งที่ได้ถูกจัดตั้งขึ้นมาจากทั้งหมด 18 ศูนย์เครือข่ายสถานศึกษาที่อยู่ในสังกัดของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ซึ่งประกาศเมื่อ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2556 โดยกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาเป็นองค์กรตามระเบียบของเขตพื้นที่การศึกษาว่าด้วยการจัดกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดขึ้นเพื่อส่งเสริม สนับสนุน ให้การบริหารจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวมให้สูงขึ้น ทั้งนี้กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาเป็นการรวมตัวของสถานศึกษาหลายๆ แห่ง มารวมตัวกัน เพื่อจุดมุ่งหมายในพัฒนาสถานศึกษาในรูปแบบของความร่วมมือ โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย โดยอาศัยความร่วมมือภายในกลุ่มเครือข่าย จากสถานศึกษาขนาดเล็กกลายเป็นหน่วยงานขนาดใหญ่ซึ่งจะทำให้การทำงานในภาพรวมมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น (ศุภโชค สาระบุตร, 2559) จากแนวคิดกระแสหลักในรูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ประกอบกับเหตุผลข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ในศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ในศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1
2. เพื่อเปรียบเทียบความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 จำแนกตามตำแหน่ง และประสบการณ์ในการทำงาน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ พื้นที่วิจัยคือ ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1

ประชากร คือคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครูในศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 192 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครูในศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวหน้า จำนวน 132 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยเทียบจากตารางของเครจซี่และมอร์แกน จากนั้นทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีจับสลากแบบไม่ใส่คืน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามประมาณค่า (Rating Scale) ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง

ระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามในแต่ละข้อมีค่าตั้งแต่ 0.67-1.00 วิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าเท่ากับ .980

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) แบบกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระจากกัน (Independent samples) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วได้ใช้วิธีการเขียนพรรณนาสรุป

ผลการการศึกษา

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีตำแหน่งครู ร้อยละ 65.90 และตำแหน่งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ร้อยละ 34.10 มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 76.50 และสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 23.50 และส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงาน ต่ำกว่า 5 ปี ร้อยละ 38.60, 5-10 ปี ร้อยละ 32.60 และสูงกว่า 10 ปี ร้อยละ 28.80 ตามลำดับ

1. ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านพลวัตแห่งการเรียนรู้ ด้านการให้อำนาจและสร้างความสามารถให้กับบุคลากร ด้านการปรับเปลี่ยนองค์กร ด้านการจัดการความรู้ ด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

(n=132)

ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. พลวัตแห่งการเรียนรู้	4.45	.43	มาก
2. การปรับเปลี่ยนองค์กร	4.43	.46	มาก
3. การให้อำนาจและสร้างความสามารถให้กับบุคลากร	4.44	.48	มาก
4. การจัดการความรู้	4.42	.46	มาก
5. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่	4.33	.54	มาก
รวม Y_{tot}	4.42	.40	มาก

2. ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และตำแหน่งครู มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 2

ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษา	คณะกรรมการ สถานศึกษาชั้น พื้นฐาน ชั้นพื้นฐาน n=45		ครู n=87		t	P
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. พลวัตแห่งการเรียนรู้	4.44	.35	4.45	.47	-.099	.921
2. การปรับเปลี่ยนองค์กร	4.49	.33	4.40	.52	1.099	.274
3. การให้อำนาจและสร้างความสามารถ ให้กับบุคลากร	4.44	.33	4.44	.55	.066	.947
4. การจัดการความรู้	4.44	.36	4.42	.51	.355	.738
5. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่	4.30	.49	4.34	.56	-.477	.634
รวม	4.42	.28	4.41	.46	.211	.833

3. การเปรียบเทียบความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษา เมืองเล้าวหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 จำแนกตาม ประสบการณ์ในการทำงาน พบว่าโดยภาพรวมผู้ที่มิประสบการณในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็น ต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านพลวัตแห่งการเรียนรู้ และด้านการปรับเปลี่ยนองค์กรมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 3

ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	p
1. พลวัตแห่งการเรียนรู้	ระหว่างกลุ่ม	2	1.869	.934	5.196**	.007
	ภายในกลุ่ม	129	23.201	.180		
	รวม	131	25.070			
2. การปรับเปลี่ยนองค์กร	ระหว่างกลุ่ม	2	1.608	.804	3.825*	.024
	ภายในกลุ่ม	129	27.124	.210		
	รวม	131	28.732			
3. การให้อำนาจและสร้าง ความสามารถให้กับบุคลากร	ระหว่างกลุ่ม	2	1.033	.517	2.196	.115
	ภายในกลุ่ม	129	30.348	.235		
	รวม	131	31.381			
4. การจัดการความรู้	ระหว่างกลุ่ม	2	.808	.404	1.899	.154
	ภายในกลุ่ม	129	27.435	.213		
	รวม	131	28.242			
5. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่	ระหว่างกลุ่ม	2	1.260	.630	2.182	.117

ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	p
	ภายในกลุ่ม	129	37.252	.289		
	รวม	131	38.513			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	2	1.199	.599	3.730*	.027
	ภายในกลุ่ม	129	20.727	.161		
	รวม	131	21.926			

อภิปรายผลการวิจัย

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ เป็นศูนย์เครือข่ายสถานศึกษาจัดตั้งขึ้นมาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 และทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้ให้การสนับสนุนส่งเสริม เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งเป็นการรวมกลุ่ม รวมตัวของสถานศึกษา ทั้งเก้าแห่งนี้ เพื่อจุดมุ่งหมายในพัฒนาสถานศึกษาในรูปแบบของความร่วมมือ โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย โดยอาศัยความร่วมมือภายในกลุ่ม เครือข่าย จากสถานศึกษาขนาดเล็กกลายเป็นหน่วยงานขนาดใหญ่ซึ่งจะทำให้การทำงานในภาพรวมมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยมีลักษณะเป็นกลุ่มของสถานศึกษาการทำงานร่วมกันทั้งในด้าน วิชาการ งบประมาณ บุคคล และทั่วไป สอดคล้องกับ กับแนวคิดในการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษา แห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ที่ใช้หลักการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วนของสังคม โดยรัฐจะส่งเสริมให้บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรต่างๆ เข้าร่วมเพื่อ เสนอแนะ และสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม สอดคล้องกับ (รติกร พุฒิประภา, 2560) ศึกษาองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านลานแหลม (สรนุวัตรราชู อูทิศ) ผลปรากฏว่า องค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านลานแหลม (สรนุวัตรราชู อูทิศ) โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงค่ามัธยฐาน คณิตจากมากไปหาน้อยได้คือ การคิดอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้เป็นทีม วิสัยทัศน์ร่วมกัน ความ เชี่ยวชาญของบุคคล และแบบแผนทางความคิด และ สอดคล้องกับ (นาถนารี ชนะผล และคณะ , 2562) ที่ศึกษาสภาพและปัญหาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า สภาพความเป็นองค์กรแห่งการ เรียนรู้ของโรงเรียนทั้งโดยรวม อยู่ในระดับมาก

ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และตำแหน่งครู มีความคิดเห็นต่อ ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารโรงเรียนได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับคณะกรรมการบริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐานและ ชุมชนเป็นอย่างดี ด้วยการจัดโครงการต่างๆ เช่นการเยี่ยมชุมชน การเข้า

ร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของคณะกรรมการอย่างมีเหตุผล รวมทั้งการได้บริหารแบบมีส่วนร่วม ทำให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีส่วนรับรู้รับทราบ มีส่วนร่วม เหมือนๆ กับคณะครู จึงทำให้มีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภาวิณี ชื่นทรัพย์ และสำเริง อ่อนสัมพันธ์, 2563) ที่ศึกษาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม พบว่า การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ จำแนกตามตำแหน่งงานที่ต่างกัน มีระดับการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในภาพรวม รายด้านพลวัตแห่งการเรียนรู้ และรายด้านการปรับเปลี่ยนองค์กร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีของ Scheffe' พบว่า ผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 5 – 10 ปี กับผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 10 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ได้ผ่านการรู้การเห็น มีทักษะในการปฏิบัติงานการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ต่อเนื่องมา รับทราบในแนวทางของการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของครูและบุคลากร มาเป็นระยะเวลายาวนาน จึงมีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สูงกว่าผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 5 – 10 ปี

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 พบว่า อยู่ในระดับมาก ทั้งภาพรวมและรายด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านพลวัตแห่งการเรียนรู้ ด้านการให้อำนาจและสร้างความสามารถให้กับบุคลากร ด้านการปรับเปลี่ยนองค์กร ด้านการจัดการความรู้ ด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ตามลำดับ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหากศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ ได้มีการพัฒนาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป โดยการขับเคลื่อนสถานศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ด้วยการสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา อันจะส่งผลให้สถานศึกษาเกิดความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป ดังแผนภาพต่อไปนี้

ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษา
เมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา
เขต 1

บทสรุป

สรุปในภาพรวมของงานวิจัยความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 พบว่า อยู่ในระดับมาก ทั้งภาพรวมและรายด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านพลวัตแห่งการเรียนรู้ ด้านการให้อำนาจและสร้างความสามารถให้กับบุคลากร ด้านการปรับเปลี่ยนองค์กร ด้านการจัดการความรู้ ด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ตามลำดับ ผู้บริหารโรงเรียนได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและ ชุมชนเป็นอย่างดี ด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ โครงการโรงเรียน เยี่ยมชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการ ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของคณะกรรมการอย่างมีเหตุผล รวมทั้งการได้บริหารแบบมีส่วนร่วม ทำให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีส่วนรับรู้รับทราบ มีส่วนร่วม เหมือนๆ กับคณะครู จึงทำให้มีความคิดเห็นที่มิได้แตกต่างกัน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในภาพรวม รายด้าน พลวัตแห่งการเรียนรู้ และรายด้านการปรับเปลี่ยนองค์กร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพราะว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ได้ผ่านการรู้การเห็น มีทักษะในการปฏิบัติงาน การสั่งสมความรู้และประสบการณ์ต่อเนื่องมา รับทราบในแนวทางของการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของครูและบุคลากร มาเป็นระยะเวลายาวนาน จึงมีความคิดเห็นต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สูงกว่าผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 5 – 10 ปี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการวิจัย พบว่า ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ผู้บริหารระดับสูงของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา เขต 1 และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีนโยบาย ตลอดจนแผนการดำเนินงานที่ต้องส่งเสริมสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการเรียนการสอน ด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกจากเทคโนโลยี สื่อการสอนที่มีทันสมัยมาใช้ รวมทั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อช่วยในการทำงานให้แก่ครู และบุคลากร การจัดฝึกอบรมการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยี จัดให้มีระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือฐานข้อมูลออนไลน์ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายการศึกษาเมืองเลก้าวน้ำ กับศูนย์เครือข่ายการศึกษาอื่นๆ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 หรือสถานศึกษาในสังกัดอื่นๆ เช่นสถานศึกษาเอกชน เป็นต้น

2.2 เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลในเชิงลึก ควรมีการทำวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง แนวทางการพัฒนาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต

2.3 ควรศึกษาปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1

เอกสารอ้างอิง

- สุนทรพิทย์ และสำเริง อ่อนสัมพันธ์. (2563). องค์กรแห่งการเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร* 11(1), 165-180.
- ดิวิษา สังคหะ. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานศึกษาธิการภาค 1-13. *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*.
- นาถนารี ชนะผล และคณะ. (2562). สภาพปัญหา และแนวทางการพัฒนาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม์* 6(4), 1688-1689.
- รติกร พุฒิประภา. (2560) องค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านลานแหลม (สรนุวัตรราษฎร์อุทิศ). *การค้นคว้าอิสระ ศ.ม. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา แผน ข. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*.

- สมหวัง รอดโธสง และวิเชียร รุ้ยยืนยง. (2562). ยุทธศาสตร์การพัฒนองค์กรแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาจุฬาลงกรณ* 6(4), 220-221.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- Marquardt, M. J. (1996). *Building the learning organization: A systems approach to quantum improvement and global success*. New York: McGraw-Hill.

การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1
Educational risk management of small schools under
Songkhla Primary Educational Service Area office 1

¹พระใบฎีกา วีรยุทธ ไชยบุญ

Phrabaidikaverayoot chaiboon

²ดร.เชาวนี แก้วมโน

Dr.Chowanee Keawmano

³ดร.สุตาพร ทองสวัสดิ์

Dr.Sudaporn Thongsawat

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Corresponding Author, Email: Phrabaidikaverayoot.cha042@hu.ac.th

Received May 18, 2022; Revised June 13, 2022; Accepted: June 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการบริหาร และแนวทางในการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารและครู กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง ของเครชีและมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 265 คน จากนั้นใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ จำแนกตามพื้นที่ของอำเภอในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 แล้วจึงสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับฉลากแบบไม่ใส่คืน และกลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

ผลการศึกษาพบว่า

1. การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในภาพรวม และทุกรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ความเสี่ยงด้านการเงิน ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ และความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน
2. แนวทางการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษา สรุปได้คือ ควรแก้ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็ก อย่างเป็นรูปธรรมเป็นวาระแห่งชาติ ควรจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจต่อการจัดทำ แผนพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระยะยาว ควรทบทวนระบบจัดสรรงบประมาณของโรงเรียนขนาดเล็กมีอยู่ อย่างจำกัดแต่ภาระงานเทียบเท่ากับโรงเรียนอื่น ๆ ควรใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน จัดให้มีการสนับสนุนการจัดสรรอัตราค่าจ้างครูที่สอดคล้องกับโรงเรียนขนาดเล็ก จัดสรรอุปกรณ์สื่อการเรียน

เทคโนโลยีดิจิทัล ผู้บริหารควรใช้ภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาโรงเรียน การแสวงหาหาความรู้
ด้วยการศึกษาจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ปรักษานิติกร เจ้าหน้าที่ เป็นต้น

คำสำคัญ: การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษา; ผู้บริหารสถานศึกษา; สถานศึกษาขนาดเล็ก

Abstract

This research aims to study administration and guidelines for educational risk management in small educational institutions under the Office of Songkhla Primary Educational Service Area 1. This process uses mixed Methods research. The samples were divided into 2 groups: administrators and teachers determine the sample by using a table. Krejcie & Morgan,'s a total of 265 people were sampled, then stratified random sampling was used, classified by districts in Songkhla primary educational service area office 1, and the samples were randomized by simple random sampling and a sample of 5 qualified persons using a specific sample group selection method. The results of the study found that;

1. Educational risk management and every aspect is at the highest level in descending order is financial risk. Compliance Risk Strategic Risk and operational risks.

2. The guidelines for educational risk management can be summarized as solving the problems of small schools in a concrete manner as a national agenda. Training should be provided to provide in-depth understanding of the long-term development of small schools. The budget allocation system of small schools should be reviewed, but the workload is comparable to that of other schools. It should use participatory management from all sectors, parent sectors, and people's sectors to support the allocation of teacher manpower in accordance with small schools. allocate digital technology learning materials Administrators should use leadership to drive school development. Seeking knowledge through education from electronic media, consulting lawyers, staff, etc.

Keywords: Academic Leadership; School Administrators; Small School

บทนำ

ความเสี่ยงเป็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อการบริหารสถานศึกษา ตลอดจนสามารถจัดการควบคุมความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่สถานศึกษายอมรับได้ โดยคำนึงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสถานศึกษาเป็นสำคัญ จึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะนำไปสู่การบริหารเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ และเป็นประโยชน์สำคัญต่อการเปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดจนสอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการปฏิรูปการศึกษาในยุคใหม่ ทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ (เจริญ ศรีแสนปาง, 2556) ดังนั้นหากผู้บริหารต้องใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานตลอดจนการมีกลยุทธ์เพื่อให้ทัน และ

เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อันก่อให้เกิดความเสี่ยงในการดำเนินกิจกรรมทางการบริหาร และต้องมีวิธีการที่จะเตรียมรับมือกับความเสี่ยงเหล่านั้นที่อาจจะเกิดขึ้น การบริหารความเสี่ยงอย่างถูกต้องจะช่วยเพิ่มประสิทธิผลในการดำเนินงานของส่วนราชการและทำให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปตามระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้ ช่วยให้ผู้บริหารสามารถเลือกทิศทาง หรือการเคลื่อนไหวทางกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับระดับความเสี่ยงอันเป็นที่ยอมรับได้ ทำให้สามารถตัดสินใจเพื่อตอบสนองต่อความเสี่ยงได้ดีขึ้น ดังนั้น เมื่อสถานการณ์นั้นเกิดขึ้นจริงๆ ก็จะสามารถตอบสนองได้ดีขึ้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 และระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานการควบคุมภายใน พ.ศ. 2544 ที่กำหนดให้ส่วนราชการต้องมีการประเมินความเสี่ยงและปรับปรุงระบบควบคุมภายใน รวมไปถึงสอดคล้องกับ นโยบายของรัฐบาล สถานศึกษาทุกแห่งจึงจำเป็นต้องจัดทำ การบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษาทุกระดับ เพื่อลดมูลเหตุที่จะเกิดความเสี่ยงให้ระดับและขนาดของความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อยู่ในระดับที่ยอมรับ ควบคุม ประเมินและตรวจสอบได้อย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงการบรรลุเป้าหมายตามภารกิจหลักของสถานศึกษา และเป้าหมายตามแผนปฏิบัติการราชการประจำปีของต้นสังกัด (นฤมล บินหะยีอาวัง, 2553)

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2550) จึงได้กำหนดความเสี่ยงให้ควบคุมความเสี่ยงทุกประเภทโดยจำแนก ไว้ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ (Strategic Risk) คือ เหตุการณ์ใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และส่งผลกระทบหรือสร้างความเสียหาย หรือความล้มเหลว หรือลดโอกาสที่จะบรรลุเป้าประสงค์ตามกลยุทธ์การดำเนินงาน 2) ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน (Operational Risk) คือ เหตุการณ์ใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และส่งผลกระทบหรือสร้างความเสียหาย หรือความล้มเหลว หรือลดโอกาสที่จะบรรลุผลสำเร็จเนื่องจากเกิดปัญหาทางด้านกระบวนการปฏิบัติงานและกระบวนการดำเนินงานขององค์กร 3) ความเสี่ยงด้านการเงิน (Financial Risk) คือ เหตุการณ์ใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และส่งผลกระทบหรือสร้างความเสียหายในด้านลบต่อการบริหารจัดการทางการเงินขององค์กรในทุกมิติ และ 4) ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ (Compliance Risk) คือ เหตุการณ์ใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอนและส่งผลกระทบหรือสร้างความเสียหาย หรือความล้มเหลว หรือลดโอกาสที่จะบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินการขององค์กร อันเนื่องมาจากการดำเนินการทางด้านกฎ ระเบียบ ที่ผิดพลาดและคลาดเคลื่อนจากบทบัญญัติที่กำหนดตามกฎหมายความเสี่ยงด้านกลยุทธ์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 มีพื้นที่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยพื้นที่ 6 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอรโนด อำเภอกะแสสินธุ์ และอำเภอนาหม่อม ประกอบด้วยจำนวนโรงเรียน 138 โรงเรียน จำนวนครู และบุคลากร 1,359 คน จำนวนนักเรียน 22,234 คน โดยมีจำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีนักเรียนไม่เกิน 120 ต่อโรงเรียน ในปีการศึกษา 2564 จำนวน 32 โรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1, 2564) ซึ่งมีสภาพปัญหาโดยรวมของโรงเรียนขนาดเล็กของจังหวัดสงขลา คือ การประสบปัญหาในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐานต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ระดับประเทศ นักเรียนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ตามมาตรฐาน ขาด

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์หาสาเหตุทักษะ ด้านการคิดคำนวณ ด้านภาษาต่างประเทศ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้ โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนลดลง คือจำนวนประชากรที่ลดลงในทุกพื้นที่ โรงเรียนที่มีอยู่ในปัจจุบันมีแนวโน้ม ที่จะเปลี่ยนเป็นโรงเรียนขนาดเล็กอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความขาดแคลนในด้านต่างๆ ซึ่งทำให้โรงเรียนที่มีอยู่ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยปัญหาที่สำคัญดังกล่าวยังเป็นปัญหาที่มีมายาวนานในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ชนบททั่วไปของประเทศไทย รวมทั้งจังหวัดสงขลา (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา, 2563) และการที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศนโยบายการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้มีการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา รวมถึงการบริหารอัตรากำลังให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยให้สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา รวมทั้งภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในการยกระดับคุณภาพการศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน และลดค่าใช้จ่ายงบประมาณบุคลากรและการบริหารจัดการ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาโดยเน้นตำบลเป็นฐาน และยังได้ดำเนินตามทิศทางการดำเนินงานตามนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีนโยบายการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กปีงบประมาณ 2562-2565 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังวิสัยทัศน์ที่ว่า โรงเรียนขนาดเล็กมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี พันธกิจ 4 ข้อ ประกอบด้วย 1) จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2) สร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาให้กับประชากรวัยเรียนทุกคนในเขตพื้นที่บริการอย่างทั่วถึง 3) พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนตามหลักสูตร และทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 และ 4) พัฒนาระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา, 2563)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาวะความรับผิดชอบที่สำคัญของผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเป็นความรับผิดชอบที่สำคัญ หากได้มีการจัดการบริหารความเสี่ยงในแต่ละสถานศึกษา จะเป็นการลดมูลเหตุแต่ละโอกาสที่สถานศึกษาจะเกิดความเสี่ยงให้ระดับความเสี่ยงลดน้อยลง หรือบรรเทาเบาบางลง ก่อให้เกิดคุณภาพของการบริหารโรงเรียนส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพต่อไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจต้องการศึกษาการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 เพื่อจะได้นำผลการศึกษาที่ได้ ไปปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการบริหารความเสี่ยงด้านคุณภาพการศึกษา รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อองค์การด้านการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) นำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ปีการศึกษา 2564 จากประชากรผู้บริหาร และครูในโรงเรียน 81 โรงเรียน จำนวน 821 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1, 2564)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ คือ ผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ปีการศึกษา 2564 กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง ของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 265 คน จากนั้นใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จำแนกตามพื้นที่ของอำเภอในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 แล้วจึงสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มอย่างง่าย ด้วยวิธีการจับฉลากแบบไม่ใส่คืน

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) พิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องของคำถาม (Index of Item Objective Congruence: IOC) ค่า IOC ของแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าระหว่าง 0.80–1.00 วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (α -Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค ได้เท่ากับ .962

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 จำนวน 265 คน จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลผ่าน Google Form สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ จำนวน 5 ท่าน จำแนกเป็น 1) ผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 จำนวน 1 ท่าน 2) เป็นผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ที่มีความรู้ความสามารถเข้าใจการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษา และสภาพความเป็นจริงที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน จำนวน 3 ท่าน และ 3) เป็นศึกษานิเทศก์ที่มีความรู้ความเข้าใจการบริหารงานของโรงเรียน จำนวน 1 ท่าน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางในการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ในแต่ละด้านเพื่อให้ประเด็นการสัมภาษณ์ตรงตามวัตถุประสงค์

การวิจัย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เมื่อได้ข้อมูลจากการวิจัยแล้วใช้วิธีการพรรณนาสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลการการศึกษา

1. การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = .64) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความเสี่ยงด้านการเงิน ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = .64) ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = .67) ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = .67) และความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน ($\bar{X} = 4.56$, S.D. = .68) ตามลำดับ ทั้งนี้ การบริหารความเสี่ยงมีความสำคัญกับองค์กรเป็นอย่างมาก สามารถทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ลดสิ่งที่ไม่คาดหวังที่อาจเกิดขึ้น จึงเป็นเหตุให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ได้ส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารความเสี่ยงโดยเคร่งครัด ผลการวิจัยปรากฏดังตารางที่ 1

(n = 265)

การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์	4.58	.67	มากที่สุด
2. ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน	4.56	.68	มากที่สุด
3. ความเสี่ยงด้านการเงิน	4.64	.64	มากที่สุด
4. ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.62	.67	มากที่สุด
รวม	4.60	.64	มากที่สุด

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 โดยเลือกแบบเจาะจง จำนวน 5 ท่าน สามารถประมวลผลการสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อแยกแยะแนวความคิด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้แนวทางการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านกลยุทธ์ (Strategic Risk) เป็นความเสี่ยงที่เกิดจากการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ แผนกลยุทธ์ ตลอดจนแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษา ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามแผนกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ทั้งนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ควรจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระยะยาว รวมทั้งการกำหนด

วิสัยทัศน์ พันธกิจ แผนปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละโรงเรียน รวมถึงการที่จะต้องคำนึงถึงงบประมาณที่โรงเรียนขนาดเล็กมีอยู่อย่างจำกัดแต่ภาระงานเทียบเท่ากับโรงเรียนอื่นๆ

ผู้บริหารสถานโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ควรใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ภาคต้นสังกัด ภาคประชาชน โดยเริ่มจากการทำแผนพัฒนาสถานศึกษา โดยเชิญผู้มีส่วนร่วมมาวิเคราะห์สภาพจุดแข็ง จุดอ่อนโอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของการจัดการศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนพัฒนา แผนปฏิบัติการประจำปีต้องสอดคล้องและต่อเนื่อง ทั้งนี้เป็นไปในทิศทางที่ผู้ปกครองและชุมชนต้องการ การวิเคราะห์ข้างต้นได้มาจากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เหล่านี้

“ถ้าโรงเรียนขนาดเล็กเรากำหนดนโยบายอะไรไม่ค่อยได้ คือเค้ารับมาแล้วว่าขนาดเล็กต้องอะไรยังไง เรามาแค่ตอบโจทย์ตรงนั้นทำให้ตรงกับนโยบายตรงนี้ ถ้าเรามีเพิ่มเติมไหม แต่ว่าด้วยภารกิจต่าง ๆ เนี่ยลองมาในกรอบมันจะไปพ่วงกับงบประมาณพอหรือไม่ จะได้ไหนหรือหลังการตามที่เราต้องการ มันมีตัวอื่นที่มันมันไปไม่ได้” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2565)

“กระบวนการของกลยุทธ์ ถ้าเดิมมันจะเป็นของหัวใจเอกชนในการที่จะไปต่อสู้กับองค์กรหนึ่งเพื่อเอาชนะธุรกิจต่างๆ แต่ว่าเมื่อมาเข้าตรงนี้ก็ไม่ใช่จะทำอะไรกัน” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2565)

“การดำเนินการเป็นกลยุทธ์เนี่ยคือหมายถึงว่า ต้อง ๓ ต้องสอดคล้องจริงๆ ถ้าสอดคล้องกับของของรัฐบาลของกระทรวงแล้วเรามาแตกของเราอะ แต่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ของรัฐบาลไปกำหนดกลยุทธ์มาแล้ว โรงเรียนรับมาปฏิบัติต่อแล้ววิธีการทำแบบประยุกต์ให้ดูนโยบายต้นสังกัดก็คือตั้งแต่บนลงล่าง สุดท้ายแล้วเวลาปัญหาไม่ได้อยู่ที่กลยุทธ์โรงเรียน ปัญหามันอยู่ที่การติดตาม การติดตามกลยุทธ์ของโรงเรียน เพราะว่าถ้าผมไปทำกลยุทธ์อื่นซึ่งไม่ตรงกับกลยุทธ์ของเขตพื้นที่ หรือต้นสังกัดมาติดตามมันจะมีคำถาม ทำไมคุณ ไม่ทำ” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2565)

“คนปฏิบัติงานในระดับล่างสุดซึ่งเป็นหน่วยงานของสถานศึกษาเองเนี่ย พอขาดความรู้ที่จะแตกอะไรพวกนี้ออกไปทำให้เขาจะต้องทำตามสนองสิ่งที่เบื้องบนกำหนดมาเป็นสเต็ปแต่ที่นี้พอจะเพิ่มอะไรก็เกรงว่ามันจะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่รู้ก็เลยทำตามมั่งไม่ทำตามมั่งแต่เอาที่สนองนโยบายเขต เพราะฉะนั้นความการที่จะแก้ปัญหาในเฉพาะเรื่องในระบบเฉพาะโรงเรียนอาจจะจะไม่ตอบโจทย์ซักเท่าไรประมาณนั้น” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2565)

2. ด้านการปฏิบัติงาน (Operational Risk) เป็นความเสี่ยงที่เกิดจากการกำหนดการดำเนินการในการปฏิบัติงานของบุคลากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานต่างๆ ของโรงเรียน โดยครอบคลุมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการ อุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศ บุคลากรในการปฏิบัติงาน ทำให้งานไม่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ควรจัดให้มีสนับสนุนการจัดสรรอัตรากำลังครูที่สอดคล้องกับโรงเรียนขนาดเล็ก โดยให้มีครูเพียงพอ จัดสรรอุปกรณ์สื่อการเรียนเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของครู

ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ควรใช้ภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาโรงเรียนในทุกด้าน ด้านวิชาการ การบริหารด้านบุคคล บริหาร

งบประมาณ และการบริหารทั่วไป ส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ ความสามารถ ส่งครูเข้าอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถทำให้โรงเรียน ขับเคลื่อนไปในทางที่พัฒนาขึ้น การวิเคราะห์ข้างต้นได้มาจากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เหล่านี้

“โรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ครูสองคน แปะชั้นเรียนอาจจะ เก้าชั้นเรียนด้วยซ้ำถ้าเปิดอนุบาลหนึ่งจะพาไหว้ไหมละ ถามว่าสองคนกับสิบคนห้องละหนึ่งชั้นเรียน เนี่ยคุณภาพต่างกันอยู่แล้ว” (ศึกษานิเทศก์/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2565)

“ครูสองคนสามคนกับครูครบชั้น นี่คือสภาพปัญหามันก็กระทบซึ่งไปหมดเลยว่าเมื่อขาด บุคลากร การจัดการเรียนการสอนก็จะด้อยลงไปความพร้อมด้านอื่นๆ ก็จะด้อยลงไป” (ศึกษานิเทศก์/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2565)

3. ด้านการเงิน (Financial Risk) ทั้งนี้เป็นความเสี่ยงที่เกิดผลกระทบหรือความเสียหายใน ด้านลบจากการที่การเบิกจ่าย งบประมาณไม่เป็นไปตามแผน งบประมาณถูกตัด งบประมาณที่ได้รับ ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของภารกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การจัดสรรไม่พอเพียง ทั้งนี้สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต หรือหน่วยงานระดับสูงควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของ โรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรม ในวาระแห่งชาติ ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ต้องขอความร่วมมือจากภาคเครือข่ายด้านประชาชน หน่วยงานทาง ท้องถิ่น หน่วยงานทางศาสนา องค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสาธารณะกุศล ตลอดจนคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดระดมทรัพยากรเพื่อเติมเต็มด้านงบประมาณเพื่อให้มีความสามารถในการ บริหารคุณภาพการศึกษาได้ ทั้งนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 หรือหน่วยงานระดับสูง ควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรม ในวาระแห่งชาติ ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ต้องขอความร่วมมือจาก ภาคเครือข่ายด้านประชาชน หน่วยงานทางท้องถิ่น หน่วยงานทางศาสนา องค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ สาธารณะกุศล ตลอดจนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดระดมทรัพยากรเพื่อเติมเต็มด้าน งบประมาณเพื่อให้มีความสามารถในการบริหารคุณภาพการศึกษาได้ การวิเคราะห์ข้างต้นได้มาจาก ตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เหล่านี้

“โรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นปัญหาคือจำนวนนักเรียนมีผลต่อการจัดการงบประมาณ จะมีผลต่อคุณครูและบุคลากร เป็นปัญหาพอสมควรแล้วถามว่าแล้วคุณจะทำอย่างไรให้มาเป็น แผนคุณจะทำอะไรโอเน็ตสูงหรือแค่นั้นคุณจะทำอะไรสูงหรือก็เป็นไปไม่ได้เพราะว่ามันมีครูแค่นั้นอะสองคน นี่ก็จะทำให้เด็กมีคุณภาพก็เป็นไปได้ยาก” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2565)

“งบประมาณก็ถูกจำกัดด้วยจำนวนนักเรียนส่งผลต่อการบริหาร ฉะนั้นเนี่ยมันก็เลยยิ่งร้าย เลวร้ายอีกเออ เหมือนกับเราถอยหลังลงเรื่อยๆ ถามว่าประชากรเราตอนนี้มีแต่ผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนคน เกิดมาน้อย” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2565)

4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ (Compliance Risk) ความเสี่ยงที่เกิดจากการไม่สามารถ ปฏิบัติตามกฎหมาย หรือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องได้ กฎหมายที่มีอยู่ไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อ การปฏิบัติงาน ลดโอกาสที่จะบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินการขององค์กร อัน เนื่องมาจากการดำเนินการทางด้านกฎ ระเบียบ ที่ผิดพลาดและคลาดเคลื่อนจากบทบัญญัติที่กำหนด

ตามกฎหมาย ทั้งนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 สนับสนุนส่งเสริมเชิงรุกให้ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ตระหนัก มีความรู้เข้าใจ เกี่ยวกับกฎระเบียบ แนวปฏิบัติต่างๆ ที่มักจะพบความผิดพลาดอยู่เสมอ การจัดสรรอัตรากำลังเจ้าหน้าที่นิติกร เจ้าหน้าที่พัสดุ หรือการจัดทำคู่มือการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบ แนวปฏิบัติต่าง ๆ อีกทั้งควรจะมีระเบียบ ข้อปฏิบัติที่เอื้อ และสอดคล้องกับสภาพปัญหาของการบริหารงานในโรงเรียนขนาดเล็กโดยเฉพาะ

ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 1 ควรหมั่นศึกษาหาความรู้ ด้วยการศึกษจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ปรักษานิติกร เจ้าหน้าที่พัสดุของเขตพื้นที่การศึกษา หรือหาที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ หรือแสวงหาความรู้จากผู้รู้ในพื้นที่ของตนเอง เช่นองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเทศบาลในท้องที่ เป็นต้น การวิเคราะห์ข้างต้นได้มาจากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เหล่านี้

“ระเบียบนั้นอะมันมันเป็นตัวหนังสือกรอบเฉยๆ แล้วมันไม่ได้อะไร มันเป็นไม่ตรงกับท่านความจริงที่จะแก้ปัญหาระเบียบต่างๆ มันเหมือนตั้งไว้แล้วก็มันปฏิบัติไม่ได้มันไม่ได้สะท้อนการแก้ปัญหา” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2565)

“เรื่องกฎระเบียบมันก็มีหลายๆ ด้านกฎระเบียบทางด้านงบประมาณเนี่ยมันมันเป็นอีกตัวหนึ่ง ซึ่งระเบียบคือโรงเรียนครูสองคนก็ใช้ระเบียบเดียวกัน โรงเรียนประจำจังหวัดซึ่งมีคนเป็นร้อยคนเวลาการจัดซื้อจัดจ้างเรื่องระเบียบการจัดซื้อจัดจ้าง ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2565) “โรงเรียนขนาดเล็ก เรื่องจัดซื้อจัดจ้างใช้ระบบ (e-bidding) โดยวิธีประกวดราคาอิเล็กทรอนิกส์ สำหรับผู้ค้ากับภาครัฐ แล้วเราไม่ได้พูดตรงๆ เราไม่ได้มีที่ปรึกษาดำเนินการเรื่องนี้ เพราะงั้นความเสี่ยงของโรงเรียนในเรื่องระเบียบก็คือว่าเมื่อกำลังพลกำลังพลไม่มีความรู้ด้านระเบียบหรือไม่แจ่มชัดแจ่มแจ้งไม่ได้ปฏิบัติแบบทุกวัน โอกาสที่เราจะผิดพลาดเรื่องระเบียบมีมาก แล้วก็ที่ครูโดนฟ้องก็โดนฟ้องก็เพราะว่าการโดนจับแบบนี้เพราะว่าถามว่าผมบอกก็ยังไม่กลับไปปัญหาเดิม” (ผู้อำนวยการโรงเรียน/สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2565)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การบริหารความเสี่ยงมีความสำคัญกับองค์กรเป็นอย่างมาก ป้องกันความเสียหายต่อทรัพยากรขององค์กรได้ จึงเป็นเหตุให้หน่วยงานราชการ ตระหนัก และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารความเสี่ยงอย่างเคร่งครัด รวมทั้งหน่วยงานทางการศึกษาดังที่ (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2550) ได้กำหนดหลักแนวทางการบริหารความเสี่ยง มีขั้นตอนดังนี้ 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ 2) การระบุความเสี่ยง 3) การประเมินความเสี่ยง 4) การประเมินมาตรการการควบคุม 5) การบริหารจัดการความเสี่ยง 6) การรายงาน 7) การติดตามผลและทบทวน สอดคล้องกับ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2550) ที่อธิบายถึงกระบวนการบริหารความเสี่ยง ประกอบด้วย 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ 2) ระบุปัจจัยเสี่ยงที่เหลือนอยู่ 3) ประเมินและจัดลำดับความเสี่ยง 4) กำหนดแนวทางการบริหารความเสี่ยง 5) การติดตามผลและการสอบทาน ทั้งนี้ (ขวัญแก้ว จันทรัตน์, 2561) ได้สรุปว่า ความเสี่ยงเป็นโอกาส ของการเกิดเหตุการณ์ที่ ไม่คาดคิด จากภัยธรรมชาติ ภัยจากมนุษย์ ภัยจากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เมื่อ

เกิดขึ้นแล้วก่อให้เกิดผล กระทบหรือสร้างความเสียหายต่อการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร เพื่อเป็นการป้องกันความเสียหายหรือลดผลกระทบที่เกิดกับองค์กรให้น้อยที่สุดจึงมีการบริหารความเสี่ยง ความเสี่ยงที่ไม่แน่นอนอาจเกิดจากมนุษย์ เช่น การทุจริต สิ่งต่างๆ ข้างต้นไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงประเภทใดผู้บริหารย่อมต้องตระหนักถึงความสำคัญ โดยต้องหาทางป้องกันและหาทางควบคุมความเสี่ยง

ความเสี่ยงด้านการเงิน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และเป็นอันดับแรกจากทั้งสี่ด้าน ทั้งนี้ความเสี่ยงด้านการเงินเป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากการปฏิบัติการที่ผิดพลาดหรือไม่เหมาะสม จากทั้งตัวบุคคล หรือจากเหตุการณ์ภายนอก เช่น การทำสัญญาทางการเงินที่ผิดพลาด การจัดซื้อจัดจ้าง การทำผิดกฎหมายโดยไม่ตั้งใจ หรือตั้งใจ ดังนั้นการติดตามและเฝ้าระวังในด้านนี้อย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษา สามารถป้องกันความเสี่ยงด้านการเงินให้เหมาะสมได้ยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ (ธัญญารัตน์ สายใหม่ (2560) ที่กล่าวถึงความเสี่ยงด้านการเงิน ที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องคำนึง เช่น การจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน การจัดทำบัญชีการเงินให้เป็นปัจจุบัน และรายงานการเงินทุกเดือน และเมื่อสิ้นปีงบประมาณ การเบิกจ่ายต้องมีหลักฐานการการเบิกจ่าย การใช้จ่ายเงินยืม การจัดซื้อ จัดจ้างพัสดุ ครุภัณฑ์ มีการทำทะเบียน จดทะเบียน อย่างถูกต้อง การบริหารด้านพัสดุและสินทรัพย์ เช่น การลงทะเบียน การซ่อมแซม การจำหน่าย ในการอนุมัติและเบิกจ่ายเงินต่างๆ มีความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา

ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และเป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก เป็นหน่วยงานทางราชการจึงต้องเคร่งครัด ยึดถือระเบียบการปฏิบัติที่ตรงกับระเบียบที่หน่วยงานต้นสังกัดได้กำหนดไว้ สอดคล้องกับ (น้ำทิพย์ ม่วงปลอด, 2560) ที่กล่าวถึงการบริหารความเสี่ยงมีความสำคัญและมีประโยชน์ในการพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จ ผู้บริหารสามารถคาดเดาและเตรียมรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารในการบริหารงาน และการตัดสินใจในด้านต่างๆ เช่น การวางแผน การกำหนดกลยุทธ์ การติดตามควบคุมและวัดผลการปฏิบัติงาน ซึ่งส่งผลต่อการประสบความสำเร็จขององค์กร

ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และเป็นอันดับต่ำสุดของทั้งสี่ด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารได้ให้ความสำคัญในการบริหารงานด้านนี้เพราะคำนึงถึงประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของครูและบุคลากร อาจถือได้ว่าเป็นงานปฏิบัติปกติที่ต้องดำเนินการ สอดคล้องกับ (ธัญญารัตน์ สายใหม่, 2560) ที่กล่าวถึงสิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องคำนึงถึง ความเสี่ยงด้านการดำเนินงาน อันหมายถึงความเสี่ยงด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ โดยการรวบรวมข้อมูลกำกับ ดูแล นิเทศ และติดตามเกี่ยวกับงานวิชาการและธุรการ ความเสี่ยงด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ โดยการรวบรวมข้อมูล กำกับ ดูแล นิเทศ และติดตามเกี่ยวกับงานวิชาการ และธุรการ และสถานศึกษา ให้การสนับสนุนส่งเสริมการอบรมเพื่อให้ครูและบุคลากรมีการพัฒนาความรู้ ทักษะ การปฏิบัติงาน พัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำมาพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรท้องถิ่น และการวิจัยในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาการจัดเรียน เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 พบว่า มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความเสี่ยงด้านการเงิน ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ และความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน

สำหรับแนวทางในการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 คือ ควรแก้ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรมเป็นวาระแห่งชาติ ควรจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ควรทบทวนระบบจัดสรรงบประมาณของโรงเรียนขนาดเล็กมีอยู่อย่างจำกัดแต่ภาระงานเทียบเท่ากับโรงเรียนอื่นๆ ควรใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ภาคต้นสังกัด ภาคประชาชน จัดให้มีสนับสนุนการจัดสรรอัตราค่าจ้างครูที่สอดคล้องกับโรงเรียนขนาดเล็ก จัดสรรอุปกรณ์สื่อการเรียนเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้บริหารควรใช้ภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาโรงเรียน การแสวงหาหาความรู้ด้วยการศึกษาจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สามารถนำเสนอด้วยภาพประกอบต่อไปนี้

สรุป

จากการศึกษาการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 พบว่า มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความเสี่ยงด้านการเงิน ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ และความเสี่ยงด้านการปฏิบัติงาน ซึ่งการบริหารความเสี่ยงในโรงเรียนขนาดเล็กมีความสำคัญกับองค์กรเป็นอย่างมาก สามารถทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ลดสิ่งที่ไม่คาดหวังที่อาจเกิดขึ้นทั้ง ป้องกันความเสียหายต่อทรัพยากรขององค์กร จึงเป็นเหตุให้หน่วยงานราชการ ตระหนัก และถือเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารความเสี่ยงอย่างเคร่งครัด สำหรับแนวทางในการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 คือ ควรแก้ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรมเป็นวาระแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ผู้บริหารโรงเรียนสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางในการบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษา โดยเตรียมป้องกันปัญหา ตลอดจนการวางแผนพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพ

1.2 สถานศึกษาขนาดเล็กควรมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อประสิทธิภาพการบริหารงาน และลดเวลาในการทำงาน การจัดทำทางการเงิน แผนงาน โครงการ สอดคล้องกับกิจกรรมหลักของสถานศึกษาในการบริหารงบประมาณเพื่อป้องกันความเสี่ยงด้านการเงิน

1.3 ควรแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นผู้ที่มีคุณวุฒิ มีคุณธรรม มีจิตอาสา เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียน เพื่อให้มีความครอบคลุมชัดเจนและเกิดความโปร่งใส สามารถนำไปปฏิบัติสู่การบริหารความเสี่ยงได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาแนวทางการบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาในเขตพื้นที่อื่นๆ

2.2 ควรมีการศึกษากลยุทธ์การบริหารความเสี่ยงในโรงเรียนขนาดเล็ก ในรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ผลการวิจัยที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญญานันท์ แก้วชชนาว์ชร. (2559). การบริหารจัดการความเสี่ยงในการทำงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- ขวัญแก้ว จันทรัตน์. (2561). การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 3. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, สงขลา.
- เจริญ ศรีแสนปาง. (2556). การพัฒนาระบบการบริหารความเสี่ยงในโรงเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ธัญญารัตน์ สายใหม่. (2560). การบริหารความเสี่ยงของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- นฤมล บินหะยืออว้าง. (2553). ความคิดเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นำทิพย์ ม่วงปลอด. (2560). การพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้การบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก ภาคใต้ฝั่งตะวันออก. ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, สงขลา.
- สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. (2550). คู่มือการบริการความเสี่ยง. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา. (2564). แผนบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กจังหวัดสงขลา ปีงบประมาณ 2563-2564. สงขลา: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา.
- Krejcie, R., V and Morgan, D.W. (1970). *Determining Sample Size for Research Activities*. Educational and Psychological Measurement. (n.p.)

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 2
Academic Leadership of School Administrators under the Yala
Primary Education Service Area Office 2

¹พระวุฒิชัย สุขสวัสดิ์

Phra Vutichai Sooksavat

²ดร.อริสรา บุญรัตน์

Dr.Arisra Boonrat

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

Hatyai University

¹ Corresponding Author, Email: phravutichai.soo045@hu.ac.th

Received May 17, 2022; Revised June 9, 2022; Accepted: June 13, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 2) เปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ยะลา เขต 2 จำแนกตาม ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .978 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าเอฟ ผลการวิจัยพบว่า

1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือการประเมินผลการสอนของครู การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน การวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู มุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร และการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ตามลำดับ

2) ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวม และรายด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน และการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 สำหรับรายด้านการประเมินผลการสอนของครู การวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครูมีความแตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3) ครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมและทุกรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ; ผู้บริหารสถานศึกษา; การศึกษาปฐมศึกษา

Abstract

This Article aimed to study 1) Academic Leadership of School Administrators under the Yala Primary Education Service Area Office 2 2) to compare academic leadership of school administrators under the Yala Primary Educational Service Area Office 2, classified by experience and the size of the school. The sample group includes Teachers under the Yala Elementary Education Service Area Office, District 2, were 293 people. The sample size was determined using Krejcie & Morgan tables. The class was randomly assigned according to the school size by using the method to compare the number of teachers in each school. The samples were then a simple random sampling method. The instrument used was a 5-level estimation scale questionnaire with a confidence value of .978. The statistics used the percentage, mean, standard deviation and F-test. The research results were found that:

1. Academic Leadership of School Administrators under the Yala Primary Educational Service Area Office 2, in overall and in terms of aspects, it was at a high level. When considering each aspect, it was found that it was at a high level in all aspects as well. sorted in descending order is to evaluate the teacher's teaching student learning evaluation Planning for the development of professional advancement of teachers Perspectives and trends in curriculum change and organizing programs for children with special needs, respectively.

2. Teachers with different working experiences have opinions on academic leadership of educational institution administrators, overall and in terms of perspectives and trends in curriculum changes student learning evaluation and organizing programs for children with special needs. There was a statistically significant difference at the .001 level for teachers' teaching evaluation. The planning for teacher professional advancement was statistically different at the .01 level.

3. Teachers who work in educational institutions of different sizes have opinions on academic leadership of educational institution administrators, overall and in all aspects. There was a statistically significant difference at the .001 level.

Keywords: Academic Leadership; School Administrators; Primary Education

บทนำ

การศึกษานับเป็นเครื่องมือสำคัญอันทรงพลังในการนำมาใช้เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของปัจเจกบุคคลเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพสามารถปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของประเทศ สถานศึกษาเป็นองค์กรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เนื่องจากสถานศึกษามีภารกิจในการให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไปของสังคมหรือชุมชนที่มาขอรับบริการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้เป็นคนที่มีคุณภาพและมาตรฐานตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ที่กำหนดว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

ผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตลอดจนการสร้างสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพสูงสุดทัดเทียมในระดับสากล ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องปรับบทบาทหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานบริหารการศึกษาในรูปแบบใหม่ และเพื่อเป็นไปตามเจตนารมณ์และเป้าหมายของมาตรฐานการศึกษาชาติ ในฐานะเป็นผู้ประกอบวิชาชีพที่จะต้องมีความรู้และประสบการณ์ วิชาชีพตามที่คุรุสภากำหนด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) โดยผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของงานวิชาการ และมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษาที่สำคัญคือ บทบาทในการเป็นผู้กำหนดนโยบายทิศทางการบริหารงานของสถานศึกษา บทบาทการเป็นนักวางแผน (Planner) วางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว บทบาทการเป็นผู้ตัดสินใจ (Decision Maker) บทบาทการจัดการเปลี่ยนแปลง (Change Manager) เป็นผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง และบทบาทในเป็นผู้กระตุ้นความเป็นผู้นำ (Leader Catalyst) เพื่อให้ผู้อื่นคล้อยตาม ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องใช้ภาวะผู้นำในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ (เคนซีควิส, Knezevick, 1984, อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2555) การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะเสริมสร้างความสามารถในการพัฒนาองค์กร และพัฒนาองค์กรให้ไปสู่การเรียนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ได้นั้น จำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่ดีและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้การบริหารงานจะประสบความสำเร็จได้ผู้บริหารจะต้องใช้ภาวะผู้นำเพื่อกระจายความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรมไปสู่ผู้ได้บังคับบัญชา ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้จักใช้ภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับทุกสภาพการณ์ได้ ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำ เป็นตัวอย่างในด้านพฤติกรรมภาวะผู้นำ เพื่อให้ผู้ได้บังคับบัญชาเกิดความศรัทธา ความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสในตัวผู้บริหาร เพื่อให้หน่วยงานหรือองค์กรเกิดประสิทธิผลสูงสุดและเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมของบุคลากรในโรงเรียน การแสดงออกของผู้บริหารมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของครูและนักเรียนเป็นอย่างมาก อันส่งผลถึงคุณภาพการบริหารงานในโรงเรียนว่าจะประสบความสำเร็จเพียงใด ฉะนั้นประสิทธิผลของหน่วยงานหรือองค์กร ถือเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนา (กิตติวรรณ แสนโท, 2556) ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการย่อมเป็นกำลังหลักสำคัญที่จะทำให้สถานศึกษาประสบความสำเร็จและดำเนินภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบทความนี้ได้เสนอแนวคิดด้านภาวะผู้นำทางวิชาการหลายแนวคิด แนวคิดที่มีผู้นิยมหรือให้ความสนใจคือแนวคิดภาวะผู้นำทางวิชาการของเซย์ฟาร์ธ (Seyfarth, 1999) ที่กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านมุมมองต่อแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร เป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ๆ กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ การกิจและเป้าหมายที่ชัดเจนกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร 2) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน เช่นการกำหนดนโยบาย กำหนดเวลาการวัดและประเมินผล ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจในการวัดและประเมินผล ส่งเสริมให้ครูร่วมกันสร้างเครื่องมือในการวัดและประเมินผล 3) ด้านการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการเป็นพิเศษ เช่น การรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษทุกคนเข้าเรียนในโรงเรียน วางแผนจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ แต่งตั้งคณะกรรมการดูแลการจัดการศึกษา รวบรวมข้อมูลนักเรียนไว้อย่างเป็นระบบ 4) ด้านการประเมินผลการสอนของครู เช่นการจัดทำแผนการประเมินผล การปฏิบัติงานของครู การพิจารณาความดีความชอบจากผลการปฏิบัติงาน ควบคุมกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 5) ด้านการวางแผนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู เช่นการกำหนดนโยบายเป้าหมายในการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพครู ศึกษาสภาพปัญหา ความจำเป็นในการพัฒนาสนับสนุนให้ครูเข้าร่วมอบรม สนับสนุนให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เป็นต้น และหากผู้บริหารมีภาวะผู้นำทางวิชาการย่อมเป็นการบ่งบอกหรือแสดงออกถึงความสามารถในการบริหารจัดการงานด้านวิชาการ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องมีความเป็นผู้นำทางวิชาการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญในการบริหารโรงเรียน เพื่อการบรรลุเป้าหมายของการบริหารโรงเรียน

พื้นที่ในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลาเขต 2 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ดังจะเห็นได้จากการกำหนด วิสัยทัศน์ว่า “เป็นองค์กรคุณภาพที่ทันสมัย ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21” และได้กำหนดพันธกิจไว้ว่า ต้องการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถทักษะตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้น สร้างโอกาสให้ประชากรวัยเรียนทุกคน เข้าถึงบริการการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมรวมทั้งการพัฒนาศักยภาพ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมีความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง และมียุทธศาสตร์ในการบริหารงาน คือ 1) การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ 2) พัฒนาศักยภาพผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา 3) สร้างโอกาสการเข้าถึงบริการการศึกษาที่มีคุณภาพ และ 4) พัฒนาคุณภาพระบบการบริหารจัดการ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2, 2564)

บทความนี้ต้องการเสนอภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะขับเคลื่อนการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน ต่อการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาคุณภาพของสถานศึกษา นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเขต 2 เพื่อนำเสนอเป็นสารสนเทศ และแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอันจะส่งผลต่อความสำเร็จของการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาคุณภาพของครูและบุคลากร และคุณภาพของผู้เรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 จำแนกตาม ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 1,441 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครู จำนวน 306 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) จากนั้นสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเทียบสัดส่วนจำนวนครูผู้สอนในแต่ละโรงเรียน แล้วจึงสุ่มกลุ่มตัวอย่างแต่ละโรงเรียนโดยวิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีการจับสลากแบบไม่ใส่คืน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยพัฒนามาจากงานของ (จุฑาทิพย์ ชัยบัณฑิต, 2560) และ (จิราภา ทิศวงศ์, 2561) รวมทั้ง (พิชญภา สอนสร้อยทอง, 2562) แบบสอบถามมีคำถามรวม 41 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) แต่ละข้อคำถามอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ .978

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 306 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) จากนั้นสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเทียบสัดส่วนจำนวนครูผู้สอนในแต่ละโรงเรียน แล้วจึงสุ่มกลุ่มตัวอย่างแต่ละโรงเรียนโดยวิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีการจับสลากแบบไม่ใส่คืน จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลผ่าน Google Form

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของคำตอบในแบบสอบถามในแต่ละชุด ได้จำนวน 293 คน คิดเป็นร้อยละ 95.75 จากนั้นนำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

1. แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของครูผู้สอนวิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
2. แบบสอบถามตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทั้งภาพรวมรายด้านและรายข้อและแปลความหมายโดยเทียบกับเกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criteria) ซึ่งแบ่งค่าช่วงคะแนนเป็นช่วงๆ โดยมีความหมายดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2553)

ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
4.50-5.00	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด
3.50-4.49	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก
2.50-3.49	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง
1.50-2.49	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อย
1.00-1.49	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วได้ใช้วิธีการเขียนพรรณนาสรุป

ผลการการศึกษา

1. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษายะลา เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.21$, S.D.= .47) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านการประเมินผลการสอนของครู ($\bar{X}=4.29$, S.D.= .52) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน ($\bar{X}=4.24$, S.D.= .53) ด้านการวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู ($\bar{X}=4.21$, S.D.= .56) ด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร ($\bar{X}=4.20$, S.D.= .49) และด้านการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ($\bar{X}=4.14$, S.D.= .52) ตามลำดับ ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษารวมทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 ได้มีความตระหนักต่อภาวะผู้นำเชิงวิชาการของผู้บริหาร จึงได้มีการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา และจัดกิจกรรมพัฒนาส่งเสริมในด้านนี้อย่างต่อเนื่องส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำทางวิชาการอยู่ในระดับมาก แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังตารางที่ 1

(n=293)

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. มุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร	4.20	.49	มาก
2. การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน	4.24	.53	มาก
3. การจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ	4.14	.52	มาก
4. การประเมินผลการสอนของครู	4.29	.52	มาก
5. การวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู	4.21	.56	มาก
รวม Y_{tot}	4.21	.47	มาก

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน พบว่าโดยภาพรวมครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน และการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ดังตารางที่ 2

ภาวะผู้นำทางวิชาการของ ผู้บริหารสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	p
1. มุมมองและแนวโน้มการ เปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	2	3.833	1.917	8.141***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	68.273	.235		
	รวม	292	72.106			
2. การประเมินผลการเรียนรู้ของ นักเรียน	ระหว่างกลุ่ม	2	5.117	2.558	9.405***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	78.885	.272		
	รวม	292	84.002			
3. การจัดโครงการสำหรับเด็กที่มี ความต้องการพิเศษ	ระหว่างกลุ่ม	2	4.906	2.453	9.531***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	74.644	.257		
	รวม	292	79.550			
4. การประเมินผลการสอนของครู	ระหว่างกลุ่ม	2	3.136	1.568	5.820**	.003
	ภายในกลุ่ม	290	78.125	.269		
	รวม	292	81.261			
5. การวางแผนเพื่อการพัฒนา ความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู	ระหว่างกลุ่ม	2	4.002	2.001	6.517**	.002
	ภายในกลุ่ม	290	89.052	.307		
	รวม	292	93.055			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	2	4.035	2.018	9.383***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	62.352	.215		
	รวม	292	66.387			

** $p \leq .01$, *** $p \leq .001$

3. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 โดยภาพรวมและทุกรายด้าน พบว่า ครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ดังตารางที่ 3

ภาวะผู้นำทางวิชาการของ ผู้บริหารสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	p
1. มุมมองและแนวโน้มการ เปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	2	27.783	13.891	90.890***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	44.323	.153		
	รวม	292	72.106			
2. การประเมินผลการเรียนรู้ของ นักเรียน	ระหว่างกลุ่ม	2	33.043	16.521	94.021***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	50.959	.176		
	รวม	292	84.002			
3. การจัดโครงการสำหรับเด็กที่มี ความต้องการพิเศษ	ระหว่างกลุ่ม	2	22.479	11.239	57.111***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	57.071	.197		
	รวม	292	79.550			
4. การประเมินผลการสอนของครู	ระหว่างกลุ่ม	2	32.502	16.251	96.656***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	48.759	.168		
	รวม	292	81.261			
5. การวางแผนเพื่อการพัฒนา ความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู	ระหว่างกลุ่ม	2	37.456	18.728	97.683***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	55.599	.192		
	รวม	292	93.055			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	2	29.724	14.862	117.554***	.000
	ภายในกลุ่ม	290	36.664	.126		
	รวม	292	66.387			

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 ในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับ มากทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ สอง (พ.ศ. 2552-2561) เป็นต้นมาจวบจนปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษาได้ตระหนักรู้ มี กระบวนการพัฒนาตนเอง รวมทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 ซึ่งเป็นต้น สังกัด ได้จัดให้มีการเข้ารับการอบรมในด้านการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางวิชาการ สอดคล้องกับ (จรรยา กลิ่น มาตาชาติ, 2562) ที่ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อการ ดำเนินการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานีเขต 4 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการพัฒนานักเรียนโดย รวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (วิเศษ ผลทอง, 2562) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดการบูรณาการ โดยรวมอยู่ใน

ระดับมาก และสอดคล้องกับ (ณิชาวรรณรัฐ ของดี, 2563) ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนอำเภอวังเหนือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 3 ผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน และการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 สำหรับรายด้านการประเมินผลการสอนของครู การวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครูมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน อาจมีการทำงานจากโรงเรียนอื่นๆ มาบ้าง บางท่านเพิ่งเริ่มงาน ทำให้ครูได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายกัน ประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับอาจมีความแตกต่างกันไปตามภารกิจของงาน ตำแหน่งงาน ภาระงาน ทำให้ครูแต่ละบุคคลได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างกัน อาจจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ (พิชญาภา สอนสร้อยทอง และทินกร พูลพุด, 2562) ศึกษาและเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ฮ่องสอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 พบว่า จำแนกตาม ตามประสบการณ์ในการทำงาน ด้านการควบคุมการใช้เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างประสบการณ์

ครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2 โดยภาพรวมและทุกรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาของภาครัฐ มักมีวัฒนธรรมองค์กรในการเลื่อนตำแหน่งจากการบริหารในสถานศึกษาขนาดเล็ก และเลื่อนตำแหน่งไปในสถานศึกษาขนาดกลาง และขนาดใหญ่ตามลำดับ รวมทั้งภารกิจทำให้ความสำคัญต่อภาระงานของผู้บริหารอาจมีความต่างกัน สถานศึกษาขนาดใหญ่มีรองผู้บริหารสถานศึกษา สถานศึกษาขนาดเล็กไม่มีรองผู้บริหารสถานศึกษา เป็นต้น จึงเป็นไปได้ว่าครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ต่างกัน สอดคล้องกับ (เกตุสุดา กิ่งการจร, 2560) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 4 สระบุรี จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับ (พิชญาภา สอนสร้อยทอง และทินกร พูลพุด, 2562) ศึกษาและเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ฮ่องสอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 พบว่า จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ด้านการดูแลเอาใจใส่ครูผู้สอนและผู้เรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้คือ ด้านการประเมินผลการสอนของครู ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน ด้านการวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู ด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร และด้านการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ตามลำดับ

บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 2 เพื่อทราบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 2 ซึ่งผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ด้านการประเมินผลการสอนของครู ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน ด้านการวางแผนเพื่อการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู ด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร และด้านการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ตามลำดับ

การเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า โดยภาพรวมครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 จากการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ อยู่ในระดับต่ำที่สุดกว่าด้านอื่นๆ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ควรดำเนินการด้านนี้โดยยึดแนวทางการจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษของกระทรวงสาธารณสุข โดยผู้บริหาร ควรวางแผนจัดการเรียนรู้ ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดูแลการจัดการศึกษารวบรวมข้อมูลนักเรียนไว้อย่างเป็นระบบ กำหนดขั้นตอนในการคัดแยกนักเรียนใน 9 ประเภท การกำหนดสถานที่ และสรุปรูปแบบการเรียนรู้ร่วม ส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรม สนับสนุนให้ครูจัดทำแผนการศึกษาเด็กรายบุคคล เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาเรียนรู้ร่วมกับผู้ปกครองและหน่วยงานภายนอก นิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการคำนึงถึงความเหมาะสมต่อบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 จากการวิจัยพบว่า ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ด้านมุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำกว่าด้านอื่นๆ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ควรมีการกระตุ้น จูงใจให้ครูและบุคลากรให้ติดตามความก้าวหน้าของการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาของประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมถึงการบริหารสถานศึกษาโดยกระบวนการส่งเสริม มอบหมายภาระงาน เช่น การฝึกความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาหลักสูตร การกำหนดนโยบายการพัฒนาหลักสูตร ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลง เช่น หลักสูตรฐานสมรรถนะ รวมทั้ง ผู้บริหาร ควรส่งเสริมให้ครูจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่หลากหลาย มีกระบวนการนิเทศติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารควรจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา

1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดให้มีการสัมมนาการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องโดยมีการวางแผน และมีการจัดประชุมส่งเสริมให้ครูมีความก้าวหน้า การจัดการอบรมเพิ่มเติม สนับสนุนให้ครูมีการพัฒนาตนเอง ควรมีการพัฒนาครูให้ตรงสายงานให้มากขึ้น ควรจัดให้มีการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการทำสื่อนวัตกรรม รวมทั้งการส่งครูเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาตนเองและนำมาพัฒนาการเรียนการสอน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดเขตพื้นที่ประถมศึกษาเขต 2

2.2 ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการกับตัวแปรอื่นๆ เช่น ความมีประสิทธิภาพของการบริหารสถานศึกษา ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อจะได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ทางด้านการบริหารการศึกษาเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิตติวรรณ แสนโท. (2556). การศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครระยอง จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.

- เกตุสุตา กิ่งการจร. (2560). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 4. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ปทุมธานี.*
- จรรยาภรณ์ มาตาชาติ. (2562). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อการดำเนินการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานีเขต 4. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.*
- จิราภา ทิศวงศ์ และชวลิต เกิดทิพย์. (2561). ภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเรียนรวมของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีที่ 29 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2561, 114.*
- จุฑาทิพย์ ชัยบัณฑิต. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 16. *วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.*
- ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2553). *เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ณิชาวรรณัฐ ของดี. (2563). การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนในอำเภอวังเหนือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 3. *การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา.*
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2555). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพฯ.
- พรชัย ธนปารมิกุล. (2555). ภาวะผู้นำทางวิชาการของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขตเบญจสิริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2. *สารนิพนธ์ กศ.ม. การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิชญาภา สอนสร้อยทอง และทินกร พูลพุด. (2562). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่จัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงรายเขต 2. *วารสารวิจัยวิชาการ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2562, 51-52.*
- วิศวะ ผลกอง. (2562). ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.*
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2. (2564). *ข้อมูลเกี่ยวกับเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2*. สืบค้นเมื่อ วันที่ 20 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.yala2.go.th/2021/index.php>

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *คู่มือการประเมินสมรรถนะครู*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *สรุปผลการดำเนินงาน 9 ปี ของการปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2542-2551)*. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). *Determining Sample Size for Research Activities*. Educational and Psychological Measurement, 30(3), pp. 607-610.
- Seyfarth, J. T. (1999). *The principal: new leadership for new challenger*. New Jersey: Prentice-Hall.

วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม
An Analysis of Community Leadership According to the
Principles of the Five Precepts and the Five Ennobling Virtues

¹พระอธิการจิรพัทธ์ ภูเพ็ชร

Phraathikarn Chiraphat Phupetch

²พระปลัดสมชาย ดำเนิน

Phrapalad Somchai Damnoen

³นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร

Nuanwan Phunwasuponchat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.

²Corresponding Author, Email: somchai.dam@mcu.ac.th

Received June 6, 2022; Revised June 16, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้านและตัวแทนชุมชน จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสรุปข้อมูลในลักษณะพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ แนวคิดส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน และสมาชิกของกลุ่มมีความสัมพันธ์ภายในต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งถูกเลือกหรือได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ เนื่องจากมีความแตกต่างในด้านต่างๆ จากบุคคลอื่นๆ ภายในกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ตาม หรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้อง หรือผู้ปฏิบัติ สำหรับความหมายของภาวะผู้นำเกือบทั้งหมดนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้นำ ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม พบว่า ผู้นำชุมชนแสดงพฤติกรรมตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน ดังนี้ 1) การไม่เบียดเบียนต่อชีวิตผู้อื่น 2) การเคารพในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น 3) ไม่ล่วงละเมิดสามีหรือภรรยาของบุคคลอื่น 4) สื่อสารโดยไม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง และ 5) งดเว้นจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์

หรือสิ่งที่เป็นอบายมุข ซึ่งเป็นการปฏิบัติตนให้สมควรกับการเป็นผู้นำที่ดีที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นใน
สร้างเสริมชุมชนสันติสุขต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำชุมชน; หลักเบญจศีล; หลักเบญจธรรม

Abstract

This article aimed to analyze community leadership according to the principles of the Five Precepts and the Five Ennobling Virtues. This qualitative research by researching documents and in-depth interviews with key informants including 15 experts, village scholars and community representatives. The research tool was an interview form, analyzing the data by summarizing the data in a descriptive manner. The results showed that the concepts and theories of leadership based on Buddhism and modern science Most concepts are related to groups and members of the group are in constant relationship with each other in which one or more members are chosen or accepted as leaders due to differences in various aspects from other people within the group who are considered as followers or subordinates or subordinates Almost all definitions of leadership are related to the use of influence. Most of which will be leaders. The results of the analysis of community leadership according to the principles of the Five Precepts and the Five Ennobling Virtues revealed that the community leaders showed behaviors according to the principles of the Five Precepts, which corresponded with the community leadership as follows: 1) not encroaching on the lives of others 2) respecting the property rights of others 3) Not harassing another's husband or wife, 4) communicating without causing conflict, and 5) refraining from alcoholic beverages or any other vices. This is a proper practice of being a good leader can build confidence in building a peaceful community in the future.

Keywords: Community Leadership; the Five precepts; the Five Ennobling Virtues

บทนำ

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและมีส่วนต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว หากองค์กรใดมีผู้นำ หรือผู้บริหารที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ความสามารถ ประสพการณ์ ความเชี่ยวชาญ ฯลฯ องค์กร หรือหน่วยงานนั้น ก็จะสามารถแข่งขันกับผู้อื่นและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้เป็นอย่างดี แต่ในทางกลับกันหากผู้นำไม่มีคุณธรรมจริยธรรม มีพฤติกรรมที่ไม่ดี มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ก็จะทำให้ชุมชน และประชาชนที่อยู่ใต้ปกครองได้รับความเดือดร้อนตามไปด้วย (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2546) ผู้นำที่ดีจะนำองค์กรให้ไปสู่ความสำเร็จได้ สามารถกำหนดทิศทางขององค์กรตลอดจนรู้วิธีการขับเคลื่อนองค์กรให้ไปในทางที่เหมาะสมที่สุด (Covey, 1889) เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการที่จะดำรงอยู่ในโลก

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่างๆ (ไชยะ เทพา, 2564) สามารถประสานความร่วมมือในการปฏิบัติงานระหว่างผู้นำชุมชน และประชาชนเข้าด้วยกัน และให้ความสนใจแก่ผู้ร่วมงานเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดี (อรปภัตร จันทรสาขา, 2564)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกัน เพื่อเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงมีสติปัญญาที่รอบรู้และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรมจริยธรรมมีความเพียร เอาต่อการพัฒนาคนรวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชนและเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนนำค่านิยมและวัฒนธรรมที่งดงามของไทยเป็นฐานในการพัฒนาคนและสังคมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการบ่มเพาะให้คนมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่เหมาะสม เพื่อประโยชน์ในการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงาน (สิริพร มูลเมือง, 2564) เสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็งมาร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมที่เหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2557)

หลักเบญจศีลและเบญจธรรมมีความสำคัญมากกับการพัฒนามนุษย์เพราะเป็นหลักมนุษยธรรม เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย ศีลเป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมเป็นลักษณะ มีความปรกติทางกายวาจาเป็นที่ตั้ง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) โดยมีองค์ประกอบของศีล 5 แต่ละข้อ คือ เจตนา เป็นความไม่ก้าวล่วงทางกาย และวาจา ให้พ้นจากความชั่วทั้งปวง ย่อมมีความสงบสันติสุขในชีวิตปัจจุบัน นอกจากนี้ศีล 5 ยังมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม เป็นพื้นฐานการพัฒนาตนเองให้พบกับความสุขสงบเย็น เข้าถึงการดับทุกข์ และเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชน เกิดความรักใคร่ปรองดอง อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้นำพึงกระทำตนให้เป็นแบบอย่างให้กับสังคม โดยมีหลักธรรมที่เกื้อหนุนการรักษาศีล 5 เช่น สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) เป็นต้น การจงใจให้รักษาศีล 5 ควรเกิดจากความปรารถนาที่จะทำตนเองให้มีความสุข ทำให้มีความเพียรเพื่อไปให้ถึงจุดหมายของชีวิต เป็นแรงจูงใจภายในที่เป็นด้านบวก ผู้นำชุมชนที่จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชน (Tan & Damnoen, 2020) อันจะเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมความโปร่งใสก่อให้เกิดความยั่งยืนในการบริหารจัดการประเทศ (จิตาภา เร่งมีศรีสุข และนภัทร์ แก้วนาคน, 2564)

เมื่อพิจารณาทั้งเบญจศีลและเบญจธรรม พบว่า ธรรมที่คู่กับศีลในแต่ละคูนั้น นอกจากจะเป็นธรรมที่ส่งเสริมความดีงามแก่ผู้ประพฤติแล้วยังเป็นธรรมที่ทำให้สามารถรักษา ศีล 5 ได้มั่นคง เช่น เมื่อบุคคลมีเมตตากรุณาย่อมเว้นจากปาณาติบาตได้โดยง่าย เพราะความรัก ความสงสารจึงไม่ทำร้ายเบียดเบียนบุคคลอื่น เบญจธรรมจึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมผู้รักษาศีล 5 หรือ เบญจศีลให้สมบูรณ์ ซึ่งหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนามี 2 ประการ คือ ปหานกิจ การละเรื่องชั่วเรื่องร้าย และภาวนากิจ การทำความดีให้เจริญ เมื่อบุคคลละความชั่ว แล้วยังไม่ทำความดีนับว่าไม่ก้าวหน้า (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2557) หลักเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรมจะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติและผู้รับผลของการ

กระทำมีความสุข สงบในการดำเนินชีวิต ซึ่งต้องปฏิบัติคู่กันกับหลักเบญจศีลจึงจะถือว่าเป็นการปฏิบัติที่มีความสมบูรณ์ (Yusamran et al., 2021) ผู้นำที่ดีจะนำองค์กรให้ไปสู่ความสำเร็จได้ และผู้นำที่ดีจะต้องกำหนดทิศทางขององค์กรตลอดจนรู้วิธีการขับเคลื่อนองค์กรให้ไปในทางที่เหมาะสมที่สุดได้เช่นกัน การที่องค์กรได้ผู้นำที่ดีนั้นเสมือนมีชัยไปกว่าครึ่ง เพราะผู้นำที่ดีจะมีเคล็ดลับในการบริหารงานบุคคลที่ยอดเยี่ยมนอกเหนือจากการบริหารงานด้วย เช่นกัน เพราะฟันเฟืองสำคัญขององค์กรนั้นก็คือบุคลากรทุกคนนั่นเอง ผู้นำที่ดีจะเข้าใจการประสานงานตลอดจนแนะนำวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด (Damnoen et al., 2021) รวมไปถึงสามารถช่วยแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเส้นทางที่จะทำให้องค์กรพัฒนาและประสบความสำเร็จ

จากองค์ประกอบข้างต้น เห็นว่าภาวะผู้นำเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารที่ชี้แนะให้สมาชิกในทีมหรือในองค์กร เกิดความกระตือรือร้น ทุ่มเท เต็มใจ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ดังนั้นคุณลักษณะของผู้นำที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ จะต้องมีความสามารถในการเป็นผู้บริหารและเป็นผู้มีภาวะผู้นำเพราะการมีตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ในการบริหารอย่างเดียวย่อมเพียงพอที่จะทำให้การปฏิบัติงานบรรลุได้ ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำในการจูงใจ ชักจูง โน้มน้าว รวมทั้งทักษะในการสื่อสาร เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีความกระตือรือร้น ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามความประสงค์นั้น และขับเคลื่อนนโยบายไปสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จขององค์กรได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่สนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำชุมชน การนำหลักเบญจศีล เบญจธรรมมาพัฒนาภาวะผู้นำของชุมชน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเป็นระเบียบแบบแผน และพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้จึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะของการบรรยาย (Descriptive Method) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นและข้อมูลจากเอกสาร ประกอบกัน ทั้งนี้ ได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษาและขั้นตอนในการดำเนินการศึกษา ไว้ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

การศึกษาในครั้งนี้ จะทำการเก็บข้อมูลจากประชากร 2 กลุ่มหลัก อันเป็นตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน 2) ผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล (ควบคู่กัน) โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

ศึกษาและสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากสื่อในระบบออนไลน์ (Internet) แปลความหมาย วิเคราะห์ สังเคราะห์แล้วกำหนดขอบเขตประเด็นเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นไปนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้านเนื้อหา ความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือการวิจัยข้อคำถามเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และได้มีผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) ในด้านอ่านตรวจรายงานวิจัย ครั้งนี้ จำนวน 3 ท่าน

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้านเนื้อหา ความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม หลังจากที่ได้ปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมแบบสัมภาษณ์เชิงลึกตามคำแนะนำแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความถูกต้อง และนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผ่านการอนุมัติจากผู้เชี่ยวชาญแล้วไปลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ การพรรณนาวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำทุกครั้งที่สิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และผู้วิจัยจะถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมา เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป โดยผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดว่าข้อมูลแต่ละเรื่องสื่อถึงเรื่องใด ควรนำประเด็นใดมาพิจารณาบ้าง โดยอาศัยความไวทางทฤษฎีจากประสบการณ์ในการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นต้นใช้ การลดทอนข้อมูล (Data reduction) ซึ่งหมายถึง การเพิกถอนจุดที่น่าสนใจ ทำความเข้าใจง่าย สรุปย่อปรับข้อมูลที่เก็บรวบรวม

2) ขั้นที่สองใช้ การแสดงข้อมูล (Data display) เป็นขั้นตอนการจัดการเลือกเฟ้นสรรหาตัวอย่างข้อมูลหรือสารสนเทศไม่ว่าจะเป็นการสรุปจากรายงาน การสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์ หรือการกระทำของผู้ให้ข้อมูล นำมาเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราวเสนอไว้ เพื่อแสดงให้เห็นและก่อให้เกิดความเข้าใจว่า อะไรเกิดขึ้น ทำไม อย่างไร อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์แล้วนำข้อมูลมาจัดกลุ่มตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสรุปต่อไป

3) สร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (Conclusion and verification) เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อยๆ ในช่วงแรกๆ เข้าด้วยกันเป็นบทสรุป และตรวจสอบยืนยันเป็นบทสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย การพัฒนาข้อสรุปย่อยๆ และตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย การพัฒนาข้อสรุปย่อยๆ ไปสู่รูปแบบที่เป็นนามธรรมที่เป็นทฤษฎี (Grounded theory) ตามวิธีการแบบอุปนัย (Induction) เพื่อให้บทสรุปมีความน่าเชื่อถือ

4) สรุปและนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนา

ผลการการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม พบว่า ผู้นำชุมชนแสดงพฤติกรรมตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน ดังนี้

1) การไม่เบียดเบียนต่อชีวิตผู้อื่น การแสดงพฤติกรรมตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน พบว่า ศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี คือการไม่เบียดเบียนต่อชีวิตผู้อื่น เช่นละเว้นการฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ในวันพระ ซึ่งหากพิจารณาในหลักเบญจศีลข้อที่ 1 คือ

การไม่เบียดเบียน มีวิสัยทัศน์ในการสร้างความสุขให้สังคม โดยมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีคือความมีเมตตา เราจะนำมาประพฤติปฏิบัติประจำวัน เพียงตั้งใจแน่วแน่ว่าวันนี้เริ่มต้นวันแรกครอบครัวเราจะถือศีลข้อที่ 1 อย่างเคร่งครัด โดยไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทรมานสัตว์ ไม่รังแกสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่โดยเจตนาหรือไม่เจตนาหรือการข่มขืนโดยผิดศีลธรรมก็ตาม

2) การเคารพในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น หลักเบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน ศีลข้อที่ 2 พบว่า การรักษาศีลข้อนี้ไม่ใช่เฉพาะการไม่ลักขโมยเท่านั้น ยังครอบคลุมในการกระทำการเบียดเบียน เช่นเบียดเบียนเอาเปรียบเพื่อนบ้านโดยการขโมยพืชผักที่เพื่อนบ้านปลูกเอาไว้ยึดเอาสิ่งของที่เขาของมิได้อนุญาต ถือเป็นการเคารพในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น และเป็นการเคารพกฎหมาย เพราะการถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นถือว่าเป็นผิดกฎหมาย เป็นคดีอาญา และหากพิจารณาในแนวทางการดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง คือการไม่เบียดเบียน ฉ้อโกง ลักขโมย ฉกชิงวิ่งราว และมีเงื่อนไขที่เป็นตัวกำกับพฤติกรรม คือวิสัยทัศน์ความเป็นผู้นำ คือ ความพอประมาณ การประกอบอาชีพสุจริตโดยมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีคือ มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีหลักเบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน

3) ไม่ล่วงละเมิดสามีหรือภรรยาของบุคคลอื่น ศีลข้อที่ 3 พบว่า ผิดในการเสพกามคุณ ได้แก่ ชายหรือหญิงที่ประพฤติก่อให้เกิดความเสียหายต่อชายหรือหญิง ที่มีสามีหรือภรรยาของตน ซึ่งชายหรือหญิงนั้นมีเจ้าของคุ้มครองอยู่ หรือการล่วงละเมิดข่มขืนหญิงอื่นที่มีคู่เป็นภรรยาของตน เป็นการเคารพสิทธิในร่างกายของบุคคลอื่น ซึ่งหากพิจารณาการดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง ไม่ล่วงประเวณีบุตรธิดาหรือภรรยาบุคคลอื่น และมีเงื่อนไขที่เป็นตัวกำกับพฤติกรรม คือ มีความพอประมาณ การสำรวมในกามคุณโดยมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีคือ มีความปรองดองให้เกียรติบุคคลอื่นรู้จักหักห้ามความอยากของตน

4) ส่อสารโดยไม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง หลักเบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน ศีลข้อที่ 4 พบว่า คำพูดที่ก่อให้เกิดการแตกแยกทำลายความสามัคคี รวมถึงการส่อเสียด การด่าทอ นินทา ว่าร้าย ใช้วาจาสาปแช่ง ก็เช่นกัน แต่ถ้าหากพูดจาสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน ก็จะเกิดแต่ความสามัคคี ซึ่งหากพิจารณาในการดำรงชีวิตด้วยหลักของศีลข้อที่ 4 คือการไม่กล่าวเท็จบุคคลอื่น และมีเงื่อนไขที่เป็นตัวกำกับพฤติกรรมคือมีกลยุทธ์ในการปฏิบัติตน คือ พูดคำจริง และรักษาคำพูดพูดจาไพเราะ พูดให้เกียรติผู้อื่น ไม่เหยียดหยามผู้อื่นด้วยคำพูดที่ไม่ดี ต้องครองสติให้เว้นจากการกล่าวเท็จ และมีแนวคิด หรือวิสัยทัศน์เกี่ยวกับหลักเบญจธรรม คือ สร้างความปรองดองให้กับสังคม

5) งดเว้นจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ หรือสิ่งที่เป็นอบายมุข ซึ่งเป็นการปฏิบัติตนให้สมควรกับการเป็นผู้นำที่ดีสามารถสร้างความเชื่อมั่นในสร้างเสริมชุมชนสันติสุขต่อไป เบญจศีลเบญจธรรมที่สอดคล้องตามภาวะผู้นำชุมชน ศีลข้อที่ 5 พบว่า โทษของการดื่มสุราและน้ำเมาต่างๆ นั้น เมื่อดื่มอยู่เสมอๆ ดื่มมากขึ้น ย่อมทำให้ สุขภาพร่างกายเสื่อมโทรม ขาดสติ ที่เคยละอายต่อบาปก็ไม่ละอายที่เคยกลัวกลับกล้าจนสามารถทำผิดต่างๆ ได้ ด้วยอำนาจของสุรานั้น ผิดศีลข้อ 5 นี้ อาจนำไปสู่ความวิบัติได้ เช่น เมาสุราแล้วขับรถไปชนผู้อื่นเสียชีวิต ตนเองก็เสียชีวิตหรือบาดเจ็บสาหัส ย่อมก่อบาปกรรมในชาตินี้และชาติหน้า สูญเสียงบประมาณของแผ่นดิน หรือ เมื่อเสพสุราจนเมเมาแล้วก็ขาดสติยับยั้ง ไปประกอบกรรมทำร้ายข่มเหง ผู้อื่นให้เดือดร้อนเสียหายเป็นต้น ดังนั้นเราควรรักษากฎหมายอย่างเข้มงวดและเอาผิดกับร้านค้าที่จำหน่ายสุรา หรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ให้กับเยาวชน

ที่มีอายุต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด การเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเยาวชน เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ และไม่ขายสุรา ยาเสพติด ในสถานศึกษา วัด และสถานที่ราชการทุกแห่ง ซึ่งหากพิจารณากลยุทธ์ในการปฏิบัติตน คือการดำรงชีวิตด้วยศีลข้อ 5 คือใช้จ่ายอย่างประหยัดคือไม่นำเงินไปซื้อสุราหรือเครื่องดื่มมีเงินมา ไม่เบียดเบียนตนเองคือไม่นำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เข้าสู่ร่างกาย และมีเมตตา หรือวิสัยทัศน์เกี่ยวกับหลักเบญจธรรม คือ ความพอประมาณ การดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท โดยมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีคือ การมีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ

อภิปรายผล

จากการวิจัย พบว่า หลักเบญจศีลและเบญจธรรมมีความสำคัญมากกับการพัฒนามนุษย์ เพราะเป็นหลักมนุษยธรรม เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย ศีลเป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรม เป็นลักษณะ มีความปรกติทางกายวาจาเป็นที่ตั้ง โดยมีองค์ประกอบของศีล 5 แต่ละข้อ คือ เจตนา เป็นความไม่ก้าวล่วงทางกาย และวาจา ให้พ้นจากความชั่วทั้งปวง ย่อมมีความสงบสันติสุขในชีวิตปัจจุบัน

นอกจากนี้ศีล 5 ยังมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม เป็นพื้นฐานการพัฒนาตนเองให้พบกับความสุขสงบเย็น เข้าถึงการดับทุกข์ และเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชน เกิดความรักใคร่ปรองดอง อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้นำพึงกระทำตนให้เป็นแบบอย่างให้กับสังคม โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวพัน การรักษาศีล 5 เช่น สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) เป็นต้น การจงใจให้รักษาศีล 5 ควรเกิดจากความปรารถนาที่จะทำตนเองให้มีความสุข ทำให้มีความเพียรเพื่อไปให้ถึงจุดหมายของชีวิต เป็นแรงจูงใจภายในที่เป็นด้านบวก และเป็นแรงจูงใจตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้สร้างแรงจูงใจให้รักษาศีล 5 เพื่อจุดหมาย คือ การเดินสู่เส้นทางแห่งการหลุดพ้นตาม หลักมรรคมีองค์ 8 ทำให้รู้จักทางเดินชีวิตในทางที่เที่ยงเป็นคุณเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และโดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม สอดคล้องกับการวิจัย (อรปภัตร จันทรสาขา, 2564) พบว่า พฤติกรรมผู้นำที่สำคัญ คือ ผู้บริหารวางตัวเป็นที่น่าเชื่อถือของผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าความสนใจตนเอง สามารถประสานความร่วมมือในการปฏิบัติงานระหว่างผู้นำชุมชน ประชาชนเข้าด้วยกัน ให้ความสนใจแก่ผู้ร่วมงานเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดี และสร้างค่านิยมในการทำงานโดยให้ผู้มีส่วนร่วมงานคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของตนให้มีความสันติสุข โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม ทำให้มีความเพียรเพื่อไปให้ถึงจุดหมายของชีวิต เป็นแรงจูงใจภายในที่เป็นด้านบวก (Tan & Damnoen, 2020) ทำให้รู้จักทางเดินชีวิตในทางที่เที่ยงเป็นคุณเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ตลอดถึงประเทศชาติต่อไป

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผู้นำที่ดีจะนำองค์กรให้ไปสู่ความสำเร็จได้ และผู้นำที่ดีควรจะต้องกำหนดทิศทางขององค์กรตลอดจนรู้วิธีการขับเคลื่อนองค์กรให้ไปในทางที่เหมาะสมที่สุดได้เช่นกัน การที่องค์กรได้ผู้นำที่ดีนั้นเสมือนมีชัยไปกว่าครึ่ง เพราะผู้นำที่ดีจะมีเคล็ดลับในการบริหารงานบุคคลที่ยอดเยียนนอกเหนือจากการบริหารงานด้วยเช่นกัน เพราะฟันเฟืองสำคัญขององค์กรนั้นก็คือบุคลากรทุกคนนั่นเอง ผู้นำที่ดีจะเข้าใจการประสานงานตลอดจนแนะนำวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด รวมไปถึงสามารถช่วยแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเส้นทางที่จะทำให้องค์กรพัฒนาและประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. มีสติปัญญาและไหวพริบมากกว่าผู้ตาม อย่างไรก็ตาม ผู้นำไม่ได้มีความเหนือกว่ามากเกินไปจนผู้ทำงานร่วมด้วยเกิดความไม่เข้าใจ
2. มีความรอบรู้ กล่าวคือ ไม่ได้รู้เฉพาะเรื่องที่ตนสนใจหรือถนัด แต่จะสนใจ ถนัดและมีความรู้กว้างขวาง
3. มีความสามารถในการสื่อสาร พูดและเขียนด้วยภาษาต่างๆ ที่สามารถโน้มน้าวใจและเป็นที่เข้าใจได้
4. มีวุฒิภาวะทางจิตใจและอารมณ์
5. มีแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้นภายในที่ทรงพลังที่กระตุ้นให้เขาต่อสู้เพื่อความสำเร็จ
6. มีทักษะทางสังคม เพื่อให้การประสานร่วมมือในการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
7. ใช้ทักษะทางการปกครองหรือบริหารมากกว่าทักษะด้านเทคนิคเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบ

บทสรุป

ผู้นำมีอยู่ในทุกระดับ ตั้งแต่สังคม หรือหน่วยงานขนาดเล็กไปจนถึงองค์กรขนาดใหญ่ นับตั้งแต่ หมู่บ้าน ไปจนถึงผู้นำระดับประเทศชาติ จำเป็นต้องมี “ผู้นำ” และผู้นำก็ต้องมี “ภาวะผู้นำ” ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม จะต้องเป็นผู้นำ ได้แก่ 1) ไม่เบียดเบียนต่อชีวิตผู้อื่น 2) เคารพในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น 3) ไม่ล่วงละเมิดสามีหรือภรรยาของบุคคลอื่น 4) สื่อสารโดยไม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง และ 5) จดเว้นจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ หรือสิ่งที่เป็นอบายมุข จึงจะนำมาซึ่งความยอมรับนับถือ เลื่อมใส ศรัทธาและให้ความร่วมมือของคนในหน่วยงาน องค์กร ประเทศชาติ เพื่อความสงบสุข เจริญรุ่งเรืองของสังคมและประเทศชาติสืบไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม สามารถสร้างความสันติสุขให้ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือ หน่วยงานอื่นที่สนใจควรนำเอา การปรับใช้หลักเบญจศีลและเบญจธรรมมาใช้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยการจัดทำคู่มือการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักเบญจศีลและเบญจธรรม ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของประชาชน เพื่อปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนได้

2) ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรับใช้หลักเบญจศีลและเบญจธรรม ไปพัฒนา กลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิตาภา เร่งมีศรีสุข และนภัทร์ แก้วนาค. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการส่งเสริมความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในประชาคมอาเซียน. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 3(2), 105-114.
- ไชยะ เทพา. (2564). ภาวะผู้นำทางการเมืองในยุคโควิด-19. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(3), 1027-1044.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิริพร มูลเมือง. (2564). คุณภาพชีวิตในการทำงานกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากร สำนักงานเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 3(1), 29-40.
- อรปภัตร จันทรสาขา. (2564). พฤติกรรมผู้นำที่ส่งผลต่อการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสิงห์บุรี. *วารสารศิลปการจัดการ*, 5(1), 259-271.
- Covey, S. R. (1889). *The 7 Habits of Highly Effective People*. New York: Simon & Schuster.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126-135.
- Lewis, P. V. (1980). *Organizational Communication: The Essence of Effective Management*. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1-20
- Yusamran, P. P., Thitipasitthikorn, P. P., Damnoen, P. S., Thienthong, P. B., Rattana-ngam, S., & Homchan, P. (2021). Conservative And Inheritance of Atthami Bucha Day for Sustainable Promotion Tourism. *Journal of Positive Psychology and Wellbeing*, 5(3), 1400-1410.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงาน
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี
Buddhadhamma Integration for Administrative Efficiency
Enhancement of The Local Administrative Organizations in
Udon Thani Province

¹ชไมพร กิติ

Chamaiporn Kiti

²เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

Kiettisak Suklueang

³สุรพล สุธะพรหม

Surapon Suyaprom

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author, Email: Chamaiporn.kit@gmail.com

Received June 2, 2022; Revised June 16, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพการบริหารงาน โดยประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านประกอบด้วย มิติของกระบวนการบริหาร มิติของผลผลิตและผลลัพธ์ และมิติของค่าใช้จ่ายหรือ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงาน พบว่า ทั้งสองปัจจัย คือ การจัดการภาครัฐแนวใหม่ และหลักสัปปริสธรรม 7 ส่งผลร่วมกันต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 ซึ่งหลักสัปปริสธรรม 7 และด้านการ

จัดการภาครัฐแนวใหม่ สามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ได้ร้อยละ 69.20 และ 26.20 โดยมีสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน เท่ากับ 0.832 และ 0.512 ตามลำดับ

3. รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรม พบว่า ประสิทธิภาพการดำเนินงานทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน 2. ด้านมิติของกระบวนการบริหาร 3. ด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ มีปัจจัยการบริหาร 2 อย่าง เพื่อเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี คือ ด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ และหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้เพื่อเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม; ประสิทธิภาพ; การบริหารงาน

Abstract

Objectives of this dissertation were: 1. To study the administrative efficiency level of the local administrative organizations in Udon Thani Province. 2. To study the factors affecting administrative efficiency of the local administrative organizations in Udon Thani Province, and 3. To Propose a model of Buddhadhamma integration for administrative efficiency enhancement of the local administrative organizations in Udon Thani province. Methodology was the mixed methods.

Findings were as follows:

1. The administrative efficiency, by overall, was at high level. Considering each dimension separately, it was found that the administrative process, productivity, outcome, and expenditure dimensions were all at high levels.

2. Factors affecting the administrative efficiency were found that the New Public Administration and Sappurisa-Dhamma7, (seven virtues of good persons). Both factors collectively affected the administrative efficiency of the local administrative organizations in Udon Thani Province at the statistically significant level of 0.01. The Sappurisa-Dhamma 7 and the New Public Administration can explain the variations of the administrative efficiency level of the local administrative organizations in Udon Thani Province at 69.20 and 26.20. percent with factors' standard regression coefficients at 0.832 and 0.512, respectively.

3. The model of Buddhadhamma integration was found that the administrative efficiency of local administrative organizations of 3 dimensions all three dimensions: 1) the expenditure or cost dimension; 2) the administrative process dimension; and 3) the productivity and outcome dimension were enhanced by two factors as follows; the New Public Administration and Sappurisa-Dhamma 7. These two factors significantly enhanced the administrative efficiency.

Keywords: integration of Buddhist principles; enhancement of administrative efficiency; local government organizations

บทนำ

ดวงไฟนั้นจะสว่างสักเพียงใดก็ย่อมไม่สามารถทำให้ทุกซอกทุกมุมของห้องได้รับแสงสว่างอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันได้ การกระจายอำนาจ เปรียบเหมือนการจุดไฟดวงเล็กๆ ขึ้นทั่วทุกมุมห้อง แม้จะเป็นไฟดวงเล็กๆ แต่ก็ให้แสงสว่างได้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั้งห้อง (ชัยอนันต์ สมุทรวนิช, 2554) จากประโยคข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่รัฐบาลต้องทำการกระจายอำนาจไปสู่ส่วนท้องถิ่น ซึ่งหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการกระจายอำนาจไปสู่ส่วนท้องถิ่นก็คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั่นเอง

นับตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 1990 การปกครองระดับท้องถิ่นสามารถบริหาร การพัฒนา การจัดการ การคลังและการเมืองอย่างมีอิสระตามแนวคิดการกระจายอำนาจ หลายประเทศทั่วโลกยอมรับแนวคิดด้านการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นผล มาจากความล้มเหลวของรัฐบาลกลาง ในการบริหารจัดการสาธารณะโดยมีการบริการ สาธารณะที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของแต่ละพื้นที่ ที่มีลักษณะปัญหา ผลประโยชน์และความต้องการที่หลากหลาย โครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่รวมศูนย์ ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการจัดทำบริการสาธารณะ จึงมีมุมมองแนวความคิดที่จะทำให้ การดำเนินงานของรัฐบาลมีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองต่อประชาชนได้มากยิ่งขึ้น การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง (Local Self - Government) มีรากฐาน มาจากแนวคิดหรือหลักการ การกระจายอำนาจการปกครอง จากการยินยอมของรัฐบาลกลาง หรือการบริหารราชการส่วนกลางยินยอมกระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้กับท้องถิ่น ในด้านต่างๆ (ชัยอนันต์ สมุทรวนิช, 2554)

สำหรับประเทศไทยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) คือหน่วยงานของรัฐที่มีการดำเนินงานเป็นอิสระจากส่วนกลาง ทำหน้าที่บริหารจัดการกิจการต่างๆ ในท้องถิ่นของตน โดยผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็เป็นคนในท้องถิ่นที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งการที่รัฐยอมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินงานได้อย่างมีอิสระ นั่นก็คือรัฐกระจายอำนาจจากบนลงมาสู่ระดับท้องถิ่น การกระจายอำนาจเช่นนี้จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐดูแลตนเองมากขึ้น

การบริหารงานจะประสบความสำเร็จบนพื้นฐานของการบริหารงานที่สำคัญได้แก่ทักษะด้านวิชาการ มีความเข้าใจและมีความชำนาญเกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการดำเนินการ และกลวิธีต่างๆ ในการปฏิบัติงานขององค์กร ทักษะด้านมนุษย์ เป็นทักษะผู้บริหารในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ปัจจัยที่จะเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงาน เช่นการปรับปรุงโครงสร้างการบริหาร พระราชบัญญัติการบริหารท้องถิ่นของรัฐ หรือทักษะของผู้บริหาร ยังไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน อาจต้องมีการบูรณาการหลักธรรม ในพระพุทธศาสนา เข้าร่วมด้วย

ทั้งนี้การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการให้ผู้บริหาร หรือผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงาน ถ้ากระทำได้สำเร็จก็น่าจะเป็น

แบบอย่างของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารงานให้เกิดประสพสูงสุดแก่ท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ

สำหรับจังหวัดอุดรธานี มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด 181 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง เทศบาลตำบล 67 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 109 แห่ง มีประชากรทั้งหมด 1,586,646 คน ยังมีประเด็นปัญหาที่ควรจะมีการปรับปรุงเพิ่มเติม ด้านเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และแผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี ดังนั้น เพื่อให้เกิดผลได้จริงในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปบูรณาการกับวิธีการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนจังหวัดอุดรธานี เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น และช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ยากของพี่น้องประชาชนในจังหวัดอุดรธานีอย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 17 รูปหรือคน จากนั้นดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูปหรือคน มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี จำนวน 2,144 คน และประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 338 คน แต่ผู้วิจัยแจกจริง จำนวน 395 คน เนื่องจากงานวิจัยอยู่ในช่วงสถานการณ์โควิดระบาด ผู้วิจัยจึงเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างขึ้นเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนของการตอบแบบสอบถาม และผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่มอย่างง่าย (Simple sampling) โดยแบ่งกลุ่มตามเขตทั้ง 7 แห่ง แล้วทำการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple sampling) ตามสัดส่วนประชากรในแต่ละกลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม และมีโครงสร้างคำถาม 5 ส่วน ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง คือบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด

อุดรธานี จำนวน 7 แห่ง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายและได้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ จำนวน 395 คน หรือคิดเป็น 100%

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Intertie) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) แบบตัวต่อกับผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) จำนวน 17 รูป หรือคน ดำเนินการบันทึกข้อมูลที่ได้รับด้วยการจดบันทึก การทบทวนข้อมูลคำตอบ และการบันทึกเสียงให้ครบถ้วนตามคำถามในการสัมภาษณ์ และตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อนำมาเรียบเรียงเป็นผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์โดยสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติอนุมาน (Inferential Statistics)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา การสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction)

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยนำเสนอสาระจากวิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ แยกตามวัตถุประสงค์การวิจัยเป็น 3 ด้านคือ 1) ระดับประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี 3) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี

1) ประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี

จากผลการศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี 3 ด้านพบว่า

(1) ด้านมิติด้านค่าใช้จ่าย หรือต้นทุน คือ ผู้บริหารต้องวิธีการบริหารต้นทุนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดด้วยต้นทุนที่ต่ำสุดมีหลากหลายวิธีเช่น การปรับสูตรส่วนผสมวิธีการ การหาแหล่งวัตถุดิบ ทรัพยากรราคาถูก การลดการสูญเสียในการปฏิบัติงาน การปรับปรุงประสิทธิภาพของเครื่องจักรที่ใช้ในการทำงาน การตัดต้นทุนส่วนที่ไม่จำเป็น แบบเป็น 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ 1. บริหารงานด้วยเข้าใจ 2. มุ่งหวังในความสำเร็จประสิทธิภาพ 3. พัฒนางานอยู่เสมอให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี

(2) ด้านมิติด้านกระบวนการบริหาร คือ ผู้บริหารต้องมีการกำหนดทิศทางของหน่วยงาน กลุ่มงาน หรือการดำเนินงานในหน้าที่ต่างๆ ให้ใช้ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในองค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาด เหมาะสมและคุ้มค่า ส่วนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทบาทสำคัญของผู้บริหารคือการนำพาองค์กรไปให้ถึงเป้าหมายและบรรลุผลสำเร็จได้โดยส่วนรวม

โดย สรุปเป็นลักษณะ ได้ 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ 1. กำหนดทิศทางที่ชัดเจน 2. การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 3. บรรลุผลสำเร็จได้โดยส่วนรวม

(3) ด้านมิติด้านผลผลิตและผลลัพธ์ คือ ผู้บริหารต้องเห็นและรู้จักหน่วยงานต่างๆทุกหน่วยงานด้วยตัวเอง ให้ความสำคัญแก่บุคลากร ซึ่งจะทำให้บุคลากรมีกำลังใจในการทำงานมากขึ้น การแสดงให้เห็นถึงความสนใจในการทำงานของบุคลากรนั้นๆ ติดตามและประเมินผลการทำงานของบุคลากรได้อย่างใกล้ชิด และช่วยในการประสานงาน อำนวยความสะดวก สรุปมิติด้านผลลัพธ์ ได้ 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ 1. วัตถุประสงค์ชัดเจน 2. ร่วมแรงร่วมใจ ปฏิบัติงานตามแผน 3. ผลลัพธ์ คือ ประชาชนอยู่ดีมีสุข

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี พบว่า

1) ด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01) ซึ่งแรงจูงใจในการบริหารงานสามารถอธิบายความผันแปรของประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ได้ร้อยละ 26.20 โดยมีสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน () เท่ากับ 0.512

2) หลักสัปปุริสธรรม 7 ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01) ซึ่งหลักสัปปุริสธรรม 7 สามารถอธิบายความผันแปรของประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ได้ร้อยละ 69.20 โดยมีสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน เท่ากับ 0.832

3) รูปแบบพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี

การวิจัยนี้มี 2 ตัวแปร อันประกอบด้วย ด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ หลักสัปปุริสธรรม 7 และประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ผลจากการวิเคราะห์โมเดลพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01) ซึ่งหลักสัปปุริสธรรม 7 สามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ได้ร้อยละ 69.20 และด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ สามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ได้ร้อยละ 26.20 โดยมีสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานเท่ากับ 0.832 และ 0.512 ตามลำดับ

ประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน 2. ด้านมิติของกระบวนการบริหาร 3. ด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ โดยในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี มีปัจจัยการบริหาร 2 อย่าง เพื่อเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี คือ ด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ และหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้เพื่อเป็น ตัวส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานมากยิ่งขึ้นและในแต่ละด้านมีลักษณะ ดังนี้

1. ด้านการจัดการภาครัฐแนวใหม่ มีลักษณะดังนี้

- 1) การบริหารอย่างมืออาชีพ ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ สามารถตัดสินใจได้เด็ดขาดมี เป็นอิสระในการทำงาน ใช้ดุลยพินิจตัดสินใจในการบริหารงานได้ทันต่อสถานการณ์
- 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ ของการปฏิบัติราชการที่ชัดเจน ต้องมีกรอบในการทำงาน การ กำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจน มีปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถประเมินผลการปฏิบัติงาน ตามวัตถุประสงค์ได้
- 3) การเชื่อมโยงผลสำเร็จของการปฏิบัติงานเข้ากับการจัดสรรทรัพยากรของภาครัฐ โดยหา ช่องทางให้มีการให้เบี่ยงเบนตอบแทนผู้ปฏิบัติงานที่มีการปฏิบัติงานนอกเวลาหรือมีภารกิจพิเศษ จัดสรรคนให้เหมาะกับงาน และจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับงาน
- 4) ด้านโครงสร้างองค์การ ต้องปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความ คล่องตัวในการปฏิบัติงาน และหมั่นตรวจปรับปรุงโครงสร้างองค์การให้ทันต่อยุคสมัย
- 5) ด้านการส่งเสริมให้มีระบบแข่งขันในการจัดบริการ เพื่อป้องกันและลดปัญหาการผูกขาด สนับสนุนให้เกิดการแข่งขันอย่างเสรีผ่านกลไกตลาด และเปิดให้ภาคเอกชนสามารถเข้ามาแข่งขันกัน เพื่อจัดทำบริการสาธารณะแทนภาครัฐ
- 6) ด้านการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารให้มีความทันสมัย ประชาชนสามารถติดต่อขอรับ บริการจากหน่วยงานของรัฐที่จุดเดียว ให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ ที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมใน การเข้ารับบริการ ให้บริการทางอิเล็กทรอนิกส์แก่ประชาชน โดยมีการตอบรับแบบ ทันทีทันใด
- 7) ด้านการส่งเสริมวินัยทางการเงินการคลัง มีการประเมินผลงบประมาณประจำปี การใช้ จ่ายงบประมาณของรัฐอย่างความคุ้มค่า ระบบการตรวจสอบความคุ้มค่าที่เป็นมาตรฐาน

2. หลักสัปปุริสธรรม 7 ในการปฏิบัติ ดังนี้

- 1) อัมมัญญตา (รู้จักเหตุ) ต้องมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ให้บริการประชาชน ทราบถึงปัญหา ความรับผิดชอบในหน้าที่การให้บริการช่วยเหลือ หาทางแก้ไขปัญหาให้ตรงจุด ตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่ง กฎหมายให้บริการประชาชนโดยยึดหลักความถูกต้อง
- 2) อัตถัญญตา (รู้จักผล) ต้องมุ่งมั่นในการทำงานให้ถึงเป้าหมายที่ประชาชนต้องการ เข้าใจ ยอมรับและชี้แจงได้เมื่อประชาชนมีการร้องเรียนต่อการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุตาม วัตถุประสงค์
- 3) อัตตัญญตา (รู้จักตน) ต้องปรับตัวเข้ากับประชาชนในชุมชนได้ดี รู้จักตัวตน วางตัวได้ เหมาะสม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง
- 4) มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ) ต้องรู้จักการพัฒนาพื้นที่ตามความจำเป็นของชุมชน ใช้ ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และมีระบบปฏิบัติการ ด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อ ส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็ว
- 5) กาลัญญตา (รู้จักกาล) ต้องดูแลความปลอดภัยในสถานการณ์ฉุกเฉินในช่วงเวลา ที่เหมาะสม และแก้ไขสถานการณ์ต่างๆได้ทันท่วงที รู้ว่าอะไรควรทำก่อนอะไรควรทำหลัง และมีการ ลำดับขั้นตอนในการทำงานที่ชัดเจน

6) ปริสัญญูตา (รู้จักชุมชน) ต้องมีการบริหารจัดการชุมชนอย่างใกล้ชิดและเพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ ให้บริการต้อนรับ ดูแลผู้เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่เป็นอย่างดี และให้ความช่วยเหลือตามสภาพความเดือดร้อนในชุมชนนั้นๆ

7) ปุคคลัญญูตา (รู้จักบุคคล) ต้องมีการจัดกิจกรรมให้บุคคลทุกคนในพื้นที่เข้าร่วมได้ รับฟังปัญหาจากประชาชนในพื้นที่ทุกระดับ และให้ความอนุเคราะห์ดูแลผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่

เมื่อปัจจัยการบริหาร บูรณาการหลักสัปปริสธรรม 7 จะส่งผลให้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งทั้ง 3 ด้าน มีลักษณะดังนี้

1. ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน บริหารงานด้วยความเข้าใจ มีการใช้เทคโนโลยี คน วัสดุ ที่มีอยู่อย่างประหยัด ความคุ้มค่าและเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด มุ่งประสิทธิภาพสูงสุดแก่ประชาชน ผู้รับบริการ ประชาชนมีชีวิตที่ดี

2. ด้านมิติของกระบวนการบริหาร คือการทำงานที่ถูกต้อง กำหนดทิศทางที่ชัดเจน มีการบริหารที่รวดเร็ว ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความคล่องตัว และบรรลุผลโดยส่วนรวม

3. ด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ ผู้บริหารการมีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงาน มีผลลัพธ์ที่ชัดเจน ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน เกิดขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนทุกภาคส่วน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี พบว่า ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน ด้านมิติของกระบวนการบริหาร ด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ ผลการวิจัยอยู่ในระดับมากทุกด้าน แต่ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านมิติของกระบวนการบริหาร แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี มุ่งเน้นที่ ด้านการทำงานที่ถูกต้อง ต้องมีการทำความเข้าใจ ความต้องการของประชาชนแต่ละกลุ่ม เข้าใจสาเหตุของปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของประชาชน รวมไปถึงบริบทหน้าที่ของประชาชน ตามหลักหลักสัปปริสธรรม 7 ว่าปัญหาของประชาชนในพื้นที่ที่มีลักษณะอย่างไรเพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ตรงจุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหา กังวาล ธีรธมโม (ศรชัย), 2557) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 15 เกิดประสิทธิภาพนั้น คือการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก โดยต้องมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ การวางแผนโครงการ การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การอำนวยการ การควบคุม กำกับกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินตามแผนที่วางไว้ การรายงานผลการจัดทำงบประมาณบัญชีการใช้จ่ายเงินและตรวจสอบ ส่วนการบูรณาการหลักพุทธธรรม เน้นหลักอหิสา 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการจัดให้มีกิจกรรมที่สำคัญ ทั้งภายในและภายนอกสำนัก รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครอง คณะสงฆ์ภาค 15 ที่เป็นมาตรฐาน คือ 1) เจ้าสำนักมีวิสัยทัศน์มีการชวนชวนศึกษาดูงานของสำนักที่มีมาตรฐานนำมาปรับปรุงสำนักตนเอง รู้จักกำหนดวัตถุประสงค์ริเริ่มโครงการที่เป็นแก่นสารประโยชน์

วางแผนโครงการ 2) ด้านบุคลากร รู้จักแบ่งงานและการมอบหมายอำนาจหน้าที่ ประสานประโยชน์ร่วมกัน ปกครองบังคับบัญชา ติดตามและประเมินผลงาน พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองและบุคลากรให้มีภาวะความเป็นผู้นำ หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ 3) ด้านการบริหารจัดการภายในสำนัก จัดทำบัญชีรายรับ - จ่ายให้เป็นระบบ โปร่งใส ชัดเจน ตรวจสอบได้บัญชีการเงินของสำนักปฏิบัติธรรมควรแยกจากบัญชีจัดทำสถิติผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม มีการตั้งทุนเพื่อการเผยแผ่ของสำนักปฏิบัติธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (องปัสสทธิศักดิ์ เกียนยา (แซ่โค้ว), 2557) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการประสิทธิภาพการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย” ผลวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ได้แก่ กระบวนการกำหนดทิศทางและวัตถุประสงค์ขององค์กร กำหนดการพัฒนา ทั้งในระยะสั้น กลาง และยาว แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละงาน การนำการพัฒนาไปปฏิบัติให้เกิดผลโดยจัดทำเป็นเอกสารที่ระบุ วิสัยทัศน์ ภารกิจ และการพัฒนาการบริหารจัดการต่างๆ สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการประสานงานและกำกับติดตามการดำเนินงานในส่วนต่างๆ ขององค์กร ให้เป็นไปในทิศทางและจังหวะที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์การบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมถึงแนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ของผู้ทำงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม และเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย

ปัจจุบันการบริหารจัดการประสิทธิภาพการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนามากขึ้น ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของการบริหารจัดการประสิทธิภาพที่เป็นการบริหารตามแนวคิดใหม่ เน้นความเป็นระบบ โดยผู้บริหารหรือผู้เชี่ยวชาญงานด้านนี้ต้องเพิ่มบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการที่ดี มีความก้าวหน้าอย่างมั่นคงท่ามกลางสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงจำเป็นต้องพัฒนาแนวคิดหรือสมรรถนะใหม่ให้อยู่ในกรอบที่เสริมสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ให้แก่องค์กร โดยมุ่งเน้นบุคลากรอย่างเดียว แต่มีมุมมองที่กว้างขึ้น

ในการบริหารจัดการประสิทธิภาพการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย ให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จเจริญรุ่งเรือง สิ่งที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการ คือ การประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการสร้างคามอดทนและอุทิศสาคะในการแก้ไขปรับปรุงจัดการเพื่อทำการตัดสินใจสั่งการที่เป็นธรรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี” มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ (การจัดทศการภาครฐแนวใหม่ + บูรณาการหลักสปปุริสธรรม 7) = ประสิทธิภาพการบริหารงาน ดังต่อไปนี้

การจัดการภาครฐแนวใหม่

1. การบริหารอย่างมืออาชีพ ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ สามารถตัดสินใจได้เด็ดขาดมีเป็นอิสระในการทำงาน ใช้ดุลยพินิจตัดสินใจในการบริหารงานได้ทันต่อสถานการณ์
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ ของการปฏิบัติราชการที่ชัดเจน ต้องมีการรอบในการทำงาน การกำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจน มีปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถประเมินผลการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ได้
3. การเชื่อมโยงผลสำเร็จของการปฏิบัติงานเข้ากับการจัดสรรทรัพยากรของภาครฐ โดยหาช่องทางให้มีการให้เบี่ยเลี้ยงตอบแทนผู้ปฏิบัติงานที่มีการปฏิบัติงานนอกเวลาหรือมีการกิจพิเศษ จัดสรรคนให้เหมาะสมกับงาน และจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับงาน
4. ด้านโครงสร้างองค์การ ต้องปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน และหมั่นตรวจสอบปรับปรุงโครงสร้างองค์การให้ทันต่อยุคสมัย
5. ด้านการส่งเสริมให้มีระบบแข่งขันในการจัดบริการ เพื่อป้องกันและลดปัญหาการผูกขาด สนับสนุนให้เกิดการแข่งขันอย่างเสรีผ่านกลไกตลาด และเปิดให้ภาคเอกชนสามารถเข้ามาแข่งขันกันเพื่อจัดทำบริการสาธารณะแทนภาครฐ

6. ด้านการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารให้มีความทันสมัย ประชาชนสามารถติดต่อขอรับบริการจากหน่วยงานของรัฐที่จุดเดียว ให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ ที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมในการเข้ารับบริการ ให้บริการทางอิเล็กทรอนิกส์แก่ประชาชน โดยมีการตอบรับแบบ ทันทีทันใด

7. ด้านการส่งเสริมวินัยทางการเงินการคลัง มีการประเมินผลงานประจำปี การใช้จ่ายงบประมาณของรัฐอย่างความคุ้มค่า ระบบการตรวจสอบความคุ้มค่าที่เป็นมาตรฐาน

ดังนั้น การกำหนดหน้าที่การงานที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ โดยกำหนดว่าจะดำเนินการอย่างไรและดำเนินการเมื่อไร เพื่อให้ความสำเร็จตามแผนที่วางไว้การวางแผนต้องควบคุมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

บูรณาการหลักสัปปริสธรรม 7

1. อัมมัญญตา (รู้จักเหตุ) ต้องมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ให้บริการประชาชน ทราบถึงปัญหาความรับผิดชอบในหน้าที่การให้บริการช่วยเหลือ หาทางแก้ไขปัญหาให้ตรงจุด ตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งกฎหมายให้บริการประชาชนโดยยึดหลักความถูกต้อง

2. อัตถัญญตา (รู้จักผล) ต้องมุ่งมั่นในการทำงานให้ถึงเป้าหมายที่ประชาชนต้องการ เข้าใจยอมรับและชี้แจงได้เมื่อประชาชนมีการร้องเรียนต่อการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

3. อัตตัญญตา (รู้จักตน) ต้องปรับตัวเข้ากับประชาชนในชุมชนได้ดี รู้จักตัวตน วางตัวได้เหมาะสม รับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง

4. มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ) ต้องรู้จักการพัฒนาพื้นที่ตามความจำเป็นของชุมชน ใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และมีระบบปฏิบัติการ ด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็ว

5. กาลัญญตา (รู้จักกาล) ต้องดูแลความปลอดภัยในสถานการณ์ฉุกเฉินในช่วงเวลาที่เหมาะสม และแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ได้ทันท่วงที รู้ว่าอะไรควรทำก่อนอะไรควรทำหลัง และมีการลำดับขั้นตอนในการทำงานที่ชัดเจน

6. ปริสสัญญตา (รู้จักชุมชน) ต้องมีการบริหารจัดการชุมชนอย่างใกล้ชิดและเพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ ให้บริการต้อนรับ ดูแลผู้เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่เป็นอย่างดี และให้ความช่วยเหลือตามสภาพความเดือดร้อนในชุมชนนั้นๆ

7. บุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) ต้องมีการจัดกิจกรรมให้บุคคลทุกคนในพื้นที่เข้าร่วมได้ รับฟังปัญหาจากประชาชนในพื้นที่ทุกระดับ และให้ความอนุเคราะห์ดูแลผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่

ดังนั้น หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัยหรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จเพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จเพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ

ประสิทธิภาพการบริหารงาน

การส่งเสริมด้วยปัจจัยพื้นฐาน ทั้ง 2 และการประยุกต์หลักธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงาน ประกอบด้วย

1. ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน บริหารงานด้วยความเข้าใจ มีการใช้เทคโนโลยี คน วัสดุ ที่มีอยู่อย่างประหยัด ความคุ้มค่าและเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด มุ่งประสิทธิภาพสูงสุดแก่ประชาชน ผู้รับบริการ ประชาชนมีชีวิตที่ดี
2. ด้านมิติของกระบวนการบริหาร คือการทำงานที่ถูกต้อง กำหนดทิศทางที่ชัดเจน มีการบริหารที่รวดเร็ว ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความคล่องตัว และบรรลุผลโดยส่วนรวม
3. ด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ ผู้บริหารการมีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงาน มีผลลัพธ์ที่ชัดเจน ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน เกิดขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนทุกภาคส่วน

บทสรุป

องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี” มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การจัดการภาครัฐแนวใหม่ + บูรณาการหลักสัปปริสธรรม 7 = เกิดประสิทธิภาพการบริหารงาน ดังต่อไปนี้ 1) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ได้แก่ การบริหารอย่างมืออาชีพ การกำหนดวัตถุประสงค์ ของการปฏิบัติราชการที่ชัดเจน การเชื่อมโยงผลสำเร็จของการปฏิบัติงานเข้ากับการจัดสรรทรัพยากรของภาครัฐ ด้านโครงสร้างองค์การ ด้านการส่งเสริมให้มีระบบแข่งขันในการจัดบริการ ด้านการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารให้มีความทันสมัย ด้านการส่งเสริมวินัยทางการเงินการคลัง 2) บูรณาการหลักสัปปริสธรรม 7 ได้แก่ อัมมัญญา (รู้จักเหตุ) อัตถัญญา (รู้จักผล) อัตตัญญา (รู้จักตน) มัตตัญญา (รู้จักประมาณ) กาลัญญา (รู้จักกาล) ปริสสัญญา (รู้จักชุมชน) ปุคคลัญญา (รู้จักบุคคล) 3) เกิดประสิทธิภาพ การบริหารงาน การส่งเสริมด้วยการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ บวกกับบูรณาการหลักสัปปริสธรรม 7 เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารงาน ได้แก่ ด้านมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน ด้านมิติของกระบวนการบริหาร ด้านมิติของผลผลิตและผลลัพธ์

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 ภาครัฐควรมีคู่มือตัวชี้วัดประสิทธิภาพการปฏิบัติงานที่มุ่งเน้นสมรรถนะเชิงความสามารถและคุณธรรมของบุคลากร
- 1.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายการพัฒนาบุคลากรโดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 1.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างมาตรฐานด้านความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติงาน โดยบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์กรทางศาสนา

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 2.1 ควรจัดระบบการติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพ เน้นการเชื่อมโยงผลสำเร็จของการปฏิบัติงานเข้ากับการจัดสรรทรัพยากรของภาครัฐ เพื่อให้บุคลากรในองค์กรเห็นความสำคัญของการ

ติดตามและประเมินผล แล้วนำผลที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการมอบหมายงานให้กับผู้ปฏิบัติงานอย่างชัดเจนและควรสร้างจิตสำนึกให้มีความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงานจากการทำงานเป็นทีมไม่ใช่เพราะคนใดคนหนึ่ง

2.3 ควรมีการพัฒนาด้านทักษะในการปฏิบัติงานให้กับบุคลากรให้ตรงกับความรู้ความสามารถ เพื่อจะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.4 ควรเน้นให้บุคลากรทำงานเชื่อมโยง ยึดโยงกับชุมชนให้มากที่สุดเพื่อความเข้าใจถึงปัญหา และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาวิจัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนของศาสนาอื่น ลัทธิการเมืองอื่น อาทิ ลัทธิคอมมิวนิสต์ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารระบบราชการไทย

3.2 ควรศึกษาวิจัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักทฤษฎีทั่วไปกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนของศาสนาอื่น ลัทธิการเมืองอื่น อาทิ ลัทธิคอมมิวนิสต์

3.3 ควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดสมรรถนะหรือประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน โดยใช้ หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนของศาสนาอื่น ลัทธิการเมืองอื่น อาทิ ลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นตัวชี้วัด

เอกสารอ้างอิง

- ชัยอนันต์ สมุทรวนิช. (2554). รายงานการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้าหน้า.
- พระมหากังवाल อธิธมโม (ศรชัย). (2557). การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- องปัดลลิตสิศักดิ์ เถียนยา (แซ่ไคว้). (2557). การบริหารจัดการประสิทธิภาพการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิด
โรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน
Elementary School Administration Model according to the concept
of Royal Award Buddhist Oriented Schools

¹รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร

Ratanachai Aeimpitakporn

²พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย

Phramaha Kraiwan Chiinathattiyo

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

¹Corresponding Author, Email: siraphach007@gmail.com

Received April 23, 2022; Revised June 18, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบของการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน 2) สร้างรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน และ 3) ประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ โรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน ระดับประถมศึกษา จำนวน 56 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้างาน 4 ฝ่าย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน รวม 448 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสอบถาม และแบบตรวจสอบรายการ มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.92 วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ

ผลการวิจัยพบว่า:

- 1) องค์ประกอบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน พบว่า ได้องค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ และ 66 ตัวแปร
- 2) รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) พบว่า มี 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การ

บริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยากาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน

3) การประเมินและรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านความเป็นไปได้ ความถูกต้อง ความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ผ่านการประเมินคิดเป็นร้อยละ 100

คำสำคัญ: การบริหารงาน; โรงเรียนประถมศึกษา; โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

Abstract

This Article aimed to study 1) to study the components of the Elementary school administration model according to the concept of royal award-oriented schools, 2) to create an elementary school administration model according to the concept of royal award-oriented schools, and 3) to evaluate and affirm the elementary school administration model according to the concept of royal award-oriented schools. The mixed research methodology was used in the study. The data were collected by questionnaires with reliability at 0.92 , structural interviews and checklist forms from 448 samples consisting of school directors, heads of department, board of basic Education schools and the teachers responsible for the project in 56 royal award Buddhist oriented schools. The data were collected from January 2021 to February 2022 and then analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, exploratory factor analysis.

1. The components of the Elementary School Administration model according to the concept of royal award-oriented schools consist of 5 components and 66 variables.

2. The elementary school administration model according to the concept of royal award-oriented schools from exploratory factor analysis (EFA) has 5 main components; 1) School Administration, 2) School Activities, 3) Tri-Sikkha, 4) School Atmosphere, and 5) Behavior of School Administrators.

3. The evaluation and confirmation of the model from experts in its were at 100 % verification of acceptable range of accuracy, suitability, possibility, and practicality.

Keywords: Administration; Elementary School; Royal Award Buddhist Oriented Schools

บทนำ

การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานนั้นต้องดำเนินงาน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามข้อบ่งชี้คุณภาพห้าสิบสี่ข้อจากโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553) กล่าวว่า ควรให้ผู้บริหาร และผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธทุกระดับ เอาใจใส่ จริงจัง และมุ่งมั่นกับการดำเนินการมากขึ้น พยายามติดตาม นิเทศ ให้กำลังใจ และชี้ให้เห็น

ประโยชน์อย่างแท้จริงของการพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินการของโรงเรียนตามแนวทาง 29 ประการ
สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ผู้บริหารและครูเป็นบุคคลสำคัญ ในการกำหนด
รูปแบบการบริหารงานของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานยังไม่มีประสิทธิภาพและไม่สอดคล้องกับข้อ
บ่งชี้คุณภาพ ห้าสิบสี่ข้อจากตัวชี้วัดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ในหลายๆ เรื่อง จึงทำให้เกิดช่องว่าง
ที่เป็นปัญหา คือ การบริหารงานที่ผิดพลาดอันไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อสถานศึกษาและทำให้เกิด
ความเสียหายแก่ภาพลักษณ์ของบุคลากร องค์การและราชการ เพื่อให้เกิดคุณภาพการบริหารจัดการ
อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการ ของผู้รับบริการได้อย่างแท้จริงแต่จากการศึกษา
สภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันพบว่า การบริหารงาน ของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานผู้บริหารและ
ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานยังขาดความเอาใจใส่ จริงจัง มุ่งมั่นกับการ
ดำเนินการ ขาดการติดตาม นิเทศให้กำลังใจ และชี้ให้เห็นประโยชน์แท้จริงของการพัฒนาของ
โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานทั้งห้าด้าน ดังนี้ 1) ด้านกายภาพ ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการ
ด้านกายภาพ การจัดอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อผู้เรียน สอดคล้องกับกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ
พระราชทาน 2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตควรมีการส่งเสริมให้มี ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียน
อย่างมีระบบและต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนมีพื้นฐานที่ดีในการประกอบอาชีพในอนาคตตามหลักไตรสิกขา 3)
ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรมีการจัดกิจกรรมวิถีพุทธ มาจัดกิจกรรมให้สอดคล้อง สอดแทรกใน
กิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีการอบรมคุณธรรม แก่นักเรียนทุกระดับชั้นด้านความรู้และปฏิบัติ
จริง 4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ควรสร้างบรรยากาศในโรงเรียนให้มีความเป็นกันเอง ควร
ส่งเสริมให้มีการใช้กิจกรรมวิถีพุทธตามหลัก ธรรมาภิบาล และ 5) ด้านการบริหารจัดการ ควรส่งเสริม
ให้มีการจัดกิจกรรมวิถีพุทธตามหลัก ธรรมาภิบาล ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องให้มีความตระหนักถึง
โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานและการจัดระบบสารสนเทศ มีความเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบริหาร

บทความวิจัยนี้นำเสนอ รูปแบบในการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียน
วิถีพุทธพระราชทาน เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิด
โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สร้างรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถี
พุทธพระราชทาน และประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิด
โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาตัวแปรของรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถี
พุทธพระราชทาน
2. เพื่อสร้างองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิด
โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน
3. เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียน
วิถีพุทธพระราชทาน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนประถมศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน โดยมีการแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบของการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

1. ศึกษาวิเคราะห์ เอกสาร หลักธรรม หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ได้องค์ประกอบเกี่ยวกับการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

2. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน ตามประเด็นองค์ประกอบที่ได้ในข้อ 1 เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

3. การกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

1. นำผลที่ได้จากการศึกษาองค์ประกอบในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นพื้นฐานของการสร้างเครื่องมือเพื่อสร้างรูปแบบ

2. ดำเนินการเกี่ยวกับเครื่องมือการวิจัย กล่าวคือ สร้างแบบสอบถามระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน อาศัยข้อมูลจากการศึกษาองค์ประกอบเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน จากนั้น นำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานในระดับประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนทั้งสิ้น 56 โรงเรียน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซีและมอร์แกน (Krejci & Morgan, 1970) โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนละ 1 คน รวม 56 คน หัวหน้างาน 4 ฝ่าย โรงเรียนละ 1 คน รวม 224 คน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนละ 2 คน รวม 112 คน และผู้รับผิดชอบโครงการ โรงเรียนละ 1 คน รวม 56 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 448 คน

3. วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) ของรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งมีลักษณะเป็นนามบัญญัติด้วยสถิติขั้นพื้นฐานในรูปแจกแจงตามความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ส่วนข้อมูลที่มีลักษณะเป็นมาตราอัตราส่วน (Ratio scale) และวัดได้จากแบบสอบถามระดับการปฏิบัติชนิดมาตราประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด นำมาวิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) รวมทั้งวิเคราะห์องค์ประกอบ

ของรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA)

4. สรุปผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบและความคิดเห็น / ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจาก กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน เพื่อนำไปสู่การสร้างโครงสร้างรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

5. กำหนดโครงสร้างรูปแบบ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบและความคิดเห็น / ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของกลุ่มตัวอย่างเพื่อกำหนดโครงสร้างรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ผู้วิจัยได้นำร่างองค์ประกอบที่ได้จากการวิเคราะห์และพัฒนาารูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานที่เหมาะสมและเป็นไปได้มาตรวจสอบและเพิ่มความเชื่อถือในการสร้างรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่ผู้วิจัยได้พัฒนาจากข้อมูลทั้งหมดด้วยวิธีสัมภาษณ์ โดยนำเสนอรูปแบบ การบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาความเหมาะสมความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการนำไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงให้ได้รูปแบบที่เหมาะสม

ผลการการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยาภาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการบริหารงานต่างๆ ของโรงเรียน การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น เพราะมีการวางแผน การนำแผนไปใช้ปฏิบัติ และการประเมินผล รวมทั้งมีการยอมรับร่วมกันของคนในองค์กร

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

1. ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมขององค์ประกอบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน พบว่า องค์ประกอบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน มีค่าเฉลี่ย และค่าสัมประสิทธิ์การกระจายผ่านเกณฑ์ที่กำหนดทุกองค์ประกอบ

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) องค์ประกอบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 66 ตัวแปร ดังนี้ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยาภาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน การวิเคราะห์ข้อมูล

จากแบบสอบถาม ด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ข้อตกลงเบื้องต้นที่สำคัญ คือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์กัน และพิจารณาจากค่า KMO and Bartlett's Test โดยค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (MSA) อยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 และ สถิติทดสอบตัวที่ 2 คือ Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบตัวแปรต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) พบว่า KMO (Kaiser-Mayer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่า 0.834 ซึ่งมากกว่า 0.5 แสดงว่า ตัวแปรที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis ในการวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับ Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐานว่าทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์กันหรือไม่และจากการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อนำข้อคำถามจำนวน 86 ข้อ ที่อยู่ในองค์ประกอบรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน มาสกัดองค์ประกอบ (Extraction Method) โดยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principle Component Analysis) และหมุนแกน องค์ประกอบแบบมุมฉาก (Orthogonal Rotation Method) ด้วยวิธีแบบวาริแมกซ์ (Varimax) เมื่อพิจารณาค่าไอเกน (Eigenvalues) ผลการวิเคราะห์ พบว่ามีองค์ประกอบที่อยู่ในเกณฑ์ที่มีค่าไอเกน (Eigenvalues) มากกว่า 1 จำนวน 5 องค์ประกอบ โดยทั้ง 5 องค์ประกอบ อธิบายความแปรปรวน (% of Variance) รวมได้ร้อยละ 66.49

3. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาประกอบกับข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามการวิจัย แล้วสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ประกอบด้วยองค์ประกอบ จำนวน 5 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารงานโรงเรียน หมายถึง กระบวนการในการบริหารงานโรงเรียน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) คือ การจัดทำแผนงาน แผนปฏิบัติการ โครงการ กิจกรรม โดยกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ระยะเวลา วิธีดำเนินงาน และผู้รับผิดชอบ การนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation) คือ การปฏิบัติตามแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่กำหนดไว้ โดยกำหนดขอบเขตงาน กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน จัดสรรทรัพยากร งบประมาณ และผู้รับผิดชอบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนด และการประเมินผล (Evaluation) คือ การติดตาม ควบคุม ตรวจสอบ และประเมินผลตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ระยะเวลา วิธีดำเนินงาน และผู้รับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ รวมถึงการรายงานผลการปฏิบัติงาน และนำผลการปฏิบัติงานมาปรับปรุงแก้ไข 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา หมายถึง การฝึกอบรมเพื่อพัฒนามนุษย์ด้วยวิธี 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา 4) บรรยากาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน และเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมถูกต้อง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานโรงเรียน ประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยากาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการบริหารงานต่างๆ ของโรงเรียน การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น เพราะมีการวางแผน การนำแผนไปใช้ปฏิบัติ และการประเมินผล รวมทั้งมีการยอมรับร่วมกันของคนในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ (ประภาพร จันทรัมย์, 2559) ที่นำรูปแบบการบริหารของ (Pitt Community College, 2011) ในสหรัฐอเมริกามาเป็นกรอบแนวคิดเชิงกลยุทธ์ที่เรียกว่า Planning-Implementation-Evaluation Cycle หรือเรียกว่า PIE Cycle for Institutional and Work Unit Planning ซึ่งประยุกต์จาก PIE Model

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยากาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ มีความสำคัญต่อการบริหารงานโรงเรียน ประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ให้ประสบความสำเร็จและมีคุณภาพได้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่งสามารถผลักดันให้การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและบรรลุเป้าหมายหลักขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (วิทยา ประวะโซ, 2560) ได้วิจัยเรื่อง “การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา คือหลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบผลสำเร็จและเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา แนวทางพัฒนาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้แนวทางพัฒนาตามมาตรฐานที่นำเสนอไว้ในด้านคุณภาพนักเรียน ด้านการจัดการศึกษา ด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา และด้านมาตรการส่งเสริม มาใช้เป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ธนสาร บัลลังก์ปัทมา, 2563) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก และ 10 องค์ประกอบย่อย เป็นรูปแบบที่มีชื่อว่า “MSMM Model” โดย

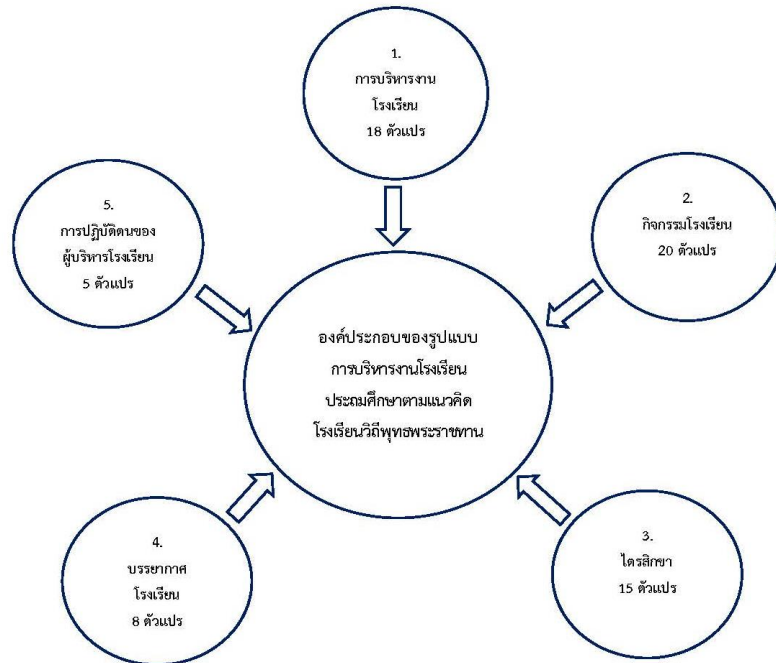
เรียงลำดับจากค่าน้ำหนักองค์ประกอบหลัก คือ แนวคิดโรงเรียนคุณธรรมหลักสากลธรรม และการบริหารโรงเรียน

นอกจากนี้ยังมีครานเลย์ (Cranley, 2003) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการปฏิบัติในด้านจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนเมืองของประเทศไทยการประพฤติปฏิบัติทางด้านจริยธรรมของนักเรียนประกอบด้วยมาตรการที่โรงเรียนใช้เป็นกรอบจริยธรรมนักเรียน การวิจัยนี้ได้กำหนดกรอบความคิดไว้ 6 ด้าน คือ การสอนจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการสอน จริยธรรมในหลักสูตรปกติ การสอนจริยธรรมโดยใช้สถานการณ์ทางประเพณีการสอนจริยธรรมโดยใช้กิจกรรมการสอนอย่างต่อเนื่อง การสอนจริยธรรมโดยกำหนดระเบียบกฎของห้องเรียน การสอนจริยธรรมโดยดำเนินตามนโยบายและระเบียบของทางราชการ นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คนที่เห็นสอดคล้องกันว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ผลการประเมินรูปแบบและรับรองรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน จากการพิจารณาตรวจสอบความเป็นไปได้ ความถูกต้อง ความสอดคล้อง และการนำไปใช้ประโยชน์ของร่างรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานจำนวน 15 คน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นสอดคล้องกันทั้งหมด 15 คน โดยมีความเห็นว่า รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานประกอบด้วยองค์ประกอบ จำนวน 5 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยาภาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน และเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมถูกต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารต้องปฏิบัติตามหลักการบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารการศึกษาโดยอาศัยทักษะภาวะผู้นำ ในด้านการตัดสินใจทางการบริหาร ด้านการสร้างแรงจูงใจ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านมนุษยสัมพันธ์ และการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (พระครูปลัดอเนก ปุณฺณวุฒิ, 2561) ที่กล่าวว่า วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม ก็โดยใช้ หลักไตรสิกขาเนื่องจาก ไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดเพื่อพัฒนาคน ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ไตรสิกขา เป็นรากฐานที่สำคัญของพระวินัย ไตรสิกขา เป็นกระบวนการฝึก ศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานใน การฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยากาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน ดังภาพ

ภาพ รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

บทสรุป

ในภาพรวมของบทความ การวิจัยในครั้งนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผน การนำแผนไปใช้ปฏิบัติ และการประเมินผลกับสถานศึกษาของตนเอง รวมทั้งร่วมกันกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน ในการดำเนินงานตามรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถผลักดันให้การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและบรรลุเป้าหมายหลักของสถานศึกษา โดยนำรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานไปประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียน และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานให้ได้มาตรฐาน ควรให้ความสำคัญและนำรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารของโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า องค์ประกอบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน พบว่า ได้องค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ และ 66 ตัวแปร ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผน การนำแผนไปใช้ปฏิบัติ และการประเมินผลกับสถานศึกษาของตนเอง รวมทั้งร่วมกันกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน ในการดำเนินงานตามรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) พบว่า มี 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยาภาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่งสามารถผลักดันให้การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและบรรลุเป้าหมายหลักของสถานศึกษา โดยนำรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานไปประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียน และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานให้ได้มาตรฐานที่กำหนดไว้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การประเมินและรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านความเป็นไปได้ ความถูกต้อง ความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ผ่านการประเมินคิดเป็นร้อยละ 100 ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาและรับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ควรให้ความสำคัญและนำรูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารของโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบ รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารงานโรงเรียน 2) กิจกรรมโรงเรียน 3) ไตรสิกขา 4) บรรยาภาศโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานโดยควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ การบริหารงานโรงเรียน สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ กลยุทธ์การบริหารงานหรือตัวบ่งชี้โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2/2545). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. (2563). รูปแบบการบริหารโรงเรียนคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. *ดุชนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์จิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.*

- ประภาพร จันทรัมย์. (2559). การบริหารโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูปลัดต่อเนก ปุณณวุฒโท (แก้วดวงดี). (2561). รูปแบบการบริหารตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และ เกษม แสงนนท์. (2562). คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยา ประวะโซ. (2560). การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). แนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการบริหารจัดการศึกษาให้คณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาตามกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). ผลการดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแบบ กพร. ข้อที่ 15. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2564, <https://www.vitheeabuddha.com/main.php?url=about&id=35>
- Cranley, Mary Elizabeth, (2003). *Tessaban School: The Moral life of a Thai Primary School*, Dissertation Abstracts International.
- Pitt Community College. (2011). Planning-Implementation-Evaluation Cycle (PIE Cycle). [Online]. Retrieved May 5, 2013, from: http://www.pitcc.edu/experience-pcc/planning-and-research/planning-and-institutional-effectiveness/PIE-Inst_WorkunitCycle.pdf.

พลังยุวพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล
The Power of Buddhist Young Volunteers for Fake News
Alerts in the Digital Age

กฤติยา ถ้ำทอง

Krittiya Tumtong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhaphanya Sridvaravadi Buddhist College

Corresponding Author, Email: krittiya.tumtong@gmail.com

Received June 8, 2022; Revised June 17, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล (2) ถอดบทเรียนกิจกรรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล และ (3) ศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตการณ์ และแบบสนทนากลุ่ม ผลวิจัยพบว่า

1. กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย (1) กระบวนการภัยร้ายและการรับมือข่าวปลอม (2) กระบวนการนักสร้างข่าวลวง และ (3) กระบวนการเทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม

2. การถอดบทเรียนกิจกรรมอบรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้ข่าวปลอมยุคดิจิทัล ผลที่ได้ คือ (1) การรู้จักเครือข่ายสื่อดิจิทัลออนไลน์ การเกิดข่าวปลอม เป้าหมาย และผลความเสียหาย (2) เกิดหลักคิดวิเคราะห์การสร้างข่าวปลอม และวิธีนำมาเป็นเครื่องมือในการเสพสื่อ (3) รู้เทคนิคพิเศษการตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักกาลามสูตร และหลักโยนิโสมนสิการ

3. แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล มีดังนี้ (1) แนวทางตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล (2) กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอม และ (3) แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม

คำสำคัญ: การตื่นรู้; ข่าวปลอม; ยุวพุทธ

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate the processes of cultivating fake news alerts on Buddhism among Buddhist young volunteers in the digital age; 2) to take lessons learned from activities involving the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age; and 3) to explore the suitable guidelines on the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age. A qualitative research method was used in the study. The data collection tools for the study included an in-depth interview form, an observation form, and guidelines for focus group discussions. From the study, the following results are found:

1) The processes of cultivating fake news alerts on Buddhism among Buddhist young volunteers in the digital age include the processes of threatening and dealing with fake news creators, producing fake news, and examining fake news.

2) Through the after-action review (AAR), the lessons learned were drawn from activities involving the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age as follows:

The first process is "Threatening and dealing with fake news," which allows participants to learn about the network of social and digital media, as well as the origin, goals, and harm caused by fake news.

The second process is "Fake news creators," which allows participants to learn about the techniques used to create fake news, enabling them with critical thinking skills in creating fake news and allowing them to apply the skills as media consumption tools.

The third process is "Techniques for Examining Fake News," which teaches participants how to examine fake news using Buddhist teachings such as *Kālāmasutta* (advice on how to investigate doubtful matters) and *Yonisomasikāra* (thorough attention).

3) The suitable guidelines on the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age are: (1) The guidelines for fake news alerts in the digital age; (2) The process of cultivating fake news alerts; and (3) The guidelines for screening fake news. Keywords: Alert; Fake News; Young Buddhists.

Keywords: Awakening; Fake news; Buddhist youth

บทนำ

ความล้ำสมัยของเทคโนโลยียุคดิจิทัลในปัจจุบัน ทำให้ข้อมูลข่าวสารสามารถเผยแพร่ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ อาทิเช่น อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ ผู้บริโภคสามารถเสพสื่อได้อิสระเสรี ความก้าวหน้าของการสื่อสารจึงเกิดการบริโภคข่าวสารในรูปแบบใหม่ที่ผู้เสพสื่อกลายเป็นผู้รับสารและผู้ส่งสาร (Two-way communication) ในเวลาเดียวกัน จากบทบาทเดิมที่เป็นแบบ Passive audience กลายเป็น User Generated Content (UGC) ที่สามารถเป็นทั้งผู้ผลิตข่าวสารและนำเสนอข้อมูลต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ทำให้ข่าวสารแพร่กระจายไปในวงกว้างหลายรูปแบบอย่างรวดเร็ว ยากต่อการควบคุมและบริหารจัดการที่เหมาะสม ทำให้พบข้อมูลเท็จหรือที่เรียกว่าข่าวปลอม (Fake news) เป็นจำนวนมากบนแพลตฟอร์มออนไลน์หลายรูปแบบ ตามเจตนาของผู้ส่งสารที่แตกต่างกัน (เขมนิจ มาลาเว, 2564)

ผลสำรวจสถิติของผู้ใช้สื่อในยุคดิจิทัลปี 2021 พบว่าจะมีบัญชีการใช้งานของผู้ใช้ทั่วโลกประมาณ 4.2 ล้านล้านแอคเคาท์ โดยข้อมูลของ We Are Social ดิจิทัลเอเจนซีชื่อดังของประเทศสิงคโปร์ ได้ทำการรวบรวมสถิติพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียทั่วโลก เมื่อดูจากสถิติการใช้งานของประเทศไทยพบว่า ปี 2564 คนไทยท่องโลกอินเทอร์เน็ตบนมือถือกว่า 5 ชั่วโมง 7 นาที มากเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากประเทศฟิลิปปินส์ และบราซิล (TANA, 2564) โดยออนไลน์ทุกวันเฉลี่ย 9 ชั่วโมง 38 นาที และการสำรวจของผู้ใช้เฟซบุ๊กทั่วโลกที่มีการจัดแบ่งตามภาษาพบว่า “ภาษาไทย” อยู่ในอันดับ 12 ของโลก (Nattapon Muangtum, 2564)

ปัจจุบันการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางสื่อออนไลน์สามารถเข้าได้ทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่มีการจำกัด และหนึ่งในนั้นรวมถึง “เยาวชนในยุคดิจิทัล” ซึ่งเป็นวัยที่เกิดในยุคการพัฒนาของสื่อดิจิทัล ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 (ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995) ที่เรียกเด็กกลุ่มนี้อีกอย่างว่า digital native (ชนพื้นเมืองดิจิทัล) เป็นเด็กที่เติบโตและคุ้นเคยกับเทคโนโลยียุคดิจิทัลมาตั้งแต่เกิด (วิไลภรณ์ จิรวัฒนเศรษฐ์, 2564) อย่างไรก็ตามแนวโน้มการใช้ชีวิตบนโลกสังคมออนไลน์ที่มีเพิ่มขึ้นของเด็กและเยาวชนถือเป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงในขณะเดียวกัน “โอกาส” คือ การที่สามารถใช้ประโยชน์จากช่องทางการติดต่อสื่อสารบนโลกออนไลน์ในการหาความรู้และข้อมูลต่างๆ มาเพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพและทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตและการทำงานในอนาคตได้ แต่ในขณะเดียวกัน “ความเสี่ยง” เป็นภัยออนไลน์ในรูปแบบต่างๆ (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, 2564) เช่น ข่าวปลอม (Fake news) การนำเสนอเนื้อหาเกินจริง สร้างภาพ บิดเบือน มอมเมาให้เยาวชนหลงเชื่อไปตามกลไกทางการตลาด เมื่อเยาวชนเสพสื่อจนหลงเชื่ออย่างขาดวิจารณญาณ จึงกลายเป็นเหยื่อของสื่อโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจว่าเยาวชนควรได้รับการส่งเสริมและเรียนรู้การเท่าทันสื่อ (Media Literacy) สร้างความเข้าใจและทักษะในการบริโภคสื่อในการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้น อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการฝึกทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญถึงขั้นถูกระบุไว้ในยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านสื่อสารมวลชนขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ภายใต้กรอบแนวคิดว่า “การส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกและการเสริมสร้างสมรรถนะในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน” (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2552) โดยมีหลักการหนึ่งระบุว่า “การยกระดับความรู้ทันสื่อให้สูงขึ้น” ในปี ค.ศ. 1982 องค์การยูเนสโก ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาก

รู้เท่าทันสื่อโดยกำหนดไว้ในปฏิญญา Grunwald (Grunwald Declaration) ว่า “เราต้องเตรียมเยาวชนสำหรับการอยู่ในโลกของอิทธิพลจากภาพ คำ และเสียง” ซึ่งถูกมองสำคัญในการรู้เท่าทันสื่อ คือต้องเข้าใจกระบวนการและวิธีการตีความ รวมถึงการตื่นรู้ที่จะหาวิธีการใหม่ๆ ในการรู้เท่าทันสื่อ (ปริศนา เชี่ยวสุทธิ, 2561)

ผลกระทบที่เกิดกับบริบทสังคมไทยอันเป็นสังคมพุทธศาสนาที่ได้รับจากกระแสสังคมโลกออนไลน์ซึ่งมีความเติบโตอย่างรวดเร็วและการเปิดรับกระแสบริโภคนิยมที่สูง คือการทำให้ศาสนาไม่สามารถเข้าถึงจิตของมนุษย์ได้เหมือนในอดีตโดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชน ดังนั้นการตระหนักรู้ในการหาวิธีการรองรับเพื่อกระตุ้นให้เยาวชนหันมาใส่ใจกับภัยร้ายของข่าวลวงออนไลน์ที่กำลังคืบคลานเข้ามาสู่ชีวิตประจำวันอย่างไม่รู้ตัว จึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยวิธี “การตื่นรู้” เป็นหนึ่งในวิธีการที่จะสามารถทำให้เยาวชนไทยที่ขึ้นชื่อว่าเป็นเด็กเมืองพุทธสามารถที่จะยกระดับความรู้ทันสื่อในยุคดิจิทัลให้สูงขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะการตื่นรู้เปรียบได้กับคำว่า “สัมปชัญญะ” ซึ่งเป็นความรู้พร้อม ความรู้ตระหนักรู้ ความรู้แจ้งเข้าใจชัด ควบคู่กับสติ การใช้ปัญญาอย่างถูกต้อง

จากความสำคัญข้างต้น จึงเป็นที่มาของการจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “พลังยุวพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล” คณะผู้วิจัยเล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชน ซึ่งผลจากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาทักษะ ในการรู้เท่าทันสื่อ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนและประชาชน รวมทั้งการสร้างสังคมการเรียนรู้ให้เกิดพัฒนาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล
2. เพื่อถอดบทเรียนกิจกรรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
3. เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดตรัง จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดลำพูน ประชากร คือ นิสิตและนักเรียนที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการยุวพุทธจิตอาสาจาก 5 พื้นที่ คือ (1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนมัธยมวัดควนวิเศษมูลนิธิ จังหวัดตรัง (2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนเทศบาล 1 จังหวัดนครสวรรค์ (3) นิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม (4) นิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ (5) นิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ซึ่งแต่ละพื้นที่มีจำนวนผู้เข้าอบรมจำนวนที่ละ 70 คน รวมทั้งหมดจำนวน 350 คน กลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random) จากแต่ละพื้นที่เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

(Key Informants) โดยทำการคัดเลือกจำนวนพื้นที่ละ 3 คน ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มาเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งหมด 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ชนิด ประกอบด้วย (1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (2) แบบสังเกตการณ์ และ (3) แบบแนวทางการสนทนากลุ่ม

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยที่เป็นการเลือกอย่างเจาะจงโดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการวิจัยเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้วิจัยจะพูดคุยสนทนอย่างเป็นกันเองกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเตรียมประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เพื่อช่วยให้สามารถสัมภาษณ์ได้ครบทุกประเด็นที่ต้องการศึกษา ประเด็นการถามยืดหยุ่นตามบริบทขณะดำเนินการสัมภาษณ์ เมื่อสัมภาษณ์ไปไประยะหนึ่งผู้วิจัยทำการสรุปประเด็น เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ผ่อนคลายและเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง และเมื่อทำการสัมภาษณ์เสร็จแล้วผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ซักถามในประเด็นที่สงสัยหรือประเด็นที่ต้องการถาม พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตกิริยา สีหน้าของผู้ให้ข้อมูลขณะการสัมภาษณ์ทั้งนี้เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกต 2 แบบ คือ (1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยเข้าไปมีบทบาทที่มีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ในกระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการของค่ายยุวพุทธอาสา โดยทำให้ผู้วิจัยมีความเป็น “คนใน” มากกว่า “นักวิจัย” ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจความรู้สึกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยขณะที่ให้ข้อมูลทั้งจากสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง และการแสดงกิริยาต่างๆ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจบริบทที่ทำการศึกษามากยิ่งขึ้น และ (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยผู้ทำการสังเกตในกิจกรรมต่างๆ ช่วงที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม โดยจดบันทึกรายละเอียดของสิ่งที่ต้องการสังเกตและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยซึ่งได้คัดเลือกมาแบบเจาะจง ทั้ง 5 แห่ง แห่งละ 3 คน โดยทำการสนทนากลุ่มกับแต่ละกลุ่มคนละครั้งแยกกันไปตามสถานที่ฝึกอบรมกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ใช้การวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อชาวปทุมทางพระพุทธ ศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า

กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อชาวปทุมในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ กระบวนการที่ 1 ภัยร้ายและการรับมือชาวปทุม กระบวนการที่ 2 นักสร้างข่าวลวง กระบวนการที่ 3 เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม โดยแต่ละกระบวนการ สรุปได้ดังนี้

1.1 ภัยร้ายและการรับมือชาวปทุม เป็นกระบวนการที่ปลูกฝังให้เห็นถึงภัยร้ายของชาวปทุมและการรับมือ โดยมีประเด็นในการดำเนินการประกอบด้วย (1) สารสำคัญของภัยร้ายและการรับมือชาวปทุม (2) เนื้อหาการเรียนรู้ (3) สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้จัดกิจกรรม และ (4) การฝึกอบรมซึ่งสาระสำคัญ เป็นการฝึกทักษะความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อให้ยุวพุทธอาสาได้มีความรู้เท่าทันชาวปทุมหรือสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โทษทางกฎหมาย รวมทั้งภัยร้ายจากชาวปทุม ฝึกการ

วิเคราะห์ข่าวลวงทางศาสนาตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อให้สามารถมีการรับมือข่าวลวงทางศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งข่าวลวงทางศาสนาออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ข่าวชวนเชื่อที่บิดเบือนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญในทางพระพุทธศาสนา (2) ข่าวชวนเชื่อที่ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือหลอกลวงหรือล่อลวงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่บุคคลและองค์กร (3) ข่าวชวนเชื่อที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร สร้างความแตกแยก และความระแวงในวงการคณะสงฆ์และสังคม

1.2 นักสร้างข่าวลวง วัตถุประสงค์ของกระบวนการนี้ เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงพื้นฐานของการสร้างข่าวลวงหรือข่าวปลอมว่าเป็นอย่างไร รู้จักกระบวนการเกิดขึ้นของข่าวลวง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปสู่การวิเคราะห์ข่าวลวงหรือข่าวปลอมต่างๆ ที่ได้พบเจอ การดำเนินการในกระบวนการนี้ ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการ ได้มีการกำหนดให้มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมย่อยที่ 1 “เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ” กิจกรรมย่อยที่ 2 “Design Thinking คิดเป็นข่าว” และกิจกรรมย่อยที่ 3 “นักสร้างข่าวลวง”

1.3 เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม สำคัญเป็นกระบวนการฝึกอบรมปฏิบัติการการตรวจสอบข่าวปลอม โดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงระบบสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบข้อมูลข่าวปลอม ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนำหลักการตรวจสอบมาใช้ในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ 2 หลักการ คือ หลักของการไม่เชื่อไว้ก่อนหรือที่เรียกว่า “หลักกาลามสูตร” และหลักการใช้ปัญญามาพิจารณาอย่างถี่ถ้วน หรือ “หลักโยนิโสมนสิการ 10 ประการ

ประเด็นที่ 2 การตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ (1) กระบวนการตรวจสอบในเชิงหลักการ กับ (2) กระบวนการตรวจสอบเชิงปฏิบัติ โดยมีขั้นตอนในแต่ละกระบวนการ ดังนี้

กระบวนการตรวจสอบในเชิงหลักการ มี 3 ประการที่สำคัญ คือ (1) ต้องแน่ใจว่าแหล่งข่าวที่ให้ข่าวข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ (2) ควรมีการปลูกฝังความช่างสงสัย และความคิดแบบเคลือบแคลงในการรับข่าวสาร แต่ไม่ใช่เป็นความคิดแบบอคติ (3) ในระหว่างกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงต้องระวังเรื่อง “อคติ” เพราะอาจถูกหลอกได้ง่าย

กระบวนการตรวจสอบในทางปฏิบัติ มี 3 ประการ ได้แก่ (1) ตรวจสอบคนโดยใช้เครื่องมือช่วยในการตรวจสอบแหล่งข้อมูล แบ่งเป็นการตรวจสอบเนื้อหาในตัวเองกับการตรวจสอบแหล่งที่มาของเนื้อหา (2) ตรวจสอบเว็บไซต์และผลการค้นหา สิ่งสำคัญของการตรวจสอบรายละเอียดอย่างระมัดระวัง (3) การตรวจสอบเครือข่ายออนไลน์ โซเชียลมีเดีย (สุนันทา แยมทัพ และ อรัญญา ศิริผล, 2561)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อถอดบทเรียนกิจกรรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า

ผู้วิจัยสามารถสรุปด้วยวิธีการถอดบทเรียนแบบหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) ที่เป็นการเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรมในโครงการ เป็นการทบทวนการดำเนินกิจกรรมซึ่งผลการถอดบทเรียนจากแต่ละกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

กระบวนการที่ 1 “ภัยร้ายและการรับมือข่าวปลอม” พบว่า ทำให้ผู้เข้าอบรมได้รู้จักเครือข่ายสังคม สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคม เพื่อใช้สื่อสารระหว่างกันผ่านทางเว็บไซต์ และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใด ๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยเน้นให้ผู้เข้าอบรมเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร รวมทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอมหรือข่าวลวง ว่าเรื่องราวนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยไม่มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มา หรือบางครั้งข่าวปลอมบางข่าวอาจมีข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้แต่อาจเป็นข้อมูลที่ถูกร่างขึ้นเพื่อมีเจตนาบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง รวมไปถึงการรู้ข่าวปลอมเกิดขึ้นได้อย่างไร และเป้าหมายข่าวปลอมเพื่ออะไร ที่สำคัญที่สุดคือผลกระทบของข่าวปลอมนั้นส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายอย่างไรบ้าง

กระบวนการที่ 2 “นักสร้างข่าวลวง” พบว่าได้มีการสอนวิธีเทคนิคในการสร้างข่าวปลอมให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ แล้วให้พิจารณาว่าจริงหรือเท็จ ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์ในการสร้างข่าวปลอม ขณะเดียวกันก็สามารถนำการคิดข่าวลวงนั้นมาเป็นเครื่องมือในการเสพสื่อต่อไปได้ด้วย การดำเนินการกระบวนการนี้เป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการ ได้มีกิจกรรมย่อยประกอบด้วย (1) เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ (2) Design Thinking คิดเป็นข่าว และ (3) นักสร้างข่าวลวง ผลที่เกิดขึ้นจากแต่ละกิจกรรมย่อยสามารถตอบทเรียนได้ดังนี้

กิจกรรมย่อยที่ 1 “เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ” สิ่งที่เกิดขึ้น: ผู้เข้าร่วมมีความสัมพันธ์กันมากขึ้นผู้ที่อายุน้อยกว่าสามารถคุยกับผู้ที่มีอายุมากกว่าได้มากขึ้น ทำให้ช่องว่างระหว่างวัยเริ่มกระชับมากขึ้น มีความคุ้นเคยกันมีความสนุกสนานและมีบรรยากาศในการทำงานร่วมกันมากขึ้น และสุดท้ายตัวกิจกรรมนี้เชื่อมโยงไปถึงการสร้างสื่อ คือการหาข้อมูลส่วนบุคคลอันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างข่าวให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เราจะสื่อสารได้อีกด้วย

กิจกรรมย่อยที่ 2 “Design Thinking คิดเป็นข่าว” สิ่งที่เกิดขึ้น: ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้และเปลี่ยนทัศนคติกับสมาชิกในกลุ่มกับคำตอบในประเด็นคำถามต่าง ๆ นำมาสู่การสร้างข่าวเพื่อสื่อสารประเด็นที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันออกแบบได้เห็นทักษะการเป็นนักสื่อสาร ผู้เข้าอบรมมีความกระตือรือร้น ร่วมแรงร่วมใจ การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน และการเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน

กิจกรรมย่อยที่ 3: “นักสร้างข่าวลวง” สิ่งที่เกิดขึ้น: เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์และความกระตือรือร้นในการสร้างข่าว และที่สำคัญประเด็นข่าวที่นำเสนอสื่อให้เห็นว่าส่วนใหญ่เข้าใจในประเด็นขององค์ประกอบของข่าวปลอมเป็นอย่างดี เข้าใจขั้นตอนการทำงานของสื่อว่าการสร้างข่าวเท็จหรือ Fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ เมื่อเข้าใจแล้วก็สามารถสร้างข่าวปลอมได้ ซึ่งเป้าหมายในการเรียนรู้จากกิจกรรมนี้เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้และเข้าใจกับข่าวปลอม เมื่อรู้ละเอียดก็จะสามารถตั้งรับกับข่าวปลอมได้

กระบวนการที่ 3 “เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม” สิ่งที่เกิดขึ้น: ผู้เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้เทคนิคพิเศษในการใช้หลักทางพระพุทธศาสนาตรวจสอบข่าวปลอม โดยการใช้หลักของการไม่เชื่อไว่ก่อนหรือที่เรียกว่า “หลักกาลามสูตร” และหลักการใช้ปัญญามาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนหรือ “หลักโยนิโสมนสิการ”

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางที่เหมาะสมของพลังพุทธศาสนาต้นรู้สู่สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล มีดังนี้

3.1 แนวทางตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย (1) อย่าหลงเชื่อหัวข่าว ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่สะกดตาที่ใช้ตัวหนาและเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) (2) พิจารณาลิงค์อย่างถี่ถ้วน ลิงค์ปลอมหรือลิงค์ที่ดูคล้ายลิงค์จริงอาจเป็นสัญญาณเตือนของข่าวปลอม (3) ตรวจสอบแหล่งข่าวให้แน่ใจว่าเรื่องราวนั้นเขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่เชื่อถือ (4) สังเกตสิ่งผิดปกติเว็บไซต์ (5) พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือน (6) ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผล (7) ตรวจสอบหลักฐาน แหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง (8) เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่นๆ (9) ข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งการแยกข่าวปลอมออกจากมุกตลกหรือข่าวเสียดสีทำได้ยาก และ (10) บางเรื่องก็จูงใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม ใช้วิจรรย์ญาณในการอ่าน (พลอยวิไล ทองรักษ์, 2562)

3.2 กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อตัวเองเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อและข่าวสาร (2) การรู้จักสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อความหมายและประเภทของสื่อและข่าวสาร (3) การรู้จักนักสร้างข่าว เป็นการเรียนรู้ เข้าใจขั้นตอนการทำงานของสื่อข่าวว่าการสร้างข่าวปลอม หรือ fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ และ (4) การรู้จักหลักการและแนวทางการตรวจสอบข่าวปลอม ด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักกาลามสูตรกับหลักโยนิโสมนสิการ และการตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application ด้วยกระบวนการตรวจสอบในเชิงกับกระบวนการตรวจสอบในทางปฏิบัติ

3.3 แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) ประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตเบื้องต้น เป็นการประเมินว่ามีแหล่งข่าวอื่นที่มีเนื้อหาข่าวในลักษณะเดียวกันหรือไม่ (2) ตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มาของข่าว เป็นการตรวจสอบหาต้นตอของข่าวที่สื่อออกมา (3) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ เป็นการตรวจสอบแหล่งข่าวอื่นๆ ประกอบ เพื่อยืนยันว่ามีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริง และ (4) สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง หรือหาข้อมูล เพิ่มเติมจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล” ผลการวิจัยได้พบประเด็นสำคัญๆ ในแต่ละวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล

ผู้วิจัยสามารถสรุปด้วยวิธีการการถอดบทเรียนแบบหลังปฏิบัติการที่เป็นการเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรมในโครงการ เป็นการทบทวนการดำเนินกิจกรรมซึ่งผลการถอดบทเรียนจากแต่ละกิจกรรม ดังนี้

กระบวนการที่ 1 “ภัยร้ายและการรับมือข่าวปลอม” พบว่า ทำให้ผู้เข้าอบรมได้รู้จักเครือข่ายสังคมออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคมเพื่อใช้สื่อสารผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อ รวมทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอมหรือข่าวลวง ข่าวที่มีเนื้อหาเป็นเท็จ ว่าเรื่องราวนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยไม่มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มา

หรือคำพูด ข่าวปลอมบางข่าวอาจมีส่วนข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้ แต่อาจมีข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อมีเจตนาบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงเดิม รวมไปถึงการรู้ว่าข่าวปลอมเกิดขึ้นได้อย่างไร และเป้าหมายของการสร้างข่าวปลอมเพื่ออะไร ที่สำคัญที่สุดคือผลกระทบของข่าวปลอมนั้นส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายอย่างไรบ้าง สอดคล้องกับสิงห์ สิงห์ขจร ได้วิจัยเรื่อง "กระบวนการจัดการข่าวสารที่เป็นเท็จ (FAKE NEWS) ผลพบว่า ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จแบบการเสียดสีและการล้อเลียน 1 ข้อมูลข่าวสารแบบที่ทำให้เข้าใจผิด 1 ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จแบบหัวข้อข่าวที่ทำให้เข้าใจผิด 1 ข้อมูลข่าวที่เป็นเท็จแบบอ้างอิงแหล่งที่มาที่เป็นเท็จ 1 ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จแบบใช้ภาพที่ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา 1 วารสารที่เป็นเท็จแบบมีการให้ข้อมูลที่ผิดพลาด 1 และสุดท้ายคือ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเนื้อหาที่จงใจสร้างข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จทั้งหมด การตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จสามารถทำได้ด้วยการตรวจสอบความผิดปกติของข้อมูลหรือรูปแบบของข้อมูลที่ผิด และการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากการประเมินแหล่งที่มาและเนื้อหาภาพ แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จมีขั้นตอนคือ การตรวจสอบผู้เผยแพร่จากต้นทางการตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่อ้างถึง ในบทความการตรวจสอบเวลาในการเผยแพร่ การตรวจสอบที่อยู่ของเว็บไซต์ และการตรวจสอบเท็จจริงบนสื่อสังคมออนไลน์ เป็นกระบวนการที่สื่อมวลชนและประชาชนนำมาใช้ตรวจสอบข้อมูลข่าวสารก่อนที่จะนำเสนอไปสู่สาธารณะ (สิงห์ สิงห์ขจร, 2562)

กระบวนการที่ 2 “นักสร้างข่าวลวง” ซึ่งผลการถอดบทเรียน: กระบวนการนักสร้างข่าวลวงนี้ ได้ให้นักเรียนเป็นผู้สร้างข่าวลวง โดยได้สอนวิธีเทคนิคในการสร้างข่าวลวง แล้วให้เพื่อน ๆ พิจารณาว่า จริงหรือเท็จ ซึ่งกระบวนการนี้ ทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์ในการสร้างข่าวปลอม ในขณะเดียวกันก็สามารถนำการคิดข่าวลวงนั้นมาเป็นเครื่องมือในการเสกสื่อต่อไปได้ด้วย โดยการดำเนินการกระบวนการที่ 2 ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการ ได้มีกิจกรรมย่อยที่ประกอบด้วย กิจกรรมย่อยที่ 1 เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ กิจกรรมย่อยที่ 2 Design Thinking คิดเป็นข่าว และกิจกรรมย่อยที่ 3 นักสร้างข่าวลวง

กระบวนการที่ 3 “เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม” ผลการถอดบทเรียน: เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอมนี้ เป็นเทคนิคพิเศษที่ผู้เข้าร่วมโครงการไม่เคยได้รู้หรือได้รับมาก่อน ซึ่งเป็นเทคนิคทางพระพุทธศาสนา คือการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการตรวจสอบข่าวปลอม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรมทั้ง 5 แห่ง ต่างก็ตั้งใจและไม่เคยรู้มาก่อนว่ามีหลักธรรมที่ใช้ตรวจสอบข่าวปลอมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักของการไม่เชื่อไว่ก่อนหรือที่เรียกว่าหลักกาลามสูตร และหลักการใช้ปัญญามาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนหรือหลักโยนิโสมนสิการซึ่งสอดคล้องกับกัณฐทัฬห เลิศฤทธิ เศรษฐ์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD” ที่ผลการศึกษาพบว่าวิธีการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD มี 4 ขั้นตอน คือ (1) ประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตเบื้องต้น (2) ตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มาของข่าว (3) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ และ (4) สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง โดยในแต่ละขั้นตอนจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเข้มงวดในทุกขั้นตอนก่อนการนำเสนอข้อมูลในรายการข่าว ถึงแม้ว่าความรวดเร็วในการรายงานข่าวทางออนไลน์จะช่วยทำให้ผู้อ่านรับข้อมูลข่าวสารอย่างทันท่วงทีแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือข่าวบางส่วนไม่ได้รับการคัด

กรองคุณภาพและความถูกต้องเนื่องจากเป็นสื่อที่เปิดกว้างและไม่ได้ถูกจำกัดขาวในการนำเสนอจากสื่อมวลชนกระแสหลักอีกต่อไป (กัญฐทัฬห เลิศฤทธิเศรษฐ์, 2562)

ขณะที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันสรุปหลักการตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application ได้ดังนี้ คือ (1) วิธีการสังเกตง่ายที่สุดก็คือสังเกตป้ายโฆษณา เมื่อเข้าไปแล้วจะมีแต่โฆษณาที่ผิดกฎหมาย ทั้งโฆษณาเว็บโป๊เปลือยอนาจาร ฯลฯ เพียงเท่านี้ก็สรุปได้ว่าเว็บไซต์นั้นๆ ไม่น่าเชื่อถือ และข่าวนั้นอาจเป็นข่าวปลอม (2) สังเกตที่ชื่อของเว็บไซต์ ซึ่งชื่อเว็บไซต์มักจะเลียนแบบเว็บไซต์ข่าวดังๆ แล้วใส่คำสร้อยเพิ่มหรือสะกดไม่ถูกต้อง ให้คนที่ไม่ค่อยคุ้นกับชื่อ ภาษาอังกฤษของสำนักข่าวสับสนเอาได้ และ (3) สมมติฐานที่ว่าเมื่อเนื้อหาข่าวมันปลอม รูปภาพประกอบข่าวปลอมข่าว ก็ต้องปลอมเช่นเดียวกัน

2. แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุทธอาสาดันรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล

จากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการถอดบทเรียนจากการจัดโครงการอบรมผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในการจัดกิจกรรมโครงการอบรมพลังยุทธอาสาดันรู้ข่าวปลอมในยุคดิจิทัล พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำไปเป็นแนวทางได้ดังนี้

2.1 แนวทางที่รู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย (1) อย่าหลงเชื่อหัวข่าข่าว ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่สะดุดตาที่ใช้ตัวหนาและเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) (2) พิจารณาลิงค์อย่างถี่ถ้วน (3) ตรวจสอบแหล่งข่าวให้แน่ใจว่าเรื่องราวนั้นเขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ (4) สังเกตสิ่งที่ผิดปกติเว็บไซต์ ข่าวปลอมหลายแห่งมักสะกดคำผิดหรือมีการจัดวางรูปแบบที่ดูไม่เป็นมืออาชีพ (5) พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือนบางครั้งรูปภาพอาจเป็นรูปจริงแต่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทของเรื่องราว (6) ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผล (7) ตรวจสอบหลักฐาน ตรวจสอบแหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง (8) เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่นๆ หากไม่มีแหล่งข่าวอื่นที่รายงานเรื่องเดียวกัน ก็อาจเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าข่าวนั้นอาจเป็นข่าวปลอม (9) ข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งการแยกข่าวปลอมออกจากมุกตลกหรือข่าวเสียดสีทำได้ยาก และ (10) บางเรื่องก็จ้องใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม ใช้วิจารณ์ญาณในการอ่าน ซึ่งทั้งหมดที่สรุปมามีแนวทางที่สอดคล้องกับเคลว วาเดล (Claire Wardle) ได้กล่าวว่ารูปแบบเนื้อหาของข่าวปลอมและข่าวชวนเชื่อที่สร้างความเข้าใจผิด 6 ลักษณะ คือ (1) มีเนื้อหาเลียนแบบ ล้อเลียน เสียดสี (Satire or Parody) (2) มีเนื้อหาชี้แนะ (Misleading Content) อาจมีเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง แต่บิดเบือนในเชิงชี้แนะไปในทางใดทางหนึ่ง (3) มีเนื้อหาแอบอ้าง (Imposter Content) การแอบอ้างเป็นแหล่งข้อมูลหรืออ้างตัวเป็นแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ (4) เนื้อหาที่ประดิษฐ์ขึ้น (Fabricated Content) เป็นเนื้อหาปลอมที่สร้างมาใหม่ทั้งหมด (5) เนื้อหาที่ผิดบริบท (False Content) มีเนื้อหาข้อมูลจริง แต่ใช้ไม่ถูกในบริบท หรือสถานการณ์นั้น และ (6) เนื้อหาที่หลอกลวง (Manipulated Content) มีเนื้อหาข้อมูลจริง แต่ใช้เพื่อเจตนาหลอกลวง (RAINMAKER, 2563)

2.2 กระบวนการปลูกฝังการรู้สื่อข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อตัวเองเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อและข่าวสารที่ต้องทั้งด้านความหมายและประเภทของสื่อข่าวสาร (2) การรู้จักสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจที่ต้องต่อความหมายและประเภทของสื่อและข่าวสาร (3) การรู้จักนักสร้างข่าว เป็นการเรียนรู้ เข้าใจ

ขั้นตอนการทำงานของสื่อข่าวว่าการสร้างข่าวปลอม หรือ fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ และ (4) การรู้จักหลักการและแนวทางการตรวจสอบข่าวปลอม เป็นการเรียนรู้การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักกาลามสูตรกับหลักโยนิโสมนสิการ และการตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application ด้วยกระบวนการตรวจสอบในเชิงกับกระบวนการตรวจสอบในทางปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยเครื่อง” ของสุปัญญา อภิวงศ์โสภณ ที่พบว่าพัฒนาการของสื่อในช่วงศตวรรษที่ 19 สิ่งพิมพ์ในรูปแบบกระดาษยังมีราคาถูก จึงทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงหนังสือพิมพ์ได้ง่าย การเผยแพร่ข่าวสารปริมาณมาก ทำให้เกิดความกังวลว่าสื่อมวลชนจะมีส่วนสำคัญในการชักจูงแนวความคิดของประชาชนให้โน้มเอียงไปตามที่ต้องการได้มากกว่าผู้นำประเทศ ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารไปสู่สื่อสังคมออนไลน์ มีโครงสร้างแตกต่างอย่างมากกับเทคโนโลยีสื่อก่อนหน้านี้ การเจริญเติบโตของข่าวออนไลน์ทำให้เกิดความกังวล เกี่ยวกับความคิดเห็นที่เกิดขึ้นมีความหลากหลายมากเกินไป จะทำให้ประชาชนสามารถสร้างเสียงสะท้อน ข้อเรียกร้องต่างๆ มากขึ้น อีกทั้งยังเกิดความกังวลเกี่ยวกับแพลตฟอร์มใหม่ที่เกิดขึ้นอาจทำให้การทำงานของสื่อมวลชนถูกตรวจสอบมากยิ่งขึ้น เนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ สามารถถ่ายทอดให้กับผู้ใช้ได้โดยตรง มีการเผยแพร่กระจายข่าวกันได้โดยไม่ต้องมีการกลั่นกรองหรือการตรวจสอบความจริงหรือการตีความของสื่อหรือบุคคลใดๆ และผู้ใช้อย่างมีทางเลือกในการเข้าถึงสื่อมากขึ้นสามารถเข้าถึงสื่อได้หลายราย และสามารถเปรียบเทียบกันได้อีกด้วย โดยนำเสนอวิธีการตรวจจับข่าวปลอมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ทวิตเตอร์ด้วยวิธีเรียนรู้ด้วยเครื่องสุปัญญา (อภิวงศ์โสภณ, 2561)

2.3 แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) ประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตเบื้องต้น เป็นการประเมินว่ามีแหล่งข่าวอื่นที่มีเนื้อหาข่าวในลักษณะเดียวกันหรือไม่ (2) ตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มาของข่าว เป็นการตรวจสอบหาต้นตอของข่าวที่สื่อออกมา (3) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ เป็นการตรวจสอบแหล่งข่าวอื่นๆ ประกอบ เพื่อยืนยันว่ามีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริง และ (4) สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง หรือหาข้อมูล เพิ่มเติมจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ สอดคล้องกับณัฐา บางสุวรรณ์ ที่กล่าวว่า ระดับการรู้เท่าทันสื่อ คือระดับการรู้เท่าทันสื่อจากการวัดในด้านความรู้ ความคิด โดยกำหนดระดับการรู้เท่าทันสื่อออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 ความตระหนัก ระดับที่ 2 ความเข้าใจ ระดับที่ 3 การวิเคราะห์ และระดับที่ 4 การประเมิน จากการตีความหมายของผู้รับสารจากสื่อ สื่อวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อหนังสือพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ต (ณัฐา บางสุวรรณ์, 2560)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์พลังยุพพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัลผ่านกระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้ข่าวปลอม สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge structure) เกี่ยวกับแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุพพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ซึ่งนำเสนอได้ดังนี้

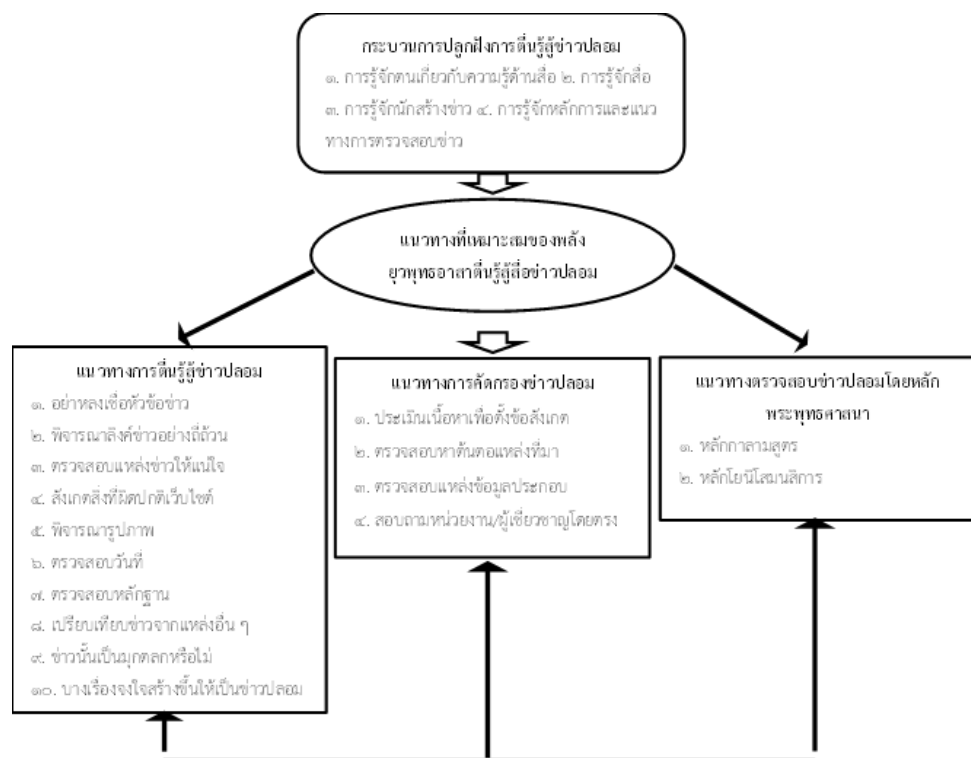
1) ขั้นตอนการตื่นรู้ข่าวปลอม เป็นขั้นตอนการเตือนตัวเองให้ตื่นรู้เกี่ยวกับการเสพสื่อและข่าวสารต่างๆ ว่าจะต้องคำนึงถึงการอย่าหลงเชื่อหัวข้อข่าว การพิจารณาถึงข้ออย่างถี่ถ้วน การ

ตรวจสอบแหล่งข่าวให้แน่ใจ การสังเกตสิ่งที่ผิดปกติเว็บไซต์ การพิจารณารูปภาพ ตรวจสอบวันที่ ตรวจสอบหลักฐาน มีการเปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่น ๆ หรือตรวจสอบว่าข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ เพราะจะมีบางเรื่องก่อกวนใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม

2) ขั้นตอนการคัดกรองข่าวปลอม โดยประกอบด้วยการประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกต การตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มา การตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ และการ สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง

3) ขั้นตอนแนวทางตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยหลักกาลามสูตร กับหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งหลักกาลามสูตร เพราะกาลามสูตรเป็นพระสูตรที่ให้อิสระในด้านความคิด โดยมุ่งเน้นให้มีการพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อน แล้วจึงค่อยเชื่อ ขณะที่หลักโยนิโสมนสิการ เป็นหลักของการพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วน การคิดที่ต้องมีสติปัญญา เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทางพุทธศาสนาถือว่ามีความเท่าเทียมกับความไม่ประมาทหรือ “อัปมาท”

จากกระบวนการและขั้นตอนแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาสมัครผู้สื่อข่าวปลอมข้างต้น สามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิโครงสร้างได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1: กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้ผู้สื่อข่าวปลอม

จากแผนภูมิ จะพบว่าองค์ประกอบขององค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาสมัครผู้สื่อข่าวปลอมเป็นแนวทางและขั้นตอนที่มีความสัมพันธ์กัน คือ จากกระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้ผู้สื่อข่าวปลอม ที่ได้มีการดำเนินกิจกรรมที่ประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเกี่ยวกับความรู้

ด้านสื่อ (2) การรู้จักสื่อ (3) การรู้จักนักสร้างข่าว และ (4) การรู้จักหลักการแนวทางการตรวจสอบข่าว ซึ่งกระบวนการได้ทำให้เกิดการวิเคราะห์ถึงข้อมูลพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของสื่อและข่าวสารที่มีการนำเสนอทั้งในด้านปัจจัยบวกและปัจจัยลบ จนผลการวิเคราะห์ได้มีการตกผลึกที่ชัดเจน และได้เกิดมีกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลจนได้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุทธศาสตร์ด้านรู้สื่อข่าวปลอม โดยประกอบด้วย 3 แนวทาง แนวทางการตื่นรู้ข่าวปลอม แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม และ แนวทางตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักพระพุทธศาสนา

บทสรุป

บทความนี้เป็นการสรุปผลงานการวิจัยที่ศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุทธศาสตร์ โดยวิธีการถอดบทเรียนกิจกรรมจากโครงการอบรมพลังยุทธศาสตร์ด้านรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิจัยทำให้ได้แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุทธศาสตร์เพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัลที่ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ (1) ขั้นตอนการตื่นรู้ข่าวปลอม ซึ่งเป็นขั้นตอนการเตือนตัวเองให้ตื่นรู้เกี่ยวกับการเสพสื่อและข่าวสารต่างๆ (2) ขั้นตอนการคัดกรองข่าวปลอม ที่เป็นการประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตหาต้นตอแหล่งที่มา และแหล่งข้อมูลประกอบข่าว และ (3) ขั้นตอนแนวทางตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยหลักของกาลามสูตรกับหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ จะเป็นกระบวนการ แนวทาง และขั้นตอนที่ผสมผสานกันได้อย่างดีที่สามารถทำให้ยุทธศาสตร์มีการตื่นรู้และสามารถที่จะแยกแยะรวมถึงการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในการเสพข่าวได้ว่าข่าวไหนเป็นข่าวปลอม ข่าวไหนเป็นข่าวจริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) สำนักพระพุทธศาสนาควรร่วมมือกับมหาเถรสมาคมในการกำหนดนโยบายให้องค์กรสงฆ์ทั่วประเทศมีการจัดโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
- 2) ภาครัฐควรมีนโยบายในการสนับสนุนงบประมาณให้กับองค์กรสงฆ์อย่างเพียงพอในการจัดโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
- 3) ภาครัฐควรมีการนำโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลไปปฏิบัติในทุกพื้นที่ของประเทศในรูปแบบลักษณะบูรณาการร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ “บวร”
- 4) สถาบันทางการศึกษาควรมีการจัดโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลให้กับบุคลากรทางการศึกษา เช่น ครู อาจารย์ ฯลฯ ในโรงเรียนและสถาบันทางการศึกษาต่างๆ เพื่อที่จะได้ไปนำความรู้ไปอบรมนักเรียนหรือนิสิตต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยเกี่ยวแนวทางการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมของ ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาในสถาบันทางการศึกษา เพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันภัยร้ายของข่าวปลอมในยุคดิจิทัลให้กับนักเรียนและนิสิต

2) ควรมีการวิจัยเพื่อหาแนวทางในการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลในรูปแบบลักษณะบูรณาการร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อนำผลวิจัยไปใช้ในการจัดกิจกรรมป้องกันภัยร้ายจากข่าวปลอมในยุคดิจิทัลที่อาจเกิดขึ้นกับกับพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กัญฐทัฬห เลิศฤทธิเศรษฐ์. (2562). “กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD”. *การค้นคว้าอิสระมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*.
- เชมินิจ มาลาเว. ยับยั้ง Fake News ด้วยการรู้เท่าทันและรู้วิธีการตรวจสอบ. สืบค้นเมื่อ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.rsu.ac.th/sarrangsit-online-detail/CommArts-Article18>
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์. “วัยรุ่นและเยาวชนกับสื่อสังคมออนไลน์”. สืบค้นเมื่อ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.thaihealthreport.com/article-julyo3-2020>
- ณัฐฐา บางสุวรรณ. (2560). “การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ทโฟน/แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา: โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา”. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- ปริศนา เชี่ยวสุทธิ. (2561). “การศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อในด้านทักษะการสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น”. *วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2552). *ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ: คู่มือการรู้เท่าทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ทครีเอชั่น.
- พลอยวิไล ทองรักษ์. (2562). “ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ แนวทางการรู้เท่าทันและวิเคราะห์สื่อ และสุขภาพจิตของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. ปีที่ 45 ฉบับที่ 1 มกราคม: 200-228.
- วิไลภรณ์ จิรวินนเศรษฐ์. *เด็กยุคดิจิทัลภายใต้สังคมแห่งสื่อออนไลน์และการเรียนรู้ทางสังคม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <http://nakhonnayok.dusit.ac.th/wp-content/uploads/2017/02/>
- สิงห์ สิงห์ขจร. (2562). *กระบวนการจัดการข่าวสารที่เป็นเท็จ (FAKE NEWS)*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สุนันทา แยมทัฬห และ อริยญา ศิริผล. (2561). “งานข่าวในยุคดิจิทัล: นักข่าวและการทำข่าวในศตวรรษที่ 21 (Digital Journalism: Journalists and News Making Process in 21st century)”. *คณะกรรมการสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- สุปัญญา อภิวงศ์โสภณ. (2561). “การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยเครื่อง”. *วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- Nattapon Muangtum. *สรุป Digital Stat Thai 2021 จากรายงาน We Are Social ตอนที่ 1*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2564 จาก

<https://www.everydaymarketing.com/knowledge/digital-stat-thai-2021-from-we-are-social-report/>.

RAINMAKER. รู้จักกับ *Fake News* ทั้ง 7 รูปแบบ. สืบค้น เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม. 2563 จาก <https://www.rainmaker.in.th/7-type-of-fake-news/>.

การศึกษาประสิทธิผลของชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียน
ร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด
เชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียน
ระดับมัธยมศึกษา

The Study of Effectiveness a Professional Learning Communities
of Lesson Study with Coaching to Enhance Learning
Management Ability Based on Active Learning that Promotes
the Ability to Create Innovation of High School Student

¹ภัททิรา เดชฤกษ์ปาน Pattira Detroekpan

²สรานจิต อ้นพา Saranjit Aonpa

³ณัฐิกา สุริยวงษ์ Nuttika Suriyawong

⁴พัชรพล ชิดชม Patcharapon Chidchom

⁵ศศิธร ภู่วาว Sasithorn Phoowow

⁶ชนสิทธิ์ สิทธิสุนเนิน Chanasith Sithsungnoen

มหาวิทยาลัยศิลปากร Silpakorn University

¹Corresponding Author, Email: Mark_mathematics@hotmail.com

Received June 1, 2022; Revised June 20, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง การศึกษาประสิทธิผลชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาประสิทธิผลของชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ ได้แก่ 1) พัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก 2) ความคิดเห็นของครูหลังการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ 3) ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนหลังการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ และ 4) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก กลุ่มเป้าหมาย คือ ครู 13 คน และนักเรียน 116 คน มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก แบบประเมินความสามารถในการแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครู แบบประเมินความสามารถในการสร้างนวัตกรรม และแบบสอบถามความคิดเห็นของ

นักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูมีพัฒนาการด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกสูงขึ้น 2) ความคิดเห็นของครูพึงพอใจต่อชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพที่ส่งเสริมให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาวิชาชีพผู้เรียน 2) ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และ 4) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ; การศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ช; ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก; ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม

Abstract

The study of an effectiveness professional learning communities of lesson study with coaching to enhance learning management ability based on active learning that promotes the ability to create innovation of high school student, the purposes of this study was : to study an effectiveness professional learning communities of lesson study with coaching 1) teacher's development of in learning management ability based on active learning 2) teachers' opinions after take part in professional learning communities 3) students' ability to create innovation of high school student after utilizing professional learning communities and 4) students' opinions toward learning management ability based on active learning. The sample of the research were 13 teachers and 116 students which were obtained by Purposive Sampling. The instruments of the research were learning management ability based on active learning form and student opinion questionnaire form. Data were analyzed by mean ($\bar{x}$), standard deviation (S.D.), percentage (%) and content analysis.

The results were as follows: 1) teachers develop learning management ability based on active learning in high level. 2) teachers' opinions in professional learning communities to enhance teachers exchange knowledge together which is beneficial for professional development to learners. 3) the ability to create innovation of high school student was in high level and 4) students' opinions toward learning management ability based on active learning was in high level.

Keywords: Professional Learning Communities; Lesson Study with coaching; learning management ability based on active learning; Ability to Create Innovation

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ สามารถปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม หากต้องการเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของ

ประเทศจำเป็นต้องปรับตัว เรียนรู้ และมุ่งพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

องค์กรหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก นั่นก็คือสถานศึกษา สถานศึกษามีเป้าหมายหลักในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน โดยการจัดการศึกษาจะต้องทำให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางปัญญา ทักษะในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาและขับเคลื่อนองค์กร ก็คือ ครูผู้สอน หากครูผู้สอนจัดการศึกษาดีมีคุณภาพแล้วผู้เรียนย่อมมีประสิทธิภาพ มีความรู้ ความสามารถ มีปัญหาพึ่งพาตนเองได้ สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ โดยในมาตราที่ 6 ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” การนิเทศทางการศึกษาจึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพในการทำงานของครูผู้สอนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงผันผวนในทุกมิติอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการนิเทศทางการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

ทั้งนี้ มาตรฐานการศึกษาของชาติ (2561) ได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทย ที่ตอบสนองวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยคนไทย 4.0 จะต้อง อารงความเป็นไทย และแข่งขันได้ในเวทีโลก นั่นคือเป็นคนดี มีคุณธรรม ยึดค่านิยมร่วมของสังคมเป็นฐานในการพัฒนาตน ให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน ได้แก่ เป็นผู้เรียนรู้ เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมและพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งจะเห็นได้ว่า การสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นทักษะหนึ่งที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ความฉลาด ดิจิทัล (Digital intelligence) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะข้ามวัฒนธรรม สมรรถนะการบูรณาการข้ามศาสตร์ และมีคุณลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาวัตกรรมทางเทคโนโลยีหรือสังคม เพิ่มโอกาสและมูลค่าให้กับตนเอง และสังคม นวัตกรรมเกิดขึ้นได้จากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ โดยกระบวนการคิดที่นำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรม จะมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ มองกิจกรรมต่างๆ ว่าเป็นโอกาสของการเรียนรู้ และมองปัญหาว่าเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการแก้ไขด้วยนวัตกรรม เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนา

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลสำเร็จ มีศักยภาพดังกล่าข้างต้น จะต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมผู้เรียนด้วยวิธีการที่เหมาะสม ทั้งวิธีการจัดการเรียนรู้ แนวคิดการจัดการเรียนรู้ เทคนิคการจัดการเรียนรู้ ภายใต้แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวคิดที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเชิงบวกทั้งตัวผู้เรียน และตัวครู เป็นการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอน ผู้เรียนจะมีโอกาสได้เลือกใช้ความถนัด ความสนใจ ความสามารถที่เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) ครูผู้สอนต้องแสวงหาวิธีการ กิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ครูเกิดทักษะในการจัดการเรียนรู้ และมีความเชี่ยวชาญ แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความคิดขั้นสูง (Higher order thinking) ในการมีวิจารณญาณ การวิเคราะห์

การคิดแก้ปัญหา การประเมิน ตัดสินใจ และการสร้างสรรค์ สร้างนวัตกรรมด้วยตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เป็นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาวิชาชีพของครูผู้สอนที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ รวมพลังของครูในการทำงานเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติงาน จะต้องมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ทั้งนี้ (DuFour, 2007) บิดาแห่งชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพว่าไม่ใช่โปรแกรมหรือหลักสูตร แต่เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียน ครูผู้สอน ผู้บริหารศึกษานิเทศก์ รวมทั้งบุคลากรอื่นๆ ในสถานศึกษาที่จะต้องมุ่งเน้นการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นมากกว่าให้ความสำคัญกับการสอน โดยกระบวนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางของ Dufour & Eaker มีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ 1) การรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน 2) การพัฒนาแนวความคิดและกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ 3) การนำแนวความคิดและกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ไปใช้ 4) การวิเคราะห์ผลข้อค้นพบและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และ 5) การประยุกต์ใช้ข้อมูลความรู้ใหม่ๆ ในการปรับปรุงพัฒนาส่วนที่ยังไม่บรรลุผล โรงเรียนที่ได้รับเริ่มดำเนินการสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพครูแล้วนั้น พบว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาทั้งโรงเรียน (Whole School Improvement) ทำให้ผู้เรียน ครู ผู้บริหาร เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงบวก และเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาโรงเรียนอย่างยั่งยืน (ปรณัฐ กิจรุ่งเรือง และคณะ, 2561)

นอกจากความร่วมมือร่วมใจ การพูดคุยแบ่งปันปัญหาซึ่งกันและกันของกลุ่มครู (PLC) เพื่อแก้ปัญหาผู้เรียนแล้ว กระบวนการวางแผนและพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (Lesson study) เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้าง PLC ให้มีประสิทธิภาพ แนวคิดการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (Lesson study) เป็นแนวคิดหนึ่งในการพัฒนาวิชาชีพครู (Professional development) ที่ว่าด้วยการเรียนรู้ในชั้นเรียนแบบร่วมมือรวมพลังอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในระยะยาว ภายใต้บริบทการทำงานจริงของครูเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยที่ (ไมตรี อินทร์ ประสิทธิ์, 2560) และได้กล่าวถึงโดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผนการสอนร่วมกัน 2) การจัดการเรียนรู้และสังเกตชั้นเรียน และ 3) การสะท้อนผลปรับปรุง (ไมตรี อินทร์ ประสิทธิ์, 2560; ชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน, มาเรียม นิลพันธุ์, วิสูตร โพธิ์เงิน, และเอกชัย ภูมิระริน, ม.ป.ป.) ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวเป็นกระบวนการทำงานพัฒนาวิชาชีพพร้อมกันของกลุ่มครู แสดงถึงการคิดและการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรงในชั้นเรียนและการอภิปรายสะท้อนความคิดร่วมกัน เพื่อพัฒนาบทเรียนอย่างต่อเนื่อง จนได้บทเรียนที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้พัฒนานักเรียนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Fernandez & et.al, 2004; Fernandez & Yoshida, 2004; ชาริณี ตรีวิทย์, 2557 อ้างถึงใน ศุภวรรณ สัจจพิบูล, 2560) นวัตกรรมการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (Lesson study) เป็นนวัตกรรมที่ช่วยในการพัฒนาวิชาชีพครู เพราะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ครูได้ปรับปรุงการสอนด้วยตัวของครูเอง และเป็นการผลักดันให้ครูเกิดความรู้สึกที่จะพัฒนาวิชาชีพครูภายใต้กระบวนการปรับปรุงการสอนด้วยตัวของครูเองอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามเพื่อให้กระบวนการดังกล่าวมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด การโค้ช (Coaching) เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถดึงศักยภาพของบุคคลออกมาใช้

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ชัดเจน (Kriengsak Niratphanasai, & et al, 2012 อ้างถึงใน สิริวิชัย วัชรภาพ, และคณะ, 2562) การโค้ชไม่ใช่การสั่งการและให้คำตอบแต่เป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลง ถาวรทั้งสภาวะจิตใจ ความคิด และพฤติกรรม โดยหลักการสำคัญของการโค้ชคือ การกระตุ้นศักยภาพของผู้รับการโค้ช ให้สามารถหาทางออกของปัญหาด้วยตัวเอง โค้ชทำหน้าที่ในการสะท้อนมุมมอง และท้าทายให้เกิดความคิดที่รอบด้านทำให้เกิดการฝึกฝน และพัฒนาเป็นทักษะใหม่ในตัวผู้รับการโค้ช ช่วยให้เพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์ด้วยตัวเอง

การพัฒนาคุณภาพของครูเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน กล่าวคือโรงเรียนควรพัฒนาให้บรรลุตามเป้าหมายการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการศึกษามีความต้องการให้เด็กและเยาวชนในยุคนี้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี พัฒนาความคิดสร้างสรรค์สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีทักษะในการสื่อสาร การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ต้องเตรียมคนออกไปเป็น Knowledge worker และ learning person ซึ่งต้องมีทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 3Rs คือ ทักษะด้านความรู้ (Hard Skills) ได้แก่ อ่านออก (Reading) เขียนได้ (Writing) และ คิดเลขเป็น (Arithmetic) ส่วน 8Cs คือ ทักษะทางอารมณ์ (Soft Skills) ได้แก่ 1. Critical thinking and problem solving คือ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและสามารถแก้ไขปัญหาได้ 2. Creativity and innovation คือ การคิดอย่างสร้างสรรค์และคิดเชิงนวัตกรรม 3. Cross-cultural understanding คือ ความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรมและกระบวนการคิดข้ามวัฒนธรรม 4. Collaboration teamwork and leadership คือ ความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะความเป็นผู้นำ 5. Communication information and media literacy คือ มีทักษะในการสื่อสารและการรู้เท่าทันสื่อ 6. Computing and IT literacy คือ มีทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และรู้เท่าทันเทคโนโลยี 7. Career and learning skills คือ มีทักษะอาชีพและการเรียนรู้ 8. Compassion คือ มีความเมตตา กรุณา มีคุณธรรม และมีระเบียบวินัย

โรงเรียนหลักสองส่งเสริมวิทยา เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ระดับชั้นละ 1 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 6 ห้องเรียน โดยสถานศึกษา มีวิสัยทัศน์ คือ “เป็นสถานศึกษาแห่งนวัตกรรมในศตวรรษที่ 21 มีทักษะชีวิตบนพื้นฐานคุณธรรม ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” จากการศึกษาสภาพปัญหาเบื้องต้น พบว่า โรงเรียนหลักสองส่งเสริมวิทยา ขาดกระบวนการนิเทศภายในที่เป็นระบบในการพัฒนาครูผู้เรียน การนิเทศ ติดตามส่วนใหญ่เกิดจากศึกษานิเทศก์ของหน่วยงานต้นสังกัด ส่งผลให้การนิเทศ ติดตามภายใน ไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้การนิเทศภายในยังยึดผู้บริหารเป็นหลัก ขาดความร่วมมือระหว่างเพื่อนครูด้วยกันในการโค้ช ส่งผลให้ครูขาดทักษะในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยครูยึดติดกับวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบเดิม ขาดการนำกลยุทธ์ในการสอนใหม่ๆ มาใช้ นอกจากนี้การดำเนินการจัดการเรียนการสอนยังเป็นลักษณะที่แยกเป็นรายวิชา ขาดการบูรณาการ ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ขาดการแสดงผลงานหรือนวัตกรรมของนักเรียน อีกทั้งยังขาดทักษะในเรื่องของการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบกับครูผู้สอน บางส่วนที่สอนไม่ตรงตามสาขาวิชาเอกและภาระงานที่นอกเหนือจากงานสอนที่มีมากเกินไป ส่งผลให้

กระบวนการหรือขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรมของนักเรียนขาดความเป็นระบบ ทั้งในเรื่องของการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง การนำความรู้มาใช้ การออกแบบและพัฒนาวัตกรรม การวางแผนการเลือกใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รวมไปถึงการนำนวัตกรรมไปใช้จริง แต่อย่างไรก็ตามครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เปิดกว้างพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แต่ยังขาดการชี้แนะที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรที่จะส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการสร้างนวัตกรรมของนักเรียน บนพื้นฐานของคุณธรรม ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา โดยมีผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์เข้ามามีส่วนร่วมในการโค้ช โดยใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก ที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระหว่างการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูหลังการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก
3. เพื่อศึกษาความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนหลังการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา
4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการใช้การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ที่มีลักษณะแบบแผนเชิงผสมผสานแบบรองรับภายใน (The Embedded Design) ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Methods) และเสริมด้วยข้อมูลคุณภาพ (Qualitative Methods) ซึ่งชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม ได้ผ่านการหาคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่าชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ มีความเหมาะสมสอดคล้อง มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาความสามารถของครูและนักเรียนได้ และเพื่อให้การวิจัยมีความครอบคลุมสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย แบ่งการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R₂) ทดลองใช้ (Implementation: I)

เป็นขั้นตอนการทดลองใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยการนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูจำนวน 13 คน และ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 5 จำนวน 116 คน มีองค์ประกอบและขั้นตอนของ K-DEE Model ดังต่อไปนี้ 1.หลักการ 2.วัตถุประสงค์ 3. กระบวนการชุมชนการเรียนรู้ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 ขั้นจัดระบบข้อมูลพื้นฐาน (Knowledge: K) ขั้นที่ 2 การกำหนดเป้าหมาย (Determination of goal: D) ขั้นที่ 3 ปฏิบัติการสอน (Execution: E) ได้แก่ วางแผน (Plan) ปฏิบัติการ (Do) สะท้อนผล (See) ขั้นที่ 4 ประเมินผล (Evaluation: E) 4.การวัดและประเมินผล 5. ปัจจัยสนับสนุน และ 6. เงื่อนไขสำคัญ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D) ประเมินผล (Evaluation: E)

เป็นขั้นตอนการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ ได้แก่ 1) พัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก 2) ความคิดเห็นของครูหลังการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ 3) ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนหลังการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ และ 4) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก

ผลการการศึกษา

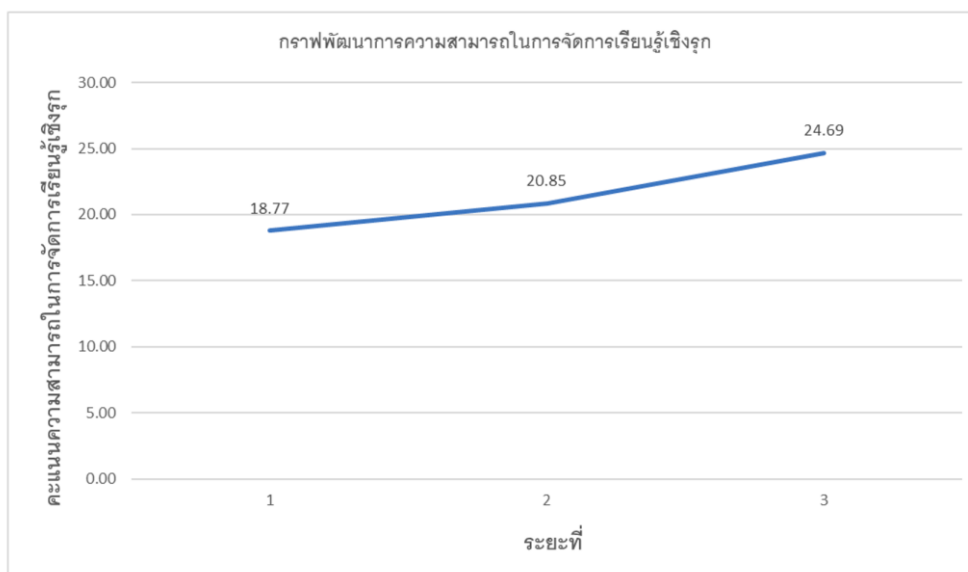
ประสิทธิผลของ “ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา”

1. ผลการศึกษาพัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระหว่างการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ช

ตารางที่ 1 แสดงคะแนนพัฒนาการทั้ง 3 ระยะ

คะแนนความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก	N	$\bar{x}$	S.D.
ระยะที่ 1	13	18.77	2.01
ระยะที่ 2	13	20.85	0.69
ระยะที่ 3	13	24.69	0.75

จากตารางที่ 1 แสดงคะแนนพัฒนาการทั้ง 3 ระยะ พบว่า พัฒนาการของครู จำนวน 13 คน ที่เข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในระยะที่ 1 ($\bar{x}$ = 18.77 , S.D. = 2.01) ระยะที่ 2 ($\bar{x}$ = 20.85 , S.D. = 0.69) และระยะที่ 3 ($\bar{x}$ = 24.69 , S.D. = 0.75)

แผนภาพที่ 1 แสดงกราฟพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าครูที่เข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียน ร่วมกับการโค้ชมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์ นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในระยะที่ 1 ระยะที่ 2 และระยะที่ 3 สูงขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ครูมีพัฒนาการในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ 1) การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน ของครูในแต่ละระดับชั้น พบว่า มีการดำเนินการในทุกขั้นตอนร่วมกันตั้งแต่การวางแผน การสังเกต การสอนโดยบันทึกผลการสังเกตจากเครื่องมือที่มีคุณภาพสู่การสะท้อนผลเชิงลึกได้รายละเอียดครบ ทุกมิติของการสังเกต และมีการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปปรับปรุงพัฒนาในครั้งต่อไป และ 2) การ โค้ชที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจาก ผู้โค้ชเป็นทั้งผู้โค้ชภายในโรงเรียนที่ทราบถึง สภาพ บริบท ของครูผู้สอนแต่ละคน ทำให้สามารถชี้แนะ แนะนำได้สอดคล้องกับการรูปแบบการจัดการเรียนรู้ รวมถึงสภาพ บริบทของนักเรียนในแต่ละระดับชั้น และยังมีโค้ชจากผู้เชี่ยวชาญ (Expert Coach) ที่มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญ ในการชี้แนะ ให้คำปรึกษาได้ตรงประเด็น สามารถช่วย แก้ปัญหา พัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้ครูมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ผู้เรียนสามารถ สร้างนวัตกรรมได้

2. ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูหลังการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษา ชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก โดยใช้ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่มีต่อชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview form) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น สรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

แนวทางการสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู ผู้บริหารและครูต้องมีความเข้าใจใน กระบวนการ PLC จัดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน สร้างเครือข่ายระหว่างกัน ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกมี ประสิทธิภาพ เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง เด็กจะรู้ถึงปัญหา และคิดวิธีแก้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง

ลักษณะของการนำชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครูมาใช้ให้ประสบความสำเร็จ ผู้เข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ PLC มีองค์ความรู้ในเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม การประเมินเพื่อให้สะท้อนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก ที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียน ควรมีการวัดผลประเมินในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ประเมินผลแบบมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ครู นักเรียน ชุมชน ครูประเมินนักเรียน นักเรียนประเมินเพื่อน และนักเรียนประเมินตนเอง และ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนมีภาวะผู้นำและผู้ตามในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้การดำเนินงานเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพสู่การพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้ครูควรมีความจริงใจต่อกัน

3. ผลการศึกษาความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนหลังการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

ตารางที่ 2 ผลของความสามารถแบบประเมินความสามารถในการสร้างนวัตกรรม

ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม	หลังเรียน			
	$\bar{X}$	S.D.	ร้อยละ	แปลความ
1. ด้านความรู้	2.50	0.51	83.33	มาก
2. ด้านกระบวนการ	2.54	0.50	84.67	มาก
3. ด้านนวัตกรรม	2.46	0.51	82.00	มาก
รวม	2.50	1.07	83.33	มาก

จากตารางที่ 2 ผลของความสามารถแบบประเมินความสามารถในการสร้างนวัตกรรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.50$, S.D. = 1.07) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.50$, S.D. = 0.51) ด้านกระบวนการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.54$, S.D. = 0.50) และด้านนวัตกรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.46$, S.D. = 0.51) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ผลของความสามารถในการสร้างนวัตกรรมหลังใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

ผลการเรียนรู้ ความสามารถในการ สร้างนวัตกรรม	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	ค่าเฉลี่ย ร้อยละ	แปลความ
หลังเรียน	116	9	7.50	1.07	83.33	มาก

จากตารางที่ 3 ผลของความสามารถในการสร้างนวัตกรรมหลังใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ ด้วยการศึกษาร่วมกันเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 116 คน ด้วยแบบประเมินความสามารถในการสร้างนวัตกรรม จำนวน 3 ด้าน 3 คะแนน รวม 9 คะแนน พบว่า ผลความสามารถในการสร้างนวัตกรรม ($\bar{X} = 7.50$, S.D. = 1.07) อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ คือ นักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ ด้วยการศึกษาร่วมกันเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมอยู่ในระดับมาก

4. ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

ตารางที่ 4 ผลการสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน

ประเด็นการประเมิน	สรุปผล			ลำดับที่
	$\bar{X}$	S.D	ระดับคุณภาพ	
1. ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้				
1.1 นักเรียนมีความสนใจการทำกิจกรรมและต้องการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	4.13	0.77	มาก	
1.2 นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ	4.11	0.78	มาก	
1.3 นักเรียนได้เรียนรู้จากสื่อที่มีความหลากหลาย	4.22	0.82	มาก	
1.4 นักเรียนค้นพบความรู้ด้วยตนเองจากการทำกิจกรรม	4.11	0.90	มาก	
1.5 นักเรียนมีส่วนร่วมประเมินผล	4.42	0.74	มาก	
รวม	4.20	0.80	มาก	1
2. ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้				
2.1 นักเรียนมีโอกาสแสวงหาแหล่งเรียนรู้ภายนอกห้องเรียนจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ	4.17	0.74	มาก	
2.2 นักเรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง	4.24	0.84	มาก	
2.3 นักเรียนมีความกระตือรือร้นและสนุกสนานในการเรียนรู้	4.17	0.83	มาก	
2.4 นักเรียนได้รับคำปรึกษาและช่วยเหลืออย่างทั่วถึง	4.21	0.86	มาก	
2.5 นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น อภิปราย และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้อย่างอิสระ	4.14	0.87	มาก	
รวม	4.19	0.83	มาก	2
3. ด้านประโยชน์ที่ได้รับ				
3.1 นักเรียนค้นพบสิ่งใหม่ ๆ จากการสร้างสรรค์นวัตกรรม	4.18	0.85	มาก	
3.2 นักเรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้	4.08	0.91	มาก	
3.3 นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเองทำให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์	4.03	0.83	มาก	
3.4 นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมในการสร้างสรรค์นวัตกรรม	4.20	0.83	มาก	
3.5 นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของการนำวัสดุมาใช้ในการ	4.28	0.80	มาก	

ประเด็นการประเมิน	สรุปผล			ลำดับที่
	$\bar{X}$	S.D	ระดับคุณภาพ	
สร้างสรรค์นวัตกรรม				
รวม	4.15	0.84	มาก	3
ภาพรวม	4.18	0.82	มาก	

จากตารางที่ 4 ผลการสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาพบว่า โดยภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.82) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับ คือ ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.80) ด้านบรรยากาศในการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.19$, S.D. = 0.83) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ($\bar{X} = 4.15$, S.D. = 0.84) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การดำเนินการตามขั้นตอนโดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนหลักสองส่งเสริม ผลการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผลการวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา ผลการศึกษาเอกสาร หลักการแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นเรียน หลักการ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการโค้ช หลักการและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดเชิงรุก แนวคิดที่เกี่ยวกับความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก การจัดการ เรียนรู้เชิงรุก (Active learning) หลักการและแนวคิดที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์และการ สร้างสรรค์นวัตกรรม และศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูลบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี ของนักการศึกษาหลายท่านที่กล่าวถึงชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ว่าเป็นชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาชีพได้นั้น จึง จำเป็นต้องมีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทางวิชาชีพ มีฉันทะ และศรัทธาในการทำงาน “ครูเพื่อศิษย์ ร่วมกัน” บรรยากาศ การอยู่ร่วมกันจึงเป็นบรรยากาศ “ชุมชนกัลยาณมิตร ทางวิชาการ” (สุรพล ธรรมมณี, ทัศนีย์ จันอินทร์, และ คงกฤษ ไตรรงค์, 2553) เป็นนวัตกรรมการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาผ่านการพัฒนาศักยภาพผู้สอนและนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน เป็นความร่วมมือร่วมใจกันทาง วิชาการของผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้เกิด การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา, 2562: 11) และ (Valleri, 2015) ได้

ทำการศึกษาเรื่อง การใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพแบบออนไลน์ เพื่อพัฒนาบทเรียนในคณิตศาสตร์ ระดับมหาวิทยาลัย มีการนำ ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครูไปใช้ในระบบการศึกษาจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย ชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญและการเผยแพร่งานวิจัย การใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพแบบออนไลน์มีวัตถุประสงค์เดียวกันกับการสื่อสารแบบต่อหน้า การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือ ในการแบ่งปันประสบการณ์ แนวความคิด การสอนคณิตศาสตร์ เป็นความท้าทายที่จะทำให้เนื้อหา สาระวิชา มีความแตกต่าง ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครูแบบออนไลน์ คล้ายกับ การตอบสนองเหล่านี้ การมีส่วนร่วม ผู้เชี่ยวชาญมักจะร่วมมือกับเพื่อนร่วมมือจากต่างมหาวิทยาลัย หรือ วิทยาลัยในต่างประเทศเพื่อทำวิจัย ความร่วมมือและการวิจัยออนไลน์เป็นไปอย่างธรรมชาติมากกว่าการนำเสนองานประโยชน์อื่นๆ ที่ได้จาก ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครูแบบออนไลน์ ช่วยเปิดกว้างขยายวิสัยทัศน์ของคณะไปสู่สภาพแวดล้อมนักเรียนเป็นศูนย์กลาง จัดให้สำหรับการพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้วยการศึกษาระดับชั้นเรียนร่วมกับการโค้ช (K-DEE Model) ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม (FGD) จากผู้ทรงคุณวุฒิและปรับแก้ไขตามคำแนะนำ โดยรูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้วยการศึกษาระดับชั้นเรียนร่วมกับการโค้ช (K-DEE Model) มีรายละเอียดรูปแบบ ดังต่อไปนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นจัดระบบข้อมูลพื้นฐาน (Knowledge: K) เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับ ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู และเตรียมความพร้อมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู ขั้นที่ 2 การกำหนดเป้าหมาย (Determination of goal: D) คือ วางแผน กำหนดจุดหมายปลายทาง การดูแลให้คำปรึกษา และกำหนดแผนปฏิบัติงานโดยร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขั้นที่ 3 ปฏิบัติการสอน (Execution: E) เป็นการดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกเพื่อพัฒนาให้นักเรียนสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมได้ ผ่านกระบวนการดูแลให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ เพื่อสังเกตและสะท้อนผล โดยมีกระบวนการของการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) 3 ขั้นตอน ได้แก่ วางแผน (Plan) การศึกษาวิเคราะห์บทเรียนที่จะสอนองค์ประกอบทุกส่วน รายละเอียด และจุดเน้นสำคัญของบทเรียนร่วมไปกับการวิเคราะห์ชั้นเรียนปฏิบัติการ (Do) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่วางไว้ร่วมกันในบทบาทครูผู้สอน และการสังเกตชั้นเรียนตามประเด็นที่วางแผนบทเรียนร่วมกัน สะท้อนผล (See) การสะท้อนผลชั้นเรียนร่วมกันทันทีหลังการสอนเสร็จสิ้นและในสภาพชั้นเรียนจริงที่ยังคงสภาพร่องรอยการเรียนรู้ โดยมีทีมศึกษาชั้นเรียน ขั้นที่ 4 ประเมินผล (Evaluation: E) สะท้อนผล และพัฒนาชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาระดับชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา อย่างแท้จริง 4) การวัดประเมินผล 5) ปัจจัยสนับสนุน และ 6) เงื่อนไขสำคัญในการนำรูปแบบไปใช้ให้ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของสมาพร มณีอ่อน (2559: ง) พัฒนารูปแบบการพัฒนาวิชาชีพ โดยผสมผสานเครือข่ายสังคม มีชื่อว่า “ADIAR Model” สุวิมล สพฤกษ์ศรี (2562) รูปแบบชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพโดยผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นฐาน ที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา (IDEA

MODEL) งานวิจัยดังกล่าวมีหลักการ แนวคิดและการดำเนินงานอย่างชัดเจน เช่นเดียวกันกับ ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา (K-DEE Model)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า 3.1) ผลศึกษาพัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก ที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระหว่างการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ พบว่า ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในระยะที่ 1 ระยะที่ 2 และระยะที่ 3 สูงขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ มีการให้คำแนะนำช่วยเหลือ ช่วยพัฒนาให้ครู ได้รับคำแนะนำที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นด้วยการโค้ชโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Coach) ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนางานอย่างก้าวกระโดดและถูกทิศทาง โดยผู้โค้ชจะคอยชี้แนะ แนะนำ เพื่อให้ผู้สอนไปได้อย่างถูกต้องทิศทาง ให้ข้อคิดและกำลังใจในการพัฒนางานสอนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีการถอดบทเรียนและบันทึกสะท้อนผลเมื่อดำเนินการจัดการเรียนการสอนแล้วเรียบร้อย เพื่อนำผลที่ได้ ไปพัฒนาต่อไป เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยสนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการที่ผู้สอนได้ดำเนินการนำผลจากการถอดบทเรียนมาแลกเปลี่ยน เพื่อเสริมสร้างและต่อยอดความรู้ของผู้สอน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนการจัดการเรียนรู้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นในกระบวนการของชุมชนการเรียนรู้การให้ความสำคัญและเอาใจใส่ดูแลโดยผู้บริหาร หรือการให้การสนับสนุนส่งเสริมให้มี ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพในโรงเรียนนั้น ถือว่า เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ เกิดเป็นกระบวนการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง และสามารถทำให้ผู้สอนมีพัฒนาการในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องเช่นกัน สอดคล้องกับ (วิชัย วงศ์ใหญ่ และมารุต พัฒนผล, 2561) ยังกล่าวว่าปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู ปัจจัยหนึ่ง คือการถอดบทเรียนด้วยความซื่อสัตย์ในกระบวนการเรียนรู้และการนำประสบการณ์และสิ่งที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติจริงด้วยตนเองและเกิดจากการถอดบทเรียนอย่างปราศจากอคติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน เพราะสิ่งที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะถูกนำมาเป็นองค์ความรู้ ที่จะนำไปต่อยอด องค์ความรู้อื่นๆ ต่อไป

3.2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูหลังการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่มีต่อชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ การเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพฯ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาตนเองในเรื่องการสอน หรือการพัฒนาวิชาชีพสู่ผู้เรียน เช่น การจัดการเรียนรู้เชิงรุก วิธีสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างนวัตกรรม ทั้งนี้ควรมีการสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชอย่างต่อเนื่องชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีประสิทธิภาพ มีขั้นตอน และการพัฒนาวิชาชีพ มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน เพื่อพัฒนานักเรียน ปัญหา อุปสรรคที่เกิดจากตัวครู พบว่า ในการสังเกตชั้นเรียน การสะท้อนผลไม่ตรงกันในบางครั้ง ทำให้การสะท้อนผลขาดรายละเอียดเชิงลึกในบางประเด็น ปัญหา อุปสรรคที่เกิดจากผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนบางคนขาดการมี

ส่วนร่วมในบางกิจกรรม ส่งผลต่อนวัตกรรมที่สร้างขึ้น นักเรียนมีความกระตือรือร้นมีทักษะความคิดที่มีแบบแผน การคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ที่สำคัญผู้เรียนจะได้คิดอย่างอิสระภายใต้ขอบเขตเนื้อหาที่จัดการเรียนเรียนรู้ ส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ทำให้การสร้างนวัตกรรมมีความน่าสนใจ ในครั้งถัดไป ควรมีการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อส่งต่อข้อมูลนักเรียนทั้งด้านความรู้ทักษะ เจตคติ เพื่อการพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง ดังที่ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล, 2561) กล่าวว่าชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพขับเคลื่อนด้วยวินัยและใจในการเรียนรู้ ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครูขับเคลื่อนไปอย่างมีสติและปัญญา ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู ทำแล้วต้องได้ประโยชน์ ไม่ใช่ทำๆ เลิกๆ และเวลาทำก็ต้องทำอย่างมีสติและปัญญา มีสติอยู่ทุกขณะจิต รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา วินัย คือ การควบคุมและกำกับตนเองให้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งการใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ใจ คือ อารมณ์และความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ ความสุขในการเรียนรู้ การพัฒนาวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจำเป็นต้องเกิดมาจากใจหรือ มิติด้านใน เพราะเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมีความสุข เมื่อวินัยและใจมารวมกันจะเกิดเป็นพลังของการเรียนรู้ พลังการคิด และพลังการพัฒนา

3.3) ผลการศึกษาความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนหลังการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนได้รับการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบที่เกิดจากการพัฒนา ระหว่างการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ (ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง, 2540) กล่าวถึง การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่แล้วในตัวนักเรียนทุกคนครูสามารถส่งเสริมให้พัฒนาขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการฝึกอบรม สำหรับทางอ้อมนั้นได้แก่ การจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน ภายในห้องเรียน ให้ส่งเสริมความเป็นอิสระ เสริมการเรียนรู้ ครูสามารถสร้างและส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ โดย 1) ยอมรับความสามารถของนักเรียน เชื่อมั่นในความสามารถของนักเรียน 2) สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ทำให้นักเรียนมีความรู้สึกเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเองและกล้าแสดงออกทางความคิดและการกระทำอย่างสร้างสรรค์ 3) มีความเข้าใจความรู้สึกของนักเรียน ทำให้นักเรียนไว้วางใจรู้สึกปลอดภัย นอกจากนั้นในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้น (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล, 2561) กล่าวว่า ผู้สอนจะต้องมีความรู้และความสามารถที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ได้แก่ มีความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การสะท้อนผล (reflective practice) การปรับวิธีการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทต่างๆ เช่น ระดับความสามารถของผู้เรียน การสร้าง

ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน ซึ่งจะส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมาก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลที่หลากหลาย นอกจากกระบวนการดังกล่าวแล้วนั้น การจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบ มีหลักการสำคัญ 9 ประการที่ผู้สอนได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังนี้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิด พัฒนาทักษะการคิดขั้นพื้นฐานและการคิดขั้นสูง พัฒนาทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน และการคิดขั้นสูง ส่งเสริมให้ผู้เรียนถ้อยแถลงการเรียนรู้ พัฒนากระบวนการเรียนรู้ แก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้เรียน ใช้การเรียนรู้ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ กระตุ้นความริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สอนควรจัดบรรยากาศของการเรียนรู้ให้มีความท้าทาย มีอิสระ มีทรัพยากรสนับสนุน และผู้สอนให้การส่งเสริมผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง และยึดหลักการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ดังต่อไปนี้ 1) การเรียนรู้ในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียน 2) ส่งเสริมวินัยในตนเองของผู้เรียน 3) เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน 4) ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกใช้วิธีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง 5) ผู้สอนใช้การสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาแก่ผู้เรียน 6) การให้ผลย้อนกลับอย่างสร้างสรรค์

3.4) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับ คือ ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านบรรยากาศในการจัดการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา นั้นมีการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ในการจัดการสอนตามระบบของ (K-DEE Model) ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ เป็นส่วนที่ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการจัดการเรียนการสอน นักเรียนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ รวมถึงการได้ลงมือปฏิบัติจริงส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบสอดคล้องกับ แนวคิดของ (วิชัย วงษ์ใหญ่และมารุต พัฒนา, 2558) กล่าวถึง การประเมินผลการเรียนรู้ที่เสริมสร้างทักษะการ สร้างสรรค์และนวัตกรรม มีลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ 1) การประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for learning) 2) การประเมินขณะเรียนรู้ (Assessment as learning) 3) การประเมินผลการเรียนรู้ (Assessment of learning) (วิชัย วงษ์ใหญ่และมารุตพัฒนา, 2561) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนรู้ที่เสริมสร้างทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมใช้หลักการประเมินตามสภาพจริง 4 ประการ ได้แก่ 1. ใช้ผู้ประเมินหลายๆ ฝ่าย เช่น ผู้สอน ผู้เรียน เพื่อน และผู้เกี่ยวข้อง 2. ใช้วิธีการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การสังเกต การสอบถาม การตรวจผลงาน 3. ประเมินหลายๆ ครั้ง ตลอดช่วงระยะเวลาการเรียนรู้ ได้แก่ ก่อนเรียน ระหว่างเรียน หลังเรียน และติดตามผล และ 4. สะท้อนผลการประเมินไปสู่การปรับปรุง และพัฒนาผู้เรียนและการจัดการเรียนรู้

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

1. ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนเกิดจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 3 วิธี โดยวิธีโครงงานเป็นฐาน ซึ่งสนับสนุนให้ผู้เรียนได้รับองค์ความรู้ผ่านการสร้างสรรค์ชิ้นงานและ

นวัตกรรม และเมื่อผู้เรียนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมด้วยนั้นจะยังเป็นการส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างเป็นลำดับขั้นตอน นวัตกรรมมีความโดดเด่น แปลกใหม่ หรือน่าสนใจ ตามวัย นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือยังส่งผลให้ชิ้นงานมีความสมบูรณ์และมีความหมายต่อผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่มีความคงทน

2. ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพจะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุประสิทธิผล เมื่อมีแบบแผนการวิจัยที่ดำเนินการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในรายละเอียดต่างๆ เชิงลึก รวมถึงมีการศึกษาชั้นเรียนที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนรู้

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

บทสรุป

ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพด้วยการศึกษาชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ ข้อมูลพื้นฐาน และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการเชิงระบบ ทำให้ได้องค์ประกอบของรูปแบบ 5 องค์ประกอบที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นจัดระบบข้อมูลพื้นฐาน (Knowledge: K) ขั้นที่ 2 การกำหนดเป้าหมาย (Determination of goal: D) ขั้นที่ 3 ปฏิบัติการสอน (Execution: E) โดยมีกระบวนการของการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) 3 ขั้นตอน ได้แก่ วางแผน (Plan) การวิเคราะห์ชั้นเรียนปฏิบัติการ (Do) สะท้อนผล (See) ขั้นที่ 4 ประเมินผล (Evaluation: E) 4) การวัดประเมินผล 5) ปัจจัยสนับสนุน และ 6) เงื่อนไข ซึ่งมีความสอดคล้องและเป็นระบบสัมพันธ์กันในทุกมิติ ส่งผลให้เกิดประสิทธิผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ได้แก่ พัฒนาการของครูด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดเชิงรุกของครูที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระหว่างการใช้ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ ด้วยการศึกษาระดับชั้นเรียนร่วมกับการโค้ชสูงขึ้น นอกจากนี้ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก เนื่องจากมีจัดบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรม

ด้วยกิจกรรมที่มีความท้าทายอีกทั้งยังเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและนักเรียนได้ลงมือจากการปฏิบัติจริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ในการพัฒนาครูที่เห็นผลควรดำเนินการในการสอบถามความต้องการจำเป็นในการพัฒนาผู้สอน ผู้เรียนทั้งจากเอกสาร และบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบุคคลที่เข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู เนื่องจากทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนการเรียนรู้

1.2 ผู้ที่เข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู ควรได้คัดเลือกวิธีการได้รับคำปรึกษาแนะนำตามความต้องการ ภายใต้การดำเนินการอย่างเป็นระบบและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครูในการจัดการเรียนการสอนรูปแบบอื่นๆ และพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยอาจจะมีการเพิ่มเติมทักษะอื่นๆ ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และศึกษาพัฒนาการไปพร้อมๆ กัน

2.2 ควรนำรูปแบบชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาความสามารถของครูด้านอื่นๆ อาทิ ด้านงานวิจัยในชั้นเรียน ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการผลิตสื่อและนวัตกรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ปรมัญ กิจรุ่งเรือง, อรพิน ศิริสัมพันธ์, ดวงหทัย โสมไชยะวงศ์, วิลาพัฒน์ อรุณบุญลวชาติ, และสิริกมล หมดมลทิน. (2561). กลยุทธ์การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพครู. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(3), 3564-3579.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2558). *วิธีวิจัยทางการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 9). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2560, 27 พฤษภาคม). *การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการแบบเปิด (Open Approach)* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมสัมมนาชุมชนนักวัดและประเมินผลการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.

วิชัย วงษ์ใหญ่, และมารุต พัฒนา. (2560). *กระบวนการทัศน์การโค้ชเพื่อเสริมสร้างทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.

_____. (2562). *การพัฒนาทักษะสร้างสรรค์นวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.

ศุภวรรณ สัจจิตบูล. (2560). แนวคิดการนิเทศเพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 37(1), 203-222.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)*. สืบค้น เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2562. จาก <http://www.sukhothai.go.th/mainredcross/7l.pdf>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พรินทวาทกราฟฟิค.
- สุวิมล สพฤกษ์ศรี. (2562). ชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพโดยผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นฐานที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา. *วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก: มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- DuFour, R. (2007). Professional Learning Communities: A Bandwagon, an Idea Worth Considering, or Our Best Hope for High Levels of Learning?. *Middle School Journal*, 39(1), 4-8.
- DuFour, R., & Eaker, R. (1998). *Professional Learning Communities at Work: Best Practices for Enhancing Student Achievement*. Bloomington IN: National Educational Service.

การศึกษาเปรียบเทียบสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า A Comparative Study of Santosa in Theravada Buddhism and Taoism

พระครูปลัดดุษิต แสงย่อ

Phrakhrupalad Dusit Sangyoy

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, Email: 6301201005@gmail.com

Received May 30, 2022; Revised June 23, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า ซึ่งงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ถึงความเหมือนและต่างกัน โดยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า สันโดษทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเต๋ามีความเหมือนกันคือ สอนให้ศาสนิกของตนคือรู้จักมัธยัสถ์ อดออม พอใจตามมี ยินดีตามได้เท่าความสามารถของตนหาได้ ส่วนที่ความต่างกันนั้น ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นไปที่พระสงฆ์เป็นหลัก เพื่อให้พอใจในปัจจุบัน 4 ส่วนคฤหัสถ์ให้สันโดษในอาชีพ เต๋านั้นไปที่ให้บุคคลในสังคมให้รู้จักมัธยัสถ์ อดออมเพื่อดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: ความสันโดษ; พระพุทธศาสนา; ศาสนาเต๋า

Abstract

This research article entitled to comparatively study of the contentment in Theravada Buddhism and Taoism. This study is by using documentary researches. The results of the study were as follow: Contentment according both Theravada Buddhism and Taoism has similar point, i.e., intending to teach the devotees knowing frugality rigidity, satisfying as they have got, and gratifying as they have ability to get it, the difference was that Theravada Buddhism emphasizes mainly on the Buddhist monks for the gratifying with four prerequisites, and the lay persons for contentment in career, whereas Taoism emphasizes on knowing frugality and rigidity for living.

Keywords: Santosa; Buddhism; Taoism

บทนำ

มนุษย์ทุกคนบนโลกใบนี้ ล้วนแต่ต้องการมีสิ่งตอบสนอง ความต้องการของตนเองเสมอ คือ ความอยากได้ อยากมี และอยากเป็นอยู่ต่อไป บางคนมีแล้วไม่รู้จักคำว่าพอ ยิ่งต้องการเพิ่มมากขึ้น น้อยคนที่คิดที่จะหยุดยั้งใจของตน ให้รู้จักคำว่า สันโดษ หรือพอประมาณ มนุษย์มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด มีความใฝ่ฝันอยู่เสมอ บางคนต้องเป็นหนี้สิน เพราะหา ไม่รู้จักคำว่าสันโดษพอประมาณ ไม่รู้จักพอเพียงในการใช้ชีวิต จึงทำให้เป็นหนี้สินขึ้นมามากมาย บางคนถึงขนาดฆ่าตัวตายเพราะหา ความไม่รู้จักสันโดษพอประมาณ ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังประสบปัญหานี้อย่างมาก ไร้หนทางที่จะเยียวยาได้ มีครั้งหนึ่งที่ประเทศไทยเคยเป็นหนี้สินมากจนมีข่าวออกมาว่า มีคนฆ่าตัวตายจากเรื่องเงิน เพื่อ ค่าเงินบาทลอยตัวเศรษฐกิจตกต่ำแย่ การค้าขายไม่ดี การลงทุนกับต่างประเทศก็ขาดทุนบางคนจะเอาตัวไม่รอด ต้องเป็นหนี้สินก้อนโต เพราะหาคนในสังคม ไม่ตระหนักถึงหลักของความสันโดษ ความพอประมาณ จึงเป็นเหตุให้ต้องลำบาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสสอนคนไทยให้รู้จักคำว่า พอเพียง คือการมีชีวิตอยู่รอดในสังคม แบบไม่เดือดร้อนให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอดี พอประมาณ ในการดำเนินชีวิตให้ราบรื่นเรียบง่าย และให้รู้จักกับคำว่า ความสุขแบบติดดิน ถ้าสังคมรู้จักสันโดษพอประมาณแล้ว สังคมก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าโลก ก็จะมีแต่ความสงบร่มเย็น

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้ามุ่งเน้นให้พระภิกษุมีความสันโดษในปัจจุบัน 4 อย่าง เนื่องจากพระวินัยคือ กฎระเบียบและข้อบังคับอันดีงามที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาพึงปฏิบัติ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภิกษุเกิดความสันโดษในปัจจุบัน 4 เท่าที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันกล่าวคือ 1) สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม 2) สันโดษในอาหาร 3) สันโดษในที่อยู่อาศัย 4) สันโดษในยารักษาโรค (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 127 หน้าที่ 207, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ความสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ คือการรู้จักพอดี การรู้จักพอเพียงมีลักษณะ คือ ยินดีพอใจในสิ่งที่มีที่ได้มา ด้วยเรี่ยวแรงของตนในทางชอบธรรม ไม่ดิ้นรนอยากได้จนทำให้ เกิดความเดือดร้อนยินดีพอใจกำลังของตน ใช้กำลังที่มีอยู่ เช่น ความรู้ ความสามารถให้เกิดผลเต็มที่ ไม่ย่อหย่อนบกพร่องยินดีพอใจแต่ไม่เกินไป คือ รู้จักพอเป็น อิ่มเป็น แบ่งปันส่วนที่เกินไปเอื้อเฟื้อผู้อื่นตามสมควร ยินดีพอใจแต่ไม่เกินไป คือ รู้จักพอเป็น อิ่มเป็นแบ่งปันส่วนที่เกินไปเอื้อเฟื้อผู้อื่นตามสมควร (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ราชบัณฑิต, 2548) สันโดษ เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพอดีในชีวิตประจำวัน ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป ไม่เขียมเกินไป ไม่ฟุ้งซ่านจนเกิดเดือดร้อน เป็นแนวทางปฏิบัติกลางๆ เพื่อให้ชีวิตมีความอึดไม่พรั่ง เป็นเหตุให้มีความสุขดังคำกล่าวที่ว่า รู้จักพอก่อนสุขทุกสถาน

ลักษณะของความสันโดษ ผู้ที่เป็นผู้ที่มีความสันโดษ ต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 อย่าง คือ สกนะสันโดษ คือ ยินดีกับของของตน สันตะนะสันโดษ คือ ยินดีกับสิ่งที่ได้มา สมณะสันโดษ คือ ยินดีโดยมีใจสม่ำเสมอ ยินดีกับของของตน หมายถึง ยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว พอใจกับของของตนไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ของเรา ลูกเมียของเรา งานของเรา ประเทศชาติของเรา ถึงจะมีข้อบกพร่องอย่างไรก็ค่อยๆ แก้ไขกันไปให้ดีขึ้น ไม่คิดไขว่คว้าแย่งชิงเอาของคนอื่นเข้ามาเป็นของตนคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเรื่องสันโดษนั้น ไม่ได้สอนให้คนเกียจคร้านทอดทิ้งไม่ทำงาน หรือทำงานเฉื่อยละ เป็นภัย

ต่อความเจริญความก้าวหน้าอย่างที่เราเข้าใจกัน ตรงกันข้าม มงคลข้อนี้ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ถ้าแต่ละคนรู้จักสถานภาพของตนเอง สำนึกในฐานะความสามารถ และความมีคุณธรรมของตนอยู่เสมอแล้ว ความมีสันโดษจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2547) จะทำให้ทุกคนพอใจกับของของตน พอใจกับของที่ตนได้มา พอใจกับของที่สมควรแก่ตนจะไม่มีการเบียดเบียน แกร่งแย่งชิงดี อิจฉาริษยา ใหร้ายป้ายสี ฉ้อโกงกัน การแก่งแย่งชิงดีกันจนถึงทำลายกัน ใส่ร้ายป้ายสีกัน การทุจริตและมิชอบต่างๆ ที่ระบาดในสังคมทุกวันนี้ก็เพราะใจของคนเหล่านั้นไม่มีสันโดษมุ่งจะเอาแต่ได้ ไม่คำนึงถึงผิดชอบชั่วดี ความเห็นแก่ตัวของผู้มีอำนาจการกอบโกยฉวยโอกาสของพ่อค้านักธุรกิจ โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของคนส่วนมาก ความร่ำรวยใจเพราะโลภจัด ได้เท่าไรก็ไม่รู้จักพอ จนกลายเป็นมัวเมาในวัตถุ ทะเยอทะยานจนเกินกำลังความสามารถของตน ได้มาโดยสุจริตไม่ทันใจ ก็ลงมือประกอบการทุจริตต่างๆ เพื่อสนองความอยากอันเผาลนจิตใจอยู่ ดำเนินชีวิตไปอย่างไรเหตุผลก็เพราะขาดสันโดษนั่นเอง การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องมีทั้งสันโดษและความเพียร เพราะความเพียรพยายามที่ไม่มีสันโดษควบคุมย่อมเกินพอดี จะนำไปสู่ทางที่ผิดได้ง่าย ล่อแหลมต่ออันตรายเหมือนรถไม่มีเบรก ย่อมตกหลุมตกลบลงเหวข้างทางได้ง่ายบังคับให้หยุดไม่ได้ตามความปรารถนา ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า สันโดษเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นไปเพื่อความเจริญสุขทั้งแก่ตนเองครอบครัว สังคม ประเทศชาติ หัวใจของผู้มีความสันโดษเท่านั้นจึงจะเหมาะแก่การปลูกฝังคุณธรรมอื่น คนมีสันโดษเท่านั้นจึงจะทำความดีได้ยั่งยืนไม่จิตจาง และทำด้วยความสุจริตใจ ที่สังคมพัฒนาไปได้ช้าเพราะคนขาดสันโดษนั่นเองพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ทุกคนมีความสันโดษ

ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เกง ได้กล่าวถึงลักษณะแห่งคุณธรรมว่ามาจากเต๋า เหลาจื๋อ มองเห็นคุณค่าสำคัญของสรรพสิ่งทั้งปวงเป็นเอกภาพ ว่าจะต้องหวนกลับคืนมาสู่ต้นกำเนิดของมันเอง ดังนั้นจุดมุ่งหมายในหลักคำสอนของเหลาจื๋อเพื่อสอนให้มนุษย์มีความอ่อนน้อมถ่อมตน (humblly) มีความอ่อนโยน (yielding) มีความสุภาพเรียบร้อย (gentleness) และความสงบทางจิตใจ (serenity) จึงจะทำให้สรรพสิ่งแวดล้อมในโลกอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข (Fung Yu-Lan, 1964) นอกจากนี้ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เกง ยังได้กล่าวถึงคุณค่าเกี่ยวกับเรื่อง “การโดยไม่กระทำ และการกระทำ หรือการหยุดของรัฐในการทำอันไม่สมควร” (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548) ได้วิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าแห่งอำนาจในความหมายใหม่ เป็นพลังเกื้อหนุนส่งเสริม เป็นพลังอ่อนและทรงชีวิต มิใช่อำนาจตามความหมายที่เข้าใจทั่วไป ซึ่งมักมองพลังอำนาจเพียงการยึดครอง ควบคุม บังคับ การลงโทษ ดังคำกล่าวที่ว่า “เมื่อคนเกิดมาใหม่ๆ นั้นร่างกายมักอ่อนนุ่ม เมื่อตายกลับแข็งกระด้าง” (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548)

คุณค่าสำคัญของสันโดษของคัมภีร์เต๋า เต็ก เกง ก็คือ การรู้จักจิตของตนเอง อาจจะใช้วิธีการที่ไม่แสดงตนตนเป็นเจ้าของสรรพสิ่งในทำนองที่ว่า เป็นของตนเอง เรียกว่า WU WEI วู เหว่ย เป็นลักษณะคำสอนเรื่องการไม่กระทำ (inaction) ตามแนวคำสอนของเหลาจื๋อนี้ เชื่อว่าย่อมมีคุณค่ามากนำความสุขมาให้สังคม โดยไม่ต้องรื้อฟื้นระเบียบหรือพิธีกรรมบางอย่างของสังคม เน้นที่การปฏิบัติทำเพียงสักว่าทำ ไม่หวังผลตอบแทน เหลาจื๋อจึงจัดคุณค่าของสันโดษประกอบด้วย ความนิ่ง (still) ความสงบ (quiet) เป็นผู้รับ (water) หุบเขา (valley) และเพศหญิง (Female) ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะคุณค่าแห่งการรู้จักตนเองและการรู้จักเต๋าอย่างแท้จริง (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2525)

จากหลักการที่กล่าวมาทั้งหมด ก็คือคำสอนหลักในการดำรงชีวิตของเหลาจื๊อ ซึ่งเป็นแบบธรรมชาตินิยม ความดี และความสุกอย่างแท้จริง นั่นคือการดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติที่เหลาจื๊อกล่าวว่า “จงทำตัวให้สมกับธรรมชาติ และคอยยึดเอาแต่เป็นแนวทาง” (ทองหล่อ วงศ์ธรรมา, 2538) หากพิจารณาจากแนวความคิดและหลักการดังกล่าวแล้ว วิธีดำเนินชีวิตของเหลาจื๊อ สามารถสรุปได้เป็นข้อๆ ดังนี้ (1) การรู้จักตนเองให้ถูกต้อง (2) ชะนิตัวของเราเอง (3) รู้จักคำว่า พอ ไม่ทะเยอทะยาน และ (4) มีแต่เป็นอุดมคติ

คำสอนของเหลาจื๊อ มีจุดมุ่งหมายชี้ชวนให้หลีกเลี่ยงสังคม ให้หันไปสู่วิถีชีวิตที่สงบเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นมนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์นี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์พยายามเข้าถึงเต๋าศาสนาแต่ไม่พูดถึงเรื่องโลกหน้า เชื่อว่าคนเราควรจัดการกับชีวิตปัจจุบันให้ดีที่สุด ตั้งสติให้อยู่ในขณะจิตปัจจุบันเสมอ ความตายเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิตหลักธรรมของศาสนาเต๋าก็คือการดำรงชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ หรือการพยายามทำให้ถูกหลักของเต๋าได้แก่ การบำเพ็ญคุณงามความดี ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม อยากรับใหญ่เป็นโต ทำจิตใจให้สงบ ถ่อมตัวพยายามอยู่ในที่ต่ำเสมอหลักคำสอนของศาสนาเต๋ามีทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม แต่เน้นหนักไปทางฝ่ายธรรม คือ ความสันโดษ การใช้ชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ การใช้ชีวิตด้วยความเป็นสุขความสงบทางใจ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ เป็นคำสอนในทางศาสนาเต๋าโดยทั้งสิ้น

บทความวิจัยนี้ต้องการเสนอเรื่องความสันโดษ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า ด้วยวิธีการเปรียบเทียบทั้งสองศาสนา จึงสามารถตอบโจทย์ และอธิบายความหมายเรื่องความสันโดษในศาสนาทั้งสองได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ความสันโดษ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความพอเพียง ความยินดี ความพอใจ ความรู้จักพอดี และความสันโดษ ในศาสนาเต๋า คือ การใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ การอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ การดำรงชีพให้กลมกลืนกับธรรมชาติการเป็นอยู่อย่างง่ายๆ การทำจิตใจให้สงบ การกระทำโดยไม่กระทำ การปราศจากการยึดมั่นในผลของการกระทำเรื่องความสันโดษในทั้งสองศาสนา จึงเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าเอาใจใส่ และควรปฏิบัติตามเพื่อให้บังเกิดเป็นผลดีต่อตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ บ้านเมือง และเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของแต่ละศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบความสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบความสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า” นี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร มีดังนี้

1. ข้อมูลด้านเนื้อหา

1.1) เนื้อหางานวิจัยทางพระพุทธศาสนา รวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก รวมถึงดุขฎิณิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย

1.2) เนื้อหางานวิจัยทางศาสนาเต๋า รวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์ เต๋า เต็ก เกง รวมถึงคหฺนินิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และเอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

2.1) เปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง

2.2) สรุปผลของการวิจัย

ผลการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า จากการศึกษาพบว่า สันโดษในพระพุทธศาสนา หมายถึงความไม่โลภ ความยินดีหรือพอใจ ความยินดีพอใจด้วยปัจจัย 4 คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดถึงเครื่องยังชีพอื่นๆ โดยพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนหลักสันโดษกับคนสองกลุ่มคือ สันโดษสำหรับพระภิกษุโดยทรงสอนให้เป็นผู้มักน้อย เลี้ยงง่าย รู้จักประมาณ รู้จักพอใจปัจจัย 4 ได้แก่ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชตามมี ตามได้ และตามสมควร สันโดษเช่นนี้มีข้อปฏิบัติเคร่งครัดและมุ่งเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ส่วนสันโดษสำหรับคนทั่วไปทรงเน้นไปที่หลักสันโดษ 3 (พระธรรมโสภณ (พิน ปาสาทิโก), 2519) ได้แก่ 1) ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีพอใจตามที่ตนหาได้มา 2) ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีพอใจตามกำลังความสามารถของตน และ 3) ยถาสารุปสันโดษคือ ยินดีพอใจตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของตนแท้ที่จริง มีอธิบายความหมายดังนี้

1) ยถาลาภสันโดษ คือความยินดีตามที่ได้ หมายถึงได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายามของตน โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรมก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้นไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้ หมายความว่าเมื่อได้ทำอย่างเต็มที่แล้ว หากไม่ได้ตามที่ต้องการก็ไม่กระวนกระวาย ไม่วิ่งตามความอยาก ต้องระงับยับยั้งความอยากให้ได้ โดยให้นึกถึงข้อเท็จจริงว่าไม่มีสิ่งใดสนองความต้องการแห่งจิตใจให้พอได้อย่างแท้จริง เหมือนไฟไม่อาจให้เต็มได้ด้วยเชื้อ มหาสมุทรไม่อาจให้เต็มได้ด้วยน้ำ หรือคนมักมากไม่อาจเต็มไปด้วยปัจจัยทั้งหลายนั่นเอง

2) ยถาพลสันโดษ คือความยินดีตามกำลังที่มีอยู่ หมายถึงมีความยินดีหรือพอใจเพียงพอกับกำลังกายกำลังทรัพย์กำลังสติปัญญาและกำลังความสามารถของตน ไม่ควรให้น้อยหรือเกินขอบเขตกำลังเพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คนแต่ละคนมีกำลังหรือความสามารถไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงต้องรู้จักตนเองอย่าสำคัญตนผิดและอย่าดูถูกตนเอง สิ่งทีบุคคลพึงได้รับนั้นควรเหมาะสมแก่สมรรถภาพและความสามารถของตน

3) ยถาสารุปสันโดษ คือความยินดีตามสมควร หมายถึง มีความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะ ภาวะและความเป็นอยู่ของตน เป็นที่รู้กันว่าคนเราย่อมมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บุคคลในสังคมย่อมมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บางคนยากจน บางคนร่ำรวย การที่บุคคลพยายามขวนขวายเพื่อจะให้เป็นเรื่องที่ดี แต่ทั้งนี้ต้องรู้จักและตระหนักในความสามารถของตน ต้องพยายามขวนขวายเปลี่ยนแปลงฐานะภาวะและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ขวนขวายในสิ่งที่เกินไปไม่ได้นั้น เรียกว่าไม่สันโดษ สิ่งของใดๆ ก็ตามถ้าพิจารณาตามฐานะที่ดี พิจารณาตามสมรรถภาพที่ดี ประจักษ์แล้วว่าเมื่อตนมีได้ เมื่อตนทำได้ แต่สิ่งนั้นเมื่อมีหรือทำไปแล้วทำให้รอบครัวเสียเกียรติภูมิ เสียชื่อเสียง เสียศักดิ์ศรี บุคคลก็ไม่ควรยินดีในสิ่งเหล่านั้น เช่น ค่าของหนีภาษี หรือฉ้อ

ราชบุรุษบังหลวง แม้ว่าจะมีฐานะตำแหน่งหน้าที่เอื้ออำนวย มีความสามารถพอที่จะทำได้ ก็ไม่สมควรทำ ไม่ยินดีเพราะเป็นหนทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียทั้งต่อตนเองและวงศ์ตระกูล

หลักสันโดษนั้นปรากฏอยู่ในหลักธรรมหลายแห่ง เช่น สันโดษในพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์ สันโดษในอริยวงศ์ สันโดษในนาถรณธรรม สันโดษในกถาวัตถุ ซึ่งเหมาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 69 หน้าที่ 152 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ส่วนสันโดษ 3 นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับคฤหัสถ์ได้ นอกจากนั้น สำหรับคฤหัสถ์ที่ครองเรือนแล้ว ก็ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ สหการสันโดษหมายถึงความพึงพอใจในสามีและภรรยาของตนเท่านั้น และสิ่งที่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ไม่ควรสันโดษ คือ การกระทำความดีทางกาย วาจา ใจ เรียกว่ากุศลกรรมบถ 10 ส่วนความหมายที่มักเข้าใจผิดอีกประการหนึ่ง คือ อับปิจฉตา คือ ความมักน้อย หลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมหนึ่งในกถาวัตถุ 10 มักใช้คู่กับสันโดษเสมอเรียกว่า “มักน้อยสันโดษ” แต่แท้ที่จริงมีความหมายและการนำมาใช้ต่างกันความมักน้อยนั้นใช้กับบรรพชิตมากกว่าคฤหัสถ์

สันโดษสามารถใช้ได้ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต (พระมหาจรัญ วิจารณเมธี, 2541) ซึ่งหากสรุปโดยภาพรวมแล้วพุทธศาสนิกชนควรสันโดษในปัจจุบัน 4 ตามความจำเป็นในการดำรงชีพโดยมีเป้าหมาย มีความมุ่งหมายในเชิงลบ คือช่วยขจัดความโลภ ช่วยทำให้ไม่เกิดความกระวนกระวายในความอยากจนไม่รู้จักพอ และเป็นเครื่องป้องกันการทุจริตอันเนื่องมาจากความโลภไม่รู้จักพอ ในทางบวกสันโดษช่วยทำให้เกิดความสุขความพอใจ อันเนื่องมาจากความภูมิใจในผลสำเร็จ บุคคลไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากขาดสันโดษจะเต็มไปด้วยความโลภ เมื่อเป็นเช่นนั้น จะพากันประพฤติกุศลจริตต่างๆ นานา นำความทุกข์ร้อนมาสู่ตน ที่ไม่เป็นเช่นนั้นก็เพราะอานุภาพของสันโดษที่ยังคุ้มครองจิตใจให้เป็นคนดีอยู่ สันโดษเมื่อทำให้เกิดขึ้นแล้วย่อมมีคุณธรรมอื่นๆ ตามมา ดังนั้น สันโดษจึงเป็นเครื่องป้องกันความโลภ ความริษยาได้ เป้าหมายหลักของหลักสันโดษมุ่งหมายเอาตามพระวินัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ แต่ก็สามารถอนุโลมมาใช้กับสังคัมคฤหัสถ์ได้เช่นกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า สันโดษ ในศาสนาเต๋าท่านไม่ได้กล่าวไว้โดยตรง แต่หมายถึง การประหยัคมัธยัสถ์ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ให้เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นการรู้จักความจริงของธรรมชาติ และการดำรงชีวิตเป็นแบบธรรมชาตินิยม เรื่องเกี่ยวกับความดีและความสุขอย่างแท้จริงจะเกิดได้โดยการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมและความเหมาะสม ไม่ฝืนธรรมชาติ (ลำดวน ศรีมณี, 2548) เหลาจื๋อ ได้กล่าวถึงกระหมัดกระหม่อมเหมือนกับสี่ทั้งห้า มีสีน้ำเงิน เหลือง แดง ขาว และดำ ซึ่งแปลความได้ว่าบุคคลที่เป็นปราชญ์ เพียรพยายามทำตนเองเพื่อความอึดท้องเท่านั้น เพราะการกระหมัดกระหม่อมในการบริโภคสิ่งทั้ง 5 ได้แก่ รสหวาน รสเปรี้ยว รสขม รสเผ็ด และรสเค็ม เพื่อดำรงตนอยู่ได้ เป็นการรู้จักตนเองเพื่อเห็นแจ้งสิ่งที่มีอยู่ในภายนอกและภายในมากระทบกับตนเองทำให้เกิดเวทนาอารมณ์ (พจนาน จันทรสันติ, 2525)

สันโดษหรือมัธยัสถ์หรือความกระหมัดกระหม่อมในคัมภีร์เต๋า เต็ก เกง มองในแง่ของจริยศาสตร์ เหลาจื๋อไม่ได้ทอดทิ้งหลักจริยธรรมทางสังคม หากพิจารณาเนื้อหาแล้ว เหลาจื๋อสอนเน้นในเรื่องจริยธรรม แต่จริยธรรมของเหลาจื๋อนั้นถือว่าเป็นอันเดียวกับเต๋าหรือกฎธรรมชาติ ผู้ที่ไม่รู้จักจริยธรรมจะไม่สามารถเข้าถึงเต๋าได้ จึงพอสรุปหลักจริยธรรมตามคำสอนของเต๋าได้ 3 ประการ คือ

1) ความเมตตากรุณา ถือเป็นคำสอนให้คนมีความเมตตากรุณา มีความรักต่อผู้อื่น มีความสงสารผู้อื่น ถ้าหากคนเรามีความรัก มีความสงสารในบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นที่รัก เป็นที่

เคารพนับถือของคนทั่วไป ในเวลาที่จะเป็นฝ่ายรุก ก็สามารถเอาชนะได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ในเวลาที่เป็นฝ่ายรับ ก็มีความเข้มแข็ง เพราะว่าคนที่มิเมตตานั่นย่อมสามารถเอาชนะทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยอำนาจเมตตานี้ หากคนเรามีความรัก มีความนับถือ มีความสงสารกัน จะเป็นสิ่งที่ผูกมัดจิตใจของกันและกัน เพราะฉะนั้น ท่านจึงถือว่าเป็นคุณธรรมประการหนึ่งหรือหลักธรรมประการหนึ่งในศาสนาเต๋า การรู้จักคนอื่นเป็นสิ่งที่ดี ผู้นำที่ฉลาดควรเข้าถึงพฤติกรรมของคนอื่นด้วยการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจ แต่การเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเองต้องใช้สติปัญญา การจัดการเพื่อควบคุมชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้อื่นต้องอาศัยซึ่งพลังและอำนาจ โดยการปลูกฝังคุณธรรมในตนเอง ครอบครัวยุคใหม่ ในประชาคม ให้เกิดคุณธรรมขึ้น จะทำให้ประชาคมมีชีวิตและเจริญยิ่งขึ้น (มีเต๋า) แต่การจัดการกับชีวิตของตนเองย่อมต้องการพลังที่แท้จริง โดยฝึกฝนจิตใจ ทำจิตให้ว่าง สงบนิ่ง เมื่อพบความสงบสุขแล้ว ก็จะทำให้จุดมุ่งหมายครบถ้วนสมบูรณ์ เมื่อได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายครบถ้วน สมบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นคนที่มั่นคง ผู้ที่นั้นได้ชื่อว่ารู้แจ้งเต๋า

2) ความกระหมัดกระหม่อม ถือเป็นคำสอนคนให้รู้จักกระหมัดกระหม่อม ไม่ได้สอนให้เป็นคนมีความตระหนี่ถี่เหนียว ซึ่งความตระหนี่กับความกระหมัดกระหม่อมไม่เหมือนกัน เพราะความกระหมัดกระหม่อม หมายถึง เมื่อถึงคราวจักใช้ก็รู้จักใช้ ไม่ใช่จ่ายแบบฟุ่มเฟือยเกินไป ส่วนความตระหนี่แม้มีอยู่ก็ไม่จ่าย ถ้าหากว่าคนเราไม่มีทรัพย์สินก็รู้สึกเป็นทุกข์ ชีวิตของคนเราที่เป็นปุถุชนมีกิเลสนั้น ก็มีความสุขอยู่กับการมีทรัพย์สิน มันก็ไม่ก่อความสุขให้แก่เรามีแต่ก่อความทุกข์ยิ่งๆ ขึ้นไป

3) ความอ่อนน้อมถ่อมตน ลักษณะของความอ่อนน้อมถ่อมตนนั้น ถ้าคนเรามีความถ่อมตนแล้ว ย่อมส่งเสริมความเป็นมงคลมหาศาล เพราะปรกติคนอ่อนน้อมถ่อมตนไม่ใช่หมายความว่า เป็นคนอ่อนแอ แต่เป็นคนที่มีความอ่อนโยน มีสุขภาพแข็งแรง แต่ไม่แข็งกระด้าง แข็งแรงกับแข็งกระด้างก็ไม่ใช่เหมือนกัน และความอ่อนโยนกับความอ่อนแอก็ไม่เหมือนกัน ความอ่อนโยนก็ได้หมายถึงความอ่อนแอ แต่เป็นคนที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน คนที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนจะไปทางไหนก็เป็นที่ยรักและที่เคารพนับถือของคนทั่วไป (จ้านจ๋อง ทองประเสริฐ, 2515)

หลักธรรมทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้ เป็นหลักเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ เหล่าจึงเชื่อว่า ทุกคนเกิดมาต้องมีหน้าที่ที่จะต้องทำไม่เว้นแต่ละคน ทุกคนต้องทำหน้าที่ ของตนไม่ใช่ เพราะว่า ตนจะต้องผูกพันโดยกฎหมาย หรือศีลธรรมต้องทำเช่นนั้น แต่เพราะด้วยความรู้สึกละอายใจที่จะละเลยไม่ได้ในการมีชีวิตอยู่ต่อไป เพราะว่าทุกคนจะได้รับการตอบแทนไม่โดยตรงก็โดยอ้อมเสมอในไม่ช้า

ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เกงได้กล่าวถึงลักษณะแห่งคุณธรรมว่ามาจากเต๋า ดังนั้น มนุษย์เราดำเนินชีวิตตามแบบวิถีชีวิตเต๋า ก็ย่อมเรียกได้ว่าใช้ชีวิตแห่งคุณธรรม แต่เหล่าจึงยังกล่าวย้ำให้มีคุณธรรมต่อกัน มีความมกน้อย ไม่ทำตัวเด่นจนเกินไป สามสิ่งนี้เรียกได้ว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งที่จะช่วยมนุษย์เรามีความกล้า มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน และเป็นผู้เป็นที่รัก เพราะผู้ที่มีความเมตตาต่อผู้อื่นเป็นนิจ ย่อมไม่มีเหตุผลที่จะต้องกลัวใครๆ ทั้งสิ้น และเมื่อเราเป็นผู้มกน้อย ไม่โลภ ไม่โมโห เราก็ย่อมจะมีโอกาสจนเจือเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นได้ ในทำนองเดียวกัน ถ้าเราไม่หยิ่ง ถือดี หรือทำตัวเป็นผู้นำจนเกินไป เราก็จะเป็นผู้นำที่ดีได้ เพราะผู้นำจะต้องเป็นผู้สุ่มรอบคอบ พิจารณาและระมัดระวังผลประโยชน์ของคนในการปกครอง และพร้อมรับฟังคำติชม (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน, 2530)

การวางตนอย่างสันโดษ จะต้องรู้จักตนเองต้องสุภาพ อ่อนโยน อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ถือตัว ไม่แข่งดีกับใคร ที่ใจโอบอ้อมอารี พร้อมจะตัดสินใจรับผิชอบ ไม่ยึดมั่นเป็นเจ้าของ มีชีวิตเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย สันโดษ แสวงหาเฉพาะสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต ไม่ละโมภโลภมาก ไม่เห็นแก่ตน ทำงานเพื่อส่วนรวมและใส่ใจผู้ร่วมงานและบุคคลรอบข้างพร้อมทั้งมีจิตเมตตา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักเสียสละ มีคำสัจจะน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ หลักวิธีปฏิบัติตนอย่างสันโดษเกี่ยวกับการเข้าถึงสภาวะแท้จริง เหล่าข้อได้สอนเรื่องสิ่งที่สมบูรณ์แห่งจักรภพที่มีใช้พระเจ้าที่มีตัวตน อย่างศาสนาประเภท เทวนิยมทั่วไป แต่เป็นสิ่งสมบูรณ์อันเป็นเอกภาพของจักรวาล

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การศึกษาเปรียบเทียบความหมายสันโดษ มีทั้งความเหมือนกัน ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า ต่างก็มีคำสอนให้บุคคลรู้จักการพอใจตามมี ยินดีตามได้ ตามกำลังตน ไม่โลภ ข้อปฏิบัติเพื่อตนเองโดยตรง พระพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มตั้งแต่พิจารณาปัจจัย 4 (วชิระญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, 2522) ศาสนาเต๋ามีมนุษย์ปฏิบัติตนตามกฎหมายแห่งธรรมชาติ (ทองหล่อ วงศ์ธรรมา, 2538) ดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับสภาพธรรมชาตินั้น คือให้ดำเนินชีวิตดุจเดียวกับน้ำ พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้ทำความดีทั้งปัจจุบันและชีวิตหลังความตาย ความดีที่ปรากฏ ส่วนศาสนาเต๋ามองว่าความดีจะปรากฏเฉพาะตนในสังคมเท่านั้น ไม่ได้สอนให้คนพึงระวังหลังความตาย ถือเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติดล้ายกับสังสารวัฏในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

การศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าของการสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า ประกอบด้วย (1) คุณค่าที่เป็นคุณธรรมต่อตนเอง ถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีข้อปฏิบัติพื้นฐานคือความเพียร การประกอบอาชีพสุจริต ส่วนศาสนาเต๋ามีการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ปรากฏมีได้อยู่เพื่อตนเอง สรรพสิ่งในโลกเกิดจากสิ่งมีอยู่ในตัวของมันเอง (2) คุณค่าที่เป็นคุณธรรมต่อผู้อื่น ถือเป็นการรู้จักตนเองในสังคม มีความเหมือนกันอยู่ 2 ประการ คือ การปฏิบัติตนเพื่อตามดีในสังคมกับการปฏิบัติตนเพื่อสร้างคุณธรรมในสังคม (3) คุณค่าที่เป็นสภาวะธรรม ถือเป็นการพัฒนาจิตให้ก้าวเข้าสู่ความหลุดพ้น มีความเหมือนกันคือความหลุดพ้นแห่งจิต ความแตกต่างลักษณะการเรียกและวิธีปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการพัฒนาจิตเข้าสู่พระนิพพาน ส่วนศาสนาเต๋ามีเพียงการศึกษาเรียนรู้ละความละโมภ ความหลุดพ้นแห่งจิต มีจิตอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นอัมตะ ซึ่งเปรียบได้กับหลักแนวความคิดลัทธิพร้าหมณ์ ภาวะแท้จริงสูงสุดคือพรหมัน อมตะ นิรันดร์

การศึกษาเปรียบเทียบวิธีปฏิบัติสันโดษ ด้วยการจัดแยกประเด็นออกเป็น 3 ระดับ เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์คือ (1) หลักคำสอนในการดำเนินชีวิตเพื่อตนเอง ถ้ากล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมไม่แตกต่างกัน ส่วนที่แตกต่างกันก็เป็นเพียงข้อปฏิบัติย่อย ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเพียรและการเอาชนะความชั่วด้วยความดี ก็คือการทำกุศลให้ถึงพร้อม ในศาสนาเต๋ามีการรู้จักความดีและความชั่ว รู้จักพอ รู้จักละ (2) หลักปฏิบัติตนในสังคม ทั้งสองแนวความคิดไม่แตกต่างกัน แต่ได้เสนอข้อวัตรปฏิบัติเหมือนกัน 2 ประการ คือ การปฏิบัติเพื่ออยู่ในสังคมก็คือหลักคุณธรรม กับการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคม (3) หลักปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นหรือสภาวะธรรม ซึ่งแนวความคิดมีทั้งสองท่านมีความเหมือนกัน คือสภาวะธรรมสูงสุดเป็นสภาพที่ว่างเปล่าเหมือนกัน และเชื่อว่าจิตของมนุษย์สามารถพัฒนาได้เหมือนกัน ส่วนที่มีความแตกต่างกันคือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งจิตออกเป็น 2 ระดับ คือ จิตระดับโลกียะ กับจิตระดับโลกุตระ คือสภาวะแห่งความหลุดพ้น “พระนิพพาน” ส่วนศาสนาเต๋า

จิตนั้นคือความว่างเปล่า อมตะ เวียงว่าง หวนกลับคืนไปสู่ความเป็นเต๋า ก็คือสภาวะธรรมชาติแห่งสรรพสิ่งไม่มีที่สิ้นสุด

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สันโดษคือความยินดีพอใจด้วยปัจจัย 4 คืออาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคตลอดถึงเครื่องยังชีพอื่นๆ โดยพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนหลัก สันโดษกับคนสองกลุ่มคือสันโดษสำหรับพระภิกษุโดยทรงสอนให้เป็นผู้มีก้น้อย เลี้ยงง่ายรู้จักประมาณ รู้จักพอใจปัจจัย 4 ได้แก่จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชตามมี ตามได้ และตามสมควร สอดคล้องกับบทความวิจัยของ (สุชน ประวัติดี, 2562) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาความ สันโดษในกระบวนการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจิตสังคมของเยาวชนไทย” พบว่า รูปแบบการพัฒนา ความสันโดษ ในกระบวนการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจิตสังคมของเยาวชนไทย ของกลุ่มตัวอย่างมี หลักความสันโดษ คือ 1. ยินดีตามได้ 2. พอใจตามมีกำลังทำ 3. ยินดีตามสมควรแก่ตนเป็นหลักธรรม ที่จะต้องน้อมนำมาช่วยส่งเสริมเพราะถ้าเยาวชนมีพฤติกรรมสันโดษแล้ว จะทำให้เกิดฉันทะซึ่งมุ่งเข้าสู่ อิทธิบาท 4 อันเป็นทางแห่งความสำเร็จ โดยต้องผ่านกระบวนการพฤติกรรมเชิงจิตสังคมการวางแผน ปฏิบัติที่ดีจากแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ และการจะพัฒนาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนต้องอาศัยฐานคือ สถาบันที่เยาวชนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตอยู่เป็นประจำ คือสถาบันทั้ง 5 ได้แก่ 1. ครอบครัว 2. ศาสนา 3. ชุมชน 4. โรงเรียน 5. สื่อ จึงทำให้เกิดองค์ความรู้เชิงนวัตกรรม ในด้านการเสริมสร้าง ครอบครัวให้เกิดความสันโดษ ศาสนาเสริมสร้างตระหนักรู้ชีวิตพอเพียง ชุมชนเสริมสร้างการเรียนรู้ พฤติกรรมรากฐาน โรงเรียนเสริมสร้างกิจกรรมชีวิตดีงาม และด้านสื่อเสริมสร้างทักษะสื่อธรรมะสู่ใจ ดังนั้นการบูรณาการความสันโดษนั้นเกิดจากครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ พ่อแม่ควรอบรมปณิธานลูกด้วยการไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เห็นคุณค่าของสิ่งอุปโภคบริโภค รวมทั้งการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมทาง พระพุทธศาสนาด้วยการพาเข้าวัดเพื่อเข้าใจหลักความสันโดษที่พระสงฆ์ได้ทำให้อยู่เป็นต้นแบบว่าเป็น การฝึกสันโดษอย่างแท้จริง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักวิธีปฏิบัติตนอย่างสันโดษเกี่ยวกับการเข้าถึง สภาวะแท้จริง เหล่านี้ได้สอนเรื่องสิ่งที่สมบูรณ์แห่งจักรวาลที่มีใช้พระเจ้าที่มีตัวตน อย่างศาสนา ประเพณีเทวนิยมต่างๆ ไป แต่เป็น สิ่งสมบูรณ์อันเป็นเอกภาพของจักรวาล เหล่านี้สมมตินามให้ก็คือ เต๋า คำว่า เต๋า โดยความหมายต่างๆ ไปแล้ว มีความหมายหลายนัย เช่น หมายถึง หนทาง คุณสมบัติ วิธีการ กฎ จาริต ธรรมชาติ เป็นต้น ไม่มีเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นและดับลงใน เต๋า สอดคล้องกับบทความวิชาการของเทวฤทธิ์ ศรีไชยพล เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง ความสุขของปรัชญาลัทธิเต๋า” (เทวฤทธิ์ ศรีไชยพล, 2563) ตามคัมภีร์ เต๋า เต๋อ จิง ในบทที่ 33 ว่า บุคคลควรอยู่ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการดำรงตนอยู่แบบเรียบง่าย มีความสันโดษ รู้จัก ตนเอง ผู้ที่เข้าใจคนอื่นคือผู้รอบรู้ ผู้ที่เข้าใจตนเอง คือผู้รู้แจ้งจริง ผู้ที่มีชัยต่อคนอื่น คือผู้มีกำลัง ผู้ที่มี ชัยต่อตนเอง คือผู้ที่เข้มแข็ง ผู้ที่มีก้น้อย คือผู้ที่ร่ำรวย ผู้ที่อยู่ในสถานะอันเหมาะสมแก่ตน ย่อมอยู่ได้ ยาวนาน ถึงแม้ผู้นั้นจะสิ้นชีวิตไปแล้ว แต่คุณความดียังอยู่สืบไปหลักการปฏิบัติสู่ความสุขในด้านสังคม นั้น เล่าจื๊อได้สอนให้รู้จักตนเองทางสังคม คือให้รัฐหรือผู้ปกครอง จะต้องปกครองด้วยระบบเสรีนิยมคู่ กับธรรมชาตินิยม ด้วยการให้เสรีภาพแก่ประชาชนเต็มที่ในการดำเนินชีวิต และให้สอดคล้องกลมกลืน

กับธรรมชาติ ระดับความสุขในภพของเหล่าจื้อ ที่เป็นระดับจริยธรรมประกอบด้วยการรู้จักสิ่งที่มีอยู่ภายนอกคือสังคมสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่มีอยู่ภายในกายและจิต ต้องรู้จักปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม จึงจะเชื่อว่าการปฏิบัติเพื่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า ต่างก็มีคำสอนให้บุคคลรู้จักการพอใจตามมี ยินดีตามได้ ตามกำลังตน ไม่โลภ ขอบปฏิบัติเพื่อตนเองโดยตรง พระพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มตั้งแต่พิจารณาปัจจัย 4 ศาสนาเต๋ามีมนุษย์ปฏิบัติตนตามกฎแห่งธรรมชาติ ดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับสภาพธรรมชาตินั้น คือให้ดำเนินชีวิตดุจเดียวกับน้ำ พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้ทำความดีทั้งปัจจุบันและชีวิตหลังความตายความดีก็ปรากฏ ส่วนศาสนาเต๋ามองว่าความดีจะปรากฏเฉพาะตนในสังคมเท่านั้น ไม่ได้สอนให้คนพึงระวังหลังความตายถือเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติคล้ายกับสังสารวัฏในพระพุทธศาสนาเท่านั้น สอดคล้องกับบทความวิจัยของ (บุรินทร์ ศรีสมถวิล, 2564) เรื่อง “ “พุทธ” “เต๋า” “ขงจื้อ” เสมือนหนึ่งเดียว? ใน “ห้องสิน” วรรณกรรมเอกสมัยราชวงศ์หมิง” พบว่า กงล้อเฟิงเสินป้ง นี้ ฉายภาพการประสมประสานระหว่างคติ “เต๋า” และ “ขงจื้อ” ออกมาได้ที่น่าสนใจ โดยมี “เคราะห์กรรม” เป็น “สายพานเชื่อม” ให้บรรดาเซียนผู้วิเศษแห่งศาสนาเต๋าจำเป็นต้องช่วยเหลือเจียงจื่อหยาร่วมทำสงครามล้มล้างราชวงศ์ซ่ง เพื่อให้เกิดการผลัดเปลี่ยนราชวงศ์ตามลิขิตสวรรค์ ทำให้การประสมประสานระหว่างคติ “เต๋า” และ “ขงจื้อ” ได้แจ่มชัดขึ้นในวรรณกรรม “ห้องสิน” จากการศึกษาพบอีกว่า เดิมทีที่ “เต๋า” และ “ขงจื้อ” ได้ปะทะสังสรรค์กันอยู่แล้วในกงล้อเฟิงเสินป้ง ยังมีการปะทะสังสรรค์ของ “พุทธ” เข้ามาอีกด้วย โดย “แม่เหล็ก” ที่ดึงดูด “พุทธ” เข้ามาใน กงล้อเฟิงเสินป้ง มาร่วมปะทะสังสรรค์กับ “เต๋า” กับ “ขงจื้อ” คือ “มูลเหตุบุญสัมพันธ์ที่มีต่อกัน” และ “นำทางให้หลุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย” เริ่มจากการให้ยืมของวิเศษของศาสนาพุทธ จนถึงมุนีทั้งสองแห่งศาสนาพุทธเดินทางมาดินแดนอาณานิคมด้วยตัวเอง แสดงถึง “พัฒนาการ” ของการเข้าร่วมปะทะสังสรรค์ของศาสนาพุทธกับ “เต๋า” และ “ขงจื้อ” ที่แรกเริ่มเดิมทีผสมกันอยู่แล้วใน กงล้อเล็ก หรือ กงล้อเฟิงเสินป้ง (ประกาศิตแต่งตั้งเทพเจ้า) การเดินทางมาดินแดนอาณานิคมด้วยตัวเองของมุนีทั้งสอง นอกจากจะสามารถช่วยสำนักฉานเจี้ยวทลายค่ายกลหมื่นเซียนของสำนักเจี้ยวสำเร็จลงได้อย่างราบคาบแล้ว ยังทำให้การแต่งทัพไปล้มล้างราชวงศ์ซ่งของเจียงจื่อหยาสอดคล้องโยธิน ไร่ซึ่งขวากหนาม ที่สำคัญยังมีโอกาสพบเจอและรับผู้มีบุญสัมพันธ์เป็นศิษย์ นำพาผู้มีบุญสัมพันธ์เหล่านั้นกลับไปดินแดนสุชาติศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนในศาสนาพุทธได้อย่างมากมายถึง “สามพันชีวิต”

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า

พระพุทธศาสนา	ศาสนาเต๋า	ความสันโดษ	คุณค่า/ผลกระทบ
-ความเพียร -เอาชนะความชั่วด้วย ความดี	- การรู้จักความดี - การรู้จักความชั่ว	หลักคำสอนในการ ดำเนินชีวิตเพื่อตนเอง	รู้จักความดีและความ ชั่ว รู้จักพอ รู้จักละ
-การปฏิบัติตนเพื่ออยู่ใน สังคม	-การปฏิบัติตนเพื่ออยู่ ในสังคม	หลักปฏิบัติตนในสังคม	การปฏิบัติเพื่ออยู่ใน สังคม กับการปฏิบัติ

-การปฏิบัติต่อสังคม	-การปฏิบัติต่อสังคม		หน้าที่ต่อสังคม
- จิตระดับโลกียะ - จิตระดับโลกุตตระ	จิตนั้นคือความว่างเปล่า อมตะ เวียงวาทวนกลับคืนไปสู่ความเป็นเต๋า	หลักปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นหรือสภาวะธรรม	สภาวะธรรมสูงสุดเป็นสภาพที่ว่างเปล่าเหมือนกัน

จากแผนภูมิขั้นต้นสามารถอธิบายสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า ใน 2 ลักษณะคือ

1. หลักคำสอนในการดำเนินชีวิตเพื่อตนเอง ถ้ากล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมไม่แตกต่างกัน ส่วนที่ต่างก็จะเป็นเพียงข้อปฏิบัติย่อย ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเพียรและการเอาชนะความชั่วด้วยความดี ก็คือการทำกุศลให้ถึงพร้อม ในศาสนาเต๋ามีการรู้จักความดีและความชั่ว รู้จักพอ รู้จักละ

2. หลักปฏิบัติตนในสังคม ทั้งสองแนวความคิดไม่แตกต่างกัน แต่ได้เสนอข้อวัตรปฏิบัติเหมือนกัน 2 ประการ คือ การปฏิบัติเพื่ออยู่ในสังคมก็คือหลักคุณธรรม กับการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคม

3. หลักปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นหรือสภาวะธรรม ซึ่งแนวความคิดมีทั้งสองท่านมีความเหมือนกัน คือสภาวะธรรมสูงสุดเป็นสภาพที่ว่างเปล่าเหมือนกัน และเชื่อว่าจิตของมนุษย์สามารถพัฒนาได้เหมือนกัน ส่วนที่มีความแตกต่างกันคือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งจิตออกเป็น 2 ระดับ คือ จิตระดับโลกียะ กับจิตระดับโลกุตตระ คือสภาวะแห่งความหลุดพ้น “พระนิพพาน” ส่วนศาสนาเต๋าจิตนั้นคือความว่างเปล่า อมตะ เวียงวาทวนกลับคืนไปสู่ความเป็นเต๋า ก็คือสภาวะธรรมชาติแห่งสรรพสิ่งไม่มีที่สิ้นสุด

บทสรุป

การศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าของการสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋ารวมประกอบด้วย (1) คุณค่าที่เป็นคุณธรรมต่อตนเอง ถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีข้อปฏิบัติพื้นฐานคือความเพียร การประกอบอาชีพสุจริต ส่วนศาสนาเต๋ามีการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ปรากฏมีได้อยู่เพื่อตนเอง สรรพสิ่งในโลกเกิดจากสิ่งมีอยู่ในตัวของมันเอง (2) คุณค่าที่เป็นคุณธรรมต่อผู้อื่น ถือเป็นการรู้จักตนเองในสังคม มีความเหมือนกันอยู่ 2 ประการ คือ การปฏิบัติตนเพื่อดำรงตนในสังคมกับการปฏิบัติตนเพื่อสร้างคุณธรรมในสังคม (3) คุณค่าที่เป็นสภาวะธรรม ถือเป็นการพัฒนาจิตให้ก้าวเข้าสู่ความหลุดพ้น มีความเหมือนกันคือความหลุดพ้นแห่งจิต ความแตกต่างลักษณะการเรียกและวิธีปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการพัฒนาจิตเข้าสู่พระนิพพาน ส่วนศาสนาเต๋ามีเพียงการศึกษาเรียนรู้ละความละโมภ ความหลุดพ้นแห่งจิต มีจิตอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นอัมตะ

วิธีปฏิบัติสันโดษจัดแยกออกเป็น 3 ระดับ คือ (1) หลักคำสอนในการดำเนินชีวิตเพื่อตนเอง ถ้ากล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมไม่แตกต่างกัน ส่วนที่ต่างก็จะเป็นเพียงข้อปฏิบัติย่อย ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเพียรและการเอาชนะความชั่วด้วยความดี ก็คือการทำกุศลให้ถึงพร้อม ในศาสนาเต๋ามีการรู้จักความดีและความชั่ว รู้จักพอ รู้จักละ (2) หลักปฏิบัติตนในสังคม ทั้งสอง

แนวความคิดไม่แตกต่างกัน แต่ได้เสนอข้อวัตรปฏิบัติเหมือนกัน 2 ประการ คือ การปฏิบัติเพื่ออยู่ในสังคมก็คือหลักคุณธรรม กับการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคม (3) หลักปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นหรือสภาวะธรรม ซึ่งแนวความคิดมีทั้งสองท่านมีความเหมือนกัน คือสภาวะธรรมสูงสุดเป็นสภาพที่ว่างเปล่าเหมือนกัน และเชื่อว่าจิตของมนุษย์สามารถพัฒนาได้เหมือนกัน ส่วนที่มีความแตกต่างกันคือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งจิตออกเป็น 2 ระดับ คือ จิตระดับโลกียะ กับจิตระดับโลกุตระ คือสภาวะแห่งความหลุดพ้น “พระนิพพาน” ส่วนศาสนาเต๋า จิตนั้นคือความว่างเปล่า อมตะ เวียงวังหวงกลับคืนไปสู่ความเป็นเต๋า ก็คือสภาวะธรรมชาติแห่งสรรพสิ่งไม่มีที่สิ้นสุด

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยพบแนวความคิดใหม่ที่ได้รับมาจากผลการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางศึกษาเรียนรู้การรู้จักตนเอง และการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบวิธีการละความโกรธในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า
2. อิทธิพลของหลักธรรมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตสังคมปัจจุบันตามหลักศาสนา
3. ควรมีการศึกษาวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบความเพียรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2515). *ปรัชญาประยุกต์ชุดจีน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสน. (2530). *คัมภีร์เต๋าฉบับสมบูรณ์พร้อมอรรถกถา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สยาม.
- ทองหล่อ วงศ์ธรรมมา. (2538). *ปรัชญาจีน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอ.เอส. ฟันตั้งเข้าส์.
- เทวฤทธิ์ ศรีไชยพล. (2563). “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความสุขของปรัชญาลัทธิเต๋า”. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*. 2563; 2(1): 17-27.
- บุรินทร์ ศรีสมถวิล (2564). “พุทธ” “เต๋า” “ขงจื้อ” เหมือนหนึ่งเดียว? ใน “ห้องสิน” วรรณกรรมเอกสมัยราชวงศ์หมิง. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 2564; 21(2): 117-156.
- ปานทิพย์ สุภณกร. (2525). *ปรัชญาจีน*. กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์.
- พจนา จันทรสันติ. (2525). *วิถีแห่งเต๋า*. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทยการพิมพ์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ราชบัณฑิต. (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, 2548.
- พระธรรมโสภณ (พิน ปาสาทิโก). (2519). *สันโดษทำให้ไทยล้าหลังหรือ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยเกษม.
- พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี. (2541). การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2547). *หนังสือมงคลชีวิต 38 ประการ ฉบับทางก้าวหน้า*. ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลำดวน ศรีมณี. (2548). *จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. (2522). *วินัยมุขเล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สามารถ มั่งส้ง. (2557). *ความสันโดษที่มาแห่งความพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- สุชน ประวัติดี. (2562). รูปแบบการพัฒนาความสันโดษในกระบวนการเสริมสร้างพฤติกรรมจิตสังคมของเยาวชน. *วารสารมหาจุฬาราชการ*. 2562; 6(2): 31-45.
- สุวรรณ สถาอานันท์. (2548). *กระแสแห่งปรัชญาจีนข้อโต้แย้งเรื่องอำนาจและจารีต*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Fung Yu-Lan. (1964). *A Short History of Chinese Philosophy*. New York: The Macmillian Co.,.
- Pierra. (2565). *ทุ จ ริ ต . สื่ บ คั น เมื่ อ วัน ที่ ต 20 ม ก ร ร ค ม 2565 จ า ก* <http://www.oknation.net/blog/pierra>.
- Pierra. (2565). *สั น โ ด ช . สื่ บ คั น เมื่ อ วัน ที่ ต 20 ม ก ร ร ค ม 2565 จ า ก* www.oknation.net/blog/pierra.

การศึกษาเปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับซาตาน
ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

A Comparative Study of the Reflectional Being of the Mara in
Theravada Buddhism and Satan in Roman Catholic Christianity

พระมหาทวีชัย จินา

PhramahaTawichai Jina

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, Email: tawichai_dum@hotmail.com

Received April 27, 2022; Revised June 23, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับภาพสะท้อนของซาตานในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่า

1) ภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาท คือ มารมีลักษณะที่ล้างผลาญความดีของมนุษย์ทั้งมวล มักจะแสดงในลักษณะที่เป็นอุปสรรคขัดขวาง ทำลายโอกาส การทำความดี การเข้าถึงธรรมของมนุษย์ เป็นผู้กระตุ้นให้มนุษย์ทำความชั่ว ทำให้มนุษย์ประมาทหลงผิดยึดติดในธรรม ทำให้หวาดกลัว เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตามคำสอนด้วยความลำบาก หรือไม่ได้ปฏิบัติ

2) ภาพสะท้อนของซาตานในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก คือ ทูตสวรรค์ที่รับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าภายหลังมีบาปเกิดขึ้นในใจจึงหันไปเป็นปฏิปักษ์กับพระเจ้า โดยการที่ผันตัวไปเป็นตัวแทนแห่งความชั่วร้ายทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นความชั่วร้ายทางธรรมชาติ ความชั่วร้ายทางศีลธรรม จะแสดงตนออกมาในลักษณะล่อลวง ชื่นนำ กระตุ้นผลักดันให้มนุษย์ทำความชั่ว ทำให้มนุษย์หวาดกลัว ชักนำโรคร้ายและความมืดบอดมาสู่มนุษย์ เพื่อให้ปฏิบัติตามคำสอนด้วยความลำบาก

3) ในประเด็นที่เหมือนกัน ทั้ง 2 ศาสนา มองภาพสะท้อนที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการทำความดี เป็นแรงกระตุ้น ผลักดัน ล่อลวง ชื่นนำให้ทำความชั่ว ชักนำความมืดบอดมาสู่จิตใจ ในส่วนที่มองต่างกันเรื่องการนำโรคร้ายมาสู่มนุษย์ โดยที่พุทธศาสนาเถรวาทมองว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเอง ส่วนศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมองว่าเป็นการชักนำของซาตาน

คำสำคัญ: มาร; ซาตาน; ภาพสะท้อน

Abstract

This Research article aimed to study to compare the reflected image of Mara in Theravada Buddhism with Satan in Christianity of Roman Catholic. This is qualitative research collecting data from documentaries and related literatures. The results revealed that

1) The reflected Being of Mara in Theravada Buddhism indicates that Mara is the Tempter of the virtues of all human beings. It always presents as the obstacle or the destroyer of opportunities of doing good, merit and achievement or dhamma attainment. It urges human beings to do evils, to beguile in carelessness, to neglect the wholesome and to be attached with dhamma and terrifying human beings afar from good deeds or out of practices.

2) The reflected Being of Satan in Christianity of Roman Catholic demonstrates that Satan is angel besteding God. Afterwards, unwholesome sin occurred in his mind and making himself betrayed opponent. It always displays of represent or symbol of all evils, natural or moral. It stimulates human beings to do evils, or in dread and bring about diseases, dangers and dark blind to human being with complicating in the doctrine teaching

3) Both religions, on the same perspective, indicate reflected image as the obstacle or the destroyer of the good, urging, stimulating or defrauding human being to do evils and bringing about unwholesome dark blinded defilement to human mind. Drawing of disease to human being is on the different perspective. The point of view of Theravada Buddhism indicates that it occurs naturally but persuading of Satan, in Christianity of Roman Catholic.

Keywords: Mara; Satan; Reflectional Being

บทนำ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการดำเนินชีวิตของสิ่งมีชีวิตบนโลกนั้น ดำเนินไปตามวัฏฏนาการ การปรับตัว การเรียนรู้ ซึ่งในบรรดาสิ่งมีชีวิตเหล่านี้มนุษย์ถือว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีพัฒนาการมากที่สุด การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือในการประกอบวิชาชีพ ยานพาหนะ เป็นต้น เพื่ออำนวยความสะดวกของตน แม้ว่ามนุษย์จะพยายามทำในทุกสิ่งในการดำเนินชีวิตของตนก็ตามมนุษย์ก็ยังไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัจจัยบางอย่างที่ทำให้ชีวิตของปกติสุข ซึ่งเมื่อประสบกับปัจจัยเหล่านี้แล้วทำให้มนุษย์พบกับความสูญเสีย พบกับความพลัดพราก พบกับความเสียใจ พบกับความขัดข้อง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มาจากธรรมชาติบ้าง จากฝีมือการกระทำของตัวมนุษย์เองบ้าง ซึ่งการทำของมนุษย์นี้ส่วนหนึ่งเกิดจาก การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในยุโรปเมื่อสามร้อยปีก่อนได้ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั่วโลกในร้อยปีที่ผ่านมามีประเทศไทยเราใช้แนวทางพัฒนาแบบทันสมัยซึ่งได้ก่อให้เกิดผลดีหลายประการโดยเฉพาะสวามิภักดิ์กับกระแสความเป็นไปของโลกส่วนใหญ่

แต่จากสังคมที่เคยค่อนข้างหยุดนิ่งและเป็นชุมชนที่พึ่งพิงตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกันมากนักมาเป็นสังคมที่เกี่ยวข้องกันอย่างสลับซับซ้อนและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมีผลกระทบต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงดังเช่นชนบทประสบความล้มเหลว 4 ประการเป็นลูกโซ่ คือ 1. ล้มละลายทางเศรษฐกิจ 2. ล้มละลายทางครอบครัว 3. ล้มละลายทางวัฒนธรรมชุมชน 4. ระบบนิเวศน์ถูกทำลายจนถึงจุดวิกฤติเป็นต้น อย่างไม่มีทางแก้ไขเหล่านี้ส่งผลให้คนอพยพเข้าเมืองเกิดความแออัดยัดเยียดในเมืองและเกิดปัญหาคนจนในเมืองเกิดปัญหาอาชญากรรมจนเมื่อไม่กี่ปีมานี้ประเทศไทยมีอัตราการฆ่ากันตายสูงเป็นที่สองในโลกความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินระบาดทั่วไปมีโสเภณีและโสเภณีเด็กเพิ่มขึ้นมีการใช้แรงงานเด็กอย่างทารุณผู้คนมีสุขภาพจิตเสื่อมลงมีปัญหาการใช้ยาเสพติดเพิ่มขึ้นมีปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งเรื่องดินน้ำอากาศป่าไม้จนเข้าสู่จุดวิกฤติ เป็นต้น (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2552) ปัจจัยเหล่านี้เองในทางศาสนาเรียกว่า มาร อันเป็นภาพสะท้อนที่คอยขัดขวาง ชั่วช้า ชักจูง กระตุ้น ให้ตัวมนุษย์นั้นต้องพบเจอกับสิ่งดังกล่าว ภาพสะท้อนของมารจึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก

ในทฤษฎีของพุทธศาสนาก็มองมารในแง่ร้าย เป็นสิ่งที่มาคอยขัดขวางซึ่งตัวมนุษย์นั้นต้องเตรียมตัวรับมือ และก้าวข้าม ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า มัจจุมาร มารคือความตาย คำว่า “ตาย” หรือ “มรณะ” มรณะ คือ ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตายกล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความ ทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้นๆ จากหมู่สัตว์นั้นๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 92 หน้าที่ 88 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จะเห็นได้ว่ามารในพุทธศาสนานั้นมีลักษณะของภาพสะท้อนที่มีมุมมองออกมาในทางแง่ร้ายเป็นส่วนใหญ่

ในทฤษฎีของศาสนาคริสต์เองมองว่าซาตานนั้นเป็นทูตสวรรค์ที่ก่อกวนและเป็นผู้รับใช้พระเจ้าอย่างใกล้ชิด แต่ภายหลังมีความคิดเห็นที่ผิด มีบาปที่เกิดขึ้นใจของตนทำให้กลายเป็นปฏิปักษ์ต่อพระเจ้าคอยขัดขวางทำลายมนุษย์ผู้ที่ต้องการเข้าถึงพระเจ้าผู้ที่ดำรงตนตามพระบัญญัติและพระวจนะ ดังที่ปรากฏในพระคัมภีร์ว่าวันหนึ่ง เมื่อเหล่าทูตสวรรค์มารายงานตัวต่อพระยาห์เวห์ ซาตานได้มาในหมู่เขา เพื่อรายงานตัวต่อพระยาห์เวห์ด้วย และพระยาห์เวห์ตรัสถามซาตานว่า “เจ้ามาจากไหน?” ซาตานทูลตอบพระยาห์เวห์ว่า “จากไปๆ มาๆ บนแผ่นดินโลก และจากเดินไปเรื่อยๆ บนนั้น” และพระยาห์เวห์ตรัสกับซาตานว่า “เจ้าได้พิจารณาดูโยบผู้รับใช้ของเราหรือไม่ว่า ในแผ่นดินโลกไม่มีใครเหมือนเขา เป็นคนดีพร้อมและเที่ยงธรรม เป็นผู้ยำเกรงพระเจ้าและหันจากความชั่วร้าย? เขายังยึดมั่นในความซื่อสัตย์ของเขาอยู่ ถึงแม้เจ้าชวนเราให้ต่อสู้กับเขา เพื่อทำลายเขาโดยไม่มีเหตุ” แล้วซาตานทูลตอบพระยาห์เวห์ว่า “หนึ่งแทนหนึ่ง คนย่อมให้ทุกอย่างที่เขาได้อยู่แทนชีวิตของเขา แต่บัดนี้ขอเหยียดพระหัตถ์แตะต้องกระดูกและเนื้อของเขา แล้วเขาจะแช่งพระองค์ต่อพระพักตร์พระองค์” และพระยาห์เวห์ตรัสกับซาตานว่า “ดูเถิด เขาอยู่ในมือเจ้า จงไว้ชีวิตเขาเท่านั้น” ซาตานจึงออกไปจากเบื้องพระพักตร์พระยาห์เวห์ และทำให้โยบเป็นผีร้าย ตั้งแต่ฝ่าเท้าจนถึงกระหม่อม และท่านก็เอาหินหม้อแตกมาขูดตัว และนั่งอยู่ในกองขี้เถ้า แล้วภรรยาของท่านกล่าวกับท่านว่า “เธอยังจะยึดมั่นในความซื่อสัตย์อยู่อีกหรือ? จงแช่งพระเจ้าและตายเสียเถิด” แต่ท่านตอบนางว่า “เธอพูดอย่างหญิงโง่เขลาจะฟังพูด เราจะรับสิ่งดีจากพระเจ้า และจะไม่รับสิ่งไม่ดีบ้างหรือ?” ในเหตุการณ์นี้ทั้งสิ้น โยบไม่ได้ทำบาปด้วยริมฝีปากของตน (พระคริสตธรรมคัมภีร์, บทที่ 2 ข้อที่ 1-10, คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อ

คริสต์ศาสนาธรรม แผนกคัมภีร์, 2014) เห็นได้ว่าหลังจากพุทธธรรมได้กลายเป็นชาตนาทำตนให้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก อันนำมาซึ่งการทำบาปของมนุษย์ ซึ่งบาปนี้เองบาทหลวงวุฒิเลิศกล่าวถึงว่า บาปคือการทำผิดต่อพระบัญญัติ โดยรู้ตัวและเต็มใจ” ดังนั้น การกระทำใดๆ ที่กระทำผิดลงไปโดยไม่รู้ตัวหรือไม่เต็มใจหรือไม่ยินยอม ก็ถือว่าไม่เป็นบาป ซึ่งในเรื่องนี้เราอาจถูกประจัญล่อลวงให้ทำผิด อยู่เสมอ ตราบใดที่เราไม่ยินยอม กระทำตามการประจัญล่อลวงนั้นเราก็ยังคงมิได้กระทำความบาป (บาทหลวงวุฒิเลิศ แหล่ง, 2555)

อย่างไรก็ตาม ภาพของ “มาร” หรือ “ปีศาจ” ยังคงถูกมองว่าเป็นตัวแทนของความเลวร้ายหรือความชั่วมาตลอด ในเกือบทุกศาสนาจึงมักจะกล่าวถึงมารหรือปีศาจว่าเป็นสิ่งที่จะต้องทำลายก้าวข้าม ข้ามพ้น หลีกหนีไปไกลไม่ให้พบบน ซึ่งนำมาสู่การรับรู้ตีความเรื่องมารหรือปีศาจว่ามี “ตัวตน” อยู่จริง หากแต่อยู่ในฐานะเทพจำแลงบ้าง เทพอวดบ้าง เทพทุตบ้าง มารจำแลงบ้าง ภาวะแห่งกิเลสในใจตนบ้าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552) จะเห็นได้ว่าทั้งมารในพุทธศาสนาเถรวาทและชาตนาในคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกนั้น มีความสัมพันธ์กับมนุษย์เป็นอย่างมาก อยู่ใกล้กับตัวมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นไปในแง่ของอุปสรรค หรือบททดสอบก็ตาม

บทความวิจัยนี้เสนอให้ทราบว่าภาพสะท้อนของมารในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร ภาพสะท้อนของชาตนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเป็นอย่างไร เพื่อเปรียบเทียบมารในพระพุทธศาสนาเถรวาทและชาตนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเหมือนกันและต่างกันอย่างไร โดยจะวิเคราะห์เปรียบเทียบในประเด็นการกำเนิดของมารและชาตนา ความหมายของมารและชาตนา ลักษณะของมารและชาตนา ประเภทของมารและชาตนา ภาพสะท้อนของมารและชาตนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับชาตนาในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์เชิงประเด็นเปรียบเทียบดังนี้

1. ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และคัมภีร์ไบเบิล

2. ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3. เปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทั้งสองศาสนา

3.1 เปรียบเทียบความเหมือนความต่าง

3.2 สรุปผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และสังเคราะห์ (Synthesis)

ผลการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า มารในพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ ผู้มีกรรมดำ ผู้ยิ่งใหญ่ พาไปสู่ความตาย ไม่ให้สัตว์หลุดพ้น เป็นเผ่าพันธุ์ของผู้ประมาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 211 หน้าที่ 248 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งมารนี้มีฐานกำเนิดที่แตกต่างกันไปบ้างกล่าวคือ กิเลสมาร เกิดจากที่กิเลสที่ครอบงำใจของมนุษย์เป็นผลให้มนุษย์กระทำความ หรือไม่กระทำความใดก็ตาม ชันธมาร เกิดจากขันธ 5 ของมนุษย์นี้เองที่เป็นไปตามกฎของสามัญลักษณ์ หรือกฎของไตรลักษณ์เป็นผลมีการมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อภิสังขารมาร เกิดจากจิตนี้ที่อาศัยอายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอกจนเกิดการปรุงแต่งขึ้นมาเป็นผลให้มนุษย์คิดไปในแง่ต่างๆ จนอาจจะนำมาสู่การประพฤติของตัวมนุษย์ เทวบุตรมาร กำเนิดจากพวกเทวดากลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นผิด ซึ่งเทวดากลุ่มนี้จะใช้อำนาจ ฤทธิ์ ความสามารถของตนในการที่คอยมาขัดขวาง ทดสอบ หรือกระทำความใจที่ตนต้องการเป็นผลให้มนุษย์ได้รับผลกระทบจากการกระทำนั้นๆ มัจจุมาร เกิดจากปัจจัยต่างๆ มีความความจำป่วยเป็นต้นเป็นผลให้มนุษย์หมดโอกาสทำหน้าที่ต่อไป ความหมายมารคือสิ่งที่เข้ามารบกวนจิตใจในรูปแบบต่างๆ เช่น คอยปั่นทอน ปิดกั้น ขัดขวาง หลอกล่อ ดลใจ ชักจูง ตัณดรอน ทำลายและทำร้ายเป็นต้น เพื่อทำให้มนุษย์กลัวจนท้อใจไม่กล้าทำความดีต่อไป เพื่อไม่ให้บรรลุคุณความดีสูงสุด เพื่อให้ไม่มีความปกติสุข เพื่อให้ไม่มีความเจริญในธรรมยิ่งขึ้น เพื่อให้มนุษย์อยู่ได้อำนาจของตน ซึ่งพบว่ามารมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) มารที่เป็นบุคลาธิษฐาน เป็นมารพวกที่มีกายหยาบ มีรูปร่างสัมผัสด้วยตาได้ รวมถึงอาจมีร่างกายพิเศษมีฤทธิ์มากกว่าคนปกติทั่วไป 2) มารที่เป็นธรรมาธิษฐาน เป็นมารที่เป็นสภาวะธรรม ไม่มีรูปร่างที่ชัดเจน แต่ก็มีอำนาจพอที่จะสร้างความเสียหายให้กับบุคคลได้ ซึ่งมารมีด้วยกันอยู่ 5 ประเภทคือ 1) กิเลสมาร เป็นการรวมกันของคำสองคำคือ คำว่า “กิเลส” หมายถึง สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมอง ความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ คำหนึ่ง กับคำว่า มารสิ่งที่มาบุคลลให้ตายจากความดี หรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ, ตัวการที่กำจัดหรือ ขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี 2) ชันธมาร ชันธมาร หมายถึง ชีวิตและร่างกายของเราทุกคนเป็นมาร ร่างกายเกิดขึ้นเพราะมี สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งหรือที่เรียกว่าขันธ 5 “ขันธ” แปลว่า กอง, พวก, หมวด, หมู่, ลำตัว, หมวดหนึ่งๆ ของรูปธรรมและนามธรรมทั้งหมด ที่แบ่งออกเป็นห้ากอง 3) อภิสังขารมาร อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร อภิสังขารเป็นมารเพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม นำให้ เกิดชาติ ชรา เป็นต้น ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ 4) เทวบุตรมาร มารคือเทพบุตร เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามวจรตนหนึ่ง ชื่อว่ามารเพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลมิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้พวพวงามสุขไม่หายเสียสละออกไปบำเพ็ญความดีที่ยิ่งใหญ่ได้ 5) มัจจุมาร มารคือความตาย เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าไปในคุณความดีทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ภาพสะท้อนของมารเป็นการที่แสดงออกของมารในลักษณะต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา โดยมารนั้นมักจะแสดงตนออกมาในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ 1) ภาพสะท้อนของมารในลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อการทำความดี เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม และการบรรลุธรรม มักจะเห็นในลักษณะดลใจไม่ให้ทำหรือขัดขวางด้วยจิตอกุศล เช่นคนจะให้ทานก็ขัดขวางหรือดลใจให้ความตระหนี่เกิดขึ้นในจิตของผู้ที่จะให้ทาน เป็นต้น 2) ภาพสะท้อนของมารในลักษณะที่เป็นแรงผลักดันให้ทำความชั่ว เป็นลักษณะที่เป็นแรงกระตุ้นผลักดันให้ทำชั่วโดยมากมักมีกิเลสอย่างหยาบเป็นฐานเมื่อ

เกิดขึ้นแล้วเป็นผลให้ตัวมนุษย์กระทำไปตามอำนาจของกิเลสนั้น 3) ภาพสะท้อนของมารในลักษณะที่ทำให้มนุษย์ประมาท หลงผิดยึดติดในธรรม เป็นภาพสะท้อนในลักษณะที่ทำให้คนมัวเมา พลังผลไม่มีสติรู้เท่าทัน ทำให้มนุษย์นี้ตั้งอยู่ในความประมาทหลงผิดทาง คิดว่าใช้ในสิ่งที่ไม่ใช่ คิดว่าไม่ใช่ในสิ่งที่ใช่ เป็นต้น 4) ภาพสะท้อนของมารในลักษณะที่ตรึงตรอนทำลายโอกาสในการทำความดี การบรรลุมรรคธรรม เป็นภาพสะท้อนในลักษณะที่คอยตรึงตรอนโอกาสในการทำดี ทำหน้าที่ต่างๆ หรือแม้แต่การปฏิบัติธรรมเอง เมื่อมานั้นเข้าครอบงำให้บุคคลผู้นั้นสูญเสียโอกาสไป จนถึงขั้นบางครั้งไม่มีโอกาสได้ทำอีกในอัตภาพนั้นอีกเลย เช่น กำลังจะทำงานแต่มีความเจ็บป่วยมาตัดโอกาสที่จะทำงาน 5) ภาพสะท้อนของมารในลักษณะที่ทำให้มนุษย์หวาดกลัว เป็นลักษณะที่มารนั้นใช้ฤทธิ์ ใช้อำนาจความสามารถของตน เพื่อให้มนุษย์นี้เกิดความหวาดกลัว จนไม่สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ หรือทำไปด้วยความหวาดระแวง

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ชาตาน คือ ประปักษ์ต่อพระเจ้าหรือเป็นประปักษ์กับทุกสิ่งที่ดีงาม (พิษณุ อรรถวิญญู และคณะ, 1991) คือทวดที่ตกสวรรค์ ผู้ที่เคยรับใช้พระเจ้าในภายหลังแปรมาเป็นฝั่งตรงข้าม ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งความชั่วร้ายทั้งหมดที่จะมนุษย์นำไปสู่ความทุกข์ยากลำบาก ทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างยากลำบากในการทำความดีตามคำสอนของพระเจ้า อันมีลักษณะเป็นบุคคลาธิษฐานหรือเป็นลักษณะที่เป็นตัวบุคคลที่มองเห็นเป็นรูปธรรมได้ค่อนข้างชัดเจน อันมีลักษณะที่ประกอบด้วย 1) เป็นผู้พรั่งพร้อมไปด้วยสติปัญญา (พระคริสตธรรมคัมภีร์, บทที่ 28 ข้อที่ 12, คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพระคัมภีร์, 2002) 2) เป็นผู้พรั่งพร้อมไปด้วยความงาม (พระคริสตธรรมคัมภีร์, บทที่ 28 ข้อที่ 17, คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพระคัมภีร์, 2002) 3) เป็นผู้ที่น่ากลัว โดยมีทวดสวรรค์ที่ผันตัวไปเป็นชาตานในด้านต่างๆ กล่าวคือ 1) ชาตานความชั่วร้ายทางธรรมชาติ เป็นความชั่วร้ายที่โดยมากมาจากธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง เป็นต้น 2) ชาตานความชั่วร้ายทางจริยธรรม ศีลธรรม เป็นความชั่วร้ายที่โดยมากมาจากกระทำของมนุษย์ (พัชรี วชิระนิเวศ, 2544) 3) ชาตานคือความชั่วร้ายทางอภิปริชาญา เป็นความชั่วร้ายที่เกิดจากความพองของมนุษย์ (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2517) 4) ชาตานคือความชั่วร้ายแบบไม่ลงตัว เป็นความชั่วร้ายที่เกิดจากโรคต่างๆ เป็นต้น 5) ชาตานคือความชั่วร้ายสุนทรียศาสตร์ เป็นความชั่วร้ายที่มาจากความไม่งดงาม 6) ชาตานคือความชั่วร้ายทางสังคม/จิตวิทยา เป็นความชั่วร้ายที่มาจากการปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ ซึ่งชาตานนี้มีภาพสะท้อนสำคัญถึงแม้ว่าจะเป็นไปในแง่ที่ชักนำ ล่อลวง ทำให้มนุษย์นี้ไม่ได้รับความปิติสุข ถึงจะเป็นเช่นนั้นบางมุมมองก็ดูเหมือนว่าหากชาตานไป ก็เหมือนชาตบพิสูงจนคุณค่าของคำสอน พระวจนะ พระบัญญัติ ซึ่งภาพสะท้อนที่สำคัญของชาตานที่จะหยิบยกมากล่าวได้ คือ 1) ภาพสะท้อนของชาตานที่แสดงออกมาในลักษณะเป็นผู้ล่อลวงหรือหลอกลวงให้มนุษย์ทำความชั่ว อันเป็นภาพสะท้อนที่ชาตานนั้นใช้ความสามารถของตนในการที่จะหลอกลวงมนุษย์ให้กระทำตามความประสงค์ของตน หรือไม่ทำตามประสงค์ของพระเจ้า 2) ภาพสะท้อนของชาตานที่แสดงออกมาในลักษณะที่กระตุ้นหรือผลักดันให้มนุษย์ทำความชั่ว เป็นการทำให้มนุษย์นั้นมิจิตใจมุ่งมัวมีความโกรธเป็นต้นอันนำไปสู่การทำร้ายผู้อื่น 3) ภาพสะท้อนของชาตานที่แสดงออกมาในลักษณะที่ทำให้มนุษย์หวาดกลัว เป็นการที่ใช้อำนาจความสามารถของตนทำให้มนุษย์เห็นหรือเผชิญกับความกลัวเพื่อจะให้ไม่กล้าที่จะทำความดีต่อไป 4) ภาพสะท้อนของชาตานที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการทำความดีของมนุษย์ เป็นลักษณะที่ใช้อำนาจของตนทำให้มนุษย์ไม่มีความดีไม่ได้หรือไม่สะดวก 5) ภาพสะท้อนของชาตานที่

แสดงออกมาในลักษณะที่ทำลายโอกาสทำความดีของมนุษย์หรือชักนำความตายมาสู่มนุษย์ เป็นการที่ทำให้มนุษย์สูญเสียโอกาสทำความดีของมนุษย์ 6) ภาพสะท้อนของชาตानที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นผู้นำโรคร้ายมาสู่มนุษย์ เป็นลักษณะที่ทำให้เกิดโรคต่างๆ กับมนุษย์ 7) ภาพสะท้อนของชาตानที่แสดงออกมาในลักษณะที่วางบ่วงแล้วหรือกับดักแก่มนุษย์ เป็นลักษณะที่ทำให้มนุษย์หลงติดกับสิ่งต่างๆ 8) ภาพสะท้อนของชาตानที่แสดงออกมาในลักษณะที่นำความมืดบอดมาสู่มนุษย์หรือทำให้มนุษย์ประมาทหลงผิด เป็นลักษณะที่ทำให้มนุษย์เห็นอย่างที่ไม่อยากให้เห็นเพื่อจะให้นมนุษย์ยึดติดกับสิ่งเหล่านั้น 9) ภาพสะท้อนของชาตานที่แสดงออกมาในลักษณะที่ฉกชิงพระวณะจากผู้ฟัง เป็นการขโมยคำสอนโดยอ้างว่าเป็นของตนหรือสอนบิดเบือน

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ทั้งสองศาสนามีพรรณนาเรื่องของการกำเนิดมารและชาตานเหมือนกัน คือการที่เทวดาหรือทูตสวรรค์มีความเห็นผิด มีบาปที่เกิดขึ้นในใจแล้วแปรตนไปอยู่ฝ่ายตรงข้ามตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ ส่วนในแง่ที่ต่างกันพุทธศาสนาเถรวาทมีพรรณนาถึงกำเนิดของมารเพิ่มเติมคือ การที่จิตปรุงแต่ง การเปลี่ยนแปลงไปของชั้น 5 กิเลสต่าง ๆ และโรคร้ายความเจ็บป่วยก็เป็นเหตุให้เกิดมาร ทั้งสองศาสนามีพรรณนาเรื่องความหมายของมารและชาตานเหมือนว่า มารและชาตานคือผู้ที่เข้ามาเป็นตัวที่คอยปิดกั้น หลอกลวง ชื่นนำ ชักจูง กระตุ้น ผลักดัน ทำลายล้างผลาญให้มนุษย์ทำความชั่วต่างๆ หรือไม่เข้าถึงธรรม ไม่เข้าถึงพระเจ้า ทั้งสองศาสนามีพรรณนาที่เหมือนกันกล่าวคือ มารหรือชาตานที่มีลักษณะที่เป็นบุคลาธิษฐาน ซึ่งมีลักษณะที่เป็นตัวบุคคลที่มีตัวตน มีรูปร่างลักษณะที่ชัดเจนและมีลักษณะที่เด่นกว่ามนุษย์ทั่วไป ในแง่ที่ต่างกันทางพุทธศาสนาเถรวาทยังมองถึงลักษณะของมารที่เป็นธรรมาธิษฐาน ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นสภาวะธรรมไม่ได้มีรูปร่างตัวตนที่ชัดเจนแต่ก็เข้ามาเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของตัวมนุษย์ ส่วนในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมองว่าสิ่งเหล่านี้มีชาตานที่เป็นบุคลาธิษฐานอยู่เบื้องหลังทั้งหมด ทั้งสองศาสนามีพรรณนาเรื่องประเภทของมารและชาตานในแง่ที่เหมือนกัน กล่าวคือมองถึงปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น สภาวะธรรมหรือหลักข้อบัญญัติก็ตาม เทวดาหรือทูตสวรรค์ก็ตาม ความคิดหรือปัญญาก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ก็ตาม ส่วนในแง่มุมมองที่มองต่างกันกล่าวคือในทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมองว่า ชาตานคือความชั่วร้ายทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น (พัชรวิจิตรวิเศษ, 2544) รวมถึงโรคร้ายต่างๆ เป็นการกระทำที่มีชาตานอยู่เบื้องหลังแต่ทางพุทธศาสนาเถรวาทมองถึงว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยตัวธรรมชาติโดยอิงอาศัยกันแล้วเกิดขึ้นเองไม่ได้มีใครอยู่เบื้องหลัง ทั้งสองศาสนามีมุมมองที่เหมือนกันในแง่ที่เป็นตัวที่คอยเป็นตัวอุปสรรคขัดขวางเป็นตัวตัดรอนโอกาสทำลายโอกาส เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์หวาดกลัว เป็นตัวนำความตายมาสู่มนุษย์เป็นผู้หลอกลวง เป็นผู้กระตุ้นผลักดันให้มนุษย์ทำความชั่ว เป็นตัวทำให้มนุษย์มืดบอดทางจิตใจและทำให้ประมาทหลงยึดติด ในแง่ที่ต่างกันพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าโรคต่างๆ นั้นเกิดจากการที่ปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัยอิงอาศัยกันแล้วจึงเกิดขึ้นอันกล่าวถึงกำเนิด 5 ว่า นิยาม 5 (กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎ) 1. อุตุนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ 2. พืชนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรมเป็นต้น) 3. จิตตนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต) 4. กรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการให้ผลของการกระทำ) 5. ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่

เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย) (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) ส่วนในทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมองว่ามีซาตานอยู่เบื้องหลัง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่ามารในพุทธศาสนาเถรวาทมีภาพสะท้อนที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นไปในแง่ร้ายหรือเชิงลบเสียมากกว่าโดนคอยเป็นผู้ที่คอยขัดขวางการทำความดีต่างๆ ทั้งนี้จะเป็นเพราะต้องการมาทดสอบหรือขัดขวางการทำความดีของมนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาวิชัย กิตติวณฺโณ, 2555) ว่า คือกิเลสสามเหตุนี้ยั่วรังชักขวางชั้นธมมการปิดบังความจริงไม่ให้ทำความดีและกระตุ้นหรือผลักดันให้สัตว์ประกอบกรรมชั่วล่อหลอกให้ลุ่มหลงอยู่ในความประมาทบีบคั้นเบียดเบียนด้วยอาพาธเป็นต้นอภิสังขารมารเข้าปรุงแต่งจิตให้คิดพูดทำกรรมหนักเป็นอุปสรรคขัดขวางการบรรลุธรรมปรุงแต่งจิตให้หลงผิดและยึดติดในธรรมเทวบุตรมารห้ามปรามขัดขวางการทำความดีโดยเฉพาะในการปฏิบัติธรรมและทำลายจิตไม่ให้เกิดสมาธิให้หวาดหวั่นสะดุ้งกลัวด้วยนิมิตหรือเครื่องหมายอันประหลาดมีจุมารด้วยเข้ามาทำลายชีวิตให้มนุษย์หวาดกลัวและตัดโอกาสการทำความดีหรือบรรลุธรรม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ภาพสะท้อนของซาตานมักจะแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นทศสรวรรคที่มีบาปเกิดขึ้นในแล้วแปรตนไปเป็นปรปักษ์ต่อพระเจ้าและปรปักษ์ต่อสิ่งที่ดีงามโดยตนเป็นตัวแทนแห่งความชั่วร้ายทั้งหมด คอยขัดขวางการทำความดีของมนุษย์ตามคำสอนของพระเจ้า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตนหลงในความรู้ความสามของตนเองเลยนำพาตนเองไปสู่ตัวแทนแห่งความชั่วร้ายที่คอยขัดขวางหรือทดสอบมนุษย์ที่ปฏิบัติตนตามพระบัญญัติและพระวจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พัชรวิ วชิระนิเวศ, 2544) ว่า รวของซาตานและมารมีพื้นฐานมาจากเรื่องเล่าและตำนานของศาสนาที่ต้องการจะอธิบายเรื่องของความชั่วร้าย ดังนั้นเมื่อซาตานและมารกลายมาเป็นตัวละครในวรรณกรรม บทบาทที่ได้รับจึงเป็นตัวแทนของฝ่ายอธรรมเสมอ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ว่าซาตานและมารจะเป็นตัวละครที่ต่างชาติต่างภาษากันแต่บทบาทของซาตานและมารก็มีความคล้ายคลึงกันในฐานะผู้ท้าทายพระเจ้าและผู้ทดสอบมนุษย์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 ทั้งสองศาสนามีมุมมองที่คล้ายกันเป็นไปในลักษณะที่เป็นผู้ร้ายในที่เข้ามามีส่วนทำให้มนุษย์ทำความดียากลำบากขึ้น โดยไม่ว่าจะแสดงตนออกมาในลักษณะในก็ตาม แต่ในบางลักษณะพุทธศาสนาเถรวาทก็มองเกิดขึ้นมาเองแต่ศาสนาคริสต์มองว่ามีซาตานอยู่เบื้องหลังความชั่วร้ายทั้งหมด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมารและซาตานนั้นเป็นตัวที่เป็นอุปสรรคในการทำความดีตามหลักคำสอนของศาสนาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พัชรวิ วชิระนิเวศ, 2544) ว่ามารที่ปรากฏในคำสอนของศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์มีความหมายใกล้เคียงกันคือเป็นอุปสรรคขัดขวางมนุษย์ไม่ให้บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของศาสนาโดยมีกำเนิดและความเป็นมาต่างกัน แต่ธรรมชาติของมารทั้งสองศาสนานั้นมีส่วนที่เหมือนกันคือมีลักษณะที่เป็นทั้งบุคคลและวิญญาณที่มีความคิดมีความฉลาดมีความรู้สึกและมีขอบเขตของอำนาจมารนั้นทำหน้าที่เป็นผู้ขัดขวางล่อลวงและทดสอบมนุษย์ที่จะทำความดีเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุดตามหลักธรรมของแต่ละศาสนาและมีข้อที่แตกต่างกันคือมารในศาสนาพุทธนั้นรวมถึงร่างกายความคิดปรุงแต่งและความตายอันจะทำให้มนุษย์ติดอยู่ในภพชาติ

และวิญญูสงสารสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่มารในศาสนาคริสต์พร้อมกันนี้การที่มนุษย์จะสามารถรอดพ้นจากอำนาจของมารได้นั้นคือจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

มารและ ชาตान	ศาสนาพุทธ	ศาสนาคริสต์	อัตลักษณ์ของมารใน พุทธศาสนาเถรวาท และชาตानในศาสนา ค ริ ส ต์ นิ ก า ย โรมันคาทอลิก
ความหมาย	สิ่งที่คอยล้างผลาญคุณงาม ความดีของทั้งมวลของ มนุษย์	ผู้ที่เป็นปรปักษ์กับสิ่งดีงาม ทั้งมวลและพระเจ้าจึงเป็น ตัวแทนความชั่วร้ายทั้งมวล	สิ่งชั่วร้าย
กำเนิด	กิเลสุมารเกิดจากกิเลส ขันธุมารเกิดจากขันธ5 อิสังขามารเกิดจากจิต ปรุงแต่ง เทวบุตรเกิดจาก เทวดาที่เห็นผิด	พระเจ้าสร้างขึ้นในฐานะทูต สวรรค์หรือสาวกผู้รับใช้ ใกล้ชิดพระเจ้าที่ภายหลังมี บาปเกิดขึ้นในใจตนเป็นช่อง ให้เกิด	-รูปธรรม มีร่างกาย สังขาร ตัวตน -นามธรรมที่เกิดจาก กิเลส
ลักษณะ	เป็นธรรมาธิษฐานและ บุคลาธิษฐาน	เป็นบุคลาธิษฐาน	มีลักษณะที่สัมผัสและ รับรู้ได้
ประเภท	กิเลสุมาร ขันธุมาร อภิสังขามาร เทวบุตร มาร มัจจุมาร	ความชั่วร้ายทางธรรมชาติ ทางศีลธรรม ทางอภิปรัชญา แบบไม่ลงตัว ทางสุนทรียศาสตร์ ทาง สังคม ทางปัญญา	แบ่งตามสภาวะของ กิเลสที่อยู่ในตัวมนุษย์
ภาพสะท้อน	เป็น อุปสรรค และ แรงผลักดัน ทำให้ประมาท ทำให้กลัวและทำลาย โอกาส	เป็นอุปสรรคและ แรงผลักดัน เป็นผู้หลอกลวง ขโมยพระวจนะ และทำให้ ใจมืดบอด นำความตายและ โรค	ขัดขวางการดำเนิน ชีวิตที่ดีของมนุษย์

จากตารางข้างต้น พบองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังนี้

1. ความหมาย พระพุทธศาสนาให้ความหมายของมารคือสิ่งที่คอยล้างผลาญคุณงามความดีของมนุษย์ ในส่วนของคริสต์มองชาตานคือตัวแทนแห่งความชั่วร้ายทั้งมวลอันเป็นปรปักษ์กับพระเจ้า โดยมีอัตลักษณ์ของมารและชาตาน คือ มีรูปร่างลักษณะที่พิเศษ มีฤทธิ์ มีปัญญา กว่ามนุษย์ทั่วไป

2. กำเนิด พระพุทธศาสนากล่าวถึงกำเนิดของมารที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของตน ในส่วนของศาสนาคริสต์กล่าวถึงกำเนิดซาตานว่าพระเจ้าสร้างทูตสวรรค์ขึ้นมาพร้อมทุกสรรพสิ่ง แต่ภายหลังมีบาปเกิดขึ้นในใจ

3. ลักษณะ พระพุทธศาสนากล่าวถึงลักษณะของมารที่เป็นธรรมาธิฐานและบุคลาธิฐาน ในส่วนของศาสนาคริสต์กล่าวถึงซาตานในลักษณะบุคลาธิฐานและที่เป็นส่วนอื่นนั้นมีซาตานอยู่เบื้องหลัง โดยมีลักษณะที่สัมผัสและรับรู้ได้

4. ประเภท พระพุทธศาสนากล่าวถึงประเภทของมารไว้ว่า กิเลสมาร ชันธมาร อภิสังขารมาร อภิสังขารมาร เทวปุตตมาร และมัจจุมาร ในส่วนของศาสนาคริสต์กล่าวถึงประเภทของซาตานว่าเป็นทูตสวรรค์อันส่งผลให้คนกระทำความชั่วร้ายกล่าวคือ ความชั่วร้ายทางธรรมชาติ ทางศีลธรรม ทางอภิปรายทางสังคม ทางปัญญา ทางจริยศาสตร์ โดยที่แบ่งตามสภาวะที่มีอยู่และเกิดขึ้นในตัวมนุษย์

5. ภาพสะท้อน พระพุทธศาสนากล่าวถึงภาพสะท้อนของมารว่าเป็นการแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นอุปสรรค เป็นแรงผลักดัน ทำให้กลัวและประมาท และทำลายโอกาสของมนุษย์ ในส่วนของศาสนาคริสต์กล่าวถึงว่าเป็นการแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นผู้หลอกลวง เป็นอุปสรรค เป็นผู้นำความตายนำความมืดบอดมาสู่ใจและโรค และเป็นผู้ขโมยพระวณะ โดยการขัดขวางการดำเนินชีวิตที่ปกติสุขของมนุษย์

บทสรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับภาพสะท้อนของซาตานในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก สรุปได้ว่า ความหมายของมารและซาตานทั้งสองศาสนามีพรรณนาที่เหมือนกันกล่าวคือ มารและซาตานนั้นเป็นผู้ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางทำลายโอกาสการทำความดีของมนุษย์หรือการเข้าถึงธรรม หรือสิ่งชั่วร้ายที่เป็นเหตุแห่งการที่ทำให้มนุษย์ได้ล่าความทุกข์ยากลำบากในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนา ในการเข้าถึงธรรมและเข้าถึงพระเจ้า ในพรรณนาที่ต่างกันพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงสภาวะธรรมหรือปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องที่คอยมเหนียวรั้งคอยเป็นอุปสรรคปิดกั้นไม่ให้มนุษย์บรรลุคุณงามความดีด้วย ส่วนในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกกล่าวถึงเฉพาะซาตานที่อยู่เบื้องหลังอันเป็นตัวบุคคลที่อย่างเดียว

ประเภทของมารและซาตานทั้งสองศาสนามีพรรณนาเรื่องประเภทของมารและซาตานในแง่ที่เหมือนกัน กล่าวคือมองถึงปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องที่เป็นตัวบุคคลไม่ว่าเป็น เทวดาหรือทูตสวรรค์ก็ตาม ล้วนแล้วแต่เข้ามาเป็นตัวที่คอยขัดขวางคุณงามความดีและล้างผลาญคุณงามความดีของมนุษย์ ส่วนในแง่มุมมองที่มองต่างกันพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงปัจจัยที่เป็นนามธรรมหรือสภาวะธรรมที่เป็นเหตุขัดขวางและคอยล้างผลาญคุณงามความดีขอมมนุษย์ด้วย แต่ศาสนาคริสต์กล่าวถึงเฉพาะที่เป็นตัวบุคคลอย่างเดียว

กำเนิดของมารและซาตานทั้งสองศาสนามีกำเนิดในแง่ที่เหมือนกันคือ ในทางพุทธศาสนา มองถึงเทวดากลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นผิดจากคลองธรรมอันเป็นช่องให้เกิดมาร ส่วนในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมีมุมมองถึงทูตสวรรค์ที่มีบาปเกิดขึ้นในจิตแล้วผันตัวตัวเองไปเป็นปฏิปักษ์ต่อพระเจ้าอันเป็นช่องให้เกิด โดยเทวดาในพุทธศาสนาเถรวาทนั้นเกิดขึ้นจากการสั่งสมบุญของตนเอง ส่วนทูต

สวรรค์ในศาสนาคริสต์นิกายนิกายโรมันคาทอลิกนั้นเป็นการสร้างขึ้นของพระเจ้า ส่วนในแง่ที่ต่างกันคือในทางพุทธศาสนาเถรวาทยังมองต่ออีกว่านอกจากเทวที่มีความเห็นผิดแล้วยังมีการที่อายตนะภายนอกกับอายตนะภายในกระทบกับก็ตาม การเปลี่ยนแปลงไปของขันธ ๕ ก็ตาม การปรุงแต่งของจิตก็ตาม การตายของมนุษย์ก็ตาม เป็นช่องให้เกิดมารได้เช่นกัน ส่วนในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกกล่าวถึงว่าพระเจ้าสร้างทุกสรรพสิ่งขึ้น แม้กระทั่งตัวทูตสวรรค์เองที่ผันตัวไปเป็นซาตาน ซึ่งเป็นตัวแทนความชั่วร้ายทั้งหมด

ลักษณะของมารและซาตานทั้งสองศาสนามีพรรณนาที่เหมือนกันกล่าวคือ มารหรือซาตานที่มีลักษณะที่เป็นบุคลาธิษฐาน ซึ่งมีลักษณะที่เป็นตัวบุคคลที่มีตัวตน มีรูปร่างลักษณะที่ชัดเจน แต่มีลักษณะที่เด่นกว่ามนุษย์ทั่วไป มีฤทธิ์ มีความฉลาด มีปัญญาที่มากกว่ามนุษย์ทั่วไป ในแง่ที่ต่างกันทางพุทธศาสนาเถรวาทยังมองถึงลักษณะของมารที่เป็นธรรมาธิษฐาน ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นสภาวะธรรม ไม่ได้มีรูปร่างตัวตนที่ชัดเจนแต่ก็เข้ามาเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของตัวมนุษย์ ส่วนในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมองว่าสิ่งเหล่านี้มีซาตานที่เป็นบุคลาธิษฐานอยู่เบื้องหลังทั้งหมด

ภาพสะท้อนของมารและซาตานทั้งสองศาสนามีพรรณนาภาพสะท้อนของมารและซาตานที่แสดงออกมาในลักษณะที่เหมือนกันในแง่ที่เป็นตัวที่คอยเป็นตัวอุปสรรคขัดขวาง เป็นตัวตัดรอนโอกาสทำลายโอกาส เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์หวนดลัว เป็นความตายมาสู่มนุษย์ เป็นผู้หลอกลวง เป็นผู้กระตุ้นผลักดันให้มนุษย์ทำความชั่ว เป็นผู้ทำให้มนุษย์มีติดบอดทางจิตใจและความหลงยึดติด ส่วนในแง่ที่ต่างกันนั้นคือการนำโรคภัยมาสู่มนุษย์ซึ่งพุทธศาสนาเถรวาทมีมุมมองที่ว่าเรื่องโรคนี้เป็นการเกิดขึ้นเองตามหลักกล่าวคืออันกล่าวถึงกำเนิด 5 ว่า นิยาม 5 (กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎ) 1. อุตุนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ 2. พืชนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุ์กรรมเป็นต้น) 3. จิตตนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต) 4. กรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ) 5. ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย) ส่วนมุมมองของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมองว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยฝีมือของซาตาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) ควรนำหลักธรรมจากเรื่องภาพสะท้อนของมารไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและกิจกรรมอบรมต่างๆ ของพุทธศาสนาเพื่อรู้เท่าทันมาร
- 2) ควรนำหลักธรรมจากเรื่องภาพสะท้อนของซาตานไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและกิจกรรมอบรมต่างๆ ของศาสนาคริสต์เพื่อรู้เท่าทันซาตาน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับมารในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภาพสะท้อนของมารในพุทธศาสนาเถรวาทกับมารในศาสนาอิสลาม

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์. (2014). *พระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม.
- คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพระคัมภีร์. (2002). *พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่*. นครปฐม: สำนักมิสซังคาทอลิก.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2552). *วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บาทหลวงวุฒิเลิศ แห่ล้อม. (2555). *หลักธรรมคำสอนคาทอลิก*. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: สำนักมิสซังคาทอลิกเชียงใหม่.
- ปานทิพย์ ศุภนคร. (2517). *ศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาความชั่วร้ายในปรัชญาฝ่ายคริสต์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาวิชัย กิตติวณโณ (เสาพะเนา). (2555). *การศึกษาเรื่องมารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพุทธเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 26 กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชรี วชิระนิเวศ. (2544). *การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนและทัศนะเรื่องมารตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของศาสนาพุทธ และคัมภีร์ไบเบิลในศาสนาคริสต์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิษณุ อรรถมัญญ. (1991). *คัพพานุกรมพระคัมภีร์ฉบับรวมเล่ม*. กรุงเทพมหานคร: สุริยบรรณ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรยุทธ ศรีวรกุล. (2541). ปัญหาเรื่องความชั่วร้ายกับการมีอยู่ของพระเจ้า. *วารสารแสงธรรมปริทัศน์*. 22(2), 91-104.
- สุทธินันท์ วรากรณ์สวัสดิ์. (2556). *มารหรือปีศาจในศาสนาต่างๆ*. เชียงใหม่: ทัพย์อักษรการพิมพ์.
- อิศราพร พร้อมเพรียงพันธุ์. (2545). *ชาตานิเวรณกรรมตะวันตกและมารในวรรณกรรมไทย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
และทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

The Development of Analytical Thinking Abilities on a Human and
The Environment and Natural Resources of Prathomsuksa 3
Students Using Design Thinking

¹ศศิธร ภู่วาว

Sasithorn Phoowow

²อุบลวรรณ ส่งเสริม

Ubonwan Songserm

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

¹Corresponding Author, Email: sasithorn6733@gmail.com

Received April 19, 2022; Revised June 25, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนเรียนและหลัง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนพระยามนธราธุราชศรีพิจิตร สำนักงานเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ 2) แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน ผลการวิจัยพบว่า

1. ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: มนุษย์; สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ; ความสามารถในการคิดวิเคราะห์; กระบวนการคิดเชิงออกแบบ

Abstract

The purposes of this research were to: 1) compare the analytical thinking abilities of Prathomsuksa 3 students before and after the participation in the learning management using design thinking 2) compare the learning achievement on a human and the environment and natural resources of Prathomsuksa 3 students before and after the participation in the learning management using design thinking. The sample of this research consisted of 40 Prathomsuksa 3/4 students studying in the seconds semester during the academic year 2021 in Prayamonthatrudsripit School, Bangborn District, Bangkok Province. The instruments were: 1) lesson plans 2) an analytical thinking abilities test and 3) learning achievement tests. The data were analyzed for mean ($\bar{x}$) standard deviation (S.D.) and t-test for dependent

The finding was as follow:

1) The analytical thinking abilities on a human and the environment and natural resources of Prathomsuksa 3 students gained after the participation in the learning management using design thinking were higher than before at the level of .05 significance.

2) The learning achievements on on a human and the environment and natural resources of Prathomsuksa 3 students gained after the participation in the learning management using design thinking were higher than before at the level of .05 significance.

Keywords: A human; The environment and natural resources; Analytical thinking abilities; Design thinking

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนาที่สำคัญในการพัฒนาคนเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาอย่างยั่งยืน โดยมุ่งพัฒนาคนไทยให้มีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ควบคู่กับการเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาและแหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) การคิดระดับสูงหรือการคิดขั้นสูง หมายถึง ทักษะการคิดที่มีขั้นตอนหลายขั้น และต้องอาศัยทักษะการสื่อความหมายและทักษะการคิดเป็นแกนหลายๆ ทักษะในแต่ละขั้น ได้แก่ การสรุปความ การให้คำจำกัดความ การวิเคราะห์ การผสมผสานข้อมูล การจัดระบบความคิด การสร้างองค์ความรู้ใหม่ การกำหนดโครงสร้างความรู้ การแก้ไขปรับปรุงโครงสร้างความรู้ใหม่ การค้นหาแบบแผน การหาความเชื่อพื้นฐาน การคาดคะเนหรือการพยากรณ์ การตั้งสมมติฐาน การทดสอบสมมติฐาน การตั้งเกณฑ์ การพิสูจน์ความจริง และการประยุกต์ใช้ความรู้ (กรมวิชาการ, 2542) การคิดระดับสูงที่สำคัญประเภทหนึ่งก็คือการคิดวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการคิดที่ต้องใช้คำตอบ แยกแยะข้อมูลและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่แยกแยะนั้น หรืออีกนัยหนึ่งคือการเรียนรู้ในระดับที่นักเรียนสามารถจับได้ว่าอะไรเป็นสาเหตุ เหตุผล หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์หนึ่ง (ทิตินา แชมมณี, 2560) เห็นได้จากเกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษา ข้อที่ 2 ที่ได้กำหนดให้นักเรียนจะต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน ตามที่สถานศึกษากำหนด และมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ใช้การคิดเป็นกรอบหนึ่งในการประเมินคุณภาพภายนอกในมาตรฐานที่ 4 ด้านนักเรียน ซึ่งระบุให้นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

อย่างไรก็ตามในสองทศวรรษที่ผ่านมา วงการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศต่างก็ได้ค้นพบว่า การพัฒนาสติปัญญาของนักเรียนยังทำได้ในขอบเขตที่จำกัด และยังไม่ถึงเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการ ในการสอบวิชาต่างๆ นักเรียนมักทำได้ดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะพื้นฐาน แต่เมื่อมาถึงส่วนที่ต้องใช้ความคิดและเหตุผล นักเรียนยังไม่สามารถทำได้ดี สำหรับประเทศไทยนั้น วงการศึกษาไทยได้มีความเคลื่อนไหวในเรื่องของการคิดนี้มาหลายปีแล้ว ซึ่งทำให้เกิดแนวความคิดที่นำมาใช้ในการสอนหลายเรื่อง เช่น แนวความคิดเรื่องการสอนให้ “คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น” แต่แนวคิดเหล่านี้ยังไม่ได้มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และปัญหาคุณภาพด้านการคิดขั้นสูงก็ยังมีอยู่เรื่อยมา ดังนั้นเมื่อมีนโยบายการปฏิรูปการศึกษาขึ้น การมุ่งเน้นการปฏิรูปการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพด้านกระบวนการคิดจึงนับเป็นกระบวนการสำคัญที่จำเป็นต้องเร่งปรับปรุงและพัฒนากันอย่างจริงจัง (ทิตินา แชมมณีและคณะ, 2554)

จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา รอบ 4 ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนพระยามนธาตุราชศรีพิจิตร โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พบว่า มาตรฐานด้านผลผลิต มาตรฐานที่ 4 นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มีระดับคุณภาพอยู่ในระดับดี (รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา สมศ., 2562) ซึ่งโรงเรียน

ได้ตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนาให้อยู่ในระดับที่ดียิ่งขึ้น วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นรายวิชาที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้ โดยเฉพาะในสาระภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและเกี่ยวข้องกับนักเรียนมากที่สุด เพราะภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของโลกทางกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหา วิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการตั้งถิ่นฐาน และการย้ายถิ่นของประชากรในชุมชน และอธิบายอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ก่อให้เกิดวิถีชีวิตและการสร้างสรรค์วัฒนธรรมในชุมชน นำเสนอผลจากการรักษาและการทำลายสภาพแวดล้อม รวมทั้งการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน (สิริวรรณ ศรีพหล, 2552)

จากสภาพปัญหาที่กล่าวข้างต้น การจัดการศึกษาจึงควรมุ่งพัฒนากระบวนการทางสมองระดับสูง ซึ่งได้แก่ทักษะการแก้ปัญหา ความสามารถในการวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิจารณ์และการนำไปใช้ เพราะกระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้นักเรียนสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและสามารถต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะช่วยส่งเสริมให้กระบวนการคิดของนักเรียนให้เกิด “ความคิดระดับสูง” ได้นั้นต้องสอนให้นักเรียนได้มองเห็นปัญหา รู้จักซักถาม คิดวิเคราะห์ พิจารณาคิดหาเหตุผลและแสวงหาความรู้ เพื่อเชื่อมโยงความคิดไปสู่แนวทางการคิดไปสู่แนวทางที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง (วรรณทิพา รอดแรงคำ, 2540)

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ เป็นกระบวนการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาให้ถูกต้อง คิดแบบไม่มีกรอบ และเรียนรู้ผ่านการทดลองลงมือทำ มิติทางการคิด ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างผลงานการออกแบบ และมิติทางการปฏิบัติด้วยวิธีสอนแบบแก้ปัญหา โดยเริ่มตั้งแต่มีการกำหนดปัญหา วางแผนแก้ปัญหา ตั้งสมมติฐาน เก็บรวบรวมข้อมูล พิสูจน์ข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล ผู้สอนเป็นผู้เสนอร่วมกันเสนอปัญหาปลายเปิดเพื่อให้เกิดการสร้างสรรคทางความคิดกว้าง ผู้สอนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการใช้กระบวนการคิดแก้ปัญหา ผู้สอนจะต้องให้โอกาสผู้เรียนใช้ความคิดและฝึกการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความชำนาญ โดยการจัดการทำงานกลุ่ม และการเรียนรู้แบบร่วมมือ เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ดี (วัฒนาพร ระเบียบทุกข์, 2542) จากสภาพการณ์และเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนเรียนและหลัง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/1 – 3/9 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนพระยามนธราธิราชศรีพิจิตร จำนวน 417 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนพระยามนธราธิราชศรีพิจิตร จำนวน 40 คน ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลากโดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยทดลอง (Experimental research) ใช้แบบแผน การศึกษาแบบกลุ่มเดียวมีการสอบก่อนและสอบหลัง (One Group Pretest – Posttest Design) (มาเรียม นิลพันธุ์, 2558) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. แผนจัดการเรียนรู้ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ซึ่งประกอบด้วย 5 แผน ใช้เวลาสอน 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง รวม 5 ชั่วโมง มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1.1) ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) และหลักสูตรโรงเรียนพระยามนธราธิราชศรีพิจิตร กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

1.2) วิเคราะห์ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) กำหนดหน่วยการเรียนรู้ และกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้

1.3) ศึกษาวิธีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน โดยใช้เวลาในแผนการจัดการเรียนรู้ละ 2 ชั่วโมง รวม 5 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้แต่ละแผนมีองค์ประกอบดังนี้ มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ การประเมินผลรวบยอด กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ 1) การทำความเข้าใจ (Understand) 2) การพัฒนา (Ideate) 3) การนำไปใช้ (Iterate) สื่อการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้

1.4) นำแผนจัดการเรียนรู้เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแผนจัดการเรียนรู้ จากนั้นนำคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ (IOC: Index of Item Objective Congruence) เป็นรายข้อ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ มีค่าดัชนี ความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.91-0.94

1.5) นำแผนการจัดการเรียนรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยให้ปรับการเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละหัวข้อว่าบรรลุข้อใด และกิจกรรมในแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีความสัมพันธ์กัน ก่อนนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

จากขั้นตอนการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

2. แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ จำนวน 1 ฉบับ ซึ่งเป็นแบบอัตนัย จำนวน 2 ข้อ ขั้นตอนในการดำเนินการสร้าง มีดังนี้

2.1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และเกณฑ์การให้คะแนนเป็นรูบริก (Rubric Scoring) แล้วนำข้อมูลมาพิจารณาแนวทางการสร้างแบบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ซึ่งประกอบไปด้วย ความสามารถด้านการวิเคราะห์ความสำคัญ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และการวิเคราะห์หลักการ

2.2) ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนพระยامنธาตุราชศรีพิจิตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

2.3) สร้างแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงสถานการณ์ เพื่อวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ความสำคัญ ด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และด้านการวิเคราะห์หลักการ จำนวน 4 ข้อ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนตามรูบริก เพื่อคัดเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพ จำนวน 2 ข้อ แต่ละข้อมีคะแนนเต็ม 9 คะแนน ซึ่งแบ่งออกเป็นคะแนนความสามารถในการวิเคราะห์ความสำคัญ 3 คะแนน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ 3 คะแนน และการวิเคราะห์หลักการ 3 คะแนน และแปลผลคะแนนตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ย 2.50 – 3.00 คะแนน หมายถึง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์สูง

คะแนนเฉลี่ย 1.50 – 2.49 คะแนน หมายถึง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 0.00 – 1.49 คะแนน หมายถึง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ต่ำ

2.4) นำแบบทดสอบความสามารถในการคิดวิเคราะห์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ด้านเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้ และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบ จากนั้นนำผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) เป็นรายข้อ ซึ่งจากการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญได้เท่ากับ 0.92

2.5) นำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ไปทดลองใช้ (Tryout) เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระยامنธาตุราชศรีพิจิตร ที่เคยเรียนในรายวิชานี้มาก่อน จำนวน 40 คน

2.6) นำผลการทดลองมาวิเคราะห์รายข้อเพื่อหาคุณภาพของข้อสอบ โดยตรวจสอบหาความยากง่าย (p) ได้ค่าระหว่าง 0.42 – 0.80 ตามเกณฑ์ระหว่าง 0.20 – 0.80 และหาค่าอำนาจจำแนก (r) ได้ค่าระหว่าง 0.21 – 0.39 ตามเกณฑ์ตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป (พวงรัตน์ ทวีรัตน์ 2543: 137) จากนั้นคัดเลือกข้อสอบจำนวน 2 ข้อ โดยเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพผ่านเกณฑ์

2.7 นำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงสถานการณ์ไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรของ Cronbach' Alpha ซึ่งได้เท่ากับ 0.71

2.8 นำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้จริงกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/4 โรงเรียนพระยามนธราธุราชศรีพิจิตร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 1 ฉบับ เป็นปรนัย 4 ตัวเลือก มีจำนวน 15 ข้อโดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบทดสอบดังนี้

3.1) ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนพระยามนธราธุราชศรีพิจิตร

3.2) ศึกษาทฤษฎี หลักการ และวิธีการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากเอกสารหลักสูตรและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบทดสอบได้ตรง และครอบคลุมเนื้อหา โดยการสร้างตารางวิเคราะห์ข้อสอบ

3.3) วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ เนื้อหาสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ วิเคราะห์ข้อสอบปรนัยได้แก่ การจำ การเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์

3.4) สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 15 ข้อ ให้ครอบคลุมเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัดตามตารางวิเคราะห์ข้อสอบ

3.5) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) จากการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ ได้ค่า 1.00 ซึ่งแสดงว่าข้อคำถามนั้นมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ และสามารถนำไปใช้ได้ โดยผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำแนะนำว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อคำถามยังใช้คำไม่กระชับ ตัวเลือกต้องไม่ต่างกันมาก ควรเรียงเนื้อหา การจัดกลุ่มให้อยู่กลุ่มเดียวกัน ไม่กระโดดไปมา และออกข้อสอบตามจุดประสงค์

3.6) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบหาคุณภาพของแบบทดสอบกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระยามนธราธุราชศรีพิจิตร ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 1 ห้อง ที่ไม่ใช่ห้องเรียนกลุ่มตัวอย่าง ที่ผ่านการเรียนวิชาสังคมศึกษา เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ มาแล้ว

3.7) นำแบบทดสอบที่ทำมาตรวจคำตอบให้คะแนนที่ตอบถูกต้อง 1 คะแนน และคำตอบผิด 0 คะแนน แล้วนำมาหาค่าคุณภาพของแบบทดสอบด้วยการหาความยากง่าย (p) ได้ค่าระหว่าง 0.22-0.79 โดยใช้เกณฑ์ความยากง่าย 0.20-0.80 และเพื่อหาค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบ ได้ค่าระหว่าง 0.25-0.93 โดยใช้เกณฑ์อำนาจจำแนก 0.20 ขึ้นไป (มาเรียม นิลพันธุ์,

2558: 190-192) ทั้งนี้ผู้รายงานได้คัดเลือกข้อสอบให้คงเหลือทั้งสิ้น 15 ข้อ ได้แก่ ข้อที่ 1, 2, 3, 8, 10, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 24, และ 26 ตามพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยที่กำหนดไว้

3.8) ตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบทดสอบคือ ผลการวัดที่สม่ำเสมอและคงที่โดยใช้แบบทดสอบปรนัยที่ผ่านเกณฑ์ 15 ข้อ นำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยวิธีการของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน จากสูตร KR-20 (Kuder Richardson 20) ใช้เกณฑ์ความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ มีค่า 0.71 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์

3.9) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาโดยทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ จำนวน 40 คน ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

กลุ่มทดลอง	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)	T	p
ทดสอบก่อนเรียน	40	18	21.91	3.17	23.75	0.00
ทดสอบหลังเรียน	40	18	35.98	3.79		

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{x}$ = 35.98, S.D. = 3.79) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 21.91, S.D. = 3.17) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1

ตารางที่ 2 คะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่เรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำแนกรายด้าน

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์	คะแนนเต็ม	ก่อนเรียน				หลังเรียน			
		$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับที่	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
การวิเคราะห์ความสำคัญ	3	1.46	0.26	ต่ำ	2	2.37	0.33	ปานกลาง	3

การวิเคราะห์ ความสัมพันธ์	3	1.52	0.30	ปาน กลาง	1	2.40	0.30	ปาน กลาง	2
การวิเคราะห์ หลักการ	3	1.41	0.24	ต่ำ	3	2.42	0.30	ปาน กลาง	1
เฉลี่ยรวมแต่ละ ด้าน	3	1.46	0.21	ต่ำ	-	2.40	0.25	ปาน กลาง	-

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังจากเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.40$, S.D. = 0.25) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยการเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการวิเคราะห์หลักการ ($\bar{x} = 2.42$, S.D. = 0.30) ด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ($\bar{x} = 2.40$, S.D. = 0.30) และด้านการวิเคราะห์ความสำคัญ ($\bar{x} = 2.37$, S.D. = 0.33) ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ของนักเรียนชั้น ป.3/4 จำนวน 40 คน ปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

กลุ่มทดลอง	จำนวน นักเรียน	คะแนน เต็ม	คะแนน เฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	t	p
ทดสอบก่อนเรียน	40	15	13.95	3.68	21.21	0.00
ทดสอบหลังเรียน	40	15	25.13	1.95		

จากตารางที่ 3 พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 40 คน ที่เรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{x} = 25.13$, S.D. = 1.95) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน ($\bar{x} = 13.95$, S.D. = 3.68) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2

การอภิปรายผล

1. ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ทั้งนี้ เป็นเพราะการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ มุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถนำความรู้หรือประสบการณ์เดิมมาสัมพันธ์กับความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการแสวงหาข้อมูล ลงมือปฏิบัติ และจัดกระทำข้อมูลเป็นความรู้ใหม่ นักเรียนต้องผ่านกระบวนการคิดในหลายรูปแบบ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ประกอบไปด้วยขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การทำความเข้าใจ (Understand) เป็นการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน และค้นพบปัญหา การแก้ปัญหาจากแหล่งข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกันทำงานกลุ่ม การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้มีความคิดต่าง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครูกำหนดหัวข้อหรือประเด็นปัญหาเพื่อกระตุ้นให้นักเรียน สังเกต สงสัย และทำความเข้าใจต่อปัญหา ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนพยายามแก้ไขประเด็นปัญหา ทำความเข้าใจสังเคราะห์ และแบ่งปันความรู้สึก ค่านิยม และประสบการณ์ ครูให้นักเรียนค้นหาข้อมูล เป็นผู้อำนวยการความสะดวก และจุดประกายความอยากรู้ของนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ของนักเรียน ครูให้นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการค้นหามาทำความเข้าใจปัญหา วิเคราะห์เพื่อสรุปประเด็นสำคัญ และเป้าหมายของการออกแบบแนวคิดในการแก้ปัญหา ครูให้นักเรียนทำการวิเคราะห์ สังเกต และอธิบายสิ่งสำคัญร่วมกันเป็นทีม เปรียบเทียบผลการสังเกตให้เกิดมุมมอง หรือทางเลือกใหม่ๆ โดยตั้งคำถามเพื่อผลักดันให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ และครูให้นักเรียนนำประเด็นข้อมูล และสิ่งที่น่าสนใจมาทำความเข้าใจ จัดลำดับความสำคัญเลือกจากมุมมองที่จะสามารถนำไปสร้างแนวคิดในการพัฒนานวัตกรรม

ขั้นที่ 2 การพัฒนา (Ideate) เป็นการค้นหาวิธีการ ค้นหาคำตอบหลากหลายและเลือกคำตอบที่ดีที่สุดก่อนที่จะทำงานในขั้นต่อไป ด้วยการจัดกลุ่ม คัดกรอง และวิเคราะห์ข้อมูล มีการตีความข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ ด้วยการระดมกำลังสมอง ครูให้นักเรียนในกลุ่มระดมความคิดร่วมกัน โดยเน้นการหาแนวทางในการแก้ปัญหาให้ได้มากที่สุด และครูจัดเตรียมเครื่องมือ และช่วยกระตุ้นให้ทีมสามารถหาคำตอบในมุมมองที่แตกต่าง เพิ่มความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหา ส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างความคิดที่มีประสิทธิภาพ ขั้นที่ 3 การนำไปใช้ (Iterate) เป็นการดำเนินการสร้างผลงานจริง จากการเลือกผลงานที่เหมาะสมที่สุด และแก้ไขจนแก้ปัญหาที่กำหนดไว้ได้ นำเสนอสู่สาธารณะ จุดประกายให้นักเรียนเกิดบทสนทนาที่หลากหลาย ช่วยให้สามารถทดสอบแนวความคิด การสร้างต้นแบบสามารถใช้ตรวจสอบการแก้ปัญหา ระดมความคิดและสร้างความชัดเจนในการสื่อสาร ครูมอบหมายงานให้นักเรียนถ่ายทอดแนวคิดที่ได้จากขั้นสร้างความคิด เพื่อสร้างความคิดที่ได้ให้เป็นรูปเป็นร่างเป็นแนวความคิดต้นแบบ ครูกระตุ้นให้นักเรียนทบทวนแนวความคิดต้นแบบ ว่าควรเพิ่มเติม ปรับปรุง พัฒนาอย่างไร สามารถรวบรวมความคิดเห็นกลับมาเพื่อพัฒนาต่อ ครูให้นักเรียนนำเสนอแนวความคิดต้นแบบที่ได้จากการพัฒนา ทบทวนปรับปรุง ครูให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นของแนวความคิดต้นแบบของนักเรียนแต่ละกลุ่ม ร่วมอธิบายหาข้อสรุป ครูประเมินผลความเป็นไปได้ของแนวคิดการสร้างสรรค์

ของนักเรียน จากการอธิบายถึงเหตุผลของแนวคิดต้นแบบ และวิธีการใช้ และครูสรุปบทเรียนและ กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบนั้นสนับสนุนให้นักเรียนได้เกิดกระบวนการคิดในทุกขั้นตอน แต่ขั้นที่มีความสำคัญอันนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คือ ขั้นที่ 1 การทำความเข้าใจ (Understand) เนื่องจากเป็นขั้นที่ครูให้นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการค้นหาทำความเข้าใจปัญหา วิเคราะห์เพื่อสรุปประเด็นสำคัญ และเป้าหมายของการออกแบบแนวคิดในการแก้ปัญหา และครูให้นักเรียนทำการวิเคราะห์ สังเกต และอธิบายสิ่งสำคัญร่วมกันเป็นทีม เปรียบเทียบผลการสังเกตให้เกิดมุมมอง หรือทางเลือกใหม่ๆ โดยตั้งคำถามเพื่อผลักดันให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์โดยเฉพาะการวิเคราะห์ความสำคัญและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เพื่อเลือกใช้ข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปาณิสรา หาดขุนทด, 2563) ทำดัชนีนิพนธ์เรื่องการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบทีมวิเคราะห์ ที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการทำงานเป็นทีมสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า บทเรียนบนเว็บตามรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบทีมวิเคราะห์เป็นตามเกณฑ์ของเมกยูแกนส์ มีค่าเท่ากับ 1.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พรทิพย์ ตรีสกุลวงศ์, 2561) ทำดัชนีนิพนธ์เรื่องการพัฒนาแบบการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาคตะวันออก โดยบูรณาการในกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วยตัวแปรแฝง 6 ตัวแปร ได้แก่ เจตคติต่อการเรียน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ บุคลิกภาพของผู้เรียน พฤติกรรมการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของครู บรรยากาศชั้นเรียน และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี

นอกจากนี้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาความสามารถในการคิดวิเคราะห์รายด้าน พบว่าด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการวิเคราะห์หลักการ ทั้งนี้อาจเนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ที่นักเรียนต้องค้นคว้าหาความรู้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ขั้นตอนดังกล่าวต้องผ่านกระบวนการคิดและการทำงานที่หลากหลายจนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจในแบบของตนเอง จึงทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในหลักการที่ตนสร้างขึ้นเป็นอย่างดี และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหากับสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ (วีรวัดณ์ จันทรตนะ, 2563) ทำดัชนีนิพนธ์เรื่องรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างปัจจัยด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการวิจัยพบว่า โมเดลแบบจำลองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้รับอิทธิพลรวมและอิทธิพลทางตรงจากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กลยุทธ์ด้านความคิดความเข้าใจ และการกำหนดเป้าหมาย และได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผ่านตัวแปรกลยุทธ์ด้านความคิดความเข้าใจ และตัวแปรการกำหนดเป้าหมาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ทั้งนี้เป็นเพราะการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สังเกตสิ่งที่ตนอยากเรียนรู้ ได้ค้นคว้าแสวงหาข้อมูล ได้ลงมือปฏิบัติจริงจนค้นพบความรู้ และมีกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้เชื่อมโยงความรู้จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในด้านการคิด และฝึกให้นักเรียนมีทักษะทางสังคมที่ดีขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ได้แก่

ขั้นที่ 1 การทำความเข้าใจ (Understand) เป็นการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน และค้นพบปัญหา การแก้ปัญหาจากแหล่งข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกันทำงานกลุ่ม การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้มีความคิดต่าง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครูกำหนดหัวข้อหรือประเด็นปัญหาเพื่อกระตุ้นให้นักเรียน สังเกต สงสัย และทำความเข้าใจต่อปัญหา ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนพยายามแก้ไขประเด็นปัญหา ทำความเข้าใจสังเคราะห์ และแบ่งปันความรู้สึกร่วมกัน คำนึง และประสบการณ์ ครูให้นักเรียนค้นหาข้อมูล เป็นผู้อำนวยความสะดวก และจุดประกายความอยากรู้อยากเห็นของนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ของนักเรียน ครูให้นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการค้นหามาทำความเข้าใจปัญหา วิเคราะห์เพื่อสรุปประเด็นสำคัญ และเป้าหมายของการออกแบบแนวคิดในการแก้ปัญหา ครูให้นักเรียนทำการวิเคราะห์ สังเกต และอธิบายสิ่งสำคัญร่วมกันเป็นทีม เปรียบเทียบผลการสังเกตให้เกิดมุมมอง หรือทางเลือกใหม่ๆ โดยตั้งคำถามเพื่อผลักดันให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ และครูให้นักเรียนนำเสนอประเด็นข้อมูล และสิ่งที่น่าสนใจมาทำความเข้าใจ จัดลำดับความสำคัญเลือกจากมุมมองที่จะสามารถนำไปสร้างแนวคิดในการพัฒนานวัตกรรม

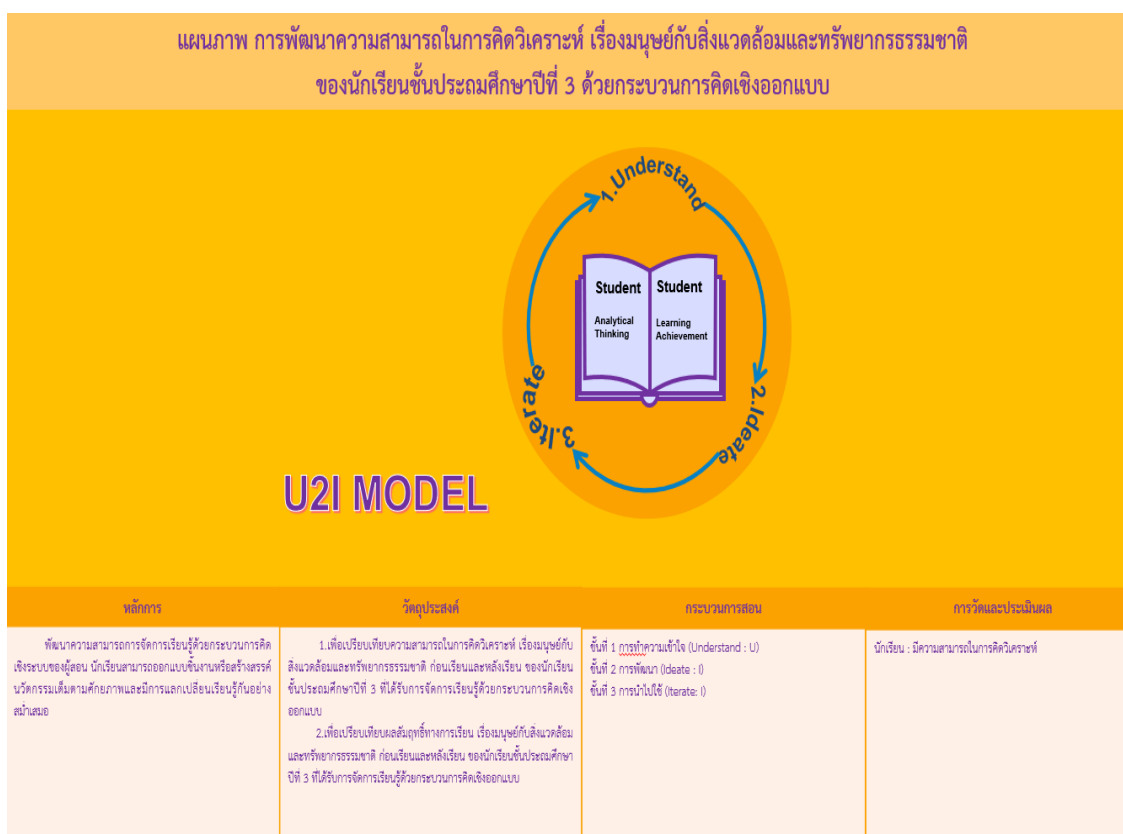
ขั้นที่ 2 การพัฒนา (Ideate) เป็นการค้นหาวิธีการ ค้นหาคำตอบหลากหลายและเลือกคำตอบที่ดีที่สุดก่อนที่จะทำงานในขั้นต่อไป ด้วยการจัดกลุ่ม คัดกรอง และวิเคราะห์ข้อมูล มีการตีความข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ ด้วยการระดมกำลังสมอง ครูให้นักเรียนในกลุ่มระดมความคิดร่วมกัน โดยเน้นการหาแนวทางในการแก้ปัญหาให้ได้มากที่สุด และครูจัดเตรียมเครื่องมือ และช่วยกระตุ้นให้ทีมสามารถหาคำตอบในมุมที่แตกต่าง เพิ่มความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหา ส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างความคิดที่มีประสิทธิภาพ ขั้นที่ 3 การนำไปใช้ (Iterate) เป็นการดำเนินการสร้างผลงานจริง จากการเลือกผลงานที่เหมาะสมที่สุด และแก้ไขจนแก้ปัญหาที่กำหนดไว้ได้ นำเสนอสู่สาธารณะ จุดประกายให้นักเรียนเกิดบทสนทนาที่หลากหลาย ช่วยให้สามารถทดสอบแนวความคิด การสร้างต้นแบบสามารถใช้ตรวจสอบการแก้ปัญหา ระดมความคิดและสร้างความชัดเจนในการสื่อสาร ครูมอบหมายงานให้นักเรียนถ่ายทอดแนวคิดที่ได้จากขั้นสร้างความคิด เพื่อสร้างความคิดที่ได้ให้เป็นรูปเป็นร่างเป็นแนวความคิดต้นแบบ ครูกระตุ้นให้นักเรียนทบทวนแนวความคิดต้นแบบ ว่าควรเพิ่มเติม ปรับปรุง พัฒนาอย่างไร สามารถรวบรวมความคิดเห็นกลับมาเพื่อพัฒนาต่อ ครูให้นักเรียนนำเสนอแนวความคิดต้นแบบที่ได้จากการพัฒนา ทบทวนปรับปรุง ครูให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นของแนวความคิดต้นแบบของนักเรียนแต่ละกลุ่ม ร่วมอธิบายหาข้อสรุป ครูประเมินผลความเป็นไปได้ของแนวคิดการสร้างสรรค์

ของนักเรียน จากการอธิบายถึงเหตุผลของแนวคิดต้นแบบ และวิธีการใช้ และครูสรุปบทเรียนและ กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

กระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น สอดคล้อง กับงานวิจัยของ (สกุลกาญจน์ สุวรรณรักษ์, 2563) ทำคุณูปการแก่เรื่องการพัฒนารูปแบบชุมชน การเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์ เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สำหรับ นักศึกษาวิชาชีพครูที่ส่งเสริมความสามารถการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ 1. ความรู้ ความเข้าใจหลังสูงกว่าก่อนได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. ความสามารถในการออกแบบการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก และ 3. ความสามารถในการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1. จากการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้บางหัวข้อด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดได้ เนื่องจากความรู้ความสามารถในการแสวงหา

ข้อมูลและองค์ความรู้ของนักเรียนแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน ดังนั้น ครูจึงควรแบ่งกลุ่มนักเรียนโดยความสามารถ ให้เด็กแต่ละกลุ่มมีความสามารถในการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกัน

2. จากการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนควรตั้งคำถามประเภทวิเคราะห์ความสำคัญสอดแทรกไว้ในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกคิดและพัฒนาคิดวิเคราะห์ความสำคัญอย่างต่อเนื่องในระหว่างกระบวนการพัฒนา

3. จากการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบนั้นอาจเป็นเรื่องยากสำหรับนักเรียนบางคนที่จะสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง นักเรียนบางคนอาจเกิดความท้อแท้และเบื่อหน่ายต่อการเรียน ดังนั้นครูจึงต้องคอยสังเกต ช่วยเหลือ และคอยเสริมแรงเชิงบวกให้กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้นักเรียนมีกำลังใจและความกระตือรือร้นอยากรู้ อยากเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบร่วมกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ วิธีสอน หรือเทคนิคอื่นๆ เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการคิดขั้นสูงอื่นๆ ในรายวิชาสังคมศึกษา

2. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบร่วมกับรูปแบบการสอน วิธีสอน หรือเทคนิคการสอนอื่นๆ เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์อื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย ด้านทักษะการคิด โครงการศึกษาศักยภาพของเด็กไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ทิตินา แคมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตินา แคมมณี. (2554). *ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ: การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้*. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. 36(2), หน้า 188-204.
- ปาณิสรา หาดขุนทด. (2563). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้บนเว็บแบบทีมวิเคราะห์ที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการทำงานเป็นทีม สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พรทิพย์ ตรีสกุลวงษ์. (2561). *การพัฒนากระบวนการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาคตะวันออก โดยบูรณาการในกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัย วัดผลและสถิติการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มาเรียม นิลพันธุ์. (2558). *วิธีวิจัยทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- โรงเรียนพระยามนธะธรรมาธิบดีศรีโพธิ์. (2562). รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา สมค. (อัตตสำเนา).
- วัฒนาพร กระจ่างทุกข์. (2542). บทบาทและหน้าที่: นักเรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- วรรณทิพา รอดแรงคำ. (2540). *คอนสตรัคติวิซึม (Constructivism)*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วีรวัฒน์ จันทรัตน์. (2563). รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างปัจจัยด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ทางสังคมศาสตร์)*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สกุลกาญจน์ สุวรรณรักษ์. (2563). การพัฒนารูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพออนไลน์เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูที่ส่งเสริมความสามารถการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนประถมศึกษา. *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิริวรรณ ศรีพหล. (2552). *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ.2560-2564*. สำนักนายกรัฐมนตรี.

การประกอบสร้างคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
Constructive Techniques of Khamchanda Literary Works
of the Poets in King Rama VI

¹นวพร คำเมือง

Nawaphorn Khummuang

²วรวรรณ ศรียาภัย

Warawat Sriyabhaya

³บุญยงค์ เกศเทศ

Bunyong Ketthet

⁴วรัญญา ยิ่งยงค์ศักดิ์

Waranya Yingyongsak

มหาวิทยาลัยพะเยา

University of Phayao

¹Corresponding Author, Email: nawaphorn8521@gmail.com

Received May 17, 2022; Revised June 26, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างคำฉันท์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมคำฉันท์ทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และวรรณศิลป์ โดยศึกษาจากวรรณกรรมของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวน 20 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า การประกอบสร้างคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการใช้รูปแบบคำประพันธ์ในการแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครแตกต่างไปจากตำราการแต่งฉันท์ เนื้อหาที่นำมาใช้ในการประพันธ์มีหลากหลายทั้งจากการคิดสร้างสรรค์เรื่องขึ้นใหม่ การถอดความจากวรรณกรรมภาษาต่างประเทศ ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมศาสนา ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดี ได้รับอิทธิพลจากบทละคร ได้รับอิทธิพลจากตำนาน นอกจากนี้วรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีวรรณศิลป์ทั้งดงามทั้งทางด้านสัทลักษณ์ในการเลือกใช้คำที่มีเสียงเหมาะสม ศัพท์สัทลักษณ์ ในการเลือกคำที่สื่อความหมายเหมาะสม อรรถสัทลักษณ์ การใช้ศิลปะใน

การใช้ภาษา การใช้สัญลักษณ์และการใช้สำนวน และสัมพันธ์ถึงการ ในการเชื่อมโยงข้อความให้มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง; คำฉันท์; พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

This article aims to study the constructive techniques of KhamChanda to express the emotional state of the characters in Kham Chanda literary works in the aspect of form, content, and art of literature. It was studied by the literature of 20 poets in the reign of King Rama VI. It was found that the construction of Kham Chan by the poets in the reign of King Rama VI has used the literary form of poetry to express the emotional state of the character which is different from the composition text. The content is used for the composition, and there are a variety of sources, both from the creation of one own idea. The transcriptions of foreign-language literature were influenced by religious literary works, literature, plays, and legends. In addition, Kham Chanda Literary works in the reign of King Rama VI also have beautiful art literature in the aspect of sound which has chosen the appropriate sound, in the aspect of the vocabulary which has chosen the words with appropriately meaning, the aspect of the content which has used the art of language usage, using the symbol and idioms, and the aspect of relation or compound which has connected the text to be a unified relationship.

Keywords: constructive techniques; Kham Chanda; King Rama VI

บทนำ

วรรณกรรมเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่เป็นมรดกของชาติ วรรณกรรมในแต่ละยุคสมัยจะมีลักษณะแตกต่างกันทั้งทางด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหาของวรรณกรรม กลวิธีการประพันธ์ขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคมในยุคสมัยนั้น วรรณกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความเจริญเป็นอย่างมากทั้งวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมร้อยกรอง ทั้งที่เป็นวรรณกรรมที่กวีสร้างสรรค์เอง แปรจากวรรณกรรมภาษาต่างประเทศ และที่ดัดแปลงจากวรรณกรรมอื่นทั้งในรูปแบบของเรื่องสั้น นวนิยาย หรือบทละคร

วรรณกรรมที่โดดเด่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์ ซึ่ง (วราภรณ์ บำรุงกุล, 2537) ได้กล่าวถึงการแต่งฉันท์ประเภทร้อยกรองได้กล่าวไว้ว่าเป็นคำประพันธ์ที่แต่งยากที่สุด เพราะต้องสรรหาคำมาประพันธ์ให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ที่มีการกำหนดตำแหน่งของคำครูและคำลหุ

ปัญญา บริสุทธิ์ได้กล่าวว่า “การแต่งคำประพันธ์ด้วยฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนับได้ว่าเป็นยุคที่เฟื่องฟูที่สุด” (ปัญญา บริสุทธิ์, 2534) ทั้งนี้เนื่องจากมีความหลากหลาย ทั้งทางด้านผู้แต่งที่มีเป็นจำนวนมากทั้งที่อยู่ในชนชั้นกษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุน

นาง และสามัญชน มีวรรณกรรมหลายเรื่องที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักจนถึงปัจจุบัน มีเนื้อหาที่หลากหลายทั้งทางด้านบพสตฺติเฉลิมพระเกียรติ บทละคร นิทานชาดก คติคำสอน อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าวรรณกรรมที่แต่งด้วยฉันทจะมีเป็นจำนวนมากในยุคนั้น แต่การศึกษาวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีลักษณะเฉพาะ เช่น ศึกษาเพียงวรรณกรรมเฉพาะเรื่อง ศึกษาภาพรวมของวรรณกรรมคำฉันท์ การศึกษาเฉพาะวรรณกรรมของกวีท่านใดท่านหนึ่ง

การศึกษาวรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาการประกอบสร้างวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และวรรณศิลป์เพื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของวรรณกรรมคำฉันท์ในสมัยนั้น อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคเฟื่องฟูของวรรณกรรมคำฉันท์

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการประกอบสร้างคำฉันท์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทั้งทางด้านรูปแบบ คำประพันธ์ เนื้อหา และวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวน 20 เรื่อง โดยคัดเลือกจากวรรณกรรมของกวีที่มีระดับชั้นทางสังคมแตกต่างกัน มีลักษณะเป็นเรื่องเล่า โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำฉันท์ทั้งทางด้านรูปแบบ คำประพันธ์ เนื้อหา และวรรณศิลป์
2. กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยทางด้านภาวะอารมณ์ของตัวละครและองค์ประกอบวรรณศิลป์ทั้งในระดับคำและข้อความ
3. คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจากวรรณกรรมเรื่องเล่าที่ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท ของกวีที่มีระดับชั้นทางสังคมแตกต่างกันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยการเจาะจงจำนวน 20 เรื่อง คือ มัทนะพาธา ปริยทรรศิกา มนุษย์สรวยหรือไม่สรวย อลินจิตต์คำฉันท์ มหาชาติคำฉันท์ พระนลคำฉันท์ อิธราชนคำฉันท์ กุฎาหกคำฉันท์ พหลควาวิคำฉันท์ วินิควาณิชคำฉันท์ มารวิชัยคำฉันท์ สามัคคีเภทคำฉันท์ อิลลิสชาดกคำฉันท์ เวทีพะชาดกคำฉันท์ เปสการบุตรคำฉันท์ ศรีสุตาคำฉันท์ ปขาวเพ็ชรคำฉันท์ กัญหาธิชาดกคำฉันท์ สุวชาตีคำฉันท์ และ ทารกนิทานคำฉันท์
4. เก็บรวบรวมข้อมูลด้านคำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครโดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบบันทึกข้อมูลคำประพันธ์แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครตามทฤษฎีวรรณคดี สันสกฤต

5. วิเคราะห์ข้อมูลจากคำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครจากวรรณกรรมทั้ง 20 เรื่องทางด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และวรรณศิลป์
6. สรุปและอภิปรายผล
7. นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

จากการศึกษาการประกอบสร้างคำฉันท์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรม คำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า

1. รูปแบบคำประพันธ์

การศึกษาวเคราะห์คำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมคำฉันท์ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่ากวีใช้คำประพันธ์ร้อยกรองในการแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละคร 2 ประเภท คือ กาพย์และฉันท์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 กาพย์ รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่ใช้ในการแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครมี ดังนี้ กาพย์ยานี ในการแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความทุกข์โศก กาพย์ฉก แสดง ภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก ความขบขัน ความทุกข์โศก ความโกรธ ความมุ่งมั่น ความกลัว ความพิศวง ความสงบ และกาพย์สุรางคนางค์ ในการแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละคร ทางด้านความทุกข์โศก ความโกรธ ความมุ่งมั่น ความกลัว ความพิศวง และความสงบ

1.2 ฉันท์ รูปแบบคำประพันธ์ประเภทฉันท์ที่ใช้ในการแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครมีดังนี้ สัททูลวิกิพิตฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก ความทุกข์โศก ความโกรธ ความกลัว ความพิศวง อารยาฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้าน ความรัก อินทรวงศ์ ฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก ความทุกข์โศก อินทริเชียรฉันท์ ใช้แสดง ภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก ความทุกข์โศก ความโกรธ ความมุ่งมั่น ความกลัว ความ พิศวง ความสงบ สันตติกลฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก ความทุกข์โศก ความโกรธ ความมุ่งมั่น ความกลัว ความพิศวง โศกฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละคร ทางด้านความรัก อิทธิสังฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก ความทุกข์โศก ความโกรธ สาลินีฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความทุกข์โศก ความมุ่งมั่น ความ พิศวง ความสงบ สัทธราฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความทุกข์โศก ความพิศวง ปิยงวาทฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความทุกข์โศก อุปชาติฉันท์ ใช้แสดงภาวะ อารมณ์ของตัวละครทางด้านความทุกข์โศก ความโกรธ มาณวกฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัว ละครทางด้านความทุกข์โศก ความสงบ อุปเนทริเชียรฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละคร ทางด้าน ความโกรธ ความพิศวง กมลฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความโกรธ ความรังเกียจ ฤชงคยาตฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความโกรธ ความมุ่งมั่น ความพิศวง ความสงบ อุปภูริตาฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความมุ่งมั่น ความ พิศวง วิชุนมาลาฉันท์ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความกลัว วินิฉันท์ ใช้แสดงภาวะ อารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก จิตรปทาฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้าน ความกลัว เวสสเทวีฉันท์ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความสงบ อินทริลาตฉันท์ใช้

แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความ ทุกข์โศก มาลีนิฉันท์ ใช้แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครทางด้านความรัก

2. เนื้อหา

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมที่มีที่มาของเนื้อหา 6 ลักษณะ คือ

2.1 ประพันธ์ด้วยตนเอง วรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผู้ประพันธ์ได้จินตนาการและสร้างสรรค์เนื้อเรื่องด้วยตนเอง คือ บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา มนุษย์สรวยหรือไม่สรวย ศรีสุตาคำฉันท์ ปชาวเพ็ชรคำฉันท์ และทหารกนิทานคำฉันท์

2.2 การถอดความ การถอดความเป็นการแปลให้เข้าใจเรื่องได้ง่ายยิ่งขึ้น วรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ใช้วิธีการถอดความจากวรรณกรรมต่างประเทศ คือ บทละครเรื่องปรียทรรศึกษา

2.3 ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมคำฉันท์ของไทยส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลวรรณกรรมชาดก ซึ่งวรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังคงพบวรรณกรรมคำฉันท์ที่มีเนื้อหามาจากวรรณกรรมชาดกจำนวน 9 เรื่อง คือ อลินจิตต์คำฉันท์ แต่งตามเนื้อเรื่องอลินจิตตชาดกในนิบาตชาดกในสมัยที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอลินจิตตกุมารมหาชาติคำฉันท์ มีที่มาจากทศชาติชาดกซึ่งกล่าวถึงชาติปางหนึ่งของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรเพื่อทรงบำเพ็ญทานบารมี กฎาหคำฉันท์ เป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ตามเนื้อเรื่องในชาดกเรื่องที่ 125 กฎาหชาดก เอกนิบาต พหลคาวิคำฉันท์ ประพันธ์ตามเนื้อเรื่องของนิทานพหลคาวิชาดกในปัญญาสชาดก สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นวรรณกรรมที่ได้เค้าโครงเรื่องมาจากสุมังคลวิลาสณี ซึ่งเป็นอรรถกถาหาปรินิพพานสูตรในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค อิลลิสชาดกคำฉันท์ วรรณกรรมเรื่องอิลลิสชาดกคำฉันท์เป็นวรรณกรรมที่ได้เค้าโครงเรื่องมาจากชาดกเรื่องที่ 8 อิลลิสชาดก เอกนิบาต เวทัพพะชาดกคำฉันท์ ประพันธ์ตามเค้าโครงเรื่องจากชาดกเรื่องที่ 48 เวทัพพะชาดก เอกนิบาต ในนิบาตชาดก กัญฐหาริชาดกคำฉันท์ วรรณกรรมเรื่องนี้มีที่มาจาก อรรถกถากัญฐหาริชาดกที่ 7 มารวิชัยคำฉันท์ ประพันธ์ตามเค้าโครงเรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า

2.4 ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดี ประกอบด้วย พระนลคำฉันท์ พระนลคำฉันท์เป็นวรรณคดีนิทานที่มีที่มาจากวรรณคดีสันสกฤตชื่อ “นโลปาขยานม” อิลราชคำฉันท์ เป็นวรรณกรรมคำฉันท์ที่มีที่มาจากนิทานเรื่องอิลราชในหนังสือปอเกิดรามเกียรติ์

2.5 ได้รับอิทธิพลจากบทละคร วรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีเนื้อเรื่องจากการได้รับอิทธิพลจากนิยาย คือ วินิควานิษคำฉันท์ ได้รับอิทธิพลมาจากบทละครพูดเรื่อง “The Merchant of Vencie” ของ William Shakespeare จากต้นฉบับของชาลส์ แลมป์ (Charles Lamb)

2.6 ได้รับอิทธิพลจากตำนานและปกรณัม วรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีเนื้อเรื่องจากการได้รับอิทธิพลจากตำนาน คือ เปสการบุตรีคำฉันท์ สุวชาติคำฉันท์

3. วรรณศิลป์

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่ากวีมีการใช้วรรณศิลป์หรือศิลปะการประพันธ์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครที่น่าสนใจในหลากหลายด้าน ทั้งในระดับเสียง คำ ข้อความ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 สัทลังการ สัทลังการ คือ การเลือกใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ที่เหมาะสมกับการสื่อความหมายในบทประพันธ์ เช่น คำประพันธ์ตอนหนึ่งในเรื่องพหลค่าวิคำฉันท์ตอนที่บรรยายถึงความโศกเศร้าเสียใจของนางพหลที่ต้องจากลาลูกไปเพื่อเดินทางไปให้เสือกิน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

โถมเสียลูกน้อยสร้อยคล้าย	อาดูรแดยัน
ระทวยระทดเทาเทา	
อาลัยลานแลลาเอา	รস্য่อมยังเยาว์
จำจากพิบากวางวาย	

(หลวงธรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรถึก), 2556)

หลวงธรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรถึก) เลือกใช้กาพย์ฉบังในการแต่งบทประพันธ์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ทุกขโศกของตัวละคร การใช้กาพย์ในการแต่งจะไม่มีการบังคับครุและลหุซึ่งหมายถึงไม่มีการบังคับเรื่องเสียงพยัญชนะสั้นยาวและคำที่มีตัวสะกดหรือไม่มีตัวสะกด ดังนั้นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครได้เป็นอย่างดี คือ การเลือกใช้คำที่มีพยัญชนะส่วนใหญ่เป็นพยัญชนะกลุ่ม Sonolant ประกอบไปด้วยเสียงกึ่งสระ ย ว เสียงนาสิก น ม ง และเสียงพยัญชนะเหลว ล ร เป็นจำนวนมาก ดังคำว่า โถม เสีย ลูก น้อย ยัน ระในคำว่าระทวย ระในคำว่าระทด ลัย ลาน แล ลา รস্য่อม ยัง เยาว์ วาง วาย จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากาพย์ฉบัง 2 บทจะต้องมีจำนวน 32 พยางค์ แต่กวีเลือกใช้พยัญชนะในกลุ่ม Sonolant ไปแล้วจำนวน 17 พยางค์ คิดเป็นร้อยละ 53.125

การเลือกใช้พยัญชนะกลุ่ม Sonolant ในคำต่างๆ ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความอ่อนไหว เคลื่อนไหว ไม่มั่นคง ดังเช่นอารมณ์ทุกขโศกของนางพหลที่จำเป็นจะต้องพลัดพรากไปจากลูกรักของตนเองทำให้ต้องร้องไห้คร่ำครวญ พร่ำพรรณนา ซึ่งอารมณ์ความรู้สึกแบบนี้เป็นอารมณ์ที่อ่อนไหวเป็นอย่างมาก

ในขณะที่คำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์โกรธก็จะมีลักษณะการเลือกใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะ สระ ที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นคำประพันธ์ในเรื่องพระนลคำฉันท์ตอนที่พระอินทร์โกรธพระนลเมื่อพระนลปฏิเสธที่จะไปพุดให้นางทมยันตีเลือกเทพมาเป็นคู่ครองในพิธีสุมพร เมื่อพระนลปฏิเสธพระอินทร์จึงรู้สึกไม่พอใจเป็นอย่างมากเพราะพระนลไม่ปฏิบัติตามคำสั่งจึงพุดขึ้นมาว่า

เมื่อนั้นพระมัทวาน	พจมานธนูเฉียว
ดูคู่ประเดี้ยวเดียว	พระก็กลับก็กลายไป
เมื่อกั้พระนลว่า	กิจการะฉันทน
โองการประการใด	ก็ปคิดจะบิดเบือน
ครั้นเราดำรัสวาน	มหิบาลก็แซ่เขื่อน
เกลื่อนกลบลจะลบเลือน	ดูจันมีบังควร

(พระราชวรพงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2562)

พระราชวรรังษีเธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์นิพนธ์นิพนธ์คำประพันธ์นี้ด้วยอินทวิเชียรฉันทซึ่งตำราแต่งฉันทได้ระบุดูอินทวิเชียรฉันทใช้สำหรับการเขียนพรรณนาสิ่งสวยงาม หรือใช้ในความที่มีลักษณะเรียบๆ ใช้พรรณนาความรัก ความโศก ฉันทลักษณะของอินทวิเชียรฉันทค ใน 1 บาท มีคำครุจำนวน 7 คำ คำครุเป็นคำที่ประสมด้วยสระเสียงยาวหรือคำที่มีตัวสะกด หากพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าคำที่ปรากฏในคำประพันธ์นี้จะมีพยัญชนะต้นส่วนใหญ่เป็นคำที่มีพยัญชนะในกลุ่ม Obstruent ซึ่งพยัญชนะกลุ่มนี้คือเสียงระเบิด เสียงกักเสียดแทรก เสียดแทรก

จากคำประพันธ์ข้างต้นปรากฏคำที่ใช้พยัญชนะเสียงระเบิดและเสียงเสียดแทรกเป็นส่วนมาก ซึ่งเสียงพยัญชนะเหล่านี้เป็นพยัญชนะต้นในกลุ่มพยัญชนะ Obstruent คือคำว่า พระ (พ เป็นเสียงระเบิด) ฆะในคำว่าฆะวาน พจในคำว่าพจมาน จะในคำว่าพจมาน ฐ ฉุน ฉียว ดู ดู ประ (ป เป็นเสียงระเบิด) เดียว เดียว พระ (พ เป็นเสียงระเบิด) ก็ กลับ (ก เป็นเสียงระเบิด) ก็ กลาย (ก เป็นเสียงระเบิด) ไป ก็พระ (พ เป็นเสียงระเบิด) กิจ ภาในคำว่าภาละ ฉัน โอง การ ประ (ป เป็นเสียงระเบิด) การ ไต่ ก็ บ่ คิด จะ บิด เปื่อน ครั้น (ค เป็นเสียงระเบิด) ดำในคำว่าดำรัส ฆะในคำว่ามหาบาล หิในคำว่ามหาบาล บาล ก็ แช เชื่อน เกื่อน (ก เป็นเสียงระเบิด) กลบ (ก เป็นเสียงระเบิด) จะ ดุจ บัง ควร

เสียง Obstruent จะมีลักษณะตรงข้ามกับเสียง Sonolant ดังนั้นเสียงระเบิดและเสียงเสียดแทรกของคำต่างๆ ในบทประพันธ์นี้จึงแสดงลักษณะที่แข็ง กร้าว และดุดัน จึงเป็นการเลือกใช้คำเพื่อสื่อภาวะอารมณ์โกรธได้เป็นอย่างดี

3.2 ศัพท์ลังการ ศัพท์ลังการคือ การเลือกใช้ภาษาในระดับคำเพื่อสื่อความหมายของบทประพันธ์ ซึ่งศิลปะการใช้ภาษาแบบศัพท์ลังการนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสรรคำและการเล่นคำเล่นเสียง

ก. การสรรคำ การสรรคำ หมายถึง การเลือกใช้คำมาใช้ในการแต่ง คำประพันธ์เพื่อสื่อสารได้เป็นอย่างดี ซึ่งคำที่กวีเลือกใช้ควรจะต้องเป็นคำที่สื่อความหมายได้อย่างสมบูรณ์ทั้งการสื่อภาพและอารมณ์ คำประพันธ์ในวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สื่อภาวะอารมณ์ของตัวละครที่มีศัพท์ลังการด้านการสรรคำ เช่น คำประพันธ์แสดงภาวะอารมณ์รักของตัวละครในมหาชาติคำฉันท์ที่แสดงภาวะความรักระหว่างพระนางมัทรีกับกัณหาและชาลีที่ได้กลับมาพบกันหลังจากที่ต้องพลัดพรากจากการไประยะหนึ่ง ความว่า

เสียงสั่นประหวั่นพระวรกาย	ธรรสายระส่ำทรง
แล่นสุดพระแรงอรอนงค์	บมิ่งมิ่งมิ่ง

(พระราชวรรังษีเธอกรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา, 2472)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระราชวรรังษีเธอกรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชานิพนธ์คำประพันธ์ตอนนี้อยู่โดยเลือกใช้คำที่มีความหมายที่สื่อความหมายสอดคล้องกันเพื่อแสดงภาวะอารมณ์ในหลายคำ เช่น เสียง คือ รู้สึกเจ็บแปลบ สั่น คือ ไหวถึๆ ประหวั่น คือ พรันใจ ระส่ำ คือ รุนวาย ไม่สงบ ดังนั้นคำประพันธ์ตอนนี้จะสะท้อนอารมณ์ของพระนางมัทรีที่มองเห็นลูกว่า พระนางมัทรีรู้สึกที่ใจของพระองค์รู้สึกเจ็บแปลบอาจจะเนื่องจากการได้พบลูกเป็นครั้งแรกหลังจากที่ห่างกันความรู้สึกตรงนี้ถึงกับทำให้ร่างกายของพระองค์สั่นไหว และรีบวิ่งไปหากัณหาและชาลีทันทีโดยไม่รีรอเลย

ข. การเล่นคำเล่นเสียง การเล่นคำเล่นเสียง หมายถึง การนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมายเพื่อสร้างความไพเราะให้แก่คำประพันธ์นั้นอันจะส่งผลให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้รสของภาวะต่างๆ ได้ดีขึ้น เช่น บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธามีการใช้ศัพท์หลังการด้านการเล่นคำเล่นเสียงในตอนที่น่างมัทนาโดนเวทย์มนต์ของมายาวินเมื่อเดินทางมาพบสุเทษณ์จึงมีลักษณะเหม่อลอย คล้ายคนกำลังนอนหลับและฝันอยู่ ดังคำประพันธ์

สุเทษณ์: ความรักละเหี่ยอุระระทด

เพราะมีอาจจะคลอเคลีย

มัทนา: ความรักระทดอุระระเหี่ย

จะหายเพราะเคลียคลอ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2509)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งใช้ศิลปะในการประพันธ์โดยการสลับตำแหน่งคำใน “ละเหี่ยอุระระทด” เมื่อนางมัทนาตอบจะสลับตำแหน่งของจากตำแหน่ง 1 2 3 ของคำเป็น 3 2 1 คือ “ระทดอุระระเหี่ย” นอกจากนี้ในยังใช้วิธีดังกล่าวในคำว่า “คลอเคลีย” เมื่อนางมัทนาตอบเปลี่ยนเป็น “เคลียคลอ” การทำเช่นนี้ทำให้อ่านเกิดจินตภาพได้นางมัทนาอยู่ในภาวะที่ไม่มีสติที่สมบูรณ์เนื่องจากต้องมนต์ของมายาวินจริง ๆ

3.3 อรรถลักษณ์ อรรถลักษณ์ หมายถึง ศิลปะการใช้ภาษาในระดับข้อความทั้งทางด้านการใช้ภาพพจน์ การใช้สำนวน และการสร้างเอกภาพ ดังนี้

ก. การใช้ภาพพจน์ ภาพพจน์เป็นศิลปะและกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อทำให้อ่านเกิดจินตภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการรับรู้สารได้อย่างลึกซึ้ง เช่น *อุปมา* เป็นภาพพจน์ที่มีลักษณะเปรียบเทียบระหว่างของสองอย่างว่าเหมือนกัน ทั้งนี้ของนั้นอาจจะไม่ใช่ชนิดเดียวกันหรือเรื่องเดียวกัน ในการเปรียบเทียบจะมีคำที่แสดงให้เห็นเป็นคำเชื่อม เช่น คำว่า กล ดั่ง ดูก ประดุจ ประหนึ่ง เล่ห์ เพียง ถนัดดั่ง ละม้าย แม้ เหมือน เปรียบ ราว จากการวิเคราะห์คำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบการใช้อุปมาจำนวนมาก เช่น

เกลอเอ๋ย, จริงเช่นนั้นเทียว ดู!

หล่อ่นชายตาฤทัยวนฤดีปริติเสบย

หล่อ่นงามยามอุระไรสไบเนบมปิด

ยามนางเก็บพิพทมจะหุบก็ตนไสร้

ได้ถูกหัตถ์นรินวลบพ่ายศศรรา

เหมือนได้สวดยหยาดอมฤต;

ปานจันทร์บมิตเมฆ วิไล;

หาเห็นประหลาดไม่, เพราะว่า

เหมือนแสงศศิมากระทบ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553)

จากคำประพันธ์แสดงภาวะอารมณ์รักขณะที่ท้าววัดตสราชกล่าวชมความงามของนางอนันยกภาพการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา โดยใช้คำว่า เหมือน ปาน เป็นคำเชื่อม

ข. สำนวนโวหาร สำนวนโวหารเป็นถ้อยคำที่กวีได้เรียบเรียงขึ้นมาเพื่อสื่อความมายังผู้อ่านวรรณกรรม จากการวิเคราะห์คำประพันธ์ที่แสดงภาวะทางอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบการใช้สำนวนโวหาร เป็นการบรรยายโวหารเป็นการเรียบเรียงถ้อยคำในลักษณะของการชี้แจงหรืออธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การแสดงภาวะอารมณ์รักที่แม่ว้าวและลูกว้าวคือพหลและคำวิมิให้แก่นก ผู้เขียนได้ใช้วิธีเรียบเรียง

ถ้อยคำแบบบรรยายโวหารเพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นพฤติกรรมการแสดงออกที่แม่ลูกมีต่อกันอย่างต่อเนื่อง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

๑ บุตรน้อยควาวิศรีใส	ยลแม่ดีใจ
ต่างวังคะนองลองเชิง	
๑ ดุจดุจทาร์กบันเทิง	เห็นแม่รีนเริง
อารมณ์กริรมย์สมศรี	
๑ เข้าแอบแนบชมชนนี	ซิกสรวลยวนยี่
นิยมในรสกษิรา	

(หลวงธรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรกถึก), 2556)

พรรณนาโวหารเป็นการเรียบเรียงถ้อยคำอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ โดยปกติการเขียนพรรณนาโวหารจะมีข้อความที่ยาวกว่าการบรรยายโวหาร เช่น ในวรรณกรรมเรื่องพระนลคำฉันท์แสดงภาวะอารมณ์รักของนางทมยันตีตอนที่นางทมยันตีได้ยินถึงความงามของพระนลจากหงส์ทำให้รู้สึกใคร่ใคร่หลงใหลหลงจนนอนไม่หลับ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้นพระโหม้	ยวดีกำดัดฤดี
คำนึงพระนลมี	นยะหงส์พิงคะทูล
หมองหมายบ่วายว้าง	สุขนางก็สง่าก็สุญ
อาดูรอตุลย์ภูล	พิศวาสปลาดปลาด
ยามนิทร์บิรินทร์เนา	นิหระเศร่าทูนทวย
ร้อนรนสกลกาย	บมิเหือดก็เดือดกมล
โชนตั้งกึ่งนงเอย	บเสวยกระยาสุคนธ์
กลุ่มกลัดสะบัดตน	อระเชิญล่ำเคี้ยวรำคาญ
พักตร์พริ้มพริ้มเพรา	พิศเศร่าบเบิกบาน
ขุนชั้นกมลมาลย์	มลหมางระคางระคาย

(พระราชวรพงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2562)

คำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์รักของนางทมยันตีด้านบนิวิธีการ เรียบเรียงแสดงให้เห็นถึงลักษณะของนางทมยันตีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้นางทมยันตีที่มีอารมณ์ที่หลงใหลและหลงรักพระนลอย่างมากจนทำให้จิตใจว่าวุ่น กลัดกลุ้มจนส่งผลให้สุขภาพร่างกายไม่ดี

ค. การสร้างเอกภาพ การสร้างเอกภาพคือการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกันจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การศึกษาเรื่องวรรณศิลป์ในคำประพันธ์พบการสร้างเอกภาพ 2 แบบ คือ การซ้ำคำ เป็นการกล่าวซ้ำโดยใช้คำคำเดียวกันหรืออาจจะใช้วิธีการหลากคำที่มีความหมายใกล้เคียงหรือสอดคล้องกันก็ได้ การซ้ำคำซ้ำความทำให้เนื้อความมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความชัดเจนในการสื่อสาร รวมถึงทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจเรื่องได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น

เมื่อนั้นพระโหม้	ยวดีกำดัดฤดี
คำนึงพระนลมี	นยะหงส์พิงคะทูล

หมองหมายป่วยว่าง	สุขนangkี้สว่างก็สูญ
อาตุรอรุณฤฤ	พิศวาสบ่คลาดบ่คลาย
ยามนิทร์บิรินทร์เนา	นิทระเศร้าทุรนทุราย
ร้อนรนสกลกาย	บมิเหือดก็เดือดกมล
โกลนตั้งก้นงเอย	บ่ส่วยกระยาสุคนธ์
กลุ้มกลัดสะบัดตน	อูระเข้ญล้าเค็ญร่าคาญ
พักตร์พิมพะพริ้มเพรา	พิศเศร้าบ่เบิกบ่บาน
ขุนชั้นกมลมาลย์	มลหมางระคางระคาย

(พระราชนิพนธ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2562)

จากคำประพันธ์ข้างต้นเป็นคำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์รักในเรื่องพระนลคำฉันท์ของนางทมยันตีในตอนนี้นางทมยันตีได้ยืมกิตติศัพท์เรื่องความงามของพระนลทำให้นางหลงรักพระนลตั้งแต่นั้นมา ผู้แต่งได้เลือกซ้ำคำในวรรคท้ายของบาทซึ่งเมื่อซ้ำคำแล้วที่ตามมาจะเป็นคำที่มีความหมายไปในทิศทางเดียวกันดังคำว่า กี่สว่างก็สูญ บ่คลาดบ่คลาย บ่เบิกบ่บาน ระคางระคาย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คำประพันธ์ในตอนนี้มีเอกภาพและทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอย่างชัดเจนรวมถึงเข้าใจในถ้อยคำนั้นอย่างลึกซึ้งอีกด้วย

3.4 สัมพันธลังการ สัมพันธลังการเป็นศิลปะในการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยการสร้างความสัมพันธ์ในข้อความโดยการเชื่อมโยงความในข้อความให้มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ก. การอ้างถึง การอ้างถึงเป็นการใช้รูปแบบหนึ่งแทนรูปภาพหนึ่งเพื่อที่จะได้ไม่ต้องกล่าวซ้ำ แต่ทั้งนี้ความหมายจะต้องยังคงเป็นความหมายเช่นเดิมตามรูปภาพหลักที่ต้องการกล่าวถึงนั่นเอง คำประพันธ์ที่แสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมคำฉันท์สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีสัมพันธลังการด้วยวิธีการอ้างถึงในลักษณะ

1) การอ้างถึงแบบนำ การอ้างถึงแบบนำคือ การอ้างถึงโดยรูปภาพที่มีความหมายไม่ชัดเจนปรากฏก่อนรูปภาพที่ชัดเจน ดังนั้นเมื่อกระบวนการสื่อสารดำเนินต่อไปจึงจะพบกับรูปภาพหลักที่มีความหมายชัดเจน เช่น คำประพันธ์จากวรรณกรรมเรื่องพระนลคำฉันท์ ตอนที่นางทมยันตีเศร้าโศกเสียใจหลังจากได้รับทราบจากอำมาตย์ว่าพระนลติดการเล่นสกาจนทำให้เสียทรัพย์เป็นจำนวนมากจนถึงละลายจากการดูแลราชกิจต่างๆ

เมื่อนั้นพระราม	วนิดาสวรรณินี
องค์ที่ม้ายันตี	จิตเจียนจะจากสกันธ์

(พระราชนิพนธ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2562)

จากคำประพันธ์ข้างต้นพบว่าในคำประพันธ์ปรากฏคำที่ต้องการสื่อถึงใครคนหนึ่งโดยใช้คำว่า “พระรามวนิดาสวรรณินี” ซึ่งไม่ได้ปรากฏอย่างชัดเจนว่าพระรามวนิดาสวรรณินีคือใคร แต่เมื่ออ่านต่อไปจึงพบว่าคนที่ผู้เขียนต้องการกล่าวถึง คือ นางทมยันตี

2) การอ้างถึงภายนอก การอ้างถึงภายนอก คือ การอ้างถึงที่รูปภาพหลักไม่ได้ปรากฏอยู่ในข้อความนั้น แต่อยู่ในบริบทการสื่อสาร ดังนั้นการตีความจึงต้องเชื่อมโยงกับความหมายหลักจึงจะเข้าใจได้ เช่น

หวนระลึกพระนางบ่วงทิวา	คะนิงพระน้อมก็ข้องอุรา
------------------------	------------------------

พระภูวไนย

เศร้ร่ากำสรดระทระทวยหทัย

กัซัษครวญ

โธสมรเสมอสมุมาลย์ประมวล

เสงี่ยมศักดิ์

ผัวก็ร้างพธูปอยู่พิทักษ์

จะแตกพัง

เจ้าจะหิวจะโหยจะโรยกำลัງ

พิทักษ์นาง

ปรั้งจะปลดกำสรดกระไร

สุคุณสุธรรมประจำสงวน

อุราจะไหม้หทัยจะหัก

จะเป็นไฉนและใครระวัง

(พระราชนิพนธ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2562)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าการกล่าวถึงพระนาง พระน้อง พระภูวไนย ผัว เจ้า นาง ซึ่งหากอ่านข้อความที่แสดงภาวะอารมณ์เพียงเท่านี้จะไม่ทราบว่าเป็นใครเนื่องจากกวีมิได้เอ่ยชื่อผู้ที่กล่าวถึงเลย ดังนั้นผู้อ่านจะรับรู้ได้ว่ากล่าวถึงใครจากการอ่านเนื้อหาก่อนหน้านี้ว่ามีเรื่องราวเป็นอย่างไร ซึ่งคำประพันธ์นี้เป็นคำประพันธ์แสดงภาวะอารมณ์ทุกซอกทุกซอกของพระนลในวรรณกรรมเรื่องพระนลคำฉันท์ตอนที่พระนลระลึกถึงนางทมยันตี ดังนั้น คำว่า พระนาง พระน้อง เจ้า และคำว่า นางในที่นี้จึงหมายถึงนางทมยันตี ส่วนคำว่าพระภูวไนยจึงหมายถึงพระนล

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบข้อสังเกตอันนำมาสู่การอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1.รูปแบบคำประพันธ์ การประพันธ์คำฉันท์แต่เดิมจะเป็นการประพันธ์โดยใช้ลักษณะคำประพันธ์ประเภทกาพย์และฉันท์ โดยมีวรรณกรรมสมัยโบราณจะใช้กาพย์ 3 ชนิด คือ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ ส่วนฉันท์จะใช้ 6 ชนิด คือ อินทริเชียรฉันท์ ไตรภูมฉันท์ วสันตดิถีฉันท์ มาลินีฉันท์ สุตทูลวิกิพิตฉันท์ และสัทธาฉันท์

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่ามีการนำฉันท์มาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครมากกว่าวรรณกรรมโบราณ ซึ่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์ที่นำมาใช้เพิ่มเติมมีจำนวน 16 ชนิด คือ อินทรวงศ์ฉันท์ อธิสังฉันท์ สาลินีฉันท์ ปิยงวาทฉันท์ อุปชาติฉันท์ อุเปนะวิเชียรฉันท์ กมลฉันท์ อารยาฉันท์ ฤชงคพายาฉันท์ มาณวกฉันท์ วาณินีฉันท์ วิชชุมมาลาฉันท์ จิตรปทาฉันท์ อุปภูตฉันท์ เวสสเทวีฉันท์ อินทริลาตะฉันท์ ซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นฉันท์ที่ไม่ปรากฏในตำราฉันท์ของไทยจำนวน 1 ชนิด คือ อารยาฉันท์

กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าฉันท์เป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะปรากฏรูปแบบฉันท์จำนวนมากทั้งที่เป็นฉันท์ที่ปรากฏในตำราฉันท์ของไทยและไม่ปรากฏในตำราฉันท์ของไทย

นอกจากนี้ในตำราการแต่งฉันท์แบบเดิมจะมีการกำหนดชนิดของฉันท์ที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการแต่งเนื้อความแต่ละประเภทไว้ ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่ากวีมีการเลือกใช้ชนิดของฉันท์ให้เหมาะสมกับเนื้อความต่างออกไปจากตำราการแต่งคำประพันธ์แบบเดิม เช่น

1. สัททูลวิกิพิกฉันท (เสื่อผยอง) มีลีลาที่เรียกว่าเสื่อผยอง มีทำนองเครื่องขริม เอาจริงเอาจัง เหมาะกับเนื้อเรื่องที่กล่าวถึงบุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะที่เรียกว่าบทพระนามพจน์ หรือ อาเศียรวาทต่างๆ แต่ในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการใช้สัททูลวิกิพิกฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์รัก ทุกข์ โศก โกรธ ของตัวละครด้วย

2. วสันตติลกฉันท (เม็ดฝน) เป็นฉันทที่มีทำนองลีลาสะสลาย เหมาะสำหรับพรรณนาสิ่งสวยงาม หรือที่เป็นเค้าความพึงเย็นๆ หู เพิ่มเติมเข้ามาเป็นส่วนประกอบ เช่น ใช้พรรณนาชมบ้านเมือง ชมธรรมชาติ และชมความงามของผู้หญิง แต่ในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการใช้วสันตติลกฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์รัก ทุกข์ โศก โกรธ ของตัวละครด้วย

3. อินทรวีเชียรฉันท (สายฟ้าพระอินทร์) เป็นฉันทที่มีทำนองจังหวะสะสลาย กวีจึงเลือกใช้ฉันทชนิดนี้ในการพรรณนาสิ่งสวยงาม หรือใช้ในความความเรียบๆ หรือบางทีก็ใช้พรรณนาความรัก ความโศก แต่ในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่ามีการใช้อินทรวีเชียรฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์โกรธของตัวละครด้วย

4. ไตรภูกฉันท (ประตักแทงโค) มีลีลากระชั้น สะบัดสะบั้ง ใช้สำหรับเค้าความที่แสดงอาการโกรธเคือง ร้อนรน หรือคึกคะนอง น่าสนุกสนาน แต่บางทีอาจใช้มาฉันทนี้ได้เช่นกัน เพราะมีลีลา คึกคะนองเช่นเดียวกัน แต่ในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า นอกเหนือจากนำไตรภูกฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์โกรธของตัวละครแล้วยังมีการนำมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์รักของตัวละครด้วย

5. อิทิสงฉันท (งดงาม) มีลักษณะสะบัดสะบั้ง แต่ไม่กระชั้นอย่างไตรภูกฉันท ใช้สำหรับเค้าความน่าหวาดกลัว เอะอะตึงตัง หรือเกรี้ยวกราด เป็นที่ระทึกตกใจ ซึ่งเนื้อความลักษณะนี้อาจใช้ จิตรปทาฉันทแทนได้ ด้วยลักษณะแบบนี้ทำให้นิยมนำอิทิสงฉันทมาแต่งแสดงภาวะอารมณ์โกรธของตัวละคร แต่จากการศึกษาพบว่าในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่านอกเหนือจากนำอิทิสงฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์โกรธของตัวละครแล้วยังมีการนำมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์รัก ความทุกข์โศกของตัวละครด้วย

6. กมลฉันท (ดอกบัว) ต้นวรรคของกมลฉันทเป็นลหุเรียงกัน 2 คำ จึงมีเสียงเบาซิดกัน 2 พยางค์ จึงเหมาะสำหรับใช้กับเค้าความที่มีลักษณะต้นเต้นเล็กน้อย หรือลักษณะเศร้าโศก จะใช้บรรยายดำเนินเรื่อง หรือบอกความรู้ แต่จากการศึกษาพบว่าในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่านำกมลฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์โกรธของตัวละคร

7. ภูษงคประยาต (นาคเลื้อย) มีลักษณะสะสลาย จึงมักใช้ในเนื้อความที่แสดงความรู้่าเรึง ตัดพ้อ บางทีใช้ในความโศกเศร้า หรือเชิงพรรณนา แต่จากการศึกษาพบว่าในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่านำกมลฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์โกรธของตัวละคร

8. อินทรวงศ์ฉันท (เหล่าอพระอินทร์) มีลักษณะคล้ายอินทรวีเชียรฉันทแตกต่างกันตรงที่วรรคหลังมีคำเพิ่มขึ้นหนึ่งพยางค์ คือ มีคำลหุก่อนคำท้ายวรรคที่สองและสี่ทำให้ท้ายวรรคมีลักษณะ สะบัดสะบั้งขึ้น บรรยายความอัดอั้นตันใจ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในวรรณกรรมในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่านำอินทรวงศ์ฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์รักและอารมณ์ทุกข์โศกของตัวละคร

9. สัทธาฉันท (หญิงที่ทรงความงาม) เป็นฉันทที่แต่งยากอีกชนิดหนึ่ง กวีบางท่านใช้ในการพรรณนาความงามของภูมิประเทศ บางท่านใช้การบรรยายดำเนินเรื่อง บางท่านใช้บรรยายความรู้สึกที่พลุ่งพล่าน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่านำสัทธาฉันทมาแต่งเพื่อแสดงภาวะอารมณ์ทุกข์โศกของตัวละคร

นอกจากจากประเด็นเรื่องการใช้ลักษณะคำประพันธ์มาแต่งวรรณกรรมคำฉันทมากกว่าสมัยโบราณ และมีการเลือกใช้ชนิดของคำประพันธ์ให้เหมาะกับเนื้อความตามตำราการแต่งคำประพันธ์แบบดั้งเดิมแล้ว ยังพบว่ากวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วในการแต่งคำประพันธ์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน และมีโคลงสี่สุภาพแทรกอยู่ภายในเนื้อเรื่อง สอดคล้องกับ (มารศรี ศุภวิไล, 2528) ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์คำประพันธ์ประเภทฉันทสมัยอยุธยาทางด้านที่มา ลักษณะ และพัฒนาการของคำประพันธ์ประเภทฉันทที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยา ซึ่งจากการวิจัยพบว่า คำประพันธ์ประเภทฉันทเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองของอินเดียที่มีมาแต่โบราณประมาณ 4,000 ปีมาแล้วและได้รับการยกย่องจากชาวอินเดียว่าเป็นคำประพันธ์ที่ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่ง ประเทศไทยได้รับอิทธิพลการแต่งฉันทมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยผ่านทาง การติดต่อค้าขาย ซึ่งกวีไทยได้พยายามแต่งฉันทโดยพยายามเพิ่มเติม ดัดแปลง เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะการแต่งร้อยกรองของไทย เช่น การเพิ่มสัมผัสในฉันทลักษณะของฉันท ทำให้ฉันทมีเสียงคล้องจองตามแบบคำประพันธ์ไทย ทำให้มีจังหวะและมีความไพเราะ การดัดแปลงให้เป็นฉันทแบบไทยปรากฏหลักฐานครั้งแรกในเรื่องมหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน จากนั้นก็มีการแต่งคำประพันธ์โดยใช้ฉันทเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เห็นลักษณะของคำประพันธ์ประเภทฉันทที่แตกต่างกับคำประพันธ์ประเภทอื่น เช่น การกำหนดคำครุ คำลหุ ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของฉันทกับเนื้อหา

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นสามารถอธิบายการใช้รูปแบบคำประพันธ์ในการแต่งวรรณกรรมได้ว่ากวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พัฒนาและปรับปรุงการแต่งคำฉันทจากเดิม ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมต่างประเทศที่มีการแต่งบทละครเป็นร้อยแก้ว ดังนั้นการถอดคำประพันธ์จึงพยายามที่จะใช้รูปแบบคำประพันธ์แบบเดิมเพื่อให้เห็นถึงลักษณะของบทละครต่างประเทศ กวีมีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันทซึ่งได้ชื่อว่าแต่งยากมากขึ้น มีความสามารถในการคัดสรรคำมาใช้ให้ตรงตามฉันทลักษณะของฉันทแต่ละชนิด จึงทำให้สามารถเลือกใช้ฉันทมาใช้ในการแต่งได้อย่างหลากหลายกว่าเดิม ซึ่งประเด็นนี้ทำสะท้อนให้เห็นถึงวรรณกรรมคำฉันทในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรมประเภทฉันทจริงๆ

2. เนื้อหา เนื้อหาของวรรณกรรมมีหลายประเภท เช่น ศาสนาและคำสอน เรื่องเล่า บทพรรณนา บทเพลง บทสวดอวยพร บทที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประวัติ พงศาวดาร และจดหมายเหตุ แบบเรียน กฎหมาย กฎมณเฑียรบาล ตำรา เนื่องจากวรรณกรรมที่แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ประเภทฉันทในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเป็นจำนวนมากจึงทำให้วรรณกรรมในยุคนี้มีเนื้อหาที่หลากหลายทั้งที่เป็นนิทาน ชาดก บทพรรณนา บทสวด คำสอน

สอดคล้องกับการแบ่งประเภทเนื้อหาของวรรณกรรมมีเกณฑ์การแบ่งหลายประเภท (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2543) แบ่งประเภทของวรรณคดีโดยใช้วัตถุประสงค์ในการใช้เป็นเกณฑ์ ทำให้สามารถแบ่งวรรณคดีได้ 10 ประเภท 1. เพลงยาว ใช้เป็นบทฝากรัก หรือบทแสดงความในใจของผู้แต่ง 2. เล่าเรื่อง, เล่านิทาน เช่น บทเสภา นิทานคำกลอน บทสวดเฉลิมพระเกียรติ 3. แสดงความรักความอาลัย หรือคร่ำครวญในยามจากคนรักไปไกล 4. บทใช้ในการแสดงและการละเล่น เช่น บทละครรำ บทพากย์โขน บทพากย์หนังใหญ่ บทละครร้อง 5. บทร้อง เช่น บทมโหรี เพลงต่างๆ 6. บทสวด บทไหว้ (ประณามบท) 7. บทสอน เช่น สุภาษิตสอนหญิง โคลงราชสวัสดิ์ 8. บทแสดงความคิดและทัศนะต่างๆ 9. บทวิชาการ ตำราการแต่งร้อยกรอง แบบเรียน 10. บทที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ขณะเดียวกันก็พบว่าวรรณกรรมคำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีที่มาที่หลากหลายด้วย มีทั้งที่เกิดจากกวีจินตนาการและสร้างสรรค์ขึ้นมา หรือได้รับอิทธิพลจากสิ่งอื่น เช่น ตำนาน ปรณัม บทละคร วรรณคดี หรือการถอดความจากวรรณกรรมภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถด้านการแต่งคำประพันธ์ของกวีคนไทยที่มีวิธีที่หลากหลายในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นโอกาสที่ทำให้วงการวรรณกรรมได้มีวรรณกรรมรูปแบบใหม่เกิดขึ้น อีกประเด็นหนึ่งเรื่องการมีวรรณกรรมคำฉันท์จำนวนมาก มีเนื้อหาที่หลากหลายอาจสืบเนื่องมาจากพัฒนาการทางด้านการพิมพ์ที่เจริญก้าวหน้าขึ้น ประชาชนสามารถเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์ได้ง่ายขึ้น ทำให้สามัญชนได้มีโอกาสในการแสดงฝีมือทางการเขียนของตนเองลงในสื่อสิ่งพิมพ์ในสมัยนั้น

3. วรรณศิลป์ วรรณกรรมคำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายตามองค์ประกอบของวรรณศิลป์ทั้งในระดับเสียง ระดับคำ และระดับข้อความ มีความงดงามเหมาะสมทั้งทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคำประพันธ์คำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในแบบเรียนวรรณคดี สอดคล้องกับ (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2555) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของวรรณศิลป์สรุปได้ว่า วรรณศิลป์เป็นคุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมเป็นวรรณคดี เป็นศิลปะของการเรียบเรียงซึ่งประกอบไปด้วยความรู้สึกสะท้อนใจและจินตนาการที่สร้างขึ้นเป็นรูปมีเรื่องราวเป็นรายละเอียดซึ่งองค์ประกอบของวรรณศิลป์มี 6 ประการ คือ 1. อารมณ์สะท้อนใจ 2. ความนึกคิดและจินตนาการ 3. การแสดงออก 4. ท่วงทำนองแต่ง 5. เทคนิคหรือกลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดความนึกคิดหรือความสะท้อนใจ 6. องค์ประกอบ คือ จุดเด่นและส่วนประกอบที่มาเสริมสร้างทำให้วรรณกรรมนั้นมีลักษณะที่ประสานกลมกลืน จากองค์ประกอบของวรรณศิลป์ข้างต้น หากต้องพิจารณาเพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางด้านภาษาวรรณศิลป์จะต้องพิจารณาทั้งในระดับเสียง คำ และข้อความ แต่สิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ คือ ในวรรณกรรมคำฉันท์จะปรากฏคำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤตจำนวนมากทั้งนี้เพื่อให้คำเหล่านั้นสามารถนำมาวางในตำแหน่งครูลหุได้ อีกทั้งอาจมีการเปลี่ยนรูปของคำไปบ้างเพื่อแสดงให้ผู้อ่านเห็นชัดเจนว่าต้องอ่านออกเสียงอย่างไร เช่น ตัดบางส่วนของคำออกไป ใช้เครื่องหมายทศมาสกำกับเพื่อไม่ให้ออกเสียงนั้น นอกจากนี้ยังพบว่าในวรรณกรรมบางเรื่องมีการใช้เครื่องหมายวรรคตอนเป็นจำนวนมาก เช่น จุลภาค ปรศนี อัศเจรีย์ ทั้งนี้วิธีการนี้เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกตัวละครได้ง่ายขึ้นโดยตีความหมายจากอวัจภาษา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการประกอบสร้างคำฉันท์เพื่อแสดงภาวะอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรม คำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถอดเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๑. รูปแบบการประพันธ์ เกี่ยวข้องกับรูปแบบคำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่ใช้ในการแสดง ภาวะอารมณ์ของตัวละคร และรูปแบบคำประพันธ์ประเภทฉันท์ที่ใช้ในการแสดงภาวะอารมณ์ของ ตัวละคร

๒. เนื้อหา เนื้อหาของวรรณกรรมมีรูปแบบของการประพันธ์ด้วยตนเอง การถอดความ การ ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมศาสนา เช่น ศาสนาและคำสอน เรื่องเล่า บทพรรณนา บทเพลง บท สดุดียอ เกียรติ อิทธิพลจากวรรณคดี จากบทที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประวัติ พงศาวดาร และ จดหมายเหตุ แบบเรียน กฎหมาย กฎมณเฑียรบาล ตำรา เนื่องจากวรรณกรรมที่แต่งด้วยรูปแบบคำ ประพันธ์ประเภทฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเป็นจำนวนมากจึงทำให้ วรรณกรรมในยุคนี้มีเนื้อหาที่หลากหลายทั้งที่เป็นนิทาน ชาดก บทพรรณนา บทสดุดี คำสอน อิทธิพลจากบทละคร อิทธิพลจากตำนานและปกรณัม เช่น ตำนาน ปกรณัม บทละคร วรรณคดี

๓. วรรณศิลป์ วรรณกรรมคำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการ เรียบเรียงถ้อยคำในเรื่องสัทลักษณ์ ศัพท์สัทลักษณ์ วรรณศิลป์ทั้งในระดับเสียง ระดับคำ และระดับ ข้อความ อรรถสัทลักษณ์ มีความงดงามเหมาะสมทั้งทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา และสัมพันธ์ลั งการคำเหล่านั้นสามารถนำมาวางในตำแหน่งครูลหุได้ อีกทั้งอาจมีการเปลี่ยนรูปของคำไปบ้างเพื่อ แสดงให้ผู้อ่านเห็นชัดเจนว่าต้องอ่านออกเสียงอย่างไร เช่น ตัดบางส่วนของคำออกไป

บทสรุป

วรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการพิจารณาการใช้รูปแบบคำประพันธ์ในการแต่งวรรณกรรมได้ว่ากวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พัฒนาและปรับปรุงการแต่งคำฉันท์จากเดิม ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมต่างประเทศที่มีการแต่งบทละครเป็นร้อยแก้ว ดังนั้นการถอดคำประพันธ์จึงพยายามที่จะใช้รูปแบบคำประพันธ์แบบเดิมเพื่อให้เห็นถึงลักษณะของบทละครต่างประเทศ กวีมีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์ซึ่งได้ชื่อว่าแต่งยากมากขึ้น มีความสามารถในการคัดสรรคำมาใช้ให้ตรงตามฉันทลักษณ์ของฉันทแต่ละชนิด จึงทำให้สามารถเลือกใช้ฉันทมาใช้ในการแต่งได้อย่างหลากหลายกว่าเดิม ซึ่งประเด็นนี้ทำสะท้อนให้เห็นถึงวรรณกรรมคำฉันท์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรมประเภทฉันท์จริงๆ ส่วนเนื้อหาของวรรณกรรมมีหลายประเภท เช่น ศาสนาและคำสอน เรื่องเล่า บทพรรณนา บทเพลง บทสวดดุษฎีเกียรติ บทที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประวัตี พงศาวดาร และจดหมายเหตุ แบบเรียน กฎหมาย กฎมณเฑียรบาล ตำรา เนื่องจากวรรณกรรมที่แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ประเภทฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเป็นจำนวนมากจึงทำให้วรรณกรรมในยุคนี้มีเนื้อหาที่หลากหลายทั้งที่เป็นนิทาน ชาดก บทพรรณนา บทสวด คำสอน ขณะเดียวกันก็พบว่าวรรณกรรมคำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีที่มาที่หลากหลายด้วย มีทั้งที่เกิดจากกวีจินตนาการและสร้างสรรค์ขึ้นมา หรือได้รับอิทธิพลจากสิ่งอื่น เช่น ตำนาน ปกรณัม บทละคร วรรณคดี หรือการถอดความจากวรรณกรรมภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถด้านการแต่งคำประพันธ์ของกวีคนไทยที่มีวิธีที่หลากหลายในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นโอกาสดีที่ทำให้วงการวรรณกรรมได้มีวรรณกรรมรูปแบบใหม่เกิดขึ้น อีกประเด็นหนึ่งเรื่องการมีวรรณกรรมคำฉันท์จำนวนมาก มีเนื้อหาที่หลากหลายอาจสืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านการพิมพ์ที่เจริญก้าวหน้าขึ้น ประชาชนสามารถเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์ได้ง่ายขึ้น ทำให้สามัญชนได้มีโอกาสในการแสดงฝีมือทางด้านการเขียนของตนเองลงในสื่อสิ่งพิมพ์ในสมัยนั้น

ส่วนวรรณกรรมคำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายตามองค์ประกอบของวรรณศิลป์ทั้งในระดับเสียง ระดับคำ และระดับข้อความ มีความงดงามเหมาะสมทั้งทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคำประพันธ์คำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในรูปแบบเรียนวรรณคดี แต่สิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ คือ ในวรรณกรรมคำฉันท์จะปรากฏคำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤตจำนวนมากทั้งนี้เพื่อให้คำเหล่านั้นสามารถนำมาวางในตำแหน่งครูลหุได้ อีกทั้งอาจมีการเปลี่ยนรูปของคำไปบ้างเพื่อแสดงให้ผู้อ่านเห็นชัดเจนว่าต้องอ่านออกเสียงอย่างไร เช่น ตัดบางส่วนของคำออกไป ใช้เครื่องหมายแทนทศกัณฐ์กับเพื่อไม่ให้ออกเสียงนั้น นอกจากนี้ยังพบว่าในวรรณกรรมบางเรื่องมีการใช้เครื่องหมายวรรคตอนเป็นจำนวนมาก เช่น จุลภาค ประจัญหน้า อักขรีย ทั้งนี้วิธีการนี้เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกตัวละครได้ง่ายขึ้นโดยตีความหมายจากอวัจภาษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการประกอบสร้างวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบสร้างคำฉันท์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมตามแนวประวัติศาสตร์ รวมถึงนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์วรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาวรรณคดีในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การทำวิจัยครั้งต่อไปอาจนำผลการศึกษาการประกอบสร้างวรรณกรรมคำฉันท์ของกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องไปเปรียบเทียบกับ การประกอบสร้างวรรณกรรมคำฉันท์ในยุคสมัยอื่นๆ เพื่อจะได้ทำให้เห็นพัฒนาการทางด้านการแต่งคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างครอบคลุมทุกด้านทั้งทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ มลลิกะมาส. (2543). *วรรณคดีวิจารณ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กุหลาบ มลลิกะมาส. (2555). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปัญญา บริสุทธิ์. (2534). *วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2509). *ศกุนตลา มัทนะพาธา ท้าวแสนปม ประมวลสุภาสิต พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: โพธิ์สามต้น.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2553). *ปรียทรรติกา*. ม.ป.ท.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2553). *มนุษย์สรวยหรือไม่สรวย*. ม.ป.ท.
- มารศรี ศุภวิไล. (2528). *การศึกษาวเคราะห์คำประพันธ์ประเภทฉันท์สมัยอยุธยา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันท์ลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ยูเนียน อุลตราไวโอเลต.
- หลวงธรรมาภิมณฑ์ (เถิก จิตรถึก). (2556). *พหุควาวิคำฉันท์*. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส.
- วรวรรณ ศรียาภย์. (2563). *ย่อหน้าและข้อความในภาษาไทย*. เอกสารการสอนชุดวิชาลักษณะภาษาไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วราภรณ์ บำรุงกุล. (2537). *ร้อยกรอง*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.

ศ.เทศะแพทย์ (นามแฝง). (2501). เทศะแพทย์คำฉันท์ของนายนราภิบาลและพระยาภักขมพยาน.
มปป.

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
Strategic Leadership of School Administrators under Chatuchak
District Office, Bangkok Metropolitan Administration

¹ณัฐ แสงนุสิทธิ์

Nut Sangnosit

²กัลยมน อินทุสุต

Kanyamon Indusuta

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Ramkhamkaeng University

¹Corresponding Author, Email: nut.s@hotmail.co.uk

Received May 30, 2022; Revised June 28, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ในปีการศึกษา 2564 จำนวน 183 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ (percent) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ ผลการวิจัยพบว่า

1) ความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ทั้งในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก

2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ยกเว้นด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ และครูที่มีอายุและประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This article aimed to study the strategic leadership of School Administrators under Chatuchak District Office, Bangkok Metropolitan Administration and the comparative strategic leadership of School Administrators under Chatuchak District Office, Bangkok Metropolitan Administration which were classified by vital status. The sample used in this research included 183 teachers in school under Chatuchak District Office, Bangkok Metropolitan Administration. The instrument was used in this research was a questionnaire about strategic leadership of School Administrators under Chatuchak District Office, Bangkok Metropolitan Administration. The data analysis was performed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA and Scheffé's post hoc comparisons method. The research results were found as follows;

1. The strategic leadership of School Administrators under Chatuchak District Office, Bangkok Metropolitan Administration were rated at high level.
2. The comparative strategic leadership of School Administrators under Chatuchak District Office, Bangkok Metropolitan Administration which classified by educational, age and experience were differently found both in the overview and in all aspects.

Keywords: Leadership; Strategic Leadership; School Administrators

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุขในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างความได้เปรียบของประเทศเพื่อการแข่งขันและยืนหยัดในเวทีโลกภายใต้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นพลวัตประเทศต่างๆ ทั่วโลก จึงให้ความสำคัญและทุ่มเทกับการพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตนให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภูมิภาค และของโลก ควบคู่กับการธำรงรักษา อัตลักษณ์ของประเทศ ในส่วนของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้คนไทยมีทักษะ ความรู้ความสามารถ และสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ผู้บริหารยุคใหม่ต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพที่มีภาวะของความเป็นผู้นำสูง ประกอบด้วยความเป็นผู้นำทางจิตและวิญญาณ มีกลยุทธ์ จึงนำพาองค์กรฝ่าฟันกับวิกฤตและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ (วุฒิสกดิ์ โกษานุกุล, 2552)

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์กร ช่วยให้ผู้บริหารสามารถมองเห็นภาพรวมและขอบเขตได้อย่างกว้างขวางและชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพราะการบริหารเชิงกลยุทธ์จะมีความลึกซึ้งเกี่ยวกับการคิดวิเคราะห์ปัญหาที่มีความสำคัญต่ออนาคตขององค์กร ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ช่วยส่งเสริม และสนับสนุนการกำหนดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในองค์กร

ตามทิศทางที่ชัดเจน และเป็นเครื่องนำทางที่เป็นรูปธรรมสำหรับสมาชิกในองค์กร (M. A. Hitt, R. D. Ireland & R. E. Hoskisson, 2007) เมื่อใดก็ตามที่องค์กรต้องเผชิญกับสภาวะคับขันหรือสภาวะที่อาจกระทบถึงความอยู่รอด ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น เพราะในสภาพเช่นนั้นผู้บริหารจะต้องเพิ่มความระมัดระวัง ความรอบคอบ ความเข้มแข็ง และกล้าตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพต่างๆ ภายในหน่วยงานที่ขาดประสิทธิภาพ เพื่อให้องค์กรรอดพ้นจากภาวะคับขันดังกล่าว (การดี อนันต์นาวิ, 2551)

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อสถานศึกษา จึงต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ และมีความสามารถกระตุ้นให้บุคลากรในองค์กรได้ใช้ศักยภาพที่ดี ทำงานให้เกิดผลสูงสุด สร้างพันธมิตรภายในและภายนอกองค์กร สื่อสารด้วยความรู้สึที่ดีต่อกัน รวมทั้งเป็นผู้มีทักษะทางการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของงานสูงสุด ขณะเดียวกันผู้บริหารสถานศึกษาก็ควรมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นภาวะที่ผู้นำสามารถมองการณ์ไกล กำหนดทิศทางที่สอดคล้องเข้ากับการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมภายนอก กระตุ้นแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิก พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานเพื่อไปสู่ระดับที่สูงขึ้น อีกทั้งทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีศักยภาพมากขึ้น เกิดการตระหนักรู้ในการกิจและวิสัยทัศน์ของกลุ่ม จูงใจให้ผู้ร่วมงานเกิดพลังร่วมในการพัฒนาปรับเปลี่ยนองค์กรให้ดีขึ้น ผลักดันให้การบริหารเชิงกลยุทธ์ประสบความสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมาย (นิรดา เวชญาลักษณ์, 2560)

กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม ในภูมิภาคกลางของประเทศไทย มีสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงหลายแห่งและมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการจัดการศึกษา กรุงเทพมหานครเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ต้องรับผิดชอบ มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการศึกษา นโยบายด้านการศึกษาเป็นตัวขับเคลื่อนขององค์กรอย่างหนึ่งที่ต้องพัฒนาสถานศึกษา หรือโรงเรียน ซึ่งกรุงเทพมหานคร ได้ขับเคลื่อนกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพของผู้บริหาร รวมทั้งปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการกับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษามาโดยตลอด ซึ่งปรากฏข้อมูลจากผลการประเมินและทบทวนตัวชี้วัดระดับเมืองจากการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. 2560 – 2563) พบว่า การจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ยังมีข้อจำกัดและเงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของกรุงเทพมหานคร อาทิ ปัญหาคะแนนการประเมินสมรรถนะนักเรียนมาตรฐานสากล (PISA) ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีระดับต่ำของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปัญหานักเรียนออกกลางคัน ปัญหาความเท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงระบบการศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาผลการทดสอบการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ที่มีภาพรวมอยู่ในระดับต่ำ (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2564 - 2569, 2563)

บทความวิจัยนี้จึงต้องการแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ยังคงต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอีก เพื่อให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพที่ดีขึ้น การดำเนินงานภายในสถานศึกษาประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะที่เป็นผู้นำจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริหารของตนให้เหมาะสมกับการเป็นผู้บริหารยุคปฏิรูปการศึกษา สร้างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ให้เกิดขึ้นในตนเอง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีการวางแผนดำเนินงานเพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาภายในสถานศึกษาจนประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายหรือประสิทธิผลของสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหาร

สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน ปรับปรุง พัฒนา และเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งจะส่งผลให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ พื้นที่วิจัยคือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ประชากรคือ ครูสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2564 จำนวน 346 คน (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ.2564-2569, 2564) กลุ่มตัวอย่างคือ ครูสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2564 กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของโคเฮน (Cohen, Louis. Lawrence, Manion. & Keith Morrison, 2011) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 183 คน และใช้วิธีคัดเลือกแบบแบ่ง ชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 1 ชนิด ได้แก่ แบบสอบถามเพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นการสอบถามข้อมูลทั่วไปของครูผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ระดับการศึกษา อายุ และประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List) และตอนที่ 2 เป็นการตอบแบบสอบถามที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ มี 69 ข้อคำถาม และค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้เท่ากับ 0.979 ใช้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร รวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างในรูปแบบ Google Form ระหว่างวันที่ 20-24 เดือนกันยายน พ.ศ.2564 นำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์ด้วยสถิติ การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percent) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffé's post hoc comparisons method) และใช้วิธีการเขียนพรรณนาสรุป

ผลการการศึกษา

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้าน

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา	ความคิดเห็นของครู		
	$\bar{X}$	SD	ระดับ
1. ด้านความคิดความเข้าใจระดับสูง	4.05	0.62	มาก
2. ด้านความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ มากำหนดกลยุทธ์	4.08	0.61	มาก
3. ด้านการมีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคต	4.06	0.67	มาก
4. ด้านวิธีการคิดเชิงปฏิบัติ	3.91	0.65	มาก
5. ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์	3.86	0.58	มาก
รวม	3.99	0.58	มาก

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่าครูที่มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับ 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ มากำหนดกลยุทธ์ ด้านการมีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคต และด้านความคิดความเข้าใจระดับสูง

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ของผู้บริหารสถานศึกษา	ระดับการศึกษา				t	Sig.
	ปริญญาตรี		สูงกว่า ปริญญาตรี			
	(n = 115)		(n = 68)			
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD		
1. ด้านความคิดความเข้าใจระดับสูง	3.96	0.57	4.21	0.66	-2.660*	0.009
2. ด้านความสามารถในการนำปัจจัย นำเข้าต่าง ๆ มากำหนดกลยุทธ์	3.95	0.56	4.30	0.63	-3.922*	0.000
3. ด้านการมีความคาดหวังและการ สร้างโอกาสสำหรับอนาคต	3.94	0.63	4.28	0.69	-3.445*	0.001
4. ด้านวิธีการคิดเชิงปฏิบัติ	3.82	0.64	4.07	0.65	-2.482*	0.014
5. ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์	3.82	0.58	3.93	0.59	-1.241	0.216
รวม	3.90	0.56	4.16	0.59	-2.949*	0.004

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ โดยภาพรวมและรายด้าน

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ของผู้บริหารสถานศึกษา	อายุ			F	Sig.
	น้อยกว่า 34 ปี	34- 47 ปี	47 ปี ขึ้นไป		
	$\bar{x}$	$\bar{x}$	$\bar{x}$		
1. ด้านความคิดความเข้าใจระดับสูง	3.86	4.14	4.13	4.098*	0.018
2. ด้านความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้า ต่าง ๆ มากำหนดกลยุทธ์	3.90	4.13	4.18	3.723*	0.026
3. ด้านการมีความคาดหวังและการสร้าง โอกาสสำหรับอนาคต	3.84	4.17	4.15	4.454*	0.013
4. ด้านวิธีการคิดเชิงปฏิกิริยา	3.67	4.03	4.01	5.936*	0.003
5. ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์	3.64	3.94	3.98	6.627*	0.002
รวม	3.78	4.08	4.09	5.611*	0.004

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่าผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ยกเว้นด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ และครูที่มีอายุและประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า

1.1) ความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาสามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ทั้งภายนอกและภายใน (SWOT Analysis) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้ว่ามีปัจจัยใดมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา ซึ่งสามารถทำให้ผู้บริหารดำเนินการแปลงกลยุทธ์ของสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติได้จริง ซึ่งมีการคาดการณ์แนวโน้มเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้ครูในสถานศึกษาได้รับรู้ว่าผู้บริหารสถานศึกษามีกระบวนการบริหารงานที่จริงจัง สามารถใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาได้ โดยให้ครูสามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาและใช้ประกอบในการตัดสินใจ เพื่อให้ได้ทางเลือกในการบริหารงานที่ดีที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ (นันทน์ภัส สุทธิการ, 2562) ได้ศึกษา

เรื่องภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (มัทนิตา คงช่วย, 2563) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า

2.1) ผลการเปรียบเทียบครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ยกเว้นด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ได้ผ่านการศึกษาที่มีความรู้เฉพาะด้านเป็นพิเศษ ทำให้เกิดความรู้ที่ลึกซึ้ง และสามารถนำสิ่งที่ได้ศึกษาเพิ่มเติมมาพัฒนาตนเองและพัฒนางานที่ตนเองรับผิดชอบ ได้รับโอกาสในการรับผิดชอบงานและหน้าที่ที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถจนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการพัฒนางานได้อย่างรอบด้าน ทำให้สามารถเข้าใจบทบาทและสมรรถนะการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ (นคร อิบราฮิม, 2563) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (นันท์ตณุชยา ฌักพงค์ชัย, 2564) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอสอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

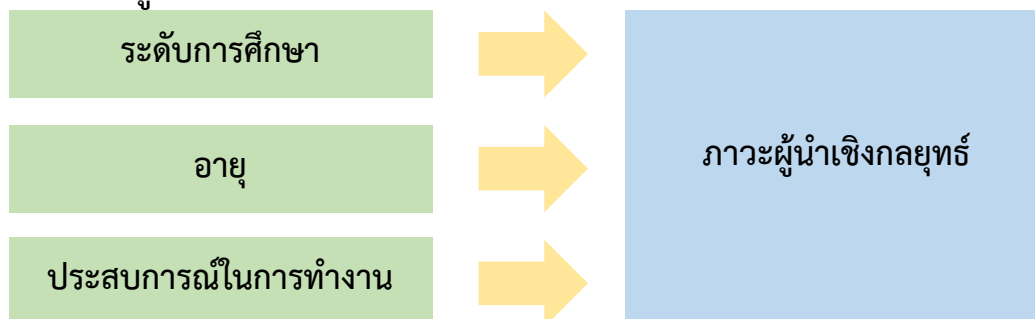
2.2) ผลการเปรียบเทียบครูที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่มีอายุมากกว่า มีมุมมองของการบริหารงานที่แตกต่างกัน ซึ่งจะต้องใช้ทักษะประสบการณ์ชีวิต ซึ่งอาจจะได้รับหน้าที่ในการรับผิดชอบงานฝ่ายต่างๆ มาเป็นระยะเวลานาน และสังคมในสถานศึกษายังคงให้ความสำคัญกับความอาวุโส สอดคล้องกับ (วรวรรช เทียมสุวรรณ, 2562) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21 ด้านการนำองค์กร กล่าวไว้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จในการดำเนินงานคือ ความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภาวะผู้นำของผู้บริหารที่สามารถนำพาองค์กรให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่ปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ร่วม ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวสามารถเรียนรู้ได้ด้วยการเจริญทางวิมุติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (อานวย มีราคา, 2564) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 ศรีสะเกษ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นด้านความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้า

ต่างๆ มากำหนดกลยุทธ์ ด้านวิธีคิดเชิงปฏิบัติ และด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3) ผลการเปรียบเทียบครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยจะยังไม่เห็นความสามารถหรือบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารได้ชัดเจนเท่ากับครูที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก ต้องอาศัยการสั่งสมเวลา การร่วมปฏิบัติงาน การเรียนรู้ร่วมกันต่อตัวผู้บริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ชาผิมนะ แอหลัง, 2561) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 11 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (อานวย มีราคา, 2564) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 ศรีสะเกษ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นด้านความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้าต่างๆ มากำหนดกลยุทธ์ ด้านการมีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคต ด้านวิธีคิดเชิงปฏิบัติ และด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

บทสรุป

ความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ทั้งในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ และครูที่มีอายุและประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ด้านความคิดความเข้าใจระดับสูง ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาลักษณะการปฏิบัติงานของครู และกำหนดเกณฑ์การประเมินผลการประเมินให้สอดคล้องกับบริบทของงาน เพื่อให้เกิดความยุติธรรม

1.2 ด้านความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้าต่างๆ มากำหนดกลยุทธ์ ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาความรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาและใช้ข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของสถานศึกษา

1.3 ด้านการมีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคต ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีแผนรองรับสถานการณ์วิกฤตที่จะเกิดขึ้นกับสถานศึกษา และสามารถคาดการณ์แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ เพื่อวางแผนการบริหารงานให้ตรงกับความต้องการในอนาคต และสามารถวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานเพื่อใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาได้

1.4 ด้านวิธีการคิดเชิงปฏิกิริยา ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาแนวคิดทางการบริหารสถานศึกษาที่แปลกใหม่ทันต่อยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อมุ่งสู่สถานศึกษาที่เป็นเลิศ

1.5 ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ และสามารถบรรลุได้จริง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมร่วมกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและครู

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยขยายพื้นที่ในระดับสังกัดกรุงเทพมหานคร

2.2 ควรศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ หรือปรับเปลี่ยนตัวแปรอื่นๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- ชาผีน๊ะ แอห์ล้ง. (2561). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. *การค้นคว้าอิสระ ค.ม.* สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ณิรดา เวชญาลักษณ์. (2560). *ภาวะผู้นำทางการบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นคร อิบราฮิม. (2563). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี. *สารนิพนธ์ ศษ.ม.* ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยปทุมธานี.
- นันทัญญา ฅนัฒนพิชัย. (2564). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอสอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1. *การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กศ.ม.* พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

- นันทน์ภัส สุทธิการ. (2562). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วิทยานิพนธ์ ค.ม. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*.
- ภารดี อนันต์นาวิ. (2551). *หลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา*. ชลบุรี: สำนักพิมพ์ มนตรี.
- มัทนิตา คงช่วย. (2563). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3. *วิทยานิพนธ์ ค.ม. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*.
- วรวรรษ เทียมสุวรรณ. (2562). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการ บัณฑิต วิทยาลัยสวนดุสิต*. 15(5), 226-228.
- วุทธิศักดิ์ โกชนกุล. (2552). *ภาวะผู้นำทางการศึกษาในสังคมโลกาภิวัตน์*. ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- อำนวย มีราคา. (2564). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 ศรีสะเกษ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์. *สารนิพนธ์ ศษ.ม. หนองบัวลำภู: วิทยาลัยพินิจบัณฑิต*.
- Cohen, Louis. Lawrence, Manion. & Keith Morrison. (2011). *Research Methods in Education*. 7th Routledge U.S.A.
- M.A. Hitt, R.D. Ireland & R.E. Hoskisson. (2007). *Strategic Management: Competitiveness and Globalization*. 7th Edition. Ohio: Thomson/South Western.

ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
Teachers' Opinions about Academic Administration of
Education Administrators, Chatuchak District Office, Bangkok

¹วงเดือน จำปี

Wongduean Champee

²รัตนา กาญจนพันธุ์

Ratana Karnjanapun

³ศิริพงษ์ เสาภายน

Siripong Saophayana

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Ramkhamhaeng University, Thailand

¹Corresponding Author, Email: tex.naruk@gmail.com

Received May 30, 2022; Revised June 29, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร (2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตาม ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากการสุ่มอย่างง่าย (Sample Random Sampling) จากการเปิดตารางของ Cohen, Manion and Morrison แล้วใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 183 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามจำนวน 45 ข้อ ตรวจสอบความเที่ยงตรงได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8 - 1.0 ค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.46 - 0.98 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ได้ค่า 0.985 สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า t (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการทดสอบเป็นรายคู่ตามวิธีของ Scheffé (Scheffé's posthoc comparison)

ผลการวิจัยพบว่า (1) ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน เรียงตามลำดับ ได้แก่ ด้านการพัฒนากระบวนการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา (2) ครูที่มีระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, ผู้บริหารสถานศึกษา, ความคิดเห็นของครู

Abstract

This article has adjective is to Study and compare the opinion of teachers on the academic administration of educational institution administrators in schools under the Chatuchak District Office, Bangkok which is divided by educational level, experience and academic standing. The divided method of education level, experience and academic standing were taken from sample random sampling of Cohen, Manion and Morrison's table then used stratified random sampling method until we got 183 persons. 45 questionnaires were used for this research. The control value was IOC 0.8 - 1.0, power of discrimination between 0.46-0.98 and Alpha coefficient of Cronbach 0.985. The statistic of this research is frequency, percentage average, standard deviations, t (t-test) and One-way ANOVA. The difference was compared by Scheffé Scheffé's posthoc comparison method

The result showed that (1) The overall opinion of teachers on academic administration of This article has adjective at the highest level. When considering each aspect, it was found that they were at the highest level in 4 areas, respectively, i.e., 1) development of internal quality assurance systems and educational standards 2) curriculum development 3) educational evaluation and transfer of learning outcomes 4) learning process development. And the research for quality improvement of education in school was at high level (2) Teachers with different educational levels with different working experiences and with different academic standings have different opinions (overall and each aspect) about the academic administration of educational administrators in schools under the Chatuchak District Office, Bangkok.

Keywords: Academic Administration, School administrator, Teachers' Opinions

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 6 กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รัฐต้องดำเนินการจัดการศึกษาให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งหวังเพื่อพัฒนาคุณภาพคนของประเทศ

กรุงเทพมหานครในฐานะที่เป็นหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลได้รับการกระจายอำนาจส่วนท้องถิ่นให้มีอำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งที่ดูแลการศึกษาในพื้นที่ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานครเพื่อให้ประชาชนวัยเรียนได้เป็นกำลังของชาติต่อไป ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นผู้นำของหน่วยงานเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ ฉะนั้นในการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจะต้องตระหนักว่าทุกกระบวนการทุกกิจกรรมการบริหารจัดการต้องเน้นให้เกิดคุณภาพเป็นที่พึงพอใจและทุกฝ่ายจะพึงพอใจก็ต่อเมื่อการบริหารจัดการเน้นคุณภาพของผู้เรียน

การบริหารวิชาการถือว่าเป็นงานหลักและมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน คุณภาพของสถานศึกษา จะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ (กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. 2540) กล่าวไว้ว่า การบริหารงานวิชาการจะช่วยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนแม้จะมีการสนับสนุนและยอมรับในหลักการแต่ในทางปฏิบัติย่อมมีกระแสคัดค้านสืบเนื่องมาจากความเคยชินกับแนวทางที่ผ่านมา เกิดความไม่มั่นใจในคุณภาพที่เกิดขึ้น ตลอดจนความไม่คล่องตัวของระบบงานที่รองรับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการบริหารวิชาการเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนซึ่งในการดำเนินการพัฒนางานวิชาการต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานวิชาการและนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้และเป็นแนวทางในการพัฒนางานการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร อันเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะ

สมมติฐานของการวิจัย

ครูที่มีระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะ ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ประชากร คือ ครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 7 โรงเรียน จำนวน 346 คน (รายงานการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร, 2563, หน้า 13) กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูที่ปฏิบัติการสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากการเปิดตารางของ Cohen, Manion and Morrison (2011, pp. 147) อ้างถึงใน ณภัทรธรรมา รุ่งสว่าง (2562, หน้า 5) แล้วใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) (วรรณิ แกมเกตุ, 2555, หน้า 295) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 183 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 1 ชนิด ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะ เป็นแบบตรวจสอบเลือกตอบ (Checklist) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 45 ข้อ แบ่งออกเป็น 5 ด้าน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ท (Likert)

โดยนำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของคำถามแต่ละข้อ วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruency: IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.8 - 1.0 และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับครูซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (item total correlation) ซึ่งได้ค่าอยู่ในระหว่าง 0.46 - 0.98 จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามเป็นรายด้านและทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.985 แล้วจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพตามเกณฑ์ นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับการตอบกลับจากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะ โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) 2) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของครูผู้สอนทั้ง 5 ด้านเกี่ยวกับความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานครโดยใช้หา

ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) หรือ SD เป็นรายข้อและรายด้าน โดยกำหนดเกณฑ์การแปลค่าคะแนนเฉลี่ยตามแนวคิดของ Best (1970) 3) เปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับการศึกษาวิเคราะห์ โดยการทดสอบค่าที (t-test) จำแนกตามประสบการณ์การทำงานและวิทยฐานะ วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ตามวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's post hoc comparisons method)

ผลการการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เรื่อง ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน เรียงตามลำดับได้แก่ ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 1

		(n=183)		
การบริหารงานวิชาการ		ความคิดเห็นของครู		
		$\bar{X}$	SD	ระดับ
1	ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	4.55	0.64	มากที่สุด
2	ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้	4.54	0.60	มากที่สุด
		(n=183)		
การบริหารงานวิชาการ		ความคิดเห็นของครู		
		$\bar{X}$	SD	ระดับ
3	ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน	4.54	0.58	มากที่สุด
4	ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	4.41	0.50	มาก
5	ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา	4.63	0.52	มากที่สุด
รวม		4.53	0.51	มากที่สุด

จากตาราง 1 พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ใน

ระดับมากที่สุด 4 ด้าน เรียงตามลำดับ ได้แก่ ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพ ภายในและมาตรฐานการศึกษา ($\bar{x} = 4.63$) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ($\bar{x} = 4.55$) ด้าน การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ($\bar{x} = 4.54$) ด้านการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ ($\bar{x} = 4.54$) และอยู่ในระดับมาก คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในสถานศึกษา ($\bar{x} = 4.41$)

2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์ การทำงานและวิทยฐานะ พบว่า

2.1 ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของ ผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและราย ด้านแตกต่างกัน ดังแสดงในตาราง ที่ 2

(n=183)

การบริหารงานวิชาการ		ระดับการศึกษา				t	Sig.
		ปริญญาตรี (n = 96)		สูงกว่า ปริญญาตรี (n = 87)			
		$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
1	ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	4.41	0.76	4.72	0.41	-3.487*	.001
(n=183)							
การบริหารงานวิชาการ		ระดับการศึกษา				t	Sig.
		ปริญญาตรี (n = 96)		สูงกว่า ปริญญาตรี (n = 87)			
		$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
2	ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้	4.37	0.71	4.73	0.37	-4.435*	.000
3	ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการ เทียบโอนผลการเรียน	4.42	0.67	4.67	0.41	-3.047*	.003
4	ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในสถานศึกษา	4.32	0.52	4.52	0.44	-2.767*	.006
5	ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพ ภายในและมาตรฐานการศึกษา	4.55	0.59	4.72	0.42	-2.274*	.024
รวม		4.41	0.59	4.66	0.37	-3.578*	.000

* p < .05

จากตาราง 2 พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงาน วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ .05

2.2 ครูที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน ดังแสดงในตารางที่ 3

(n=183)

การบริหารงานวิชาการ		ประสบการณ์การทำงาน						F	Sig.
		น้อยกว่า 8 ปี		8 – 15 ปี		15 ปี ขึ้นไป			
		(n=49)		(n=49)		(n=85)			
		$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
1	ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	4.29	0.74	4.70	0.45	4.62	0.63	6.150*	.003
2	ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้	4.25	0.65	4.70	0.39	4.61	0.62	8.544*	.000

(n=183)

การบริหารงานวิชาการ		ประสบการณ์การทำงาน						F	Sig.
		น้อยกว่า 8 ปี		8 – 15 ปี		15 ปี ขึ้นไป			
		(n=49)		(n=49)		(n=85)			
		$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD		
3	ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน	4.30	0.66	4.63	0.50	4.62	0.54	5.776*	.004
4	ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	4.25	0.63	4.49	0.48	4.46	0.39	3.465*	.033
5	ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา	4.39	0.72	4.73	0.41	4.71	0.40	7.340*	.001
รวม		4.30	0.64	4.64	0.39	4.60	0.45	7.446*	.001

* p < .05

จากตาราง 3 พบว่า ครูที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffé's post hoc comparisons method)

2.3 ครูที่มีวิทยฐานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน ดังแสดงในตารางที่ 4

(n=183)

วิทยฐานะ										
การบริหารงานวิชาการ	ไม่มี		ชำนาญการ		ชำนาญการพิเศษและ		F	Sig.		
	วิทยฐานะ				สูงกว่า					
	(n=48)		(n=83)		(n=52)					
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD				
1	ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา		4.29	0.72	4.59	0.66	4.74	0.41	6.874*	.001
(n=183)										
วิทยฐานะ										
การบริหารงานวิชาการ	ไม่มี		ชำนาญการ		ชำนาญการพิเศษและสูง		F	Sig.		
	วิทยฐานะ				กว่า					
	(n=48)		(n=83)		(n=52)					
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD				
2	ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้		4.25	0.65	4.56	0.63	4.77	0.32	10.890*	.000
3	ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน		4.33	0.67	4.54	0.60	4.74	0.33	6.697*	.002
4	ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา		4.25	0.64	4.43	0.40	4.52	0.46	4.013*	.020
5	ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา		4.42	0.71	4.68	0.49	4.75	0.36	6.291*	.002
รวม			4.30	0.64	4.55	0.47	4.70	0.35	8.210*	.000

* p < .05

จากตาราง 4 พบว่า ครูที่มีวิทยฐานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffé's post hoc comparisons method)

การอภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้เรื่อง ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร สามารถนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด และมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้บริหารมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูจัดทำแผนการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระและหน่วยการเรียนรู้ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูจัดการเรียนการสอนโดยเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ และสถานศึกษามีการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและรายงานผลการประกันคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับภคินี สดยสินธุ์ (2560) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนต้องดูแลเอาใจใส่ในด้านวิชาการ ส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมของสถานศึกษา เพื่อจัดกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถเต็มศักยภาพ และดำเนินการชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของกัญจลิกัลร์ กันทะเจตน์ (2563) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยเทคนิคระยอง ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยเทคนิคระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านมีประเด็นที่ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1.1 ด้านหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษามีการมุ่งเน้นในการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย ของหลักสูตรสถานศึกษาสอดคล้องกับมาตรฐานระดับชาติ ส่งเสริมให้ครูจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาวางแผนดำเนินการ และประเมินการใช้หลักสูตรสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดประสิทธิภาพในด้านหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของกัญจลิกัลร์ กันทะเจตน์ (2563) ที่กล่าวว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา คือความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมให้ครูจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระวุฒิไกร ตรีภาพ (2560) ศึกษาเรื่อง การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ด้านหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร อยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนแก่ครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกัน และสถานศึกษามุ่งเน้นพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีญา ภูสวส์ดี (2561) ที่

กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายของครูเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนด การดำเนินธุรการด้านการจัดการเรียนการสอน การเตรียมการสอนการจัดสื่อการสอนและเทคโนโลยีการดำเนินการเรียนการสอนการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน การนิเทศการสอน การปรับปรุงการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญชลีการ์ กันทะเจตน์ (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยเทคนิคระยอง พบว่า ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก

1.3 ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษากำหนดระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาส่งเสริมให้ครูจัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา จัดให้มีการซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน และสถานศึกษานำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สอดคล้องกับมูนา จารง (2560) ที่กล่าวว่า การวัดผลการประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน เป็นการกำหนดระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษามีการเน้นให้ครูมีการวัดผลประเมินผล เทียบโอนประสบการณ์ผลการเรียนรู้และอนุมัติผลการเรียนตามสภาพความเป็นจริงของนักเรียนเป็นรายบุคคล จัดให้มีการซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน มีการพัฒนาเครื่องมือในการวัดประเมินผล แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐศุภางค์ แซ่เจียม (2561) ศึกษาเรื่อง การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 พบว่า ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน อยู่ในระดับมาก

1.4 ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายและแนวทางการใช้วิจัยในชั้นเรียนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู โดยสนับสนุนให้ครูนำผลการวิจัยในชั้นเรียนมาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และสถานศึกษาส่งเสริมให้ใช้วิจัยในชั้นเรียนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของอรุณศรี เทวโรทร (2561) ที่กล่าวว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา โดยครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนแก้ไขสถานศึกษากำหนดนโยบายและแนวทางการวิจัยที่ส่งเสริมให้ใช้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การดำเนินการวิจัยเป็นกระบวนการที่ดำเนินการควบคู่ไปพร้อมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพของครูและผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของอนัญญา ทองปิ่น (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความพึงพอใจของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนกลุ่มเมือง 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก พบว่า ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา อยู่ในระดับมาก

1.5 ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษากำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและรายงานผลการประกันคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาระดับสถานศึกษา และจัดให้มีระบบโครงสร้างองค์การให้รองรับการจัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สอดคล้องกับกณิกนันท์ สุตยินดี (2560) ที่กล่าวว่า การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาหมายถึง งานที่สถานศึกษาปฏิบัติอยู่นำมาจัดให้เป็นระบบที่ชัดเจน จัดระบบโครงสร้างองค์การเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา กำหนดเกณฑ์การประเมินเป้าหมายความสำเร็จของสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาและตัวชี้วัดของกระทรวง การวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การดำเนินการพัฒนางานตามแผน ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินคุณภาพภายในเพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยพรรณน พินทุสมิต (2560) ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานด้านการบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานด้านการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ในจังหวัดปทุมธานีมีระดับการบริหารงานวิชาการเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงานและวิทยฐานะ พบว่า

2.1 ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษามีการวางแผน การกระจายอำนาจในการบริหารงานวิชาการที่มีขอบเขตกว้างขวาง สอดคล้องกับพรรณน พินทุสมิต (2560) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาเป็นงานหลักที่มีความสำคัญมีขอบเขตอย่างกว้างขวาง ผู้บริหารจะต้องกระจายอำนาจในการบริหารงานวิชาการอย่างชัดเจน มีการวางแผนอย่างเป็นระบบและเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารและบุคลากรทุกคนมีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยตรง ถือว่าได้เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดทำให้ครูที่มีการศึกษาต่างกันมีทัศนคติในการวางแผนการกระจายอำนาจในการบริหารงานวิชาการไม่เหมือนกัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของฐนิตา กสิคุณ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ครูที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคน

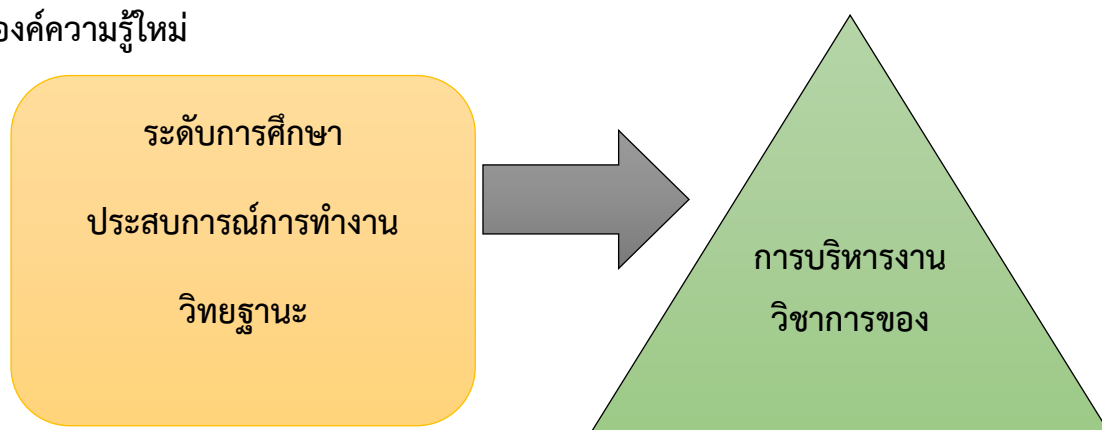

ดูแลเอาใจใส่ในงานด้านวิชาการ ส่งเสริม และพัฒนากิจกรรมของสถานศึกษา สอดคล้องกับภณิกนันท์ สุตยินดี (2560) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกคนต้องดูแลเอาใจใส่ในด้านวิชาการ ส่งเสริม และพัฒนากิจกรรมของสถานศึกษา เพื่อจัดกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ความสามารถเต็มศักยภาพและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขทำให้ครูที่มีระยะเวลา

ในการปฏิบัติงานไม่เท่ากันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความคิด ความเอาใจใส่ จึงทำให้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของกัญชวลีการ์ กันทะเจตน์ (2563) ได้ศึกษา ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยเทคนิคระยอง ผลการวิจัยพบว่า คิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3 ครูที่มีวิทยฐานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการผู้บริหารสถานศึกษาสร้างความรู้ความเข้าใจในขอบข่ายของงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเอกลักษณ์ ชนม์ประกาย (2560) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งโดยผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจในขอบข่ายของงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมสาระการเรียนรู้ ผู้บริหารโรงเรียนและคุณครูทุกคนต้องมีความตระหนัก ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทำให้ครูที่มีความเชี่ยวชาญในการทำงานต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจในขอบข่ายของงานมากน้อยไม่เท่ากัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของอิศรา หาญรักษ์ (2564) ศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหารงานของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา จังหวัดนครพนม พบว่าทักษะการบริหารงานของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีสถานภาพตำแหน่งแตกต่างกัน โดยภาพรวมมีความเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

บทสรุป

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ทั้งในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ใน ระดับมากที่สุด 4 ด้าน เรียงตามลำดับ ได้แก่ ด้านการพัฒนา ระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวัดผลประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้อยู่ และอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และ วิทยฐานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ข้อเสนอแนะ

- 1) ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ดังนั้น สถานศึกษาควรส่งเสริมอบรมให้ ความรู้ครูเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

เอกสารอ้างอิง

- กณิกนันท์ สุตยินดี. (2560). สภาพปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมือง ปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี. *การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระ นคร.
- กัญจน์ชลิกัร กัณหะเจตน์. (2563). ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของ วิทยาลัยเทคนิคระยอง. *สารนิพนธ์ศึกษามหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- กษมา วรวรรณ ณ อยู่ธยา. (2540). *นวัตกรรมด้านกระบวนการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร. สาร พัฒนาหลักสูตร.
- ฐนิตา กสิคุณ. (2560). การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู โรงเรียนสังกัด เทศบาลเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏ ภูเก็ต*, 13(1), 290-291
- พระวุฒิไกร ตรีภพ. (2560). การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดร้อยเอ็ด. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- พรหมมน พินทุสมิต. (2560). การปฏิบัติงานด้านการบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาระดับ ประถมศึกษาในจังหวัดปทุมธานี. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

- มูนา จารง. (2560). การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะครูผู้สอนในศูนย์เครือข่ายตลิ่งชันสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2. *การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ศรัณยา ภูลสวัสดิ์. (2561). การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัราชภัฏบุรีรัมย์
- อรุณศรี เทวโรทร. (2561). ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. *วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อนัญญา ทองปัน. (2560). การศึกษาความพึงพอใจของครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนกลุ่มเมือง 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก. *งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อิศรา หาญรักษ์. (2564). ทักษะการบริหารงานของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดนครพนม. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 9(35), 277-288
- เอกลักษณ์ ชนม์ประกาย. (2560). การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริหารงานวิชาการของครูโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบ้านค่าย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1. *งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research methods in education*. 7th Ed. NewYork: Routledge. Derick Meado (2016). *The Role of the Principal in Schools*. แหล่งสืบค้น : <http://teaching.about.com/od/admin/tp/Role-Of-The-Principal.htm>

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทยและความสามารถของเยาวชนไทย
ยุคใหม่ในการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล

Learning for Thai Language Skill and Competence of New
Generation Youth Development for Being Digital Citizen

¹ธรรณพพร หงษ์ทอง

Thannapaporn Hongthong

²ปาณิสรา เบี้ยมุกดา

Panisara Beamukda

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

¹Corresponding Author, Email: Hupanisara@gmail.com

Received May 14, 2022; Revised June 8, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทย และความสามารถของเยาวชนไทยยุคใหม่ในการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเรียนรู้ และทักษะภาษาไทยของเยาวชนไทยยุคใหม่ในการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า 1) การพัฒนาทักษะการเขียนสร้างสรรค์ 2) การพัฒนาทักษะการพูดเล่าเรื่อง 3) การพัฒนาทักษะการตั้งคำถามเพื่อการสร้างสรรค์ 4) การพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ 5) การพัฒนาทักษะการฟังเพื่อเข้าใจผู้อื่น 6) การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล มีอิทธิพลต่อเยาวชนไทยยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคดิจิทัลโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังสามารถนำวิธีการพัฒนาระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแบบอย่างได้ หากแต่ต้องประยุกต์ให้เข้ากับสภาพการณ์และวิถีชีวิตของคนไทย และยังสามารถเพิ่มเติมจุดเด่นที่เยาวชนในประเทศไทยมีอยู่เป็นพื้นฐานเดิมแล้วให้กลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นขึ้นมาได้ โดยนำระบบการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ของต่างประเทศมาประยุกต์ในบริบทของการศึกษาไทย และบูรณาการศาสตร์ทางด้านพุทธธรรมร่วมด้วย ซึ่งจะได้นวัตกรรมการศึกษาของไทยในรูปแบบใหม่ไปเรื่อยๆ ตามยุคสมัย แต่เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพใน

ขณะนั้นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของไทย จะต้องคำนึงถึงบุคคลทุกเพศทุกวัย และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต จะเห็นได้ว่า นโยบายของรัฐบาลไทยได้วางรากฐานทางการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศในระยะยาวไว้แล้ว ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

คำสำคัญ: การเรียนรู้, พัฒนาทักษะภาษาไทย, เยาวชนยุคใหม่, พลเมือง, ยุคดิจิทัล

Abstract

Title of academic work on Learning for Developing Thai Language Skills and Competencies of Thai Youths in New Normal Age as Digital Citizen was found that a study, learning, and Thai language skills in the contexts of Thai society in the new normal age, especially about 1) development of creative writing skill, 2) development of story-telling skill, 3) development of question designing skill for creation, 4) development of reading skill for learning and leading the data for usage, 5) development of listening skill for understanding others, and 6) development of digital learning skill, because they all have the influence to Thai youths in the recent as the digital age. Moreover, these skills can be led to develop the nation's educational system by the model methods or ways, but if they would be integrated onto the situations and Thai life way and added the strong points to Thai youths based on old culture for creating the unique identification. Types of the educational system from foreign countries to be integrated into the contexts of Thai education. Importantly, the educational administration and Thai Learning would be interested and take care of every sex or age, because of lifelong learning. It was exactly well-known that the policy of the Thai government has set the basis and foundation of the education for developing the nation for the long term when it was the first point to move into the sustainable land.

Keywords: Learning, Development of Thai Language, Citizen, Youths in New Normal Age, Digital Age

บทนำ

การศึกษาและการเรียนรู้เป็นกระบวนการส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยม ซึ่งส่งสมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยค่านิยมของคำว่า “การศึกษา” และ “การเรียนรู้” นั้น มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายไว้มากมาย กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การศึกษา” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย การคัดเลือก การตีความอย่างสร้างสรรค์ และการนำความรู้ใหม่ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และในความหมายของ “การเรียนรู้” สรุปความหมายโดยรวมได้ว่า

“การเรียนรู้” หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการรู้คิด เข้าใจ ความรู้สึกและการกระทำของแต่ละบุคคล หลังจากที่ได้รับรู้จากประสบการณ์เดิมแล้วพัฒนาไปสู่การเกิดพฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ของบุคคลเกิดขึ้นจากส่วนหนึ่งของการศึกษา การเรียนการสอน หรือการฝึกฝน เพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคคลในด้านต่างๆ และสามารถเชื่อมโยงกันทั้งในเรื่องของทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) กับ ศาสตร์ศาสตร์ (Pedagogy) โดยการเรียนรู้นั้นอาจมีการตั้งเป้าหมายและการสร้างแรงจูงใจเป็นตัวช่วยในระหว่างที่บุคคลศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนั้น การศึกษาและการเรียนรู้ สามารถนำไปสู่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติได้ ซึ่งเรียกว่า การพัฒนาทักษะ นั่นเอง เมื่อกล่าวถึงความเป็นมาในเรื่องของการจัดการศึกษาในยุคเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงด้านระบบการศึกษาในระดับนานาชาติ เพื่อเข้าสู่การเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติ หรือที่เรียกว่า การพัฒนาทักษะและความสามารถนั้น โดยเริ่มจากในช่วงต้นๆ ของปี ค.ศ.1970 กล่าวถึงกระบวนการจัดการศึกษาในประเทศสวีเดน มีนักการศึกษาและที่ปรึกษาร่วมกันปรับปรุงแนวคิดการเรียนรู้ของ (Revans, R.,1980) เพื่อนำไปใช้ให้เหมาะสมกับงานของตนเป็น Action Reflection Learning (ARL) ซึ่งเรียก Mil Model ร่วมกับ ARL แล้ว ทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นมาใหม่ เรียกว่า Leadership in International Management (LIM) ใน สหรัฐอเมริกา (Rohlin,Turner and Other, 2002) และในปี ค.ศ. 2000 นอกจากนี้ Revans, R เสนอสมการการเรียนรู้ ดังนี้

$$L = P+Q$$

เมื่อ L หมายถึง การเรียนรู้ (Learning)

P หมายถึง โปรแกรม (Programming)

Q หมายถึง การตั้งคำถาม (Questioning)

Michael Marquardt ได้ขยายสมการการเรียนรู้ของ Revans, R. เป็นดังนี้ $L = P + Q + R$ เมื่อ R คือการสะท้อนกลับ (Reflection) (Michael Marquardt, 1999) นั่นจึงเป็นที่มาของการปรับตัวของวงการด้านการศึกษา ที่พยายามกระตุ้น ส่งเสริม และพัฒนาการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ และนำเข้าสู่การพัฒนากระบวนการศึกษาและการเรียนรู้ในมิติใหม่ ที่เรียกว่า การศึกษาและการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทย และความสามารถของเยาวชนไทยยุคใหม่ในการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลนั้นจึงต้องเริ่มศึกษาความเป็นมาและความเป็นไปของเยาวชนไทยในยุคต่างๆ ที่ผ่านมาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะได้นำข้อดีในอดีตที่ผ่านมาไปใช้ในการเสริมจุดแข็งให้ดียิ่งขึ้น และนำข้อจำกัดและอุปสรรคต่างๆ ที่ผ่านมามาแก้ไข เพื่อจะได้วางแผนการพัฒนาทักษะต่างๆ ได้สำหรับอนาคต

วิวัฒนาการและความสามารถของเยาวชนไทย 4 ยุค

1. วิวัฒนาการและความสามารถของเยาวชนไทยยุค 1.0 เยาวชนไทยยุคนี้เป็นผลผลิตของการศึกษายุค 1.0 หรือการศึกษายุคดาวน์โฮลด์ กระบวนการเรียนรู้เป็นไปตามแนวทางปรัชญาการศึกษาแบบอนุรักษ์นิยม (Conservative) ที่ผู้เรียนมีบทบาทในการเป็นผู้สืบทอดความรู้จากคนรุ่นก่อนเพื่อถ่ายทอดสู่คนรุ่นถัดไป ซึ่งการเรียนรู้ในรูปแบบนี้เหมาะสมสำหรับสภาพสังคมสมัยก่อนที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยและการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป กระบวนการเรียนการสอนมักใช้การบรรยาย (Lecture) และการท่องจำ (Memorization) ครูเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ (Teacher-

centered) (Hongthong, Thannapaporn, 2015) โดยถือว่าครูเป็นผู้มีความรู้และเป็นผู้ผูกขาดการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน กล่าวคือ ครูเป็นแหล่งการเรียนรู้หลักของผู้เรียน โดยผู้เรียนจดจำเนื้อหาวิชาที่ครูสอนในห้องเรียนเพื่อไปทำข้อสอบ เด็กทำตามทีครูกบอกโดยไม่ได้แย้งหรือแสดงความคิดเห็นมากนัก เมื่อสำเร็จการศึกษาเด็กเหล่านี้จะเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยมักทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายหรือได้รับคำสั่ง โดยงานที่ทำส่วนใหญ่เป็นงานที่ไม่ต้องใช้ความรู้และทักษะหลากหลายสาขาและไม่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์มากนัก

2.วิวัฒนาการและความสามารถของเยาวชนไทยยุค 2.0 ในยุคที่อินเทอร์เน็ตเป็น Open source ที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้นและมีบทบาทมากขึ้นในสังคม การติดต่อสื่อสารทำได้รวดเร็วฉับไวยิ่งขึ้น และส่งผลให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพิ่มขึ้น อินเทอร์เน็ตกลายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการแสวงหาความรู้ของผู้คนในยุคนี้ เยาวชนไทยยุค 2.0 สามารถหาความรู้เพิ่มเติมนอกห้องเรียนได้ด้วยตัวเองโดยใช้คอมพิวเตอร์เชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจากที่บ้านที่โรงเรียน หรือร้านอินเทอร์เน็ตต่างๆ การมีอินเทอร์เน็ตใช้ทำให้สามารถเข้าถึงเว็บไซต์ต่างๆ ที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ กล่าวคือ เด็กสามารถเรียนรู้การสนทนาภาษาอังกฤษเพิ่มเติมนอกห้องเรียนจากเจ้าของภาษาผ่านคลิปวิดีโอหรือค้นหารูปภาพของพืชและสัตว์สายพันธุ์ต่างๆ เพิ่มเติมจากอินเทอร์เน็ตโดยไม่ต้องพึ่งพาการเรียนจากครูในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแหล่งความรู้ที่ไม่ได้ผูกขาดที่ตัวผู้สอน เยาวชนไทยยุคนี้ยังสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่หาความรู้จากอินเทอร์เน็ตในเรื่องที่ต่างกันแล้วมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชั้นเรียน ยุค Open source นี้ทำให้เยาวชนไทยได้มีส่วนร่วมในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ออกแบบการจัดการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่น่าสนใจยิ่งขึ้นแก่ผู้เรียน

3. วิวัฒนาการและความสามารถของเยาวชนไทยยุค 3.0 ยุค Open source ที่ผู้เรียนมีอิสระในการใช้อินเทอร์เน็ตในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้พัฒนาไปสู่ยุคที่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้เองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย (Wireless internet) ที่แพร่หลายมากขึ้น เยาวชนไทยยุค 3.0 มีการสร้างความรู้ขึ้นใหม่ (Reinvent) จากความรู้เดิม มีการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันมากขึ้นในการสร้างองค์ความรู้และเผยแพร่ความรู้ในวงกว้างขึ้น การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่โรงเรียนหรือในห้องเรียนอีกต่อไป เด็กมีโอกาสรสร้างองค์ความรู้ใหม่ของตัวเองได้ทุกที่ใน “Creative society” ไม่ว่าจะเป็นที่ร้านค้าแฟรนไชส์ สยามกีฬา หรือขณะกำลังเดินทาง หรือจากครูผู้สอน เพื่อนร่วมชั้นเรียน และยังสามารถใช้เทคโนโลยีในการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันกับบุคคลอื่นๆ ผ่านอุปกรณ์ที่ใช้อินเทอร์เน็ตไร้สาย นอกจากนี้ครูยังสามารถพัฒนาตัวเองโดยการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเด็กได้ การที่เยาวชนไทยสามารถสร้างองค์ความรู้ของตัวเองนั้นเป็นการปฏิวัติกระบวนการเรียนรู้ครั้งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงเยาวชนไทยจากการเป็นผู้บริโภค (Consume) ความรู้ ให้เป็นผู้สร้างความรู้ อันจะเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้เยาวชนไทยสามารถสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมได้ในยุคต่อไป

4. วิวัฒนาการและความสามารถของเยาวชนไทยยุค 4.0 การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเยาวชนไทยยุค 2.0 และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ของเยาวชนไทยยุค 3.0 มีส่วนสำคัญในการสร้างคุณลักษณะใหม่และกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนไทยในยุคต่อมาที่เป็นการเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของแต่ละบุคคล และเน้นความสามารถในการสร้างนวัตกรรมของเยาวชนไทยยุค 4.0 โดยนำองค์ความรู้ที่สั่งสมมาต่อยอด และมีการสร้างผลงาน

เป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานที่สร้างขึ้นมาจากการประยุกต์ความรู้และทักษะที่ผู้เรียน ถนัดและสนใจ โดยใช้องค์ความรู้ของตนเอง หรือค้นคว้าจากแหล่งการเรียนรู้และสื่อต่างๆ ที่สามารถ เข้าถึงได้ง่ายขึ้น และหลากหลาย platform เยาวชนไทยยุคนี้เรียนรู้โดยตรงผ่านการลงมือทำ (Learning by doing) และการลองผิดลองถูก (Trial-Error) ในการแก้ปัญหาที่เจอระหว่างการสร้าง ผลงาน โดยใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ในการประเมินสภาพและปัญหาที่พบ ใช้ความคิดริเริ่มและ ความคิดสร้างสรรค์ในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อบรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้ คือ การสร้าง ผลงานที่มีประโยชน์และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถทางภาษาไทยของเยาวชนไทยยุคใหม่

การเรียนการสอนยุคใหม่ควรเปิดพื้นที่อิสระเพื่อให้ผู้เรียนได้สื่อสารกับตัวเอง (Self-Talk Communication) เกี่ยวกับความสนใจ ความชอบ ความหลงใหล แรงบันดาลใจ และความสุข แนวคิดที่สำคัญข้อหนึ่งคือการค้นให้พบสิ่งที่รักตามหลักธรรมชาติที่หรือวิถีสู่ความสำเร็จ ผู้เรียน ควรค้นให้พบว่ารักในสิ่งใด และมุ่งหน้าไปทางนั้นเพื่อให้สามารถใช้ศักยภาพที่มีได้อย่างเต็มที่ ระบบ การศึกษาจึงควรเปิดกว้างและช่วยผู้เรียนในเรื่องนี้ การพัฒนาทักษะทางภาษาไทยมีส่วนสำคัญต่อการ เรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้กว้างขวางและเหมาะสมกับยุคสมัย ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะการเขียนสร้างสรรค์ การเขียนสร้างสรรค์คือการเขียนที่มีอิสระในการ นำเสนอรูปแบบแปลกใหม่ มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง มีศิลปะการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร และสิ่ง สำคัญคือมีจินตนาการ จึงก่อเกิดเป็นผลงานที่มีคุณค่าทางความคิดริเริ่มและคุณค่าทางจิตใจ กฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นให้แก่เรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้รับรู้ เข้าใจ และยึดถือปฏิบัติ มรดก วัฒนธรรมทางภาษาเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การรักษาและสืบสาน แต่ในขณะเดียวกันก็ควรเปิดพื้นที่ให้ สามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ ทั้งนี้เพราะมุมมอง ความคิด สังคม ตลอดจนภาษามีความเป็น พลวัต (Dynamic) คือสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น ภาษาไทยมีการ กำหนดรูปแบบคำประพันธ์ไว้หลากหลาย ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย แต่ทุกคนก็สามารถ สร้างสรรค์รูปแบบใหม่เพิ่มเติมได้

ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่ใช้ถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความรู้สึก ส่วนจินตนาการ คือการสร้างภาพขึ้นในใจ โดยเห็นภาพให้ชัด รับรู้ทุกประสาทสัมผัส และใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการ วาดภาพนั้นผ่านตัวอักษร การจะทำให้จินตนาการสัมผัส จับต้อง รู้สึกได้ นอกจากต้องใช้ภาษาเป็น เครื่องมือในการถ่ายทอดแล้ว ควรต้องช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกสนุกกับจินตนาการและอยาก ถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้นออกมา วิธีการคือต้องสร้างความมุ่งมั่นปรารถนา (Passion) ในการจินตนาการ ให้เกิดขึ้น เพื่อดึงความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับเรื่องราวที่นั้นจนรู้สึกอยากเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง และให้พื้นที่ อิสระในการสร้างสรรค์ผลงาน

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของมนุษย์ในด้านการคิดผจญจินตนาการเพื่อนำไปสู่ สิ่งใหม่ที่แตกต่างจากเดิม เกิดจากการรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ สังเกต รับรู้ เข้าใจ แล้วเชื่อมโยง สิ่งเหล่านั้นกับสถานการณ์ใหม่จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ความแปลกใหม่ที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ใน ด้านต่างๆ คำว่า “สร้างสรรค์” หมายถึง มีลักษณะริเริ่มในทางดี เมื่อนำมาใช้ในการเขียนจึงหมายถึง

การเขียนที่แสดงความคิดริเริ่มซึ่งผู้เขียนจะต้องคิดค้นและนำเสนอผลงานที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย แปลกใหม่ และไม่ถูกจำกัดด้วยกรอบหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ

การเขียนเชิงสร้างสรรค์ (Creative Writing) จึงเป็นการเขียนที่ผู้เขียนสามารถแสดงความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการได้อย่างอิสระ สามารถเลือกใช้วิธีการนำเสนอได้หลากหลาย เพราะงานเขียนสร้างสรรค์ของผู้ใดย่อมเป็นเอกลักษณ์ของผู้นั้น การฟังและการอ่านเป็นทักษะการรับสารที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการเขียน เพราะช่วยเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ฟังมาก อ่านมาก ย่อมสะสมความรู้ที่เป็นวัตถุดิบสำคัญของการเขียนไว้มาก และพร้อมที่จะนำมาใช้ในงานเขียนต่างๆ นอกจากนี้ผู้ที่ฝึกฝนการเขียนควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ มีความรู้ความสามารถในการใช้ ภาษา เขียนให้เข้าใจง่าย มีความคิดแปลกใหม่ น่าสนใจ มีจินตนาการ ศึกษางานเขียนที่ดี เลือกเขียน เรื่องที่ตนเองสนใจ และฝึกเขียนอย่างสม่ำเสมอ

2. การพัฒนาทักษะการพูดเล่าเรื่อง การส่งสารแบบเล่าเรื่องเป็นวิธีการนำเสนอที่ติดต่อกับผู้ฟังและผู้ฟัง ทั้งนี้เพราะผู้พูดสามารถนำเสนอได้อย่างเป็นธรรมชาติ น่าติดตาม และมีความมั่นใจ ผู้ฟังก็รับฟังอย่างเพลิดเพลิน เข้าใจ และจดจำง่าย เพราะทุกคนชอบฟังเรื่องเล่า ทักษะนี้จึงมีประโยชน์ต่อผู้พูดอย่างมาก หากผู้พูดใส่ใจพัฒนา

คำกล่าวของ (Carmine Gallo, 2014) ได้กล่าวไว้ว่า TED TALK คือการพูดเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ของตนเองในฐานะผู้เชี่ยวชาญ นำความคิดที่ดีมาเผยแพร่เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น ภายในกรอบเวลาที่กำหนด 18 นาที ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการนำเสนอข้อมูล นักวิจัยค้นพบว่า “การค้างค้ำในการรู้คิด” (cognitive backlog) หรือการมีข้อมูลมากเกินไป จะทำให้ส่งต่อความคิดไม่สำเร็จ 18 นาทีจึงเป็นช่วงเวลาที่กำลังพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป และยังทำให้ผู้พูดต้องคิดให้ลึกซึ้งว่าอะไรคือประเด็นหลักที่ต้องการสื่อสารซึ่งจะช่วยให้สารกระจ่างชัดและเป็นระเบียบมากขึ้น ความหลงใหลที่แท้จริงเป็นหัวข้อที่ควรสื่อสาร หามันให้เจอแล้วนำมาแบ่งปันให้คนอื่นได้รับรู้ สิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้พูด และช่วยสร้างแรงบันดาลใจที่แท้จริงให้แก่ผู้ฟัง ก้าวแรกของการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นคือต้องค้นพบแรงบันดาลใจของตนเองก่อน เมื่อพบสิ่งนั้นผู้พูดจะเล่าเรื่องด้วยความสุข ความกระตือรือร้น มีชีวิตชีวา สามารถเชื่อมโยงถึงผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง และจะมีความมั่นใจในการแบ่งปันสิ่งที่ได้เรียนรู้ในฐานะผู้เชี่ยวชาญตัวจริง

3. การพัฒนาทักษะการตั้งคำถามเพื่อการสร้างสรรค์ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความสงสัย และเป็นนักตั้งคำถามตั้งแต่เกิด “คำถาม” คือปัญหาหรือประเด็นที่เกิดจากความสงสัยและต้องการคำตอบเพื่อคลายความสงสัยนั้น คำถามเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ นำไปสู่การค้นคว้าหาความรู้ และลงมือปฏิบัติเพื่อให้ได้รับคำตอบ ทำให้ค้นพบสิ่งใหม่และสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้เสมอ

ทักษะการถามสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ เพราะหากตั้งคำถามถูก ทิศทางของการค้นหา คำตอบย่อมชัดเจน การถามช่วยส่งเสริมทักษะการคิด และขยายขอบเขตความคิดให้กว้างไกล นอกจากนี้คำถามยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาผู้เรียน เพราะคำถามช่วยกระตุ้นให้เกิดการคิด การวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์ การตั้งคำถามที่ดีไม่ได้ช่วยแค่หาคำตอบ แต่ยังช่วยปรับความคิด และเพิ่มพลังในการก้าวไปข้างหน้าได้ การตั้งคำถามควรเริ่มจากการสังเกต ปรากฏการณ์ของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ข้อสังเกตที่สร้างความสงสัยใคร่รู้อาจนำไปสู่การตั้ง

คำถามที่น่าสนใจ และมองเห็นลู่ทางของการค้นหาคำตอบให้แก่ข้อสงสัยนั้น ดังเช่นคำถามของเซอร์ไอแซก นิวตัน (Isaac Newton) “ทำไมแอปเปิลจึงตกลงมา” ที่ทำให้ได้คำตอบคือ “กฎความโน้มถ่วงสากลของนิวตัน” (Newton’s law of universal gravitation) ความสงสัยช่วยส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการด้านการเรียนรู้ และนำไปสู่การตั้งคำถาม ดังนั้นจึงต้องฝึกตนเองให้เป็นคนช่างสังเกต ช่างคิด ช่างสงสัย เปิดใจรับและเรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ ความสงสัยจะนำพาไปสู่การค้นพบที่สร้างสรรค์ได้ในที่สุด ทุกคนจึงควรฝึกฝนการตั้งคำถามที่ดี เพื่อนำมาใช้สื่อสารให้เกิดประโยชน์ตามบทบาทหน้าที่ เช่น นักเรียนนักศึกษาต้องการคำถามที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้นจึงควรสร้างวัฒนธรรมการถาม เพราะคำถามที่ถูกต้อง ถูกคน ถูกที่ ถูกเวลา นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ นอกจากนี้การตั้งคำถามยังช่วยให้ค้นพบตัวเองได้ เช่น “อะไรคือสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตเรา” “ความสุขของเราคืออะไร” เป็นการสื่อสารกับตัวเอง ยิ่งตั้งคำถามที่ลึกซึ้งกับตัวเองมากเท่าไร ก็จะทำให้เข้าใจตัวเองมากขึ้น ดังนั้นจึงควรฝึกฝนตั้งคำถามที่ถูกต้องกับตัวเองอย่างสม่ำเสมอ หากต้องการเปลี่ยนแปลง อาจจะถามตัวเอง ดังเช่นที่สตีฟ จอบส์ (Steve Jobs) ถามตัวเองที่หน้ากระจกว่า “ถ้าวันนี้เป็นวันสุดท้ายของผม ผมจะอยากทำอะไรที่ผมกำลังจะทำวันนี้หรือเปล่า? แล้วเมื่อไหร่ที่คำตอบคือ ‘ไม่’ ติดกันหลายวัน ผมจะรู้ตัวว่า ผมต้องเปลี่ยนอะไรบางอย่างแล้ว” (สฤณี อาชวานันทกุล, 2559)

การตั้งคำถามสามารถจุดประกายความคิดสร้างสรรค์ เป็นประตูสู่การพัฒนาตนเอง และเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ การตั้งคำถามที่ดีไม่ได้ช่วยแค่หาคำตอบ แต่เป็นพื้นฐานของการไขว่คว้าหาความรู้อันไม่มีที่สิ้นสุดของชีวิตและสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตได้ เพราะความสงสัยอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่น่าสนใจจะทำให้เราก้าวไปข้างหน้า ในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่เทคโนโลยีกำลังเข้ามาแทนที่มนุษย์ ความจำเป็นในการต้องจดจำสิ่งต่างๆ เริ่มลดน้อยลงทุกที แต่สิ่งที่มนุษย์เหนือกว่าเทคโนโลยีก็คือความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้นเราจึงควรให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ให้มาก และความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้จาก “คำถาม” การศึกษาควรปรับเปลี่ยนจากการเรียนแบบท่องจำ ทำตาม ไปเป็นการเรียนการสอนแบบตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมการศึกษายุคใหม่อย่างแท้จริง

4. การพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ทักษะการอ่านที่สำคัญและช่วยให้การอ่านของเราดีขึ้นคือ การอ่านแบบสกิมมิง (Skimming) ซึ่งเป็นการอ่านเร็วที่ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยการเปิดหนังสือแบบผ่านๆ เพื่อดูว่าหนังสือเล่มนั้นมีเรื่องที่เราอยากรู้หรือไม่ วิธีการนี้จะช่วยลดเวลาการอ่านลงได้มาก เป็นการเลือกอ่านเฉพาะจุดที่สำคัญแทน โดยผู้อ่านต้องตั้งเป้าหมายว่าอยากได้อะไรจากการอ่านหนังสือเล่มนั้น (Mentallist Daigo, 2022)

การอ่านควรเริ่มจากเลือกอ่านสิ่งที่ชอบ สนใจและมีประโยชน์ จากนั้นค่อยเพิ่มความหลากหลายของเนื้อหาให้กว้างขวางขึ้นเพื่อเพิ่มเติมความรู้ให้แก่ตนเอง ระหว่างที่อ่านควรคิดตามว่าจะนำข้อมูลนั้นไปปรับใช้ประโยชน์อย่างไรได้บ้าง และควรจดบันทึกข้อมูลต่างๆ เก็บไว้เพื่อความสะดวกในการนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ นอกจากนี้การเขียนยังช่วยรวบรวมความคิดให้ง่ายขึ้นอีกด้วย

5. การพัฒนาทักษะการฟังเพื่อเข้าใจผู้อื่น การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) คือการฟังสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยไม่ตัดสิน วางความคิดเห็นของตนเองเอาไว้ เป็นการฟังเพื่อคนที่อยู่ข้างหน้า เป็นการฟังที่ใส่ใจฟังผู้พูดอย่างแท้จริง ฟังให้ลึกกว่าแค่คำพูด ได้ยินในสิ่งที่ผู้พูดไม่ได้พูด เช่น ความรู้สึก อารมณ์ ความเชื่อ ความต้องการ การฟังอย่างลึกซึ้งจึงเป็นทักษะที่มีความสำคัญยิ่งต่อการ

สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ช่วยลดความขัดแย้งในสังคม และช่วยคนที่กำลังมีความทุกข์ที่อยู่ตรงหน้าเราได้ โดยการสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่เอื้อต่อการเปิดเผยเรื่องราวต่างๆ

เราสื่อสารเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจเรา และเพื่อให้เราเข้าใจผู้อื่น การสื่อสารที่แท้จริงและมีประสิทธิภาพประกอบด้วยหัวใจหลักสองข้อ หัวใจหลักข้อที่หนึ่งคือการฟังอย่างลึกซึ้ง หัวใจหลักข้อที่สองคือ การใช้วาจาแห่งรัก เมื่อเราฟังผู้อื่นด้วยความตั้งใจที่จะช่วยให้เขาเป็นทุกข์น้อยลง นี่คือการฟังอย่างลึกซึ้ง เมื่อเราฟังด้วยความกรุณา เราจะไม่ติดอยู่กับความคิดตัดสิน ความคิดตัดสินอาจเกิดขึ้นแต่เราจะไม่ยึดมันไว้ การฟังอย่างลึกซึ้งจึงสามารถลดทอนความทุกข์ของผู้อื่นได้มาก (Thich Nhat Hanh, 2017)

6. การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล การศึกษาไม่ควรจะเป็นการแข่งขัน คนแต่ละคนไม่ควรจะถูกตัดสินโดยการเปรียบเทียบกับคนอื่น การศึกษาที่แท้จริงจะช่วยให้คนได้ค้นพบชีวิตที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวา โลกนี้จะเป็นโลกแห่งความหวังอันยิ่งใหญ่ หากยอมให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง เราอาจช่วยเหลือสนับสนุนทุกวิถีทางโดยไม่เข้าไปแทรกแซงใดๆ ชาวเซนมักกล่าวว่า จงมองหาหน้าที่แท้จริงของท่าน หาวะอะไรกันเป็นตัวท่านที่แท้จริง ท่านเป็นใครกัน (Osho, 2013)

เยาวชนควรเลือกเรียนรู้เรื่องที่สนใจ จากสื่อที่หลากหลายในยุคดิจิทัล รวมถึงคอร์สออนไลน์ต่างๆ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ และชวนขยายหาความรู้อย่างต่อเนื่อง การฝึกให้ตนเองเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาจะช่วยให้สามารถปรับตัวรับกับสิ่งใหม่และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้

ผู้สอนอาจต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็น Teacher ไปเป็น Facilitator เนื่องจากผู้เรียนจะสามารถหาเนื้อหาและทฤษฎีจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เองได้ ดังนั้นบทบาทของผู้สอน (Teacher) จึงเป็นการบอกวิธีที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ หรืออาจเรียกว่า Learn how to learn รูปแบบการเรียนการสอนต่อไปจะคล้ายกับการโค้ชชิ่งกีฬา หน้าที่ของโค้ชคือมีหน้าที่ชี้ให้เห็นว่านักกีฬาคควรฝึกซ้อมอย่างไร ควรพัฒนาตรงจุดไหน ซึ่งจะทำให้ นักกีฬาฝึกได้ตรงจุดมากยิ่งขึ้น (นภดล ร่มโพธิ์, 2565) ผู้ที่ช่วยให้กลุ่มคนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Facilitator) มีหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการเรียนรู้ (Learning Coach) กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้ผ่อนคลาย ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ พร้อมรับฟัง และเป็นผู้สังเกตการณ์พฤติกรรมความรู้สึก วิธีคิดของผู้เรียนเพื่อปรับกระบวนการให้เหมาะสมอยู่เสมอ ซึ่งเป็นบทบาทที่เหมาะสมกับผู้สอนที่จะนำไปปรับใช้กับการเรียนการสอนในปัจจุบันและอนาคต

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทย และความสามารถของเยาวชนไทยยุคใหม่สู่การเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล

ประเทศไทย 4.0 คือ ประเทศไทยที่ขับเคลื่อนทางสังคมและเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมเพื่อหลุดพ้นกับดักการเป็นประเทศรายได้ต่ำถึงปานกลางสู่การเป็นประเทศที่มีรายได้สูง อย่างไรก็ตามการที่ประเทศจะสร้างผลผลิตในเชิงนวัตกรรมได้นั้นต้องอาศัยทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้และทักษะเฉพาะหลายด้านอันนำไปสู่คำถามที่ว่า เราต้องสร้างคนไทยที่มีคุณลักษณะอย่างไรจึงจะสามารถขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปตามนโยบายประเทศไทย 4.0 ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศ คือ การศึกษา การสร้างนวัตกรรมของเยาวชนไทย 4.0 โดยนำองค์ความรู้ที่สั่งสมมาต่อยอด และสร้างผลงานเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานที่สร้างขึ้นมาจาก

การประยุกต์ความรู้และทักษะที่ผู้เรียนนัดและสนใจ โดยใช้องค์ความรู้ของตนเองและจากแหล่งการเรียนรู้และสื่อต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นหลากหลาย platform เยาวชนไทยยุคนี้เรียนรู้โดยตรงผ่านการลงมือทำ (Learning by doing) และการลองผิดลองถูก (Trial-Error) ในการแก้ปัญหาที่เจอระหว่างการสร้างผลงาน โดยใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ในการประเมินสภาพและปัญหาที่พบ ใช้ความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อบรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้ คือ การสร้างผลงานที่มีประโยชน์และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

ถ้าหากพิจารณาที่ทิศทางการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0 แล้วนั้น รัฐบาลมีนโยบายต้องการยกระดับคุณภาพการศึกษาของคนในชาติ มุ่งสร้างเด็กและเยาวชนไทยให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการประยุกต์ให้เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ หากแต่ในช่วงระยะเริ่มต้นยังต้องทำความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องในเรื่องของการจัดการศึกษาในทุกภาคส่วนให้เข้าใจระบบและนโยบายที่ถูกต้องและตรงกันเสียก่อน เพื่อนำไปสู่วิธีการปฏิบัติการที่เกิดสัมฤทธิ์ผล ตัวอย่างเช่น การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการศึกษาภายใต้กรอบประเทศไทย 4.0 ในยุคศตวรรษที่ 21 ต้องเริ่มด้วยการฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และครูผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทมาเป็นครูที่เลี้ยง (Coach) โดยต้องพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเป็นแบบบูรณาการหรือสหวิชาการ เชื่อมโยงความรู้กับจินตนาการแล้วตกผลึกความรู้ที่ได้ออกมาเป็นรูปธรรม เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ ทำงานร่วมกันผู้อื่นได้ดี และมีการสื่อสารที่ประสบความสำเร็จที่สำคัญคือ การจัดการศึกษาจะต้องสร้างความพึงพอใจให้ผู้เรียนและรู้สึกสนุกกับการเรียนรู้ มีความต้องการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนจะต้องค้นหาความสามารถอันโดดเด่นของตนเองให้พบ และพัฒนาให้เป็นจุดแข็งของตนเอง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำและชี้แนะแนวทางวิธีการเช่นนี้จะทำให้ได้บุคคลที่มีศักยภาพหลากหลาย มีจุดเด่นคนละอย่าง เมื่อแต่ละคนนำความสามารถของตนเองมาทำงานร่วมกัน งานที่ได้จะเกิดผลิตผลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันทักษะทางด้านการสื่อสารโดยเฉพาะทางด้านการใช้ภาษาไทยมีบทบาทและความสำคัญมาก เนื่องจากในยุคปัจจุบันนับว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาตนเองในยุคดิจิทัล ซึ่งในเรื่องที่โดดเด่นเกี่ยวกับทักษะทางด้านภาษาไทยที่จำเป็นและต้องพัฒนา คือ 1) การพัฒนาทักษะการเขียนสร้างสรรค์ 2) การพัฒนาทักษะการพูดเล่าเรื่อง 3) การพัฒนาทักษะการตั้งคำถามเพื่อการสร้างสรรค์ 4) การพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ 5) การพัฒนาทักษะการฟังเพื่อเข้าใจผู้อื่น 6) การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และควรนำทักษะทางด้านภาษาไทยมาบูรณาการกับวิธีการต่างๆ ดังนี้ 1) ให้รู้จักวิธีการกำหนดปัญหาที่เกิดขึ้น ต้องเป็นปัญหาที่ซับซ้อน มีความยาก และสร้างผลกระทบอย่างมาก เพื่อเรียนรู้หาวิธีแก้ไขในลำดับต่อไป 2) การรวมกลุ่มเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา ซึ่งกลุ่มควรประกอบด้วย 4 - 8 คน เพื่อช่วยกันเสนอความคิดในการแก้ปัญหาในมุมมองของแต่ละคนที่แตกต่างกัน 3) ตั้งคำถามเพื่อทำความเข้าใจในปัญหานั้นอย่างถ่องแท้ เพื่อหาทางแก้ไขได้ถูกต้อง คำถามถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ 4) การลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่คิดว่าดีที่สุด มีความเป็นไปได้มากที่สุด 5) นำการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในการทำงานด้วยการนำปัญหามาเป็นโจทย์และให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มร่วมกันคิดหาวิธีแก้ปัญหา 6) นำการเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิกทุกคนในกลุ่มมาระดมความคิดเพื่อหา

วิธีการแก้ปัญหาหรือวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม 7) นำการเรียนรู้จากการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มเสนอแนะมาปรับปรุงสู่การปฏิบัติ

ดังนั้น การศึกษาและการเรียนรู้ในยุคใหม่ควรให้ความสำคัญกับวิธีการ และกระบวนการในการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตรงจุด ควรมุ่งพัฒนาให้ผู้สอนมีความสามารถในการเรื่องวิธีสอน วิธีให้คำแนะนำแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้สอนอาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เก่งในเรื่องนั้นๆ แต่ให้คำแนะนำและวิธีการฝึกฝนแก่ผู้เรียนให้เก่งในเรื่องนั้นได้ และควรมุ่งพัฒนาผู้เรียนโดยฝึกทักษะให้เกิดเป็นความสามารถติดตัวผู้เรียน เนื่องจากทักษะหรือการได้ปฏิบัติจริงนั้นจะเป็นแกนหลักให้ผู้เรียน และเมื่อผนวกกับทฤษฎีหรือองค์ความรู้เข้าไป จะทำให้ความรู้ความสามารถนั้นอยู่กับตัวผู้เรียนได้อย่างคงทน

บทสรุป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าในสังคมยุคใหม่ที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความรู้และวิทยาการใหม่ๆ เกิดขึ้นทุกวัน ทำให้ความรู้เก่าล้าสมัยอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับคุณลักษณะและค่านิยมที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ ทั้งชีวิตการเรียนและการทำงานต้องใช้ความรู้และทักษะที่ต่างไปจากยุคก่อนที่สังคมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในระดับนี้ ดังนั้นเยาวชนไทยยุค 4.0 จึงต้องมีทักษะในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งความรู้พื้นฐานสำคัญคือ ทักษะทางด้านภาษาไทยดังที่กล่าวมาข้างต้น แม้กระทั่งความรู้ในระดับต้นเรื่องของ การอ่านออก การเขียนได้นั้น จะช่วยในการแสวงหาความรู้ใหม่จากหลายสาขาวิชาและช่วยในการเผยแพร่และสื่อสารความรู้และบอกความต้องการให้ผู้อื่นเข้าใจได้ นอกจากนี้ทักษะทางอาชีพ (Career skill) ก็เป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากการอยู่ในสังคมยุคใหม่ต้องอาศัยการติดต่อและความร่วมมือกับนานาประเทศ รวมทั้งทักษะด้านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross-cultural communication skill) เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อทำให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ทักษะทางด้านภาษาไทยจะทำให้บุคคลมีการแสดงออกทางกายที่ถูกต้องดีงาม ลดละพฤติกรรมที่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น สามารถแสดงพฤติกรรมในการแก้ปัญหาและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องแม่นยำในทุกสถานการณ์ พัฒนาการตนเองไปในทางสร้างสรรค์ คิดต่อยอดและสร้างสรรค์จากงานเดิมที่มีอยู่ได้ และงานต่างๆ มาประยุกต์และใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในชุมชนหรือสังคม นำไปสู่การทำงานหรือการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ประพฤติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนหลักจริยธรรมและศีลธรรมอันดีของสังคม และจะทำให้บุคคลเป็นผู้ที่มีจิตใจดีงาม รู้คิดเข้าใจในตนเองและผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ คำนึงถึงสังคมและประเทศชาติ มีจิตสำนึกสาธารณะ มีคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม ส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี นำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน จึงต้องพัฒนาการจัดการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งพยายามหาวิธีแก้ปัญหาการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้สอนและผู้เรียนอยู่เสมอ ดังนั้นการแก้ปัญหาพร้อมทั้งการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ของเยาวชนไทยควรเป็นการบูรณาการศาสตร์ และนำศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมด้วย โดยเน้นในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเข้ามาเชื่อมโยงในกระบวนการจัดการระบบการศึกษา เพื่อจะได้ผลิตบุคคลที่เป็นทั้งคนดีและคนเก่งควบคู่กัน

วิธีหนึ่งที่สามารถแก้วิกฤติทางการศึกษาตั้งแต่ต้นเหตุคือ พุทธวิธีทางการศึกษา โดยใช้หลักธรรมหมวดต่างๆ ให้เข้ากับบริบทหรือสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ต้องประยุกต์หลักธรรมไปใช้ให้ถูกต้อง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ด้วยการศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความดี มีความเก่ง และมีความสุข ดังนั้นเยาวชนไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่การเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลจะต้องมีความสามารถในการสร้างผลผลิตเชิงนวัตกรรมที่ต้องใช้การบูรณาการองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ ประกอบกับทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และความคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงานใหม่ๆ ได้ และมีวิสัยทัศน์ในการทำธุรกิจและปรับปรุงผลผลิตให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและความต้องการของสังคม สามารถปรับตัวและมีศักยภาพในการแข่งขันในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมไทย โดยเยาวชนไทยในยุค 4.0 นี้จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้พัฒนาอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และพ้นจากกับดักการเป็นประเทศรายได้ปานกลางด้วยความสามารถในการสร้างนวัตกรรมที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยยกระดับมาตรฐานการครองชีพและมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนไทยได้

เอกสารอ้างอิง

- Carmine Gallo. (2014). *Talk Like TED*. แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ สพับลิชชิง เฮาส์.
- นภดล ร่มโพธิ์. (2565). *ทักษะที่หายไปในศตวรรษที่ 21 The Lost Skill*. กรุงเทพฯ: วีเลิร์น.
- สถณี อาชวนันทกุล, ผู้แปล. (2559). *วิชาสุดท้ายที่มหาวิทยาลัยไม่ได้สอน (Revised Edition)*. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซด์.
- Hongthong, Thannapaporn. (2015). Buddhist ways to solve the educational crisis: Recuparate Thai education. *Journal of MCU Peace Studies.*, 3(2), 15-33.
- Marquardt, M. (1999). *Action Learning in Action*. CA: Palo Alto, Davies – Black.
- Mentallist Daigo. (2022). *เทคนิคการอ่านให้อามาใช้งานได้เลย*. แปลโดย ธาณินี โพธิ์อุบล. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ฮาวทู อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิง.
- OSHO. (2013). *เชาวน์ปัญญา Intelligence*. แปลโดย ประพนธ์ ฝาสุขยิต. กรุงเทพฯ: พรีเมียมด์.
- Revans, R. (1980). *Action Learning: New Techniques for Management*. London: Blond and Briqqs, Ltd.
- Rohlin, L., Turner, E. and Others. (2002). *Earning while Learning in Global Leadership: The Volvo MiL Partnership*. Sweden: MiL Publisher AB.
- Thich Nhat Hanh. (2017). *The Art of Communication ศิลปะแห่งการสื่อสาร*. แปลโดย จิตร ติณสเลียร. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊คส์.

มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตร Māra Appearing in the Brahmanimantanika – Sutta

¹พระคมสันต์ ว่องสาริกิจ

Phra Komsan Wongsarikit

²พระมหาสุรศักดิ์ ประจันตเสน

Phramaha Surasak Prajantasen

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya

¹Corresponding Author, Email: komsan.w88@gmail.com

Received April 7, 2022; Revised June 13, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตร จากการศึกษาพบว่า มารคือ สิ่งที่สามารถครอบงำและทำให้ตกอยู่บ่วงอำนาจของตนได้ มารที่มีอำนาจสามารถครอบงำและทำให้ปาริสุชาพรหมตกอยู่ในอำนาจได้นั้นก็คือ กิเลสและอกิสังขารมาร เพราะปาริสุชาพรหมเป็นผู้มีภาวทวิภูติ คือทวิภูติอันมีความยึดมั่นถือมั่นเป็นฐาน ซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ของเหล่าสัตว์มีอนุสัยที่เป็นกิเลสที่นอนเนื่องซึ่งเหล่าสัตว์ยังละไม่ได้ในชั้นรูปาวจรภูมิ กลายเป็นอวิชชาสังโยชน์ คือกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ซึ่งมีความปรุงแต่งที่เรียกว่า อปยุญญาภิสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว เป็นตัวมารที่สืบเนื่องมาจากกิเลส เพราะมารยอมติดตามสัตว์โดยสิ่งที่ยึดถือ การที่มารไม่สามารถครอบงำพระพุทธองค์ได้ เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ตัดอนุสัยกิเลสได้แล้วและเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงของมารทั้งปวง ทรงสามารถครอบงำมารได้ รวมถึงเป็นผู้พ้นแล้วจากสิ่งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ อันเป็นเครื่องพินณาการ

คำสำคัญ: กิเลส, อกิสังขารมาร, พรหมนิมิตตนิคสูตร

Abstract

This article aims to study and analyze *Māra* appearing in the *Brahmanimantanika-Sutta*. It was found that *Māra* or the Evil One is to keep one under his power by allowing one to maintain his deluded view. The powerful *Māra*

having taken possession and to make *Pārisajja Brahmā* to maintain his power are *Kilesa-māra*: the *Māra* of defilements and *Abhisāṅkhāra-māra*: the *Māra* of Karma-formations. Because *Pārisajja Brahmā* who holds *Bhava-diṭṭhi*, the view that this world is eternal, where is the inhabit of human beings who have latent tendencies as defilements that all beings who living the Plane of Form have not overcome until become the ignorance (*Avijjā*) and the Fetter (*Saṃyojana*) which is the desire of living beings in the world. It is called *Apuṅṅābhisaṅkhāra*: the formation of demerit, it is *Māra* from defilements because it follows the creatures who are clinging. The Mara cannot cover the Lord Buddha because He has got rid of and cut off at the root defilements and liberated from all evils, He has also dominated the evils, including liberation from all things that belong to the divine and the human which is fetter.

Keyword: Kilesa-māra, Abhisāṅkhāra-māra, Brahmanimantanika-Sutta

บทนำ

ตามพุทธประวัตินั้น มารเข้ามามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในพุทธประวัติในหลายวาระด้วยกัน เช่น ในคราวที่เจ้าชายสิทธัตถะยังเป็นพระโอรสตัวออกมหาภิเนษกรรม (ออกบวช) ก่อนตรัสรู้ มารก็มาห้ามมิให้เสด็จออกบวชซึ่งนับได้ว่าเป็นครั้งแรก ครั้งที่สองในตอนนั้นพระโอรสตัวกำลังจะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ มารก็มีความมุ่งหมายที่จะมาทำลายความเพียร และในครั้งที่สามเมื่อคราวพระพุทธองค์มีพระชันษาได้ 80 พรรษา มารก็มาอาราธนาให้พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นต้น

ตลอด 45 พรรษา ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มารเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นก็จะมีการกล่าวถึงมารอยู่หลายครั้งและในหลายลักษณะ เมื่อกล่าวถึงคำว่ามาร โดยส่วนใหญ่ก็จะนึกถึงพญามารที่มีปรากฏบ่อยๆ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเหตุการณ์ต่างๆ ในพุทธประวัติ ซึ่งคำว่า “พญามาร” นั้น พระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวถึง วสวัตติมารหรือ ปรินิมิท วสวัตติมารอิราช หรือคำไทยว่า พญามารอิราช เป็นเจ้าแห่งมารทั้งหลาย ครองอยู่บนสวรรค์ชั้นที่ 6 คือ ชั้นปรินิมิทวสวัตติตามคัมภีร์กล่าวว่า พญามารต้องการมีอำนาจครอบครองโลกและไม่ประสงค์ให้ใครทั้งนั้นบรรลุมรรคผลนิพพาน กล่าวคือ ไม่ประสงค์ให้ใครประสบความสำเร็จหลุดพ้นจากกองกิเลส เช่น ตัณหา อูบาทาน หรือราคะ โทสะ โมหะ หรือหลุดพ้นไปจากกองทุกข์มี เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น (พระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช, 2557) มารในกรณีเช่นนี้ จะครองแดนหนึ่งในสวรรค์ชั้นสูงสุด แห่งระดับกามาวจรคือ ปรินิมิทวสวัตติ เป็นผู้คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนกามซึ่งอยู่ในอำนาจครอบงำของตน

มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตรนั้น หมายถึงมารประเภทใดในมาร 5 ประเภท ที่มีอำนาจเหนือพรหม คือสามารถที่จะครอบงำให้ปาริสัชชะพรหมตกอยู่ในอำนาจได้ โดยไม่ต้องการให้พระพุทธเจ้าทรงอย่าแสดงธรรม อย่าทำความยินดีกับพวกสาวกและพวกบรรพชิตเลย (พระไตรปิฎก

ภาษาไทยเล่มที่ 12 ข้อที่ 505 หน้าที่ 543, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่มารเหล่านี้ไม่สามารถครอบงำพระพุทธเจ้าได้ซึ่งแสดงถึงทรงมีพุทธานุภาพเหนือกว่าอานุภาพของมารและพรหมจึงทำให้สามารถทรงแสดงธรรมได้ บทความนี้จึงต้องการนำเสนอให้เห็นลักษณะของมารและพระพุทธเจ้าในพรหมนิมิตตสูตรต่อไป

ความหมายของมาร

คัมภีร์พระไตรปิฎกได้อธิบายคำว่า มาร ว่าได้แก่ มารคือผู้มีกรรมดำ ซึ่งเป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่สามารถ ช่มชี่ ครอบงำ ท่วมทับ รัตรึง ย่ำยี และทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากอำนาจฝึกฝายของมาร บ่วงของมาร เบ็ดของมาร และตกเป็นเหยื่อของมาร วิสัยของมาร และความตายได้ เป็นเผ่าพันธุ์ของผู้ประมาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 30 ข้อที่ 64 หน้าที่ 243-244, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนั้นในอรรถกถาได้อธิบายขยายความไว้ว่า เหตุที่เรียกว่า“มาร” เพราะเป็นผู้ประกอบมหาชนไว้ในบาปกรรมแล้วให้ตาย ผู้ประกอบมหาชนไว้ในธรรมดำ คือ อกุศลกรรม และยังอธิบายว่า มารคือ ผู้เป็นใหญ่ในเทวโลกทั้ง 6 ผู้มีในส่วนสุดแห่งอกุศลธรรม ผู้ไม่ยอมปล่อยมหาชนผู้เป็นพวกพ้องของคนประมาทเพราะเป็นญาติโดยที่นับถือกันของคนประมาท คือ อยู่ปราศจากสติ (อรรถกถาภาษาไทย สารัตถ์ปกาสินี ข้อที่ 145 หน้าที่ 190, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

มารจึงมีความหมายทั้งที่เป็นนามธรรมคืออกุศลกรรม และรูปธรรมคือเหล่าตัวแทนของเหล่าผู้ทำลายความดีทั้งหลาย

ลักษณะของมาร

มารได้ปรากฏในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้า โดยการปรากฏนั้นจะพบลักษณะที่แตกต่างกัน แต่โดยสรุปแล้วมี 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะมารแบบบุคคลาธิฐาน ลักษณะมารที่เป็นบุคคลาธิฐานนั้นจะกล่าวถึง มารที่มีลักษณะตัวตนให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจจะจำแลงเป็นได้ทั้งมนุษย์และสัตว์และเดรัจฉาน มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายพระสูตร เช่น ในปัตตสูตร ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดในเมืองสาวัตถี มารได้แก่งไปเดินใกล้ที่วางบาตรของเหล่าภิกษุ ภิกษุท่านนั้น ก็เข้าใจว่าเป็นโคจริงๆ จึงบอกกับภิกษุอีกรูปหนึ่งว่าให้ระวังโคจะทำบาตรแตก พระพุทธองค์จึงได้ตรัสบอกกับภิกษุนั้นว่าที่เห็นอยู่นั้นไม่ใช่โคแต่เป็นมารผู้มีใจบาป มาเพื่อลวงให้หลงเข้าใจผิด ซึ่งพระสูตรนี้มีหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสถึงเรื่องของขันธ 5 ที่พระอริยสาวกของพระองค์ไม่ควรยึดติด ยึดมั่น ว่าเป็นเรา ว่าของเรา อันจะนำมาซึ่งความทุกข์ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 152 หน้าที่ 193, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หรือที่ปรากฏในสัมพหุลสูตร มารได้จำแลงตนเป็นพราหมณ์ เข้าไปหาภิกษุหนุ่มโดยจำแลงเป็นคนแก่ถือไม้เท้า เข้าไปหาภิกษุหนุ่มและกล่าวและกับภิกษุหนุ่มเหล่านั้นว่าพวกท่านยังหนุ่มยังแน่น สี่ผมก็ยังดำสนิท พวกท่านจงบริโภคกามและเพลิดเพลินในกามคุณทั้งหลาย อันเป็นของมนุษย์ อย่าได้รีบละกามที่เห็นอยู่เฉพาะหน้า เพื่อแสวงหากามอันเป็นทิพย์เลย เมื่อยังหนุ่มยังแน่นก็น่าที่จะบริโภคกามให้เต็มที่ก่อน ด้วยความที่เหล่าภิกษุไม่ทราบว่าเป็นพราหมณ์นั้นคือมาร จึงได้กล่าวตอบโต้ไปว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่ากามทั้งหลายนี้เป็นของชั่วคราว มีแต่ทุกข์ มีความคับแค้นและมีโทษมาก เมื่อภิกษุหนุ่มได้กล่าวอย่างนั้นมารจึงสั่นศีรษะและแลบลิ้น ทำหน้าผากให้ย่นเป็น 3 รอย และยืนไม้เท้า

แล้วเดินจากไป เมื่อภิกษุหนุ่มเหล่านั้นก็ได้ไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ได้ทรงทราบ พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า นั่นมิใช่พราหมณ์ นั่นคือ มารผู้มีบาปที่มากเพื่อลวงพวกเธอให้หลงเข้าใจผิด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 157 หน้าที่ 201-202, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งมารที่ปรากฏในลักษณะตัวตนให้เห็นเป็นรูปธรรมนี้ยังมีปรากฏอยู่ในอีกหลายพระสูตรแต่ในบางพระสูตรที่ไม่ได้ระบุลักษณะการจำแนกตนของมารที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น ปฐมอายุสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ ได้ตรัสกับภิกษุว่า อายุของมนุษย์นี้น้อยนัก ควรทำกุศลและควรประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มีเลย คนที่มีชีวิตอยู่ได้นานก็อยู่ได้เพียง 100 ปี หรือจะอยู่เกินไปบ้างก็น้อย ครั้นนั้นมารจึงได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบทูลว่ามนุษย์ทั้งหลายมีอายุยืนยาว ควรทำตัวเหมือนเด็กอ่อนที่คอยแต่จะดื่มนม ความตายยังมาไม่ถึงหรอก แต่พระพุทธองค์ทรงทราบว่านี่คือมาร จึงตรัสกับมารว่า มนุษย์มีอายุน้อย ควรทำตัวเหมือนคนที่กำลังถูกไฟไหม้ศีรษะ ซึ่งความตายจะมาถึงเมื่อไหร่ก็ไม่อาจรู้ได้ มารจึงได้หายตัวไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 145 หน้าที่ 184, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบาทของมารในแบบบุคคลาธิฐานนั้นไม่ว่าจะมาปรากฏเป็นตัวตนให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนหรือไม่ก็ตาม ก็จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อขัดขวางในการทำ ความดี

2. มารแบบธรรมาธิฐาน ซึ่งมารในแบบธรรมาธิฐานนี้ ก็จะเป็นลักษณะของมารที่เป็นตัวกิเลสหรือเป็นตัวการที่คอยก่อกำจัดหรือขัดขวางมิให้บุคคลกระทำความดีหรือบรรลุผลสำเร็จที่ตั้งใจซึ่งตนกำลังพยายามและมุ่งมั่นกระทำ โดยจะพบได้จากการที่นำเสนอถึงการที่พระอริยบุคคลจะต้องเผชิญหน้ากับกิเลสภายในใจว่า “พระชินาสพเหล่านั้นมีสัมมปปธานครอบงำบ่วงมารได้ อันกิเลสไม่อาศัยถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะ ท่านเหล่านั้นชนะมารพร้อมทั้งเสนามารเป็นผู้ยินดี ไม่มีความหวั่นไหวและลวงพ้อซึ่งกองพลมารทั้งหมด ถึงสุขแล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 13 หน้าที่ 24, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

มารทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นการเข้าใจมารในแบบที่เป็นทั้งบุคคลาธิฐานอันแสดงภาพเชิงประจักษ์แก่คนทั่วไป ขณะที่ธรรมาธิฐานนั้นเป็นการแสดงให้เห็นความคิดและอารมณ์ภายในที่สะท้อนผ่านความรู้สึกที่เป็นแรงผลักดัน การกระทำและผลที่ตามมา หากสิ่งที่เป็นแรงผลักดันนั้นเป็นอกุศลคือความไม่ดี ก็จะนำไปสู่การขัดขวางความดีและผลที่ตามมาด้วย

ประเภทของมาร

มาร 5 คือ สิ่งที่มาบุคคลให้ตายจากคุณความดีหรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ, สิ่งทีล้าลงผลาญคุณความดี, ตัวการที่ก่อกำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุ ผลสำเร็จอันดีงาม ในคัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ได้มีการแบ่งประเภทของมารไว้ชัดเจน แต่ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งมารออกเป็น 5 ประเภท ซึ่งสามารถจะสรุปได้ดังนี้

1. กิเลสมาร มาร คือกิเลส, กิเลสเป็นมารเพราะเป็นตัวก่อกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสพความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ปรากฏในหุติยสัตตสูตร ว่าด้วยสัตว์ที่ติดอยู่ในกาม พระพุทธองค์ตรัสว่า ในสัตว์ทั้งหลายมีกามเพราะกาม ถูกขำยรัดจริงไว้นั่น ถูกเครื่องมุงบังคือตัณหาปกคลุมไว้ ถูกเครื่องผูกคือความประมาทผูกพันไว้ เหมือน

ปลาในข้อง สัตว์เหล่านั้น จึงไปสู่ความแก่และความตาย เหมือนลูกโคที่ยังไม่อดนม วิ่งตามแม่โค (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 64 หน้าที่ 312-313, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. ชันธมาร มาร คือเบญจขันธ์, ขันธ์ 5 เป็นมาร เพราะเป็นสภาพอันปัจเจกปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่นั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไปเพราะชราพยาธิเป็นต้น ล้วนรอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่ หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารภอย่างแรง อาจถึงกับพรากโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ปรากฏในพระพุทธองค์ตรัสว่า “ราธะ เมื่อมีรูป จึงมีมาร มีผู้ทำให้ตายหรือมีผู้ตาย เพราะฉะนั้น เธอจึงเห็นรูปว่า ‘เป็นมาร เป็นผู้ทำให้ตาย เป็นผู้ตาย เป็นโรค เป็นดุจหัวผี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นเหตุเกิดแห่งของลำบาก’ บุคคลเหล่าใดเห็นรูปนั้นอย่างนี้ บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าย่อมเห็นชอบ เมื่อมีเวทนา เมื่อมีสัญญา ... เมื่อมีสังขาร ... เมื่อมีวิญญาณ จึงมีมาร มีผู้ทำให้ตาย หรือมีผู้ตาย เพราะฉะนั้น เธอจึงเห็นวิญญาณว่า ‘เป็นมาร เป็นผู้ทำให้ตาย เป็นผู้ตาย เป็นโรค เป็นดุจหัวผีเป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นเหตุเกิดแห่งของลำบาก’ บุคคลเหล่าใดเห็นวิญญาณนั้นอย่างนี้ บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าย่อมเห็นชอบ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 17 ข้อที่ 160 หน้าที่ 253, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. อภิสังขารมาร มาร คืออภิสังขาร, อภิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม นำให้เกิดชาติ ชรา เป็นต้น ชัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังขารทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ปรากฏในภัทราวุธมาณวปัญหานิทเทศ ว่าด้วยปัญหาของภัทราวุธมาณพ พระพุทธองค์ตรัสว่า นรชนควรทำลายเครื่องยึดมั่นทั้งปวงทั้งชั้นสูง ชั้นต่ำและชั้นกลางเพราะสัตว์ทั้งหลายเข้าไปยึดถือขึ้นันใด ๆ ในโลกมารย่อมติดตามสัตว์เพราะสิ่งที่ยึดถือขึ้นันนั้นแล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 30 ข้อที่ 72 หน้าที่ 263-264, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

4. เทวปุตตมาร มาร คือเทพบุตร, เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาวจรตนหนึ่งชื่อวามาร เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห้วงพะวงในกามสุขไม่เสียสละออกไปบำเพ็ญคุณความดียิ่งใหญ่ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ปรากฏในสัตตวัสสานุพันธสูตร ว่าด้วยมารหาโอกาสทำลายพระพุทธเจ้าตลอด 7 ปี (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 160 หน้าที่ 208, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

5. มัจจุมาร มาร คือความตาย, ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาส ที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ปรากฏในเรื่องพระอภิภูตเถระได้กล่าว 3 คาถาไว้ดังนี้ว่าขอเชิญญาติทั้งหลายเท่าที่มาร่วมกันในสมาคมนี้ทั้งหมดโปรดตั้งใจฟัง เราจักแสดงธรรมโปรดท่านทั้งหลายการเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์ขอท่านทั้งหลายจงพากเพียร บากบั่น ขวนขวายในคำสอนของพระพุทธเจ้ากำจัดเสนาของพญามัจจุราชเสียเหมือนนุญชรทำลายเรือนไม้ผู้อื่นไม่ประมาทอยู่ในพระธรรมวินัยนี้ จงละการเวียนว่ายตายเกิด แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 255-257 หน้าที่ 380, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

นอกจากนั้นยังปรากฏในปรากฏขุททกนิกาย เถรีคาถา ในสุภากัมมจาริตุเถรี ในคราวที่สุภากัมมจาริตุเถรี บรรลุอรหัตตผลและได้วิชา 3 ละมัจจุมารเสียได้ไม่มีความหวั่นไหว เป็นไทแก่ตัวเอง

ไม่เป็นหนี้ อบรมอินทรีย์แล้ว พราจากกิเลสที่เคยมีได้หมด ไม่มีอาสวะ ทำกิจเสร็จแล้ว (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 364-366 หน้า 615, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

มาร 4 ประเภทข้างต้น เป็นสิ่งที่ประกอบเข้ากับความคิดและแสดงออกมา ขณะที่มารอย่างสุดท้ายนั้นเป็นอำนาจภายนอกที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือทำลายชีวิต

คุณค่าของมาร

การกล่าวถึงมารในไตรปิฎกนั้นเป็นการนำไปสู่การพิจารณาการมีอยู่ของมารว่าเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในแง่ของการเข้าใจความหมายของทุกขอันเป็นสิ่งที่ทำให้ทนได้ยาก โดยเฉพาะในแง่ของอุปสรรคปัญหาต่างๆ ในชีวิตของเราไม่มากนักน้อยขึ้นอยู่กับบุญบารมีและความมุ่งหมายของแต่ละคน ในทางโลกิยนั้นบุคคลที่ขาดปัญญาและความเข้าใจ ก็จะมองสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นปัญหาและอุปสรรค ซึ่งก็จะทำให้เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง ยอมแพ้ต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เหล่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ที่มีปัญญาก็จะมองว่าเป็นสิ่งที่เข้ามาเพื่อฝึกจิตของเราให้มีความอดทน นั้นทำให้เรารู้ว่า ความรู้และความสามารถของเราอยู่ในระดับใดและต้องแสวงหาความรู้หรือแนวทางในการแก้ไขหรือต้องเสริมเพิ่มเติมอะไรบ้าง และเป็นบทเรียนที่ปูทางไปสู่ความสำเร็จในอนาคต ในระดับโลกุตระนั้นก็จะทำให้เราเข้าใจว่านี่คือสิ่งที่เข้ามาทดสอบกิเลส จริยธรรม คุณธรรมของเรา รู้จักที่จะมีความยับยั้งชั่งใจที่จะไม่กระทำความบาปกรรม รวมถึงก็จะทำให้เรายอมรับและเข้าใจกฎแห่งกรรมว่ามีจริง ผลแห่งกรรมมีจริงอันจะทำให้เรามีจิตใจและศรัทธาที่มั่นคง ไม่ย่อท้อในการสร้างบุญบารมี ซึ่งจะเห็นได้ว่าในมารอิติสูตร แม้มารเองก็ยังมีคามเพียรวิริยะอุตสาหะที่ไม่ลดละความพยายามเหมือนกัน โดยธิดามารทั้ง 3 ที่จะนำพระพุทธเจ้ามาถวายเป็นบิดาให้ได้ โดยได้รับอาสาจากพญาวสวัตติ ด้วยการเนรมิตตนเองเป็นสาวสวยรุ่มรวย หญิงสาวที่ยังไม่ได้คลอดบุตรบ้าง และเป็นหญิงที่คลอดบุตรแล้วบ้าง เพื่อดึงดูดจิตใจพระพุทธเจ้าให้เกิดความหลงใหล ยินดีในความงาม ซึ่งอันเป็นเรื่องที่บุรุษทั่วไปพึงปรารถนา แต่ก็ไม่สำเร็จเพราะพระพุทธองค์ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และเป็นผู้ทรงศีลบริสุทธิ์เป็นผู้มีพระปัญญาธิคุณและมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น จึงมิได้สนพระทัยเลย (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 161 หน้า 210-216, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ยิ่งประโยชน์ในโลกุตระนั้นอาจกล่าวได้ว่า มารทั้งหลายในมาร 5 ไม่มีมารชนิดใดเลยที่ไม่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาจิตใจของเราไม่ได้ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธองค์เองรวมถึงผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร คำสรรเสริญ คำนิมิต คำคำตอ ก็เป็นสิ่งที่ช่วยฝึกขันธ์ คือความอดทนได้เป็นอย่างดี ความพลัดพรากรวมถึงความตายหรือการเกิด-ดับ ก็ยังสามารถทำให้เกิดปัญญาจนเห็นสัจธรรมคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างแจ่มแจ้งเป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจความเป็นไปของโลกอย่างแท้จริง

การกำจัดทุกข์นั้นก็คือการกำจัดเหตุเกิดทุกข์ก็คือกำจัดมาร โดยใช้มรรคหรือวิธีที่เริ่มต้นด้วยปัญญาคือสัมมาทิฐิในการสร้างความเห็นชอบและเข้าใจต่อความเป็นจริงนั้นอย่างตรงไปตรงมา ไม่ใช่เกิดจากความพอใจหรือกิเลสในใจเป็นหลัก เมื่อพิจารณาในแง่นี้จะพบว่าหลักความทุกข์เป็นการสอนที่ง่ายและตรงไปตรงมา เช่นเดียวกับการพิจารณาเรื่องมารนั้นเป็นเรื่องชัดเจนและเข้าใจง่ายกว่าจะสอนเรื่องอื่นใด

มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตร

พรหมนิมิตตนิคสูตรเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยการเชื่อเชิญของพรหม ซึ่งในขณะนั้นพระพุทธองค์ได้ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ได้ตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังถึงเหตุการณ์ ในสมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โคนต้นไม้สาละใหญ่ ในป่าสุกควัน ใกล้เมืองอุกกัฏฐา แคว้นโกศล ทรงทราบด้วยพระทัยว่า ท้าวพกพรหมเกิดทิฏฐิมีความเห็นผิดขึ้นว่า พรหมสถานนี้ ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง ไม่มีความเคลื่อนไหว ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่มีจุติหรืออุบัติ เครื่องสลัดออกจากทุกข้ออย่างอื่นนอกจากพรหมสถานนี้ไม่มี ที่เรียกว่า นิสรณะอันเป็นการเล่นออกไปยังที่อื่นที่ยิ่งกว่านี้ พระพุทธองค์จึงเสด็จขึ้นไปยังพรหมโลก โดยทรงมีพระทัยที่จะเสด็จไปเพื่อโปรดท้าวพกพรหม เมื่อท้าวพกพรหมได้เห็นพระพุทธองค์เสด็จมา จึงได้ทูลเชิญแล้วได้แสดงทิฏฐิของตนให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงตกเตือนว่า ท้าวพกพรหมตกอยู่ในอำนาจแห่งอวิชชากล่าวสิ่งไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง ไม่แข็งแรง มีความเคลื่อนไหว ว่าเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง ไม่มีความเคลื่อนไหว สัตว์ในพรหมสถานซึ่งเกิด แก่ ตาย จุติ และอุบัติ กล่าวว่ไม่เกิดไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ และกล่าวถึงเครื่องสลัดออกจากทุกข้ออย่างอื่น ซึ่งมีอยู่ว่าไม่มี

ขณะนั้น มารโฉบเข้าได้เข้าสิงในพรหมปาริสาชชะองค์หนึ่งให้กล่าวห้ามมิให้พระองค์ว่ากล่าวท้าวพกพรหม เพราะพกพรหมเป็นมหาพรหม เป็นผู้สร้าง เป็นบิดาของเหล่าสัตว์ ไม่มีใครกล้าขัดขึ้น อำนาจได้พร้อมทั้งชูสัพทว่า สมณพราหมณ์ก่อนหน้านั้น กล่าวตำหนิธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ภูต เทวดา ปชาบดี พรหมและพรหมโลก หลังจากตายไปแล้วไปเกิดในพวกที่เลว ส่วนสมณพราหมณ์ที่กล่าวสรรเสริญสิ่งเหล่านี้ หลังจากตายไปแล้วไปเกิดในพวกที่ดี

พระพุทธองค์จึงตรัสกับมารนั้นว่า พระพุทธองค์ทรงรู้ว่าเป็นมาร อย่างนี้ก็ไม่รู้แม้พรหมและพรหมบริษัทั้งปวง ก็ตกอยู่ในอำนาจมาร แต่พระองค์มิได้อยู่ในอำนาจนั้น ท้าวพกพรหมก็ยังกล่าวยืนยันทิฏฐิของตนอีก พระพุทธองค์จึงทรงตกเตือนว่าทรงรู้จักพกพรหมดี นอกจากนี้ยังทรงรู้จักพรหมชั้นสูงขึ้นไปอีก คือ พกอภิสรพรหม พกสุภิกณพรหม และพวกเวทปผลพรหม ซึ่งท้าวพกพรหมเคยไปเกิดและเคลื่อนจากที่แห่งนั้นมาเกิดในมหาพรหมนี้ แต่เนื่องจากอยู่นานจึงหลงลืมไป เข้าใจผิดว่าเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง ไม่มีความเคลื่อนไหว พร้อมกันนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพุทธานุภาพไม่ให้ท้าวพกพรหมหายตัวไปได้ และในขณะเดียวกันพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงการหายตัวให้พวกพรหมทั้งหลายได้ดู พวกพรหมทั้งหลายจึงพากันชื่นชมพระบารมี

ทันใดนั้น มารโฉบเข้าได้เข้าสิงพรหมปาริสาชชะองค์หนึ่งให้ห้ามมิให้พระพุทธองค์ทรงสอนธรรม แก่ชาวสกลทั้งหลายของพระพุทธองค์ ไม่ให้ยึดติดในสวาก ในบรรพชิตและเล่าว่า สมณพราหมณ์ก่อนหน้านั้นปฎิญาณว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแนะนำพร่ำสอนสวากและบรรพชิต ยึดติดในสวากและบรรพชิต หลังจากตายแล้วไปเกิดในพวกที่เลว ส่วนสมณพราหมณ์ผู้ที่ไม่ทำอย่างนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดในพวกที่ดี พระพุทธองค์จึงทรงแสดงให้เห็นว่า ทรงรู้จักมารดี และทรงอธิบายว่า พระองค์ตัดอาสวะได้เด็ดขาดแล้ว ถึงจะทรงสอนหรือไม่ทรงสอน ก็ไม่ทำให้พระองค์ดีขึ้นและเลวลงไปกว่าเดิม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 501-505 หน้าที่ 537-544, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

มารในที่นี้จึงเป็นการกล่าวถึงอำนาจที่อยู่เหนือขึ้นไป กล่าวคืออำนาจนี้เป็นกิเลสที่ครอบงำผู้นั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นใครก็อาจมีความเห็นผิดไปตามกิเลส มีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ไม่ถูกมารครอบงำ

วิเคราะห์มารในพรหมนิมิตตนิกสูตร

จากเหตุการณ์มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิกสูตรนั้น สามารถวิเคราะห์ประเด็นได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1) ประเด็นแรก: สารสำคัญของพระสูตร

รูปแบบของพรหมนิมิตตนิกสูตรนั้นเป็นการบรรยายโวหารแบบเล่าเรื่อง การที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพรหมนี้ ถือได้ว่าเป็นการที่ทรงเสด็จไปแสดงตามอัธยาศัยของผู้คนที่ทรงตรวจดูด้วยพระญาณก่อนเสด็จไปโปรด ที่เรียกว่า ปรชฌมาสยะ คือ เป็นการตรัสตามอุปนิสัยหรืออัธยาศัยของเวไนยสัตว์ (ผู้ควรแนะนำ) ท่านพกาพรหมเมื่อได้เห็นพระพุทธองค์ก็ได้ทูลเชิญและได้แสดงทักขิอันเป็นความเห็นแบบสัสสตทักขิของตนโดยเชื่อว่าเหตุอันเป็นเครื่องสลัดออกจากความทุกข์อย่างอื่นนอกจากพรหมสถานแห่งนี้อย่อมไม่มี (อรรถกถาภาษาไทย มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ปปัญจสูทนี ภาค 2 เล่มที่ 2 ข้อที่ 501 หน้าที่ 415, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) ซึ่งขัดต่อคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ว่าสรรพสิ่งย่อมไม่เที่ยง เป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ในการตรัสสอนพรหมทั้งหลาย ของพระพุทธองค์เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในพรหมนิมิตตนิกสูตรนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงใช้พุทธวิธีการสอนโดยมีเรื่องของปาฏิหาริย์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยคือในการสอนของพระพุทธองค์เพื่อให้เกิดผลสำเร็จอย่างอัศจรรย์ โดยในบางครั้งอาจจะต้องทรงใช้ปาฏิหาริย์เข้ามาช่วย ซึ่งเรียกว่า ปาฏิหาริย์ 3 ดังที่ตรัสไว้ในแก้วกฐสูตร คือ 1. อิทธิปาฏิหาริย์ คือการสอนด้วยการใช้ความสามารถพิเศษการแสดงฤทธิ์ เหาะเหินเดินอากาศ หูทิพย์ ตาทิพย์ 2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือการสอนโดยวิธีดักใจ รู้วาระจิตสามารถรู้ใจคนอื่นได้ 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือคำสอนที่ให้ความจริงเกิดปัญญาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ คำสอนที่ทำให้รู้ว่าสิ่งใดมีโทษ สิ่งใดไม่มีโทษ สิ่งใดควรเจริญ ไม่ควรเจริญ สิ่งนี้เป็นกุศล สิ่งนี้เป็นอกุศล หนทางนี้คือทางดับกิเลส คือ อริยมรรค และทำให้อาสวะทั้งหลายอันประกอบไปด้วยกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ และเข้าถึงความเป็นพระอริยะบุคคลจนถึงความเป็นอรหัตตผล การที่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์และสามารถดับทุกข์ได้นั้นถือได้ว่าเป็นปาฏิหาริย์สูงสุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 481-500 หน้าที่ 213-220, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

โดยจะทรงใช้พุทธวิธีการสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา ซึ่งเป็นวิธีที่ใช่สำหรับผู้ที่ยังไม่มีคุณเลื่อมใสศรัทธา โดยพระพุทธองค์จะทรงเริ่มต้นด้วยการสนทนาคูสนทนาคำสนทนาเขาสุความเขาใจและเลื่อมใสที่สุด (พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2556) และทรงใช้หลักในการสอนคือ ไตรลักษณ์ ไตรลักษณ์หมายถึง ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป 3 ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 20-24 หน้าที่ 27-31, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยหลักนี้เรียกอีกอย่างว่า ไตรลักษณ์หรือ สามัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าจะอุปบัติหรือไม่ก็ตามหลักทั้งสามนี้ ก็คงมีอยู่เป็นธรรมดา พระพุทธเจ้าเป็นแต่ผู้ทรงค้นพบและนำมาเปิดเผยแสดงแก่เวไนยสัตว์ ซึ่ง

พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเรื่องสามัญลักษณ์ไว้ใน อุปปาทาสูตร ว่าด้วยความเกิดขึ้นแห่งพระตถาคตว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ ตามธรรมดาความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดาความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดาความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผยจำแนก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 137 หน้าที่ 385, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อพกรวมพร้อมทั้งปาริสาชพรหมและเหล่าพรหมทั้งหลายได้รับการสอนจากพระพุทธเจ้าจึงได้คลายจากมิจฉาทิฐิอันเป็นความเห็นผิด และเกิดความเลื่อมใสและกล่าวสรรเสริญพระคุณของพระพุทธองค์

2) ประเด็นที่สอง: มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตร

มาร ในพรหมนิมิตตนิคสูตรนี้ มีอำนาจเหนือพรหม คือสามารถที่จะครอบงำอำนาจของพรหมและทำให้พรหมตกอยู่ในอำนาจได้ แต่ไม่สามารถครอบงำพระพุทธองค์ได้ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพุทธานุภาพเหนือกว่าอานุภาพของมารและพรหม โดยมารนี้มี 5 ประเภท คือ 1. กิเลสมาร มารคือกิเลส 2. ชันธมาร มารคือเบญจขันธ์ 3. อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งได้แก่ เจตสิกทั้งหลาย) 4. เทวบุตรมาร มารคือเทวบุตร 5. มัจจุมาร มารคือมัจจุ (ความตาย)

พรหมที่มารสิงในพรหมนิมิตตนิคสูตรนี้ เป็นพรหมในชั้นพรหมปาริสาชชาภูมิ คือเป็นพรหมโลกชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่แห่งพรหมทั้งหลายผู้เป็นบริษัทบริวารของเหล่าท้าวมหาพรหม ซึ่งสถิตอยู่ชั้นมหาพรหมภูมิ โดยเมื่อแยกศัพท์ออกก็จะได้ว่านี้ พรหม + ปาริสาช + ชา + ภูมิ, พรหม = พระพรหม, ปาริสาช = บริษัท, บริวาร, ชา = ความเป็น, ภูมิ = ที่อยู่ เมื่อรวมกันเข้าก็เป็น พรหมปาริสาชชาภูมิ คือ พรหมปาริสาชชาภูมิ จะอยู่สูงกว่าเทวโลกสวรรค์ชั้นสูงสุด คือชั้นที่เรียกว่า พรหมนิมิตตนิคสูตร สวรรค์ถึงห้าล้านห้าแสนแปดพันโยชน์ (พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), 2545) และเป็นที่อยู่ของพระพรหมผู้เป็นบริษัทท้าวมหาพรหม ซึ่งพรหมปาริสาชชาภูมิ แม้จะเป็นพรหมโลกชั้นแรก คือชั้นต่ำสุด ของรูปาวจรภูมิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 31 ข้อที่ 72 หน้าที่ 122, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในปฐมนาถนารณสูตร ว่าด้วยเหตุที่ทำให้บุคคลต่างกัน ได้กล่าวว่า บุคคลบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ย่อมสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย เขาย่อมชอบใจปฐมฌานนั้น ติดใจปฐมฌานนั้น และถึงความปลื้มใจกับปฐมฌานนั้น เขาคำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น เมื่อชอบใจอยู่กับปฐมฌานนั้นได้โดยมากและไม่เสื่อม เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ในชั้นหมู่พรหม มีอายุประมาณ 1 กัป คนที่เป็นปุถุชนเมื่อดำรงอยู่ในชั้นหมู่พรหมนั้นจน

สิ้นอายุไปสู่รณบึง ไปสู่กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง ย่อมเมื่อคติ (การตาย) และอุบัติ (การเกิด) แต่สาวกที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ เมื่อดำรงอยู่ในชั้นหมู่พรหมนั้นจนสิ้นอายุ ในระยะเวลาที่กำหนดอายุของเทวดาเหล่านั้นแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 123 หน้าที่ 187, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ปฐมฌานมีองค์ 5 คือ (1) วิตก (2) วิจาร (3) ปีติ (4) สุข (5) เอกัคคตา และปฐมฌานสามารถละองค์ 5 ซึ่งประกอบด้วย (1) ละกามฉันทะ (2) ละพยาบาท (3) ละถีนมิทธะ (4) ละอุทธัจจกุกกุจจะ (5) ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ย่อมมี (1) วิตก (2) วิจาร (3) ปีติ (4) สุข (5) เอกัคคตา

ดังนั้น เมื่อพิจารณาแล้ว เทวบุตรตนไม่มีอำนาจเหนือพรหมได้ เพราะเทวบุตรตนชั้นสูงสุด ได้แก่ พญาสวตตี ซึ่งเป็นเทพผู้ครองสวรรค์ชั้นปรนิมิตสวตตี คือสวรรค์ชั้นที่ 6 มีศักดิ์และอำนาจต่ำกว่าพรหมในชั้นปาริสาชชาภูมิ หากพิจารณาว่ามารที่เหลือนอีก 4 ประเภท ว่ามารประเภทไหนมีอำนาจเหนือพรหมปาริสาชชาภูมิบ้างนั้น เมื่อพิจารณาแล้วก็พึงทราบว่าพรหมปาริสาชชาภูมินี้มีคุณวิเศษ โดยการเจริญสมณกรรมฐานจนได้บรรลุปฐมฌาน (อย่างสามัญหรืออย่างอ่อน) และก็ไม่ใช้ชั้นฌาน หรือที่เรียกว่า มาร คือเบญจขันธ์ เพราะปาริสาชชาพรหม อยู่ในชั้นรูปาวจรภูมิ มาด้วยอำนาจของปฐมฌานชั้นอ่อน ซึ่งในชั้นรูปาวจรภูมิหรือรูปพรหมนี้ กล่าวคือ รูปพรหมมีทั้งรูปธรรมและนามธรรม มีขันธ์ครบทั้ง 5 ขันธ์ ซึ่งรูปพรหม เกิดจากกุศลที่มีกำลังที่เป็นฌานจิต ที่ดับ ระงับ ความพอใจ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งกระทบสัมผัส ชั่วขณะที่ได้ฌาน สงบ ระงับ กามฉันทะได้ในขณะนั้น

ดังนั้นเมื่อเกิดเป็นรูปพรหมแล้ว พรหม จึงมีเพียง จักขุปสาท คือ ตา และ โสตปสาท คือ หู แต่ไม่มี ฆานปสาท คือ จมูก ชิวหาปสาท คือ ลิ้น และ ไม่มี กายปสาทรูป คือ กายอันเป็นรูปที่สามารถสัมผัสอยู่ทั่วตัว เป็นรูปที่สัมผัสตามรูปร่างกาย พระพรหมท่านก็มีรูปร่างเหมือนมนุษย์ และก็มีร่างกายด้วย พรหมในชั้นปาริสาชชาซึ่งเป็นรูปพรหมนั้นมีร่างกายที่ประชุมรวมกันของ มหาภูตรูป 4 และรูปอื่นๆ ที่เป็นอวินิภากรูป รวมเป็น 8 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 487-493 หน้าที่ 216-218, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่ไม่มีรูป ที่เป็นกายปสาทรูป ที่สัมผัสตามร่างกายเลย แต่รูปร่างท่านนั้นเป็นการประชุมของรูปต่างๆ ไม่มีกายปสาทรูป สัมผัสอยู่เลย ส่วนเหตุผลที่ไม่มีกายปสาทรูป และไม่มี ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป มีแต่ จักขุปสาทรูป และโสตปสาทรูป เพราะพระพรหม ได้ฌานจึงเกิดเป็นพรหม สงบ ระงับจากกามฉันทะ ความยินดีพอใจ จึงไม่ใช่พวกที่เสพกาม เหมือนเทวดา และมนุษย์ที่จะต้องมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ครบทั้งหมด เช่น ท่านไม่มีลิ้น คือ ชิวหาปสาท เพราะมีปิตีเป็นอาหาร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 34 ข้อที่ 596-615 หน้าที่ 190-196, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ราธะ เมื่อมีรูป จึงมีมาร มีผู้ทำให้ตายหรือมีผู้ตาย เพราะฉะนั้น เธอจึงเห็นรูปว่า ‘เป็นมาร เป็นผู้ทำให้ตาย เป็นผู้ตาย เป็นโรค เป็นดุจหัวผี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นเหตุเกิดแห่งของลำบาก’ บุคคลเหล่าใดเห็นรูปนั้นอย่างนี้ บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าย่อมเห็นชอบ เมื่อมีเวทนา สัญญา .สังขาร วิญญาณ จึงมีมาร มีผู้ทำให้ตาย หรือมีผู้ตาย เพราะฉะนั้น เธอจึงเห็นวิญญาณว่า ‘เป็นมาร เป็นผู้ทำให้ตาย เป็นผู้ตาย เป็นโรค เป็นดุจหัวผี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นเหตุเกิดแห่งของลำบาก’ บุคคลเหล่าใดเห็นวิญญาณนั้นอย่างนี้ บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าย่อมเห็นชอบ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 17 ข้อที่ 160 หน้าที่ 253, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อไม่ใช่ขันธมาร หรือที่เรียกว่า มาร คือเบญจขันธ์ ก็ไม่ใช่มัจจุมาร มารคือ มัจจุ ความตาย ด้วยเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วมาร ในพรหมนิมิตตนิคสูตรนี้ ที่มีอำนาจเหนือพรหม คือสามารถที่จะครอบงำอำนาจของพรหมและทำให้พรหมตกอยู่ในอำนาจได้ก็คือ กิเลสและอกิสังขารมาร เพราะสภาวะธรรมที่เป็นกิเลส กิเลสวัตถุ 10 นั่นก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ อนอตตปปะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 35 ข้อที่ 966 หน้าที่ 618, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การที่ท้าวพทพรหมเกิดทิฏฐิมีความเห็นผิดขึ้นว่า พรหมสถานนี้ ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง ไม่มี ความเคลื่อนไหว ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่มีจุติหรืออุปบัติ เครื่องสลัดออกจากทุกขอย่างอื่นนอกจาก พรหมสถานนี้ไม่มี เป็นทิฏฐิ ความเห็นว่า โลกเที่ยงความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้ เรียกว่า ทิฏฐิ ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิ ที่เป็นโมหะ เพราะความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ทุกข์ เพราะความไม่รู้ในทุกข สมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ใน ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ใน ส่วนอนาคต ความไม่รู้ในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ซึ่งเป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นกามาวจร รูปาวจร และอรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ์ ฯลฯ วิทยญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่าอารมณ์ของกิเลสเครื่อง เสร้าหมองของใจนี้ ก็ตั้งต้นแต่อวิชชาคือความไม่รู้ในสัจจะที่เป็นตัวความจริง แล้วก็สืบมาเป็นต้นหา ความดิ้นรนทะยานอยาก เป็นอุปาทานความยึดถือ และเมื่อแสดงออกไปโดยอาการต่างๆ เป็นราคะ ความติดใจยินดี หรือโลภะความโลภอยากได้ โทสะความโกรธแค้นขัดเคือง โมหะความหลงเป็นต้น ก็ เป็นกิเลสทั้งนั้น กิเลสเหล่านี้เองเป็นตัวมารที่คอยเป็นเครื่องขัดขวาง เพราะฉะนั้นเมื่อซ้เข้ามาโดยตรง แล้ว ก็คือตัวกิเลสนี้เองที่เป็นตัวมาร จึงแสดงกิเลสมาร

พระพุทธองค์ทรงทราบอาสยะ ซึ่งหมายถึงทิฏฐิอันเป็นที่อาศัยอยู่ของเหล่าสัตว์ และอนุสัยที่เป็นกิเลสที่นอนเนื่องซึ่งเหล่าสัตว์ยังละไม่ได้ ซึ่งอนุสัยของสัตว์นั้นมี 7 อย่าง ได้แก่

1. กามราคานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคือกามราคะ
2. ปฏิฆานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคือปฏิฆะ
3. มานานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคือมานะ
4. ทิฏฐานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคือทิฏฐิ
5. วิจิกิจฉานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคือวิจิกิจฉา
6. ภวราคานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคือภวราคะ
7. อวิชขานุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานคืออวิชชา

รวมถึงจริตที่เป็นกุศลและอกุศลที่ปรุงแต่งจริตของสัตว์ทั้งหลายที่เรียกว่า ปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี) อปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว) อาเนญชาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคงไม่หวั่นไหว) ที่เป็นกามาวจรภูมิ หรือที่เป็นรูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังทรงทราบถึง อธิมุตติ หมายถึงอภัยอาศัยของสัตว์ที่ควรบรรลุนิพพานในภพนี้ ซึ่งอาสยะของสัตว์ทั้งหลายก็จะมีคามเห็นว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับ สรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วเกิดอีก หลังจากตายแล้วไม่ เกิดอีก หลังจากตายแล้วเกิดอีกก็มีไม่ เกิดอีกก็มี หลังจากตายแล้วเกิดอีกก็มีไม่ ไม่เกิดอีกก็มีไม่ สัตว์ทั้งหลายผู้อาศัยภวทิฏฐิหรือวิภวทิฏฐิ หรืออาจเรียกได้ว่า อัตตาหรืออาตมัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 31 ข้อที่ 133-144 หน้าที่ 174-175, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การที่พกพรหมเป็นผู้มีศีลสัตตทิกขุ ซึ่งมีความเห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยง อันมีสัkkายะเป็นวัตถุ จึงมีความยึดมั่นด้วยการติดอยู่ซึ่งเป็นภวทิกขุ อันมีทิกขุคือความยึดมั่นถือมั่นเป็นฐาน (ฐานแห่งทิกขุ 8 ประการ, ปริยภูฐานแห่งทิกขุ 18 ประการ) ซึ่งเป็นสังโยชน์แต่ไม่เป็นทิกขุ (อวิชชาสังโยชน์ กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือ อวิชชา) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 31 ข้อที่ 122-151 หน้า 188-232, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความปรุงแต่ง (อภิสังขารมาร) นี้เองจึงเป็นตัวมารที่สืบเนื่องมาจากกิเลส เพราะมารย่อมติดตามสัตว์เพราะสิ่งที่ยึดถือ

อีกเหตุผลหนึ่งที่น่านำมาวิเคราะห์ประกอบ คือการที่ปาริสัชชาพรหมเป็นบริษัทหรือบริวารของท้าวพกพรหมซึ่งเป็นพรหมที่อุปบัติด้วยบุญจากปฐมฌานแต่ไม่ประณีตเท่าพกพรหมเพราะอินทรีย์อ่อนกว่า เมื่อพกพรหมมีความเห็นผิดที่เป็นมีศีลสัตตทิกขุ ปาริสัชชาพรหมซึ่งมีความนับถือพกพรหมในฐานะที่ตนเป็นบริวารอยู่นานแล้วจะมีความเห็นเป็นอย่างอื่นได้อย่างไร

การที่มารไม่สามารถครอบงำพระพุทธรองค์ได้ซึ่งแสดงถึงทรงมีพุทธานุภาพเหนือกว่าอานาภาพของมารและพรหม เพราะพระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้ตัดอนุสัยกิเลสได้แล้วและเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงของมารทั้งปวง ทรงสามารถครอบงำมารได้ รวมถึงเป็นผู้พ้นแล้วจากสิ่งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ อันเป็นเครื่องพันธนาการ โดยปราศจากความพอใจในอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นที่รณรมย์ ดังที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสไว้ในมารกถา ว่าด้วยมาร พระพุทธรองค์ได้ตรัสกับพระอรหันต์ 60 รูป ที่ส่งไปประกาศศาสนาว่า ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ซึ่งในครั้งนั้นมารผู้มีบาป ก็ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลกับพระพุทธรองค์ว่า ท่านได้ถูกบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ คล้องไว้แล้ว และได้ถูกผูกด้วยเครื่องพันธนาการมากมายท่านไม่สามารถพ้นจากอำนาจเราไปได้ บ่วงนี้เที่ยวไปในอากาศ มีอยู่ในใจ สัญจรไปอยู่เราจักคล้องท่านด้วยบ่วงนั้น ท่านไม่อาจพ้นจากเราได้ แต่พระพุทธรองค์ก็ได้ทรงตรัสยืนยันว่าพระพุทธรองค์ได้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เราได้พ้นแล้วจากเครื่องพันธนาการมากมาย พระพุทธรองค์ได้กำจัดท่านเสียแล้ว พระพุทธรองค์ปราศจากความพอใจในอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นที่รณรมย์ใจ ซึ่งในขณะนั้น มารผู้มีบาปทราบบว่า พระพุทธรองค์ทรงรู้จักเราและรู้ทันเรา จึงเกิดความทุกข์ใจและเสียใจและได้หายตัวไปจากที่แห่งนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 32-33 หน้า 40-41, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนั้นในเสลเถรคาถาซึ่งเป็นภาษิตของพระเสลเถระได้กล่าวว่าพระพุทธรองค์ทรงเป็นสัพพัญญูพุทธเจ้าเป็นศาสดา เป็นจอมปราชญ์ ทรงครอบงำมารได้ ทรงตัดอนุสัยกิเลสได้ ทรงข้ามห้วงน้ำใหญ่คือ สงสารได้แล้วจึงทรงยังหมู่สัตว์นี้ให้ข้ามได้ด้วย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 839 หน้า 479, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

มารกับพระพุทธรเจ้าในความหมายของพระสูตรนี้จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นความดีและความชั่วที่ถูกพิจารณาในแง่คู่ตรงข้าม เมื่อมารปรากฏในรูปของการครอบงำจะพบว่าเป็นเรื่องง่ายจะถูกตีความว่าเป็นกิเลสภายในที่ผลักดันให้เกิดการกระทำและทำให้เกิดผลของการกระทำนั้น โดยผลที่เกิดขึ้นเป็นการลดทอนให้เป็นไปในฝ่ายอกุศล ขณะที่การเข้าใจความหมายของพรหมที่ถูกมารครอบงำนั้นเป็นไปในส่วนของการยอมรับว่าจิตใจที่ยังมีการปรุงแต่งได้ต่างๆ ก็ไม่อาจปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีที่จะเข้ามาครอบงำได้ การที่พระพุทธรเจ้าไม่ถูกมารครอบงำก็เพราะไม่มีการปรุงแต่งอีกแล้ว

บทสรุป

มารที่ปรากฏในพรหมนิมิตตนิคสูตรมาจากการพิจารณาการเป็นกิเลสที่มีอำนาจครอบงำและทำให้ผู้ตกอยู่ในอำนาจกระทำบางอย่างไปตามอำนาจของมารนั้น แม้แต่พรหมก็ตกอยู่ในอำนาจนั้น โดยจะพบว่าปาริสาชชาพรหมตกอยู่ในอำนาจได้นั้นก็คือ กิเลสและอกิสังขาร มารเพราะปาริสาชชาพรหมเป็นผู้มีภาวทวิภูติ คือทวิภูติอันมีความยึดมั่นถือมั่นเป็นฐาน ซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ของเหล่าสัตว์มีอนุสัยที่เป็นกิเลสที่นอนเนื่องซึ่งเหล่าสัตว์ยังละไม่ได้ในขั้นรูปาวจรภูมิ กลายเป็นอวิชชาสังโยชน์ คือกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ซึ่งมีความปรุงแต่งที่เรียกว่า อปยุญาภิสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว เป็นตัวมารที่สืบเนื่องมาจากกิเลส เพราะมารย่อมติดตามสัตว์โดยสิ่งที่ยึดถือ การที่มารไม่สามารถครอบงำพระพุทธองค์ได้ เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ตัดอนุสัยกิเลสได้แล้วและเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงของมารทั้งปวง ทรงสามารถครอบงำมารได้ รวมถึงเป็นผู้พ้นแล้วจากสิ่งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ อันเป็นเครื่องพัวพันการ

เอกสารอ้างอิง

- พระญาณสังวรสมเด็จเจ้าพระสังฆราช. (2557). *เทศนานิพนธ์ 45 พรรษาของพระพุทธเจ้าเล่ม 2*. กรุงเทพฯ: ธรรมะอินเทอร์เนต.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ปธ.9). (2545). *ภูมิวิลาสินี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การทานอาหารมื้อเดียวที่ปรากฏในกกจุปมสูตร One meal that appears in Kakacūpamasutta

¹นวลนภา ยุคันทพรพงษ์

Nualnapha Yukuntapornpong

²พระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒนวดี)

Phramaha Adidej Sativaro (Sukwattanawadee)

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author, Email: jewmcu@gmail.com

Received June 5, 2022; Revised June 15, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงความสำคัญของการทานอาหารมื้อเดียวที่ปรากฏในกกจุปมสูตร โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า อานิสงค์ 5 ประการของการฉันอาหารมื้อเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตลอดชีวิตและนำพาเหล่าภิกษุประพจน์เป็นสิกขาบทเบื้องต้น เมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาวิเคราะห์ผู้เขียนพบว่า เป็นจริงและพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ไม่บริโภคอาหารบ่อยหรือหลายมื้อตามความอยากในรสชาติของอาหารหรือความกลัวเรื่องน้ำหนักว่าถ้าทานอาหารน้อยกลัวผอม จนกระทั่งฝึกทานอาหารมื้อเดียวได้อย่างสมดุลและต่อเนื่อง เป็นปัจจัยหลักให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บสุขภาพแข็งแรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การทานอาหาร, อาหารมื้อเดียว, กกจุปมสูตร

Abstract

This article is intended to explain the importance of eating a single meal that appears in Kakacūpamasutta. Using studies from related documents, books and articles. The study found five intentions of me, the only meal that Buddha practiced throughout his life and led the monks to behave as a preliminary chapter. When analyzing these ideas, the authors found that they were true and self-proving. Do not consume food frequently or several meals according to the appetite for the taste of the food or the fear of weight that if you eat less, fear being thin. Until practicing one

meal in a balanced and continuous way, it is the main factor to recover from illness both physically and mentally in a sustainable way.

Keyword: Dining, Single Meal, Kakacūpamasutta

บทนำ

มนุษย์เกิดมาด้วยความจำเป็นที่ต้องทานอาหาร การทานอาหารเป็นการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคนเผ่า ทุกชาติพันธุ์ ไม่มีใครที่ไม่ทานอาหาร การทานอาหาร ถ้ามักเกินไปก็ไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์ ตรงกันข้ามบางทีก็ทำให้เกิดโทษได้เช่นกัน ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงยกย่องคนที่ทานอาหารแต่พอประมาณ

สอดคล้องกับงานวิจัยของญี่ปุ่นที่มีการระบุถึงประโยชน์ของการทานอาหารมื้อเดียว ซึ่งมีประโยชน์ทำให้อายุยืน ดังปรากฏในงานวิจัยของดร.นพ.โยชิโนริ นะงุโมะ ได้เขียนหนังสือชื่อว่า “Being Hungry Makes You Healthy: ยิ่งหิวยิ่งสุขภาพดี” ซึ่งท่านได้ทดลองทานอาหารเพียงวันละ 1 มื้อมาตลอด 10 ปีด้วยตนเอง ส่งผลให้ท่านมีสุขภาพแข็งแรงอย่างเห็นได้ชัด และสอดคล้องกับพระสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎก ว่าด้วยพุทธวิธีการฉันอาหารมื้อเดียว ที่ปรากฏในกถกจูมสูตรว่า เจ็บป่วยน้อย ลำบากกายน้อย เบากายสบาย มีกำลัง เป็นอยู่ผาสุก (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่มที่ 12 ข้อที่ 222 หน้าที่ 233, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

กถกจูมสูตรได้กล่าวถึงว่าการฉันอาหารมื้อเดียวก่อให้เกิดความเจ็บป่วยน้อย ลำบากกายน้อย เบากาย สบาย มีกำลัง เป็นอยู่ผาสุก ที่พระพุทธองค์ได้พิสูจน์ด้วยพระองค์เองและเชื่อเชิญให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติตาม

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะศึกษาเรื่องการทานอาหารมื้อเดียวที่ปรากฏในกถกจูมสูตร เพื่อให้ทราบว่าการทานอาหารมื้อเดียวมีประโยชน์ต่อการรักษาสุขภาพของตนเองอย่างไร เป็นแนวทางนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิตให้มีคุณค่า เกิดสังคมสุขภาวะแห่งพุทธะที่ผาสุกทั้งร่างกายและจิตใจอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่องการทานอาหารมื้อเดียว

1. แนวคิดด้านสุขภาพกาย ที่มีผลต่อการรักษาน้ำหนักมวลรวมที่สมดุลได้ง่ายกว่าประหยัดเวลา แรงงาน ทำให้ไม่ต้องเสียสุขภาพกับการทำงานหามรุ่งหามค่ำเพื่อมากินตามใจอยากมากมือนจนเกินความจำเป็นที่เป็นต้นเหตุแห่งความอ้วนที่ก่อให้เกิดโรคร้ายต่างๆ มากมาย

2. แนวคิดป้องกันโรค เมื่อไม่ได้มีอาหารเกินมีภูมิต้านทานแข็งแรง ทำให้ร่างกายดั่งไขมันตัวเลวทำให้ลดภาวะเสี่ยงของโรคร้ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเบาหวานความดันไขมัน ไตเสื่อม มะเร็ง ภูมิแพ้ ปวดเมื่อย การหิวทำให้สุขภาพดีอายุยืนมาจากการที่ไม่ได้ทานอาหารมากเกินไป ฉะนั้น แนวคิดการทานอาหารมื้อเดียวมีคุณค่าอย่างมากต่อวงการสุขภาพที่สามารถนำไปฝึกปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมและนามธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะกล่าวโดยสังเขปที่บุคคลสำคัญในวงการสุขภาพหลายท่านได้กล่าวถึง เช่น (ใจเพชร กล้าจน หรือหมอเขียว, 2562) ประธานมูลนิธิแพทย์วิถีธรรมแห่งประเทศไทย ผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ทางเลือกวิถีธรรม สำนักการแพทย์ทางเลือกกระทรวงสาธารณสุข ได้นำจุดเด่นของการรักษาสุขภาพทุกแผนมาผนวกประยุกต์ใช้พิสูจน์ได้ด้วยหลัก

วิทยาศาสตร์ เน้นให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งประหยัดและพึ่งตนมากที่สุด ซึ่งตรงกับสุขภาพทางเลือกคือเน้นการสร้างพลังชีวิตให้เกิดสภาพสดชื่น กำลังเต็ม เบากาย สบายตัว สบายใจ เกิดความสมดุล ไม่ร้อนเกินไม่เย็นเกินจนก่อให้เกิดความเสื่อม ความไม่สบาย และโรคภัยไข้เจ็บทุกโรค โดยดับที่ต้นเหตุกล่าวคือการปรับอาหารการกินที่สมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ด้วยหลักการกินอาหารมื้อเดียวที่ค่อยเป็นค่อยไป ลดละเลิกจากกินจุจิกตลอดทั้งวัน ลดมื้ออาหารจนถึงจุดสมดุลด้วยหลักการทานอาหารตามลำดับ การย่อยง่ายด้วยพืชจัดสบายร่วมกับการลดละเลิกเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เป็นผลสำเร็จในการดูแลสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจในแนวทางรักษาสุขภาพที่ฝึกปฏิบัติจริงในค่ายสุขภาพที่พิสูจน์ได้จริงจากจิตอาสาและผู้เข้าค่ายสุขภาพที่ประสบผลสำเร็จหายจากอาการเจ็บป่วยทั้งโรคติดเชื้อและไม่ติดเชื้อมากกว่า 20 ปี

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัย ดร.โยะชิโนริ นะงุโมะ ผู้อำนวยการโรงพยาบาล 4 แห่งในญี่ปุ่น ได้เขียนหนังสือที่ชื่อว่า “Being Hungry Makes You Healthy: ยิ่งหิวยิ่งสุขภาพดี” และท่านก็ได้ทดลองกินอาหารแคว้นละ 1 มื้อมาโดยตลอด 10 ปี ผลที่ได้คือท่านมีสุขภาพดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และดูอ่อนกว่าวัยเหมือนคนอายุ 30 ปี ทั้งที่อายุ 56 ปี ท่านได้กล่าวว่า “สิ่งที่ผมมุ่งหวังคือการวางแผนสำหรับชีวิตที่มีอายุยืนถึงหนึ่งร้อยปี โดยยังมีหน้าที่ที่แบกรับและมีรูปลักษณ์ภายนอกที่ดูอ่อนเยาว์ บางคนบอกว่าไม่อยากอายุยืนขนาดนั้น แต่คนที่พูดแบบนั้นพอถึงคราวเจ็บป่วย ก็รีบวิ่งโร่มาหาหมอทุกราย เมื่อเข้าสู่วัยชรา ทุกวันจะมีแต่ความทุกข์ทรมาน ซึ่งเป็นผลจากการละเลยสุขภาพ ผมคิดว่าต้องเลือกแล้วว่า จะใช้เวลาอนอยู่บนเตียงในโรงพยาบาลแล้วทำให้คนรอบข้างเดือดร้อน หรือจะมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง มีกำลังวังชา รูปลักษณ์ภายนอกดูอ่อนเยาว์จนถึงวาระสุดท้าย แล้วจากไปอย่างสง่างาม”

ท่านยืนยันว่า ความคิดที่ว่าการกินอาหารอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ร่างกายแข็งแรงนั้นเป็นความคิดที่เก่าแล้ว ในทางตรงกันข้าม เมื่อท้องร้องเพราะหิวจะส่งผลดีต่อร่างกาย โดยจะค่อยๆดีขึ้นเริ่มจากในระดับเซลล์แล้วทำให้กลับไปเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง ท่านได้ทดลองแล้วพบว่า การเปลี่ยนพฤติกรรมมากินอาหารเพียงวันละมื้อกลับทำให้สุขภาพดีขึ้นและดูอ่อนกว่าวัยอย่างไม่น่าเชื่อ ทำให้สุขภาพแข็งแรง น้ำหนักตัวเข้าสู่จุดที่เหมาะสม นอนหลับสนิททุกคืน ซึ่งเป็นเคล็ดลับที่มีส่วนช่วยให้ผิวพรรณสวยใส

อีกทั้งยังมีงานวิจัยเรื่อง “อดอาหารให้เป็น ยืดอายุ แก่ช้า ต้านโรค” ของ (ปานเทพ พัวพงษ์พันธุ์ (2556) ได้กล่าวไว้ว่า ความจริงแล้วมนุษย์มีความจำเป็นต้องมีการหยุดพักการกินอาหาร เพื่อให้ร่างกายพักจากการใช้พลังงานอันมหาศาลในการย่อยอาหาร ต้องการเวลาพักเพื่อซ่อมแซมส่วนที่สึกหลอหรือเจริญเติบโต ตลอดจนต้องการเวลาเพื่อขจัดสารพิษหรือฟื้นฟูภูมิคุ้มกันของตนเอง และช่วงเวลาการพักที่ดีที่สุดก็คือช่วงเวลาที่เรานอนหลับ ในหลักสูตรล้างพิษตับของชาวอโศก หรือสูตรยา 9 เม็ดของหมอเขียว ต่างก็มีขบวนการในการล้างพิษออกจากร่างกายด้วยการอดอาหารหลายวัน และดื่มได้เฉพาะเครื่องดื่มผักผลไม้ที่ไร้กากอาหารเท่านั้น เพราะต่างพิสูจน์แล้วว่า การอดอาหารให้ผลดีต่อร่างกายหลายประการ ด้วยการหยิบยกแนวทางธรรมชาติบำบัดนั้น ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า การอดอาหารเป็นกลไกที่ร่างกายออกแบบมาเพื่อเยียวยารักษาโรคของตัวเราเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่น่าเสนอมานี้ 2 เรื่องก่อนหน้านี้ จะทำให้เข้าใจว่า ทำไมหลักสูตรล้างพิษตับ หรือหลักสูตรในด้านรักษาสุขภาพนั้น จึงถือเอาเรื่องการอดอาหารเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการฟื้นฟูสภาพร่างกาย

นอกจากนี้ ปัจจุบันยังมีเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับ IF โดย นพ.ปณต ยัมเจริญ (2021) ระบุว่า การที่จะมีระบบระเบียบในการทานอาหารที่ได้ผลดีในระยะยาวกับสุขภาพและร่างกายของเรา ซึ่งเหมาะสมมากๆ กับยุคที่มีแต่ความเร่งรีบ ทำให้ระบบเผาผลาญพลังงานสับสนจนเสียหาย IF หรือ Intermittent Fasting จะมีประโยชน์คือการสร้างรูปแบบการกินที่สามารถทำอย่างต่อเนื่อง จะได้รับพลังงานพอดีและสารอาหารพอดี การอดอาหารนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วเป็น 1,000 ปี เป็นส่วนของการพัฒนาร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป เพราะต้องอดอาหาร ทำให้ต้องมีจิตใจที่แข็งแกร่งด้วย ร่างกายจึงจะดึงไขมันเลวมาใช้มากขึ้น ช่วยลดไขมันทำให้กินอาหารเป็นเวลา และเป็นระบบมากขึ้น

การลดปัญหาการกินจุจิก ทั้งหมดนี้ทำให้ควบคุมน้ำหนักได้ดีและง่ายมากขึ้น ทำให้ฮอร์โมนอินซูลินต่ำ (ketone) เป็นพลังงานทดแทนในช่วงอดอาหาร ซึ่งมีงานวิจัยมากที่ชี้ว่าทำให้เกิดประโยชน์กับร่างกายหลายด้าน ทั้งลดความเสี่ยงการเป็นเบาหวาน โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง แม้กระทั่งโรคมะเร็ง ดังนั้น เพื่อการปฏิบัติการกินอาหารมือเดียวได้โดยไม่ยากลำบากและไม่กดดันจนเวียนกลับไปกินหลายมือ เมื่อมีความจำเป็นบางเหตุการณ์ที่อาจจะมีเข้ามาทดสอบในแต่ละกาล

ในที่นี้ จะได้อธิบายให้เห็นถึงขั้นตอนในการกินอาหารมือเดียว เพื่อให้เกิดการลงมือปฏิบัติตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. วิธีการทานอาหารมือเดียว จะได้อธิบายให้เห็นถึงขั้นตอนในการกินอาหารมือเดียว เพื่อให้เกิดการลงมือปฏิบัติตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.1 เริ่มจากการลดอาหารที่กินจุจิกตลอดเวลา มาเป็นการทานอาหารเป็นเวลาจากมื้อหลักทั่วไป เช้า กลางวัน เย็น ลดการกินของว่างหรือขนมที่ไม่ได้อยู่ในมื้ออาหาร ฝึกความมีวินัยไม่ตามใจปากทุกครั้งที่มีความอยากในรสชาติที่เสพแล้วสุขใจจนเกิดเป็นความเคยชินหรือหาความสุขจากการกิน เมื่อมีความทุกข์เศร้าหมองแล้วกินเพื่อให้หายทุกข์เศร้าโศกเสียใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปภาสินี แซ่ตัว, นวรัตน์ ไชยมภ (2560) เรื่องความสำเร็จลดความอ้วนด้วย 3 อ. นำแนวคิดตามหลัก 3 อ. มาสู่การลดความอ้วนว่า เมื่อใดที่เครียด สารแห่งความทุกข์ ACTH (Adenocorticotrophic Hormone) จะหลั่งออกมา ทำให้การบริโภคอาหารเพื่อดับความโกรธหรือความกังวล ความกลัวหรือความคับแค้นใจ โดยมีความรู้สึกว่า อาหารเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสุขและความสงบ จะเห็นได้ว่า คนที่มีภาวะเครียดจึงมักเลือกกินอาหารเพื่อสนองความรู้สึกทางอารมณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น ดังนั้น คนที่ควบคุมอารมณ์ได้ดีไม่เครียด ก็สามารถควบคุมตนเองในการบริโภคอาหารได้ จากการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ที่ช่วยในการป้องกันการเกิดโรคอ้วนนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากการควบคุมอารมณ์และความรู้สึกของตนเองและต้องการลดน้ำหนักให้สามารถควบคุมอารมณ์และความรู้สึกขณะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค

1.2 เมื่อกินอาหารได้ตามเวลา 3 มื้อ ลดการกินของว่าง ขนม และอาหารจุจิกได้แล้ว จึงค่อยลดจำนวนมื้อเป็น 2 มื้อตามที่ร่างกายสบาย ไม่ผัดผวนทรมานจากความหิว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เจริญวัยอายุเกิน 25 ปีที่จะไม่มีการเจริญเติบโตอีกต่อไป ไม่จำเป็นที่จะต้องรับประทานอาหารมากเช่นเดิมเหมือนเด็กหรือวัยรุ่น หรือตามแนวทางที่มีการวิจัยเรื่อง “แนวทางการลดความอ้วนของพระสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า การรับประทานอาหารได้ผลมากที่สุดในการคำสอนของพระพุทธเจ้าคือ โภชนะ มัตตัญญูตา แปลว่า การประมาณในการฉันภัตตาหารของพระภิกษุสงฆ์

ปัญหาและสาเหตุคือการขาดความรู้ที่ขาดสติที่ยังซังใจก่อนรับประทาน แนวคิดและทฤษฎีความเชื่อด้านสุขภาพพบว่า ถูกทำให้เชื่อโดยเฉพาะการโฆษณาเชิงพาณิชย์ จนทำให้มนุษย์มีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตาม แนวคิดความเชื่อ จึงเป็นสิ่งที่มียุทธวิธีต่อพฤติกรรม มีผลต่อการสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการอยากในการรับประทาน

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความอ้วน ได้แก่ อายุและ พัฒนาการ โรคเป็นจำนวนมากแตกต่างกันตามอายุ สอดคล้องกับการกินอาหารที่ลดมื้อลง โดยเฉพาะมื้อเย็นที่ร่างกายต้องการพักผ่อนและอาจสะสมเป็นส่วนเกินทำให้เป็นโรคอ้วน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้มีการถืออุโบสถศีลที่ไม่เฉพาะบรรพชิต หากฆราวาสถือศีล 8 ที่ไม่กินอาหารมื้อเย็น ก็จะมีสุขภาพกายและใจแข็งแรงไปด้วย

1.3 เมื่อกินอาหาร 2 มื้อได้อยู่ตัวแล้ว เพิ่มระดับการปฏิบัติเป็นการกินอาหารมื้อเดียวตามความสะดวกของการดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละท่าน โดยทั่วไปจะลดการกินอาหารมื้อเดียวมาเป็น การกินอาหารมื้อเที่ยงเป็นหลัก หรือบางท่านอาจกินอาหารมื้อเดียวตามเวลาความสะดวกของอาชีพ การงานที่จะปรับสภาพร่างกายให้เกิดความเคยชิน ไม่เกิดความหิวหรืออยากอาหารนอกมื้อ จากการกินอาหารที่มีคุณประโยชน์ตามลำดับ ความย่อยง่ายไปหายากด้วยคุณภาพของอาหารพืชจัดสบายปราศจากเนื้อสัตว์ เคี้ยวให้ละเอียดเป็นอนุเล็กพร้อมให้ร่างกายดูดซึมไปใช้งานเป็นสาระสำคัญที่ระบุไว้ในหนังสือคู่มืออาหารสุขภาพหมอเขียว (ใจเพชร กล้าจน, 2562) ได้สรุปภาพรวมว่า การรับประทานน้อยลงจะมีพลังมากขึ้น จึงสามารถลดความอยากในอาหารนอกมื้อเดียวที่ตั้งใจไว้ บวกกับการตั้งศีลที่ประสบผลสำเร็จ ผู้ป่วยที่มาเข้าค่ายสุขภาพ เพิ่มพลังในการรักษาความเจ็บป่วยให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บไปด้วยหรือจากบทความ “การบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพแนวพุทธ” (2558) ที่ระบุถึงประโยชน์ของการทานอาหารแนวพุทธและคุณค่าของการทานอาหารหนเดียว หรือมื้อเดียวอย่างสอดคล้องกัน

1.4. เพิ่มแรงเหนี่ยวนำที่ดีในการตั้งศีลกินมื้อเดียวร่วมกับหมู่คณะ จะเพิ่มพลังให้ปฏิบัติได้ง่ายขึ้นและต่อเนื่อง เริ่มจากการตั้งศีลกินในวันพระ วันประจำวันเกิด และเพิ่มวันไปเรื่อยๆ จนครบ 7 วันใน 1 สัปดาห์ จนกระทั่งอยู่ตัว กินมื้อเดียวได้อย่างไม่ยากลำบาก โดยเฉพาะช่วงที่เข้าค่ายสุขภาพ พระไตรปิฎกที่มีการจัดสำหรับจิตอาสาและผู้เข้าค่ายสุขภาพที่สนใจฟังบรรยายธรรมก่อนช่วงโควิด 19 มีการตั้งศีลกินอาหารมื้อเดียวเป็นเวลา 10 วันที่ทำร่วมกันเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 100 คน ทำให้มีพลัง ทำได้ไม่ยากลำบาก จนทำให้ผู้เขียนสามารถกินอาหารมื้อเดียวได้จากการร่วมเข้าค่ายดังกล่าว ตั้งแต่ปี 2558 จนเข้าใจลึกซึ้งถ่องแท้ถึงการกินอาหารมื้อเดียว เกิดพลังในการเพ่งเพียรในการทานอาหารมื้อเดียวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปการทานอาหารมื้อเดียวเป็นแนวคิดด้านสุขภาพทางกายที่ทำให้แข็งแรง อายุยืน อ่อนเยาว์ คล่องตัวกระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า สบายกายใจ เบากาย มีพลังเป็นอยู่ผาสุกแล้วยังเป็นแนวคิดที่ป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคติดเชื้อและไม่ติดเชื้อ โดยเฉพาะปัจจุบันเมื่อร่างกายไม่เกิดความร้อนเกินจากการเผาผลาญจากการทานอาหารบ่อยครั้งร่างกายไม่ร้อนเกินอยู่ในสภาพที่เป็นต่างเย็นมีภูมิต้านทานโรคแม้โควิด-19 หรือโรคติดเชื้อต่างๆที่อาจแพร่ระบาดในอนาคตก็ไม่สามารถกล้ำกลายได้เพราะเมื่อไม่มีความร้อนและภาวะร่างกายที่เป็นกรดเกิน ประกอบกับความสบายใจที่ไม่ต้องเปลืองกับการทานอาหารมากมื้อเหมาะสมภาวะเศรษฐกิจขาดไม่วิตกกังวลต่อความผิดเคือง เกิดภูมิต้านทานโรคให้ยิ่งมีมากขึ้น เป็นอีกแนวคิดที่ประหยัดเรียบง่ายพึ่งตนลดยาลด

ค่าใช้จ่ายเป็นหมวดหมู่แล้วแต่ตัวเองโดยไม่ต้องไปเสี่ยงติดเชื้กับการหาหมอที่โรงพยาบาลตอบโจทย์ปัญหาสุขภาพกายใจที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่จะกล่าวต่อไป

กฎปฐมสูตรว่าด้วยแนวคิดเรื่องการทำงานอาหารมือเดียวในพระไตรปิฎก

1. แนวคิดเรื่องการทำงานอาหารมือเดียวเพื่อสุขภาพกาย

พระพุทธเจ้าได้ทรงนำทั้งสองเหตุการณ์มาแสดงในพระสูตรนี้เพื่อแสดงว่า ท่านที่สามารถประพฤติปฏิบัติได้ จะมีสุขภาพที่ดี แล้วยังได้ตรัสชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารมือเดียว จะทำให้มีอาหารน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก พระองค์ไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุให้คอยมีสติระลึกรู้ตัวอุปมาเหมือนม้าที่มีนายสารถิคุมบังเหียน นำม้าให้วิ่งไปตามจุดหมายปลายทางที่ต้องการอุปมาเหมือนภิกษุเมื่อมีความเพียรฝึกฉันอาหารมือเดียวได้ ก็จะละอกุศลธรรม มีแต่กุศลธรรมที่มีแต่ความเจริญ ดังที่พระองค์ตรัสถึงประโยชน์ของการฉันอาหารมือเดียวทรงแนะนำให้ฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวพระผู้มีพระภาคตรัส เรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสให้ฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียว (เอกาสนิกัง) ละเว้นอาสนะที่สอง สมาทานอาสนะเดียว (ฉันมือเดียว). ปกติมักถือการนั่งฉันเมื่อเคลื่อนจากฐานอาสนะที่นั่งเป็นอันยุติการฉันหรือรับประทานอาหารในวันนั้น ส่วนของวัดป่านั้นจะมีวิธีการเพิ่มออกนอกไปจากคัมภีร์อีก คือ จะกำหนดเวลาฉันในแต่ละวัน เช่นกำหนดฉันเวลา 9 นาฬิกา ก็จะฉันในเวลาวันนั้นทุกวัน (จะไม่ฉันก่อนเวลานั้น หรือ หลังเวลานั้น เช่นเวลา 8 นาฬิกา หรือ 10 นาฬิกา) จะไม่เปลี่ยนเวลาฉันตามความอยากฉัน หรือ ไม่อยากฉันตามอารมณ์ แต่ฉันตามสัจจะตามเวลาที่อธิษฐานไว้ จะรู้สึกรู้ว่ามีอาหารน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก

2. แนวคิดเรื่องการทำงานอาหารมือเดียวเพื่อสุขภาพใจ

พระพุทธองค์ทรงเตือนพระโมลลียผัคคุณะที่ไม่พอใจภิกษุบางรูป โดยกล่าวตักเตือนโทษที่คลุกคลีกับภิกษุณีเกินเวลา ก็ควรละฉันทะและวิตกอันอาศัยเรือน (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่มที่ 2 ข้อที่ 224 หน้า 3, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทำให้พระโมลลียผัคคุณะได้รับการกล่าวตักเตือนให้ควบคุมจิตในการไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบผิดศีล หรือที่นางเวเทยิกาที่ไกรธนาทาสกาลีที่สร้างเหตุการณ์แกล้งให้เจ้านายโมโห จากหญิงแม่เรือนที่สงบเสงี่ยมกลายเป็นบันดาลโทสะคุมสติไม่อยู่ จนทำให้ผิดศีลและเสียชื่อเสียง เป็นการปฏิบัติเบื้องต้นที่ควบคุมกาย วาจา ใจ ได้จากการกินอาหารมือเดียวการทำสติให้เกิด เปรียบเหมือนรถที่เทียมด้วยม้าอาชาไนยซึ่งเป็นม้าที่ได้รับการฝึกมาดีแล้ว เดินไปตามหนทางใหญ่ 4 แพร่ง ในที่มีพื้นราบเรียบ โดยไม่ต้องใช้แส้วแต่คนนายสารถิผู้ฝึกหัดที่ฉลาดขึ้นรถ แล้วจับสายบังเหียนด้วยมือซ้าย จับแส้วด้วยมือขวาแล้ว ก็เตือนให้ม้าวิ่งตรงไป หรือเลี้ยวกลับไป ตามถนนตามความปรารถนาได้ จะไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุทั้งหลายเนื่องๆ ฉะนั้นเหมือนกัน

การทำสติให้เกิดได้ก็จะละอกุศลธรรมเสีย ทำความผากเพียรแต่ในกุศลธรรมทั้งหลายก็จักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์จากการตั้งศีลการฉันอาหารมือเดียว เหมือนกับการฝึกม้าที่วิ่งได้โดยสารถิไม่ต้องใช้แส้วในการควบคุมดุจเดียวกับการที่บุคคลที่ฝึกทานอาหารมือเดียวเพื่อล้างความติดยึดในรูป รส กลิ่น เสียง และ สัมผัสในกามคุณ 5 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) คือส่วนที่นำใคร่นำปรารถนา, ส่วนที่ดีหรือส่วนอร่อยของกาม ความปรารถนาใคร่นำพอใจเป็นตามความอยากของกิเลสที่เป็นสุขลวงมาจากอุปสรรคกลิ่นเสียงที่มากกระทบอายตนะทั้ง 5 เรียกว่า กามคุณ ความชอบ ความ

ซึ่ง ความสุข ความทุกข์จากผัสสะที่มากระทบต่ออายตนะทั้ง 5 โดยเฉพาะเรื่องอาหารที่ติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เป็นสุขชั่วคราวจากต้นหาความอยากที่กินทุกเวลาที่เกิดความอยากจนสะสมพิษ เพราะมองไม่เห็นกิเลส ไม่คิดจะควบคุม ถ้าล้างความอยากอาหารได้ด้วยการตั้งศีลทานอาหารมื้อเดียว เพื่อพบความสุขที่ไม่ต้องกินอาหารเกินปริมาณมากเกินไป ได้ด้วยศีลและปัญญาของการตั้งข้อวัตรปฏิบัติ ด้วยการกินอาหารมื้อเดียวที่ไม่เพียงเป็นอาหารทางรูปธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นอาหารทางนามธรรมที่บุคคลเมื่อได้ปฏิบัติด้วยหลักอาหาร 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่มที่ 16 ข้อที่ 63 หน้าที่ 119, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อาหาร 4 คือ สภาพที่นำมาซึ่งผลโดยความเป็นปัจจัยจำจุนรูปธรรม และนามธรรมทั้งหลาย, เครื่องจำจุนชีวิต, สิ่งหล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดกำลังเจริญเติบโต และวิวัฒน์แจ่มแจ้งได้ดังนี้:

1) กวฬิงการาหาร อาหารคือคำข้าว ได้แก่ อาหารสามัญที่กลืนกินดูดซึมเข้าไป หล่อเลี้ยงร่างกาย ก็เป็นอันกำหนดรู้โรคที่เกิดจากเบญจกามคุณได้ด้วยอาหารที่หยาบหรือละเอียด คำข้าวเป็นเครื่องจำจุนชีวิต ด้วยการกำหนดรู้ในกามคุณ 5 หรือส่วนที่น่าใคร่ น่าปรารถนา ส่วนที่ดีหรือส่วนอร่อยของกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เมื่อได้พิจารณาอาหารที่กระทบในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส การเคี้ยวอาหารให้ละเอียดกับการกินอาหารมื้อเดียวมีความสัมพันธ์กัน ทำให้ได้พลังอ่อนเล็กละเอียดที่ไปหล่อเลี้ยงร่างกายได้ ทำให้ไม่หิวระหว่างมื้อ กินในสิ่งสบายที่ไม่มีเนื้อสัตว์ ย่อยง่าย และไม่มีโทษ พืชจัดสบายอาหารเลี้ยงชีพที่เป็นความเจริญพ้นความต่ำและพ้นความอามัถ

2) ผัสสาหาร อาหารคือผัสสะ ได้แก่ การบรรจบแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ วิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา พร้อมทั้งเจตสิกทั้งหลายที่จะเกิดตามมา เมื่อกำหนดรู้ผัสสาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้เวทนา 3 ได้ด้วยผัสสะเป็นเครื่องจำจุนชีวิต พึงกำหนดรู้ในเวทนา 3 ได้แก่ สุข เวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา ประสาทสัมผัสกระทบอายตนะ เกิดความรู้สึกทุกข์ อ่าน เวทนาได้แจ่มชัดเมื่อรับประทานมื้อเดียว เหตุที่จะชนะกิเลสได้ต้องมีผัสสะเป็นปัจจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารการกินที่ได้กินสุขสมใจ หรือไม่ได้อยากกิน จนเมื่อวันสำคัญที่ตั้งใจรับศีลกินอาหารมื้อเดียวแล้ว เกิดความหิวจนมือก็ได้อ่านใจจนเห็นความกลัวกังวลหวั่นไหวในช่วงแรก จนฝึกให้เกิดความเคยชินและวางใจให้เป็นกลาง ไม่สุข ไม่ทุกข์ คงความเป็นอุเบกขาได้

3) มโนสัณฺเฑนาหาร อาหารคือมโนสัณฺเฑนา ได้แก่ ความจงใจ เป็นปัจจัยแห่งการทำ พุทธ คิด ซึ่งเรียกว่ากรรม เป็นตัวชักนำมาซึ่งภพ คือ ให้เกิดปฏิสนธิในภพทั้งหลาย เมื่อกำหนดรู้มโนสัณฺเฑนาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ต้นหา 3 ได้ด้วยจิตเจตนาเป็นเครื่องจำจุนชีวิต พึงกำหนดรู้ในต้นหา 3 ได้แก่ กามต้นหา ภาวต้นหา และวิภวต้นหา ความอยากในการกินเป็นเหตุจูงใจอย่างแรงกล้าสำหรับคนที่อยู่ภายใต้อำนาจกิเลส กินอาหารตามต้นหาความอยาก ดังนั้น จึงต้องรู้จักควบคุมตนเองด้วยการหยุดเอาพิษเข้าร่างกาย อย่างน้อยก็ไม่ได้นำพิษหรือความร้อนเข้าร่างกายไปอีก 2 มื้อ เพราะกินอาหารมื้อเดียวจึงควบคุมสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง

4) วิญญานาหาร อาหารคือวิญญาณ ได้แก่ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อกำหนดรู้ วิญญานาหารได้แล้วก็เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้ด้วย.ความรู้แจ้งอารมณ์เป็นเครื่องจำจุนชีวิต พึงกำหนดรู้ในนาม อันเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อกำหนดรู้วิญญานาหารได้แล้วก็เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้ด้วย เมื่อกินอาหารมื้อเดียวทำให้เกิดปัญญาในการอ่านนามรูปพิจารณาประโยชน์และโทษของ

อาหารได้แหลมคมขึ้น เนื่องจากต้องประเมินและประมาณถึงชนิดและปริมาณอาหารที่สมควรมีประโยชน์ครบถ้วน จึงจะได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงที่คุ้มค่ากับการบริโภคมือเดียว

ด้วยเหตุนี้ ในแต่ละวันทุกท่านต้องรับประทานอาหารที่ประโยชน์สูงสุดถ้าได้อาหาร 4 ที่ได้อ่านอาการกิเลสตามและอดผ่านอาหารทุกคำข้าว เกิดผัสสะ ประแต่งความคิดเป็นสภาพความเป็นกลางของอุเบกขาไม่ชอบไม่ชังลดทุกข์หมดสุข จนเข้าใจลึกซึ้งอาหารทางจิตวิญญาณที่ได้ทั้งรูปและนาม ไม่พึงปรารถนาอาหารทางจิตตามใจกิเลสมากจนแยกจากกิเลสไม่ได้ ผู้ทานอาหารมือเดียวจึงมีปัญหาคัดแย้งที่จะรับประทานให้พอดี ไม่อยู่ภายใต้อำนาจกิเลสที่คอยชักนำให้กินอาหารเกินพอดีจนเหลือทิ้งและเสียประโยชน์ มีสติปัญญาหยุดกินได้ ไม่กินเพราะความเสียดาย ตัดใจได้จากการกินเกินพ้นจากสภาพการกินมากจนอึดอัดที่ก่อให้เกิดร่างกายเจ็บป่วยได้ กินอย่างมีองค์ความรู้ชำระกิเลสเจ็บป่วยน้อย ลำบากกายน้อย เบากาย สบาย มีกำลังเป็นอยู่ผาสุก เมื่อทำได้แล้วมีพลังมากขึ้นมากขึ้นเกิดอานิสงส์ เป็นคนมหัศจรรย์บรรลุธรรมด้วยการทานอาหารมือเดียวได้อีกด้วยดังจะกล่าวถึงในลำดับถัดไป

วิเคราะห์คุณค่าของการทานอาหารมือเดียวที่ปรากฏในกถาปุจฉาวิสัชนา

ความสำคัญที่ได้จากการทานอาหารมือเดียวที่ปรากฏในกถาปุจฉาวิสัชนานี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

1. ผลประจักษ์ด้านร่างกาย จากการทานอาหารมือเดียวที่ได้ผลชัดเจนจากท่านภททาลิที่ นอกจากจะเกิดความกระปรี้กระเปร่าทางกายและใจ ยังบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 134-148 หน้า 150-164 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ส่งผลให้เกิดความเจ็บป่วยน้อย ลำบากกายน้อย เบากายสบายมีกำลัง เพราะมีการลดต้นหาความอยากทั้งที่อดีตและปัจจุบัน อดทนต่อการกดขี่ทางใจจนลดมืออาหารจากกินจุกจิกมาเป็น 5 มือ 4 มือ 3 มือ 2 มือ จนสุดท้ายที่ 1 มือ ตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงพิสูจน์ไว้แล้วว่า การฉันอาหารมือเดียวมีความพอเหมาะและมีความสมดุล ไม่ฝืดฝืนเกินไปจนทรมานเกินทางสายกลาง จากการที่พระองค์ทรงเลิกจากการ อดอาหารจนร่างกายซูบผอม และวางการปฏิบัติทุกริกิริยาว่าไม่ใช่หนทางพ้นทุกข์ กลับมาฉันอาหารมือเดียวและตรัสเชิญชวนภิกษุให้มาฉันอาหารมือเดียวว่า “เราฉันอาหารมือเดียว เราเมื่อฉันอาหารมือเดียว ย่อมรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุกมาเถิด แม้พวกเธอก็จงฉันอาหารมือเดียว แม้เธอทั้งหลายเมื่อฉันอาหารมือเดียว จักรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก เราไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นอีก เพียงแต่ทำให้สติเกิดขึ้นในภิกษุเหล่านั้น” ดังเช่นท่านภททาลิ

ในการฉันอาหารมือเดียวนี้อ จัดเป็นสิกขาบทเบื้องต้นที่เป็นระเบียบวินัยที่ควรปฏิบัติ เมื่อฉันอาหารมือเดียวได้ จะส่งผลให้ไม่ก่อให้เกิดความร้อนต่อร่างกาย เพราะทุกครั้งที่อยู่ทำงานจะมีการสันดาปที่กระเพาะอาหาร การฉันอาหารมือเดียวนี้อ ทำให้ร่างกายมีเวลาหยุดพักการทำงานไปด้วย จนมีผู้นำหลักการอดอาหารเพื่อลดน้ำหนักมาปฏิบัติตาม ส่งผลให้หายเจ็บป่วยจากโรคภัยไข้เจ็บ เคลื่อนไหวคล่องตัว เบากายสบายมีกำลัง มีสติปัญญาที่จะขัดเกลากิเลสที่หลอกให้กินเมื่อรู้สึกหิว มีสติสัมปชัญญะที่จะคัดเลือกอาหารที่มีคุณประโยชน์ที่แท้จริงให้เข้ามาสู่ร่างกาย ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกใจที่พระพุทธเจ้าและภิกษุในสมัยพุทธกาลจะฉันอาหารมือเดียว และมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงดี

อย่างไรก็ดี หมอเขียว หรือ ดร.ใจเพชร กล้าจน ได้นำจุดเด่นของการรักษาสุขภาพทุกแผนมาผนวกประยุกต์ใช้และพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ที่เน้นให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ด้วยการกินอาหารมื้อเดียว ส่งผลให้เกิดตัวชี้วัดความมีสุขภาพดี 5 ข้อ ได้แก่ 1. เจ็บป่วยน้อย 2. ลำบากกายน้อย 3. เบากาย 4. มีกำลัง 5. เป็นอยู่ผาสุก ช่วยสร้างความสมดุล ไม่ร้อนเกิน ไม่เย็นเกิน จนก่อให้เกิดความไม่สบายและมีโรคภัยไข้เจ็บได้ทุกชนิด แต่ให้คำนึงถึงการดับที่ต้นเหตุของปัญหา คือ การกินอาหารที่สมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ก่อให้เกิดผลสำเร็จในการดูแลสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เป็นอีกหนึ่งในแนวทางรักษาสุขภาพที่ฝึกปฏิบัติจริงในค่ายสุขภาพที่พิสูจน์จากทั้งจิตอาสาและผู้เข้าค่ายสุขภาพที่ประสบปัญหาความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย ให้กลับมามีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดังเดิมหรือดียิ่งกว่าเดิม

2. ผลประจักษ์ด้านจิตใจ จะเห็นได้ชัดเจนจากการที่ผู้เขียนได้ฝึกการกินอาหารมื้อเดียวมาเป็นเวลา 7 ปีที่อ่านอาการทางจิตได้ตามลำดับ มีความอดทนและอดสาหะปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนสามารถอ่านอาการชอบชังเมื่อมีผัสสะกระทบทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ จากสิ่งเร้ารอบข้างไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมุมิตรดีสหายดีที่ล้วนเป็นคู่เปรียบให้ได้ล้างกิเลสที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน พัฒนาระดับอารมณ์ความชอบชัง รัก เกลียด โลภ โกรธ หลงได้ตามลำดับ โดยมีสติสัมปชัญญะรู้ตามความเป็นจริง

การรับประทานอาหารมื้อเดียวจึงควรค่าแก่การประพฤติปฏิบัติตาม ภิกษุฉันมื้อเดียวย่อมผ่องใส ไม่เศร้าโศกในปัจจัยที่ล่วงลับไปแล้วหรือปัจจัยที่ยังมาไม่ถึง ยินดีที่ได้รู้ความพร่อง ไม่คาดหวัง ไม่ปรารถนาปัจจัยองค์ประกอบที่ยังมาไม่ถึง เลี้ยงตนด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ยินดีพอใจที่ใช้องค์ประกอบปัจจุบัน มีสติปัญญาดีรู้ตัวทั่วพร้อม ถ้าไม่พอใจจะมีความสุขได้ตลอดเวลา ผ่องใสจากภายในสู่ภายนอก การกินอาหารมื้อเดียวจึงสะกดจิตความอยาก เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดการตั้งศีลให้มีกำลังที่อ่านงานนอกและงานในได้ ไม่เป็นแรงเหนี่ยวนำที่สั่งสมวิบากร้ายลงให้เสพเกินพอดีจนเจ็บป่วย ตัดขาดให้ได้จากการทำซ้ำๆ ละอายและเกรงกลัวต่อบาปอย่างแรงกล้า ให้ตัดขาดจากกิเลสความอยาก ไม่เสพความสุขลงที่ทำให้ผลิตเพลินเกินความพอดีจนเป็นพิษต่อร่างกาย กว่าจะถอนออกจากความคิดปรุงแต่งของเราได้ ก็ต้องฝึกความอดทนด้วยการกินอาหารมื้อเดียว พิจารณาประโยชน์และโทษที่เกิดกับร่างกายด้วยการตั้งศีลกินมื้อเดียว ประพฤติปฏิบัติให้จิตวิญญาณพ้นทุกข์ มีความผาสุก จนในที่สุดไม่สะดุ้งสะเทือนหวั่นไหวแม้ประสบกับสถานการณ์เลวร้ายต่างๆ ในปัจจุบันให้ทำเท่าที่ทำได้ พอใจเท่าที่เป็นไปได้ ด้วยการกินอาหารมื้อเดียว

พระพุทธเจ้าได้ฝึกกินข้าววันละมื้อจนเป็นปกติตามสาวกของพระพุทธเจ้ายกตัวอย่างเช่น ท่านฉวีโสธ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 98-104 หน้าที่ 115-125 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ท่านฉันมื้อเดียว ไม่ฉันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันในเวลาวิกาล ย่อมเสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนินปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ รู้ชัดตามความเป็นจริงหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ หลุดพ้นจากชาติกิเลสทั้งปวง ได้อานิสงส์ 5 อย่าง คือ มีความเจ็บป่วยน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากายเบาใจ มีกำลัง อยู่อย่างผาสุกดังเช่นท่านฉวีโสธ โดยต้องปฏิบัติศีลให้สมบูรณ์และมีข้อปฏิบัติสำหรับบุคคลทั่วไปในการทานวันละมืดังนี้

1. งดกินจุบจิบระหว่างมื้อ

2. ไม่ว่าจะกินกี่มื้อก็ลดมาที่ 1 มื้อเช่น 5 มื้อนี้เหลือ 4 มื้อ
 3. ให้กินมื้อหลัก 1 มื้อที่เหลือให้กินมื้อเบาเช่นเช้าและเย็นกินข้าวต้มสุกหรือผลไม้สด นมธัญพืช
 4. ต้องชำระกิเลสในอาหารกล้ำรับสิ่งที่ปนโทษกินในสิ่งที่ปนประโยชน์ลดกิเลสความกลัว ความโกรธ
 5. ทานอาหารที่สมดุลร้อนเย็น
 6. ลดละเลิกการทานอาหารเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์เท่าที่จะทำได้มาทานพืช จืด สบาย
 7. มีการกายบริหารและถอนพิษกับร่างกายที่เหมาะสม
 8. ทำการงานที่มีประโยชน์ด้วยความยินดีทำให้มีพลังชีวิตชีวาอย่างรู้เพียรรู้พัก
 9. สานพลังกับหมู่มิตรดี เช่นสังคมชุมชนโคกหรือชุมชนแพทย์วิถีธรรม
- ทั้งหมดนี้เป็นจุดที่แข็งแรงที่สุดของชีวิตประโยชน์สูงสุด ประโยชน์สูงสุด ระบบประสาทจะดีที่สุดรู้ว่าอะไรถูกกันไม่ถูกกัน เกิดสิ่งดีทุกอย่างในชีวิตนี้คือความมหัศจรรย์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ คนเราควรตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท ควรมีความเพียรในการเพ่งเผากิเลส ทุกอย่างในโลกคืออาหารการกิน อาหารพืชหรืออาหารพุทธรูปดีก็ดี จะไม่เห็นพอนอกจากที่ยึดกล้ำลองมองยึดความพอดีแบบสบายที่เคยทำเคยชินหรือสบาย สิ่งไม่พอดีที่ไม่เคยทำ ไม่สบายมาอยู่ณ.ปัจจุบัน แต่เมื่อปฏิบัติด้วยปัญญาจะทำได้จริงแข็งแรงผาสุกยั่งยืน

บทสรุป

การทานอาหารมื้อเดียว เป็นวิธีปฏิบัติที่เมื่อทำได้อย่างจริงจังด้วยวิธีการจากง่ายไปหายากคือ 1) ตั้งศีลปฏิบัติ 2) หมั่นเพียรอดทนฝึกฝนซ้ำๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นปกติของชีวิตประจำวัน 3) ปรับความทุกข์ใจให้เป็นสุขให้ได้ 4) มีสติคิดก่อนที่จะทานอาหาร จึงทำให้ได้ทานแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้คุ้มค่ากับการทานอาหารมื้อเดียว ทำให้ลดละเลิกขนมหวานและอาหารปรุงแต่งที่ไม่จำเป็นต่อร่างกาย จึงกลายเป็นการงดการเอาพิษเข้าร่างกายไม่ตามใจความอยาก ทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเจ็บป่วยน้อย มีภูมิต้านทานโรคทั้งติดเชื้อและไม่ติดเชื้อไม่ว่าจะเป็นมะเร็ง ไตเสื่อม เบาหวาน ความดัน ไขมัน ภูมิแพ้ ปวดเมื่อย ลำบากกายน้อย เบากาย สบาย มีพลังเต็มเปี่ยม เกิดพลังฉันทะยินดี สามารถปฏิบัติภารกิจได้เข้าจรดคำ ผาสุก ผ่องใส สุขสบายใจ ไร้กังวลจิตใจเข้มแข็งล้างกามและอัตตาหยาบกลางละเอียดยึดสภาวะจิตเป็นกลางอุเบกขาสุขสงบของนิพพาน ด้วยหลักธรรมที่โยงเข้าสู่การปฏิบัติจนได้สภาวะไม่กดขี่ แต่เป็นการวิปัสสนาพิจารณาด้วยปัญญาในการทานอาหารวันละมื้อจากการอ่านใจฆ่ากิเลสเบาบางจากความเจ็บป่วย ลำบากกายน้อยจากกิเลส เบากายเบาใจจากกิเลส มีพลังฆ่ากิเลส อยู่อย่างผาสุกห่างไกลจากกิเลสพิษสูงจนสังขารของอานิสสของการทานอาหารมื้อเดียวได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

ใจเพชร กล่าจน. (2562). *หนังสือถอดรหัสสุขภาพ เล่ม 2 ความลับฟ้า*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี.

- ปานเทพ พัวพงษ์พันธุ์. (2556). เปิดงานวิจัย อดอาหารให้เป็น ยืดอายุ แก่ช้า ต้านโรค (ตอนที่ 1), สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2564, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9560000044602>.
- นนทวัฒน์ ปรีดาภักทรพงษ์. (2558). การบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพแนวพุทธ. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร. 13(2), หน้า 45-59.
- นพ. ปณต ยิ้มเจริญ. (2564). IF คือ อะไร ทำไมฮิตกันจัง เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับ IF. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2564, จาก <https://www.rattinan.com/if>.
- นาวัน วรรณเวช. (2558). ยิ่งหิว ยิ่งสุขภาพดี? มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 11(2), หน้า 197-209.
- ปภาสิณี แซ่ตีว, นวรัตน์ ไชยมภ. (2560). ความสำเร็จลดความอ้วนด้วย 3 อ. วารสารพยาบาลทหารบก. 18(2), หน้า 9-16.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 40. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การศึกษาวิเคราะห์การปฏิสนธิวิญญานตามหลักปฏิจจสมุปบาท
An Analysis of Patisondhivinnana according to
The Principles of Paticcasamuppada

¹สิริรัศมี สิงห์สนธิ

Sirirasami Singhasonthi

²พระมหาจীরวัฒน์ กนตวณฺโณ, ผศ.ดร

Phramaha Chiravat Kantawanno, Asst.Prof. Dr.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyala University

¹Corresponding Author, Email: Sireeras888@hotmail.com

Received March 3, 2022; Revised June 24, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การปฏิสนธิวิญญานตามหลักปฏิจจสมุปบาท โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์พบว่า ปฏิสนธิวิญญาน คือ ปฏิสนธิจิต เป็นปฐมจิตและเป็นวิญญานทำหน้าที่รู้แจ้งอารมณ์ 6 ประการ คือ (1) จักขุวิญญาน (2) โสทวิญญาน (3) ฆานวิญญาน (4) ชิวหาวิญญาน (5) กายวิญญาน (6) มโนวิญญาน เป็นองค์ประกอบสำคัญอันจะทำให้ชีวิต คือ ชันธ์ 5 เจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีหน้าที่หลัก 8 อย่าง คือ (1) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางมโนทวาร เรียกว่า มโนวิญญาน (2) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาน (3) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางหู เรียกว่า โสทวิญญาน (4) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญาน (5) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาน (6) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย เรียกว่า กายวิญญาน (7) ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพเก่า เรียกว่า จุตติจิต และ (8) ทำหน้าที่เกิดในภพใหม่ เรียกว่า ปฏิสนธิจิต ซึ่งกระบวนการ ดังกล่าวนั้นเป็นปรากฏการณ์แบบข้ามภพข้ามชาติตามกระบวนการปฏิจจสมุปบาท และอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นวัฏจักรดวนจลลวนจนกว่าจะบรรลุพระนิพพาน อันเป็นการตัดวงล้อแห่งปฏิจจสมุปบาทอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นการเกิดใหม่จะมีขึ้นไม่ได้เพราะวงจรแห่งสังสารวัฏถูกตัดขาดและในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นไม่มีการรอคอยการเกิดใหม่ พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงให้ความสำคัญกับเรื่องของจิตเป็นสำคัญ เมื่อจิตดับปฏิสนธิจิตจะเกิดขึ้นทันที สัตว์ที่ตายไปแล้วจะต้องมีภพภูมิรองรับและเกิดในทันที จนกว่าวงล้อแห่งปฏิจจสมุปบาทจะถูกตัดขาดอย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ: ปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิวิญญาณ ปฏิจสมุปบาท

Abstract

The article entitled to analyze of Patisondhivinnana according to the Principles of Patikasamuppada. This is a qualitative research done by studying academic documents. The results indicated that the Rebirth Consciousness in Theravāda Buddhism was the primary mind and the spirit that served to enlighten the six emotions, including (1) eye-consciousness, (2) ear-consciousness, (3) nose-consciousness, (4) tongue-consciousness, (5) body-consciousness, and (6) mind-consciousness. It was an important element that made life-the Five Aggregates, grow completely. They have eight main functions, that are, (1) functioning to perceive or to enlighten an emotional conscience or mind consciousness, called Mano-viññāṇa, (2) eye consciousness, called Cakṣu-viññāṇa, (3) ear consciousness, called Sota-viññāṇa, (4) nose consciousness, called Ghāṇa-viññāṇa, (5) tongue consciousness, called Jivhā-viññāṇa, (6) body-consciousness, called Kāya-viññāṇa, (7) functioning to move from the old world or death-consciousness, called Cuticitta, and (8) functioning to be born in a new world, called Paṭisandhicitta. These processes were evident in cross-worlds phenomenon in accordance with the Dependent Origination and they were under the rules of the Three Characteristics (Ti-lakkhana); impermanence (Aniccata), state of suffering (Dukkhatā), and soullessness (Anattatā). Life was cycled like a wheel until the Nirvana was attained where the wheel of rejection was completely cut off.

Keywords: Paṭisandhivinnāṇa, Paṭisandhicitta, Patikasamuppada

บทนำ

ชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือกระบวนการของกายและวิญญาณหรือส่วนที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรม ส่วนที่เป็นรูปคือร่างกายและส่วนที่เป็นนามคือวิญญาณ เมื่อทั้งสองส่วนนี้ประกอบกันแล้ว ชีวิตมนุษย์จึงสมบูรณ์และดำเนินไปได้ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหมดรวมกันเรียกว่า สังขาร หมายถึงสิ่งประกอบกันขึ้นหรือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง แตกต่างกันไปเพียงว่าถ้าสังขารใดมีใจครองเรียกว่า อุปาทินนสังขาร (มนุษย์และสัตว์) แต่ถ้าสังขารใดไม่มีใจครอง เรียกว่า อนุปาทินนสังขาร (วัตถุหรือสสาร) สังขารหรือวัตถุสิ่งใดที่มีอยู่ในลักษณะสิ่งมีชีวิตวิญญาณ (ความรู้สึก) หมายถึงถึงสัตว์ทั้งหมดที่อยู่ในโลกนี้และอยู่ในโลกอื่นหรือมิติอื่นเรียกว่า สิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตามล้วนอยู่ภายใต้ ลักษณะ 3 อย่างหรือเรียกว่า กฎแห่งไตรลักษณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์), 2555) ในทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อมุมมองชีวิตเป็นไปตามสภาวะที่เป็นจริงและความมีอยู่จริงตามกฎแห่งธรรมชาติ การให้ความหมายของชีวิตจึงมีหลายทัศนะ เช่น ชีวิตคือ

ธรรมชาติรูปแบบหนึ่งที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือมีเกิดขึ้น (อุปะ) ตั้งอยู่ (ฐิติ) และดับสลาย (ภังคะ) หรือเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัวภาวะที่เกิดขึ้นแล้วมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุกขตา (Conflict) ความ เป็นทุกข์ คือเป็นสิ่งที่สืบเนื่องจากความไม่เที่ยง กล่าวคือเมื่อความไม่มั่นคงไม่คงที่ย่อมก่อให้เกิดความ ทุกข์ ทุกข์เพราะความเปลี่ยนแปลงเช่น ทุกข์เพราะร่างกายที่ไม่สบาย ความเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น ย่อมเกิดจากความไม่เที่ยงทั้งสิ้น อนัตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตา ความ ไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่เราไม่สามารถควบคุมได้ ให้เป็นไป ในอำนาจของเราไม่ได้ จึงเรียกว่าไม่มีตัวตน ลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ประจำอยู่ในสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต และ สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตต้องตกอยู่ภายใต้กระแสที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ อันสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน เกิดดับ สืบต่อเนื่องกันตลอดเวลาไม่ขาดสายจึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยง เมื่อเกิดดับไม่คงที่และเป็นไปตามเหตุ ปัจจัยที่อาศัย ก็ย่อมมีความบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง และแสดงถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว และ เมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นนี้ ย่อมไม่เป็นตัวของตัวเอง มีตัวตนแท้จริงไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของใครๆ ที่จะบังคับให้เป็นไปตามที่ตนปรารถนา

การอธิบายวิญญานในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงตามหลักปฏิจาสัมปาทว่า “เพราะ วิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 ข้อที่ 20 หน้าที่ 34, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยการเปลี่ยนแปลงข้อมูลทาง วิญญานนั้นจะสัมพันธ์กับรูปและเจตสิกจึงทำให้เกิดผลคือการรับรู้ และความรู้สึกละเอียดผ่านทาง กาย โดยแรงนี้จะพบคำอธิบายให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทางวิญญานที่เกี่ยวข้องกับที่ตั้งและไม่สามารถ ใช้งานได้ ดังข้อความที่กล่าวไว้อีกว่า ถ้าความกำหนดในวิญญานธาตุ ภูิกษุละได้แล้ว เพราะละความ กำหนดได้ อารมณจึงขาดสูญ ที่ตั้งแห่งวิญญานก็ไม่มี วิญญานที่ไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่องกามไม่ปรุงแต่ง ปฏิสนธิ หลุดพ้นไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 17 ข้อที่ 54 หน้าที่ 77 มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539) จากความเกี่ยวข้องดังกล่าวทำให้วิญญานมีลักษณะเชื่อมโยง ไม่ขาดสายและ ต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา

บทความนี้ต้องการนำเสนอวิญญานในฐานะของการเข้าใจหรือมีมุมมองต่อชีวิตของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องมองย้อนกลับไปถึงต้นกำเนิดของชีวิต หรืออาจจะเรียกว่าปฐมจิต คือวิญญานแรกของ มนุษย์นั้นคืออะไร เกิดขึ้นเมื่อไร และมีกระบวนการที่ทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษา เป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการของปฏิสนธิวิญญานหรืออาจจะเรียกว่า กระบวนการของ ชีวิตมนุษย์หรือกระบวนการทำให้เกิดสังสารวัฏ ที่ส่งผลต่อภพชาติแบบสืบเนื่องและข้ามภพชาติ ซึ่งถ้า มีการศึกษาค้นคว้าจนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งแล้วจะเป็นคำตอบอย่างหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมหมด ความสับสนในชีวิตและพร้อมที่จะบริหารจัดการกระบวนการทางวิญญานของตนเองได้อย่างถูกต้อง เพื่อความเข้าใจภพภูมิที่ดีและเข้าถึงความเป็นผู้หมดสิ้นกิเลสในที่สุด ซึ่งผู้เขียนเองก็ได้สืบค้นรวบรวม ข้อมูลในประเด็นปฏิสนธิวิญญานตามหลักปฏิจาสัมปาทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุ ฎีกา โยชนา และหนังสือวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธรรมชาติของวิญญาน

คำว่า วิญญาณ นี้นิยมใช้กันในหมายนัยหรือหลายไวพจน์ด้วยกัน กล่าวคือมีคำว่า มโน มานัส หรือมนัส หทัย ปันตระ มนายตนะ มนินทริย์ วิญญาณ วิญญาณขันธและมโนวิญญาณธาตุ คำเหล่านี้ มีความหมายโดยอ้อมกันมิใช่ตรงโดยสมบูรณ์ ในอภิธรรมได้กล่าวถึงคำเหล่านี้ไว้ว่า “จิต มโน มานัส หทัย ปันตระ มโน มนายตนะ มนินทริย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ มโนวิญญาณธาตุ ที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้นคำเหล่านี้ชื่อว่าจิตที่เกิดขึ้นนั้นในสมัยนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 34 ข้อที่ 63 หน้าที่ 39 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วิญญาณเป็นองค์ธรรมที่เนื่องอยู่ในปฏิจกสมุปบาท อันเป็นธรรมแห่งการบรรลุอนุตรสัมมา สัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทั้งสายเกิดทุกข์และสายดับทุกข์ เป็น สภาวะของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ส่งผลให้ทุกสรรพสิ่งเป็นไปตาม ธรรมชาติ ไร้ผู้บังคับกำหนด เป็นทางเกิดของกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เป็นเครื่องติดต่อกับโลก ภายนอก เป็นเครื่องแสดงโลกภายนอกแก่ผู้เป็นเจ้าของ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงความสำคัญของ วิญญาณไว้ว่า “สิ่งทั้งปวงนั้น ก็คือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโผฏฐัพพะ ใจ กับธรรมารมณ์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 18 ข้อที่ 232 หน้าที่ 225 มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539) ฉะนั้น เพื่อให้รู้บริบทที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณ จึงแบ่งนัยสำคัญของศัพท์ออกเป็น ดังนี้

ก. อายตนะ (อ่านว่า อายะตะนะ) แปลว่า ที่เชื่อมต่อ เครื่องติดต่อ หมายถึงสิ่งที่ เป็นสื่อ สำหรับติดต่อกัน ทำให้เกิดความรู้ขึ้น แบ่งเป็น 2 อย่าง ได้แก่

1) อายตนะภายใน หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่ในตัวคน มี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหมดนี้เป็นที่เชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก

2) อายตนะภายนอก หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่นอกตัวคน มี 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้งหมดนี้เป็นคู่กับอายตนะภายใน เช่น รูปคู่กับตา หูคู่กับเสียง เป็นต้น อายตนะภายนอกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อารมณ์ เมื่อตาเห็นรูป เรียกว่าสัมผัส รู้ว่ามีการเห็น เรียกว่า วิญญาณ เกิดความรู้สึกรู้ขึ้นเมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า เวทนา

ข. อารมณ์ แปลว่า สิ่งหน่วงเหนี่ยวจิต สิ่งที่ยึดติดจิตใจไว้ อารมณ์ในคำวัดหมายถึงสิ่งที่จิตไป เกาะเกี่ยวอยู่แล้วยึดติดไว้ มี 6 อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรม มีชื่อเรียกโดยเฉพาะ รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสธารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ธรรมารมณ์ ตามลำดับ อารมณ์ในภาษา ทางโลกนำมาใช้กับความรู้สึกนึกคิดหรือจิตใจที่แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปแต่ละช่วงเวลา เช่น ที่ใช้ว่า อารมณ์ดี อารมณ์เสีย อารมณ์ร้อน อารมณ์เย็น ไม่มีอารมณ์ เป็นต้น ซึ่งมีความหมายต่างจาก ความหมายตามรูปศัพท์โดยสิ้นเชิง

สัมผัส หมายถึง ปฏิภาณที่เกิดขึ้นเมื่อองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ อายตนะภายใน 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อายตนะภายนอก 6 (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์) และวิญญาณ มา ประจวบกันหรือกระทบกันเข้า มีชื่อเรียกไปตามชื่ออายตนะภายใน 6 คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัสงาน สัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส

ส่วนความสำคัญของวิญญาณที่เรียกว่าใจ ใจว่าวิญญาณธาตุนี้เป็นธาตุสำคัญที่สุด เพราะเป็น ตัวการที่ทำให้ธาตุต่างๆ รวมกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดมีชีวิตชีวา มีจุดหมาย มีปฏิภาณต่อ สิ่งแวดล้อม ธาตุทั้ง 6 นี้ต้องอาศัยกันและกัน เพราะถ้าพังธาตุรู้ไม่มีรูปร่างไม่อาจแสดงอะไรให้ ปรากฏได้ จำต้องอาศัยธาตุทั้ง 5 จึงจะเกิดเป็นรูปร่างขึ้นมา เช่น เกิดเป็นคน เป็นต้น กล่าวได้ว่าชีวิต

ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจต่างอิงอาศัยกันและกัน วิญญาณหรือจิตใจนี้ถึงแม้จะรู้ได้เพราะอาศัยร่างกาย แต่วิญญาณก็ไม่ใช่ร่างกาย เปรียบเหมือนไฟฟ้าอาศัยสายไฟฟ้าแต่ก็ไม่ใช่สายไฟฟ้า หรือกลิ่นหอมมีในดอกไม้แต่ก็มีโชดอกไม้นั่นเอง ในกระบวนการรับรู้ที่วิญญาณก็ต้องอาศัยอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ จึงจะรู้ได้ เช่น อาศัยตาจึงจะรูปร่าง อาศัยหูจึงจะรู้เสียง เป็นต้น อายตนะที่ 6 หรือวิญญาณนั้นสำคัญมากเพราะนอกจากจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการตั้งครรภ์เมื่อได้สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแล้ว ยังเป็นปัจจัยสำคัญหลังจากเกิดแล้วอีกด้วย กล่าวคือเมื่อคนเกิดแล้ว จิตใจหรือวิญญาณจะมีบทบาทสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้รับรู้ ผู้กำหนดโชคชะตาของคน คนจะรับรู้ความรู้สึกรู้ต่างได้ก็เพราะวิญญาณ จะรู้เรื่องราวต่างๆก็เพราะวิญญาณ จะสุขทุกข์ก็เพราะวิญญาณ ตลอดถึงจะเป็นคนดี คนชั่ว หรือเลือกเป็นคนแบบไหนก็เพราะวิญญาณ เพราะฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจึงสำเร็จมาจากวิญญาณ

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของอายตนะในกระบวนการรับรู้ได้ดังนี้ อายตนะ + อารมณ์ + วิญญาณ = สัมผัสเวทนา หรืออาจกล่าวได้ว่า ทางรับรู้ + สิ่งที่ถูกรู้ + วิญญาณ = การรับรู้ เกิดความรู้สึกต่ออารมณ์ และแสดงด้วยภาพตารางต่อไปนี้

อายตนะภายใน (ทวาร) 6	+	อายตนะภายนอก (อารมณ์) 6	→	วิญญาณ
1. จักขุ (ตา)		1. รูป (รูป)		1. จักขุวิญญาณ
2. โสตะ (หู)		2. ลัทธะ (เสียง)		2. โสทวิญญาณ
3. ฆานะ (จมูก)		3. คันธะ (กลิ่น)		3. ฆานวิญญาณ
4. ชิวหา (ลิ้น)		4. รสะ (รส)		4. ชิวหาวิญญาณ
5. กาย (กาย)		5. โผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกาย)		5. กายวิญญาณ
6. มโน (ใจ)		6. ธรรม (เรื่องที่ใจนึกคิด)		6. มโนวิญญาณ
ประกอบศัพท์เป็น จักขายตนะ, โสธายตนะ, ฆานายตนะ, ชิวหายตนะ,		ประกอบศัพท์เป็น รูปายตนะ ลัทธายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ		แปลว่า ความรู้ทางตา (เห็น), ความรู้ทางหู (ได้ยิน),

กายายตนะ, มนายตนะ, จักขุทวาร, โสตทวาร, ฆานทวาร, ชีวาทวาร, กายทวาร, มโนทวาร, (ประสาทรูปหรือ ประสาท ใช้กับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่รวม ถึงใจ (มโน)	โณฏฐัพพายตนะ ธัมมายตนะ รูปารมณ สัททารมณ คันธารมณ รสารมณ โณฏฐัพพารมณ ธัมมารมณ	ความรู้ทางจุมก (ได้กลิ่น), ความรู้ทางลิ้น (รู้รส), ความรู้ทางกาย (อ่อนแข็ง เป็นต้น), ความรู้ทางใจ (นึกคิด)
--	---	---

พุทธทาสภิกขุยังได้กล่าวเรื่องนรกสวรรค์ทางอายตนะมีความว่า “ถ้าเอาเรื่องนามธรรมฝ่ายวิญญูณเป็นหลักแล้ว ทั้งนรกทั้งสวรรค์อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นที่นั่นร้อนอยู่ที่อายตนะทั้ง 6 นี่เป็นนรก สบายอย่างนี้เป็นสวรรค์ แต่ผมยืนยันว่าตามหลักของพระพุทธเจ้าว่า นรกที่อยู่ที่ยอายตนะ 6 นี่คือนรกจริง สวรรค์ที่อยู่ที่ยอายตนะ 6 นี่คือนรกจริง” และกล่าวถึงกามตัณหาที่สัมพันธ์กับอายตนะความว่า “ความรู้สึกที่ใครจะได้วัตถุที่อร่อยๆ ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ รวมทั้งใครที่จะได้เกิดหรือได้อยู่ในท่ามกลางสิ่งเหล่านั้นคือกามตัณหา ความอยากเช่นนี้เกิดมาจากอวิชชาเพราะไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงในสิ่งเหล่านั้น จึงได้อยากเช่นนั้นหรือเห็นกงจักรเป็นดอกบัว จึงหล่อเลี้ยงดวงชีวิตด้วยการให้อยากอยู่เสมอ คืออยากที่จะให้ได้โผล่อยู่เสมอ เพราะขณะที่โผล่อยู่นั่นเองจะได้เสวยอารมณ์นั้นๆ ความรู้สึกที่อยากเกิดมาลองกันใหม่นั้นมีเหลืออยู่ประจำใจโดยไม่ต้องมีเจตนา เมื่อใดตัณหาจัดเมื่อนั้นดวงชีวิตก็ถูกโพล่งเติมที่ คล้ายกับเครื่องจักรที่เปิดเติมที่จนสิ้นระรัว คอยปลอบเลี้ยงดวงชีวิตให้ใหญ่โตขึ้น ด้วยความอยากอันไม่รู้จักสิ้นสุดสิ้นของตนเอง ” (พุทธทาสภิกขุ, 2554)

วิญญูณ (การรับรู้) นี้มีสื่อเชื่อมต่อ คืออายตนะซึ่งทำหน้าที่รับใช้มนุษย์ 2 อย่าง คือ เป็นทางรับรู้โลกหรือเป็นแหล่งนำโลกมาปรากฏต่อมนุษย์ และเป็นช่องทางเสวยโลกหรือเป็นประตูที่มนุษย์จะเปิดออกไปรับอารมณ์ที่เป็นรสอร่อยของโลกมาเสพเสวย ดังนั้น วิญญูณ (การรับรู้) จึงสื่อมาทางอายตนะทั้ง 6 และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตในฐานะเป็นสิ่งที่พึงสำรวจระมัดระวัง คุ่มครองรักษาด้วยสติ มิให้ยินดียินร้าย มิให้หลงใหลในเรื่องราวที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ให้มีสติในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันตลอดเวลาเป็นเหตุให้จิตใจสงบ เมื่อคุ่มครองดีแล้วพิจารณารู้ชัดตามความเป็นจริงแล้วก็จะทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่าอินทรีย์ 6 ประการคือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์ภิกขุทั้งหลาย เมื่อใดภิกขุรู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ 6 ประการนี้ตามความเป็นจริงเป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น ภิกขุนี้เรากล่าวว่า อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 19 ข้อที่ 497 หน้าที่ 306 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธองค์ตรัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิญญูณกับบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอุปมาว่าอายตนะเป็นประตูเมืองความว่า เมือง ได้แก่ กาย ซึ่งประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป 4 เกิดจากมารดาบิดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมกุมมาสไม่เที่ยงแท้ ต้องอบต้องนวดฟัน มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา, มี 6 ประตู ได้แก่ อายตนะภายใน 6, นายประตู ได้แก่ สติ, ราชทูต 2 นาย มีราชการด่วน ได้แก่ สมณะและวิปัสสนา, เจ้าเมือง ได้แก่ วิญญูณ, ทางสี่แยกกลางเมือง ได้แก่ มหาภูตรูป 4

คือ (1) ปฐวีธาตุ ธาตุดิน (2) อาโปธาตุ ธาตุน้ำ (3) เตโชธาตุ ธาตุไฟ (4) วาโยธาตุ ธาตุลม, พระราชสาส์นตามความเป็นจริง ได้แก่ นิพพาน, ตามทางที่ตนมา ได้แก่ อริยมรรคมีองค์แปดใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 18 ข้อที่ 245 หน้าที่ 255 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ผู้เขียนจึงสรุปธรรมชาติของวิญญานมีชื่อเรียกที่เป็นไวพจน์แทนกันได้หลายคำ เช่น มโน วิญญาน มนัส เป็นต้น เพียงแต่ไม่ได้เป็นคำพูดตรงๆ เท่านั้น วิญญาน หมายถึง การรับรู้ทางสื่อหรือทางอายตนะสัมผัส เช่น จักขุวิญญาน การรับรู้เมื่อตาเห็นรูป เป็นต้น วิญญาน มีทั้งหมด 6 ประเภท คือ จักขุวิญญาน (การรับรู้ของตากับรูป) โสตวิญญาน (การรับรู้ของหูกับเสียง) ฆานวิญญาน (การรับรู้ของจมูกกับกลิ่น) ชิวหาวิญญาน (การรับรู้ของลิ้นกับรส) กายวิญญาน (การรับรู้สัมผัสของกายกับสิ่งที่มากระทบ เช่น หนาว ร้อน) และมโนวิญญาน (การรับรู้ของใจที่มีต่อธรรมารมณ์ที่มากระทบ เช่น โกรธ ไม่พอใจ รัก หลง) และเป็นองค์ธรรมที่เนื่องอยู่ในปัจจุสมุปบาทอันเป็นธรรมแห่งการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทั้งสายเกิดทุกข์และสายดับทุกข์เป็นสภาวะของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ส่งผลให้ทุกสรรพสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ ไร้ผู้บังคับกำหนด เป็นทางเกิดของกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เป็นเครื่องติดต่อกับโลกภายนอก เป็นเครื่องแสดงโลกภายนอกแก่ผู้เป็นเจ้าของ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงความสำคัญของวิญญานไว้ว่า “สิ่งทั้งปวงนั้น ก็คือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโณภูมัพพะ ใจกับธรรมารมณ์” และตรัสอีกว่า “บุคคลจะสิ้นความทุกข์เมื่อกำหนดรู้ คลายกำหนดสิ่งทั้งปวงนี้ได้

กระบวนการเกิดปฏิสนธิวิญญานหรือคันธัพพะ

การเกิดปฏิสนธิวิญญานในทางพระพุทธศาสนาได้ถูกอธิบายตามลักษณะของการขั้นตอนที่เชื่อมโยงหากัน ดังนี้

1. กระบวนการจุติ เมื่อมนุษย์เป็นสัตว์กำเนิดในจำพวกขลาพุชะ คือ เกิดจากกรรมมารดาและคลอดออกมาเป็นตัวตามทศนะของพระพุทธศาสนาได้อธิบายการปฏิสนธิและพัฒนาการไว้ว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย โดยมีความพร้อมด้วยองค์ประกอบในการกำเนิดไว้ 3 องค์ประกอบ ดังพุทธพจน์ในมหาตัตถาสังขยสูตร ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย 3 ประการประชุมพร้อมกันการถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดา บิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาอย่าไม่มีระดู และคันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นเพราะปัจจัย 3 ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 408 หน้าที่ 444-445 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การตั้งครรภ์ หรือจะ เรียกว่า การเกิดของมนุษย์นั้นจะเกิดได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ บิดามารดาที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกัน มารดาอยู่ในสภาพ ที่จะให้กำเนิดได้ และมีสิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า คันธัพพะ เข้าไปอยู่ในไข่ของมารดาที่ได้รับเชื้อจากบิดาแล้ว องค์ประกอบทั้งสามนี้ต้อง ประจวบพร้อมในเวลาเดียวกัน กล่าวคือขณะที่มารดาบิดามีเพศสัมพันธ์ กันนั้นเชื้อสุกกับไข่ได้ผสมกัน ช่วงเวลาที่สองสิ่งนี้ประจวบกันเข้าได้มีคันธัพ

พะเข้ามาผสมอีกทางหนึ่ง ครบอย่างนี้การตั้งครรรจ์จึงจะเกิดได้ ซึ่งสิ่งที่เรียกว่าคันธัพพะนั้นได้แก่ สัตว์ที่ปรากฏในครรรจ์ สัตว์ดังกล่าว หมายถึงปฏิสันธิวิญญานที่สืบเนื่องมาจากจุติวิญญานของสัตว์ที่ถึง แก่กรรมคือสัตว์ผู้ไปเกิด ซึ่งตอนนั้นถือว่าอยู่ในภพก่อน วิญญานหรือ จิตสุดท้ายจะมุ่งหน้ามาสู่กำเนิดโดยมีคตินิมิต เป็นตัวนำและวิญญาน ที่มาปฏิสันธินั้นมีความแตกต่างกันดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรรจ์ ของมารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรรจ์ ของมารดา (และ) ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรรจ์ของมารดา นี่เป็นการก้าว ลงสู่ครรรจ์ ประการที่ 1 สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะ ก้าวลงสู่ครรรจ์ของมารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะ อยู่ในครรรจ์ ของมารดา ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรรจ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรรจ์ ประการที่ 2 สัตว์บางชนิดใน โลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรรจ์ของมารดา รู้สึกตัวขณะ อยู่ในครรรจ์ของมารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรรจ์ ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรรจ์ ประการที่ 3 สัตว์บาง ชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรรจ์ของมารดา รู้สึกตัว ขณะอยู่ในครรรจ์ของมารดา (และ) รู้สึกตัวขณะคลอดจาก ครรรจ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรรจ์ ประการที่ 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 312 หน้าที่ 294 มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539)

2. กระบวนการสืบต่อ มาจากการสืบต่อของจิตที่มาก่อเกิดในครรรจ์มีพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในมหา นิทานสูตร อย่างชัดเจนว่า

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนั้นว่า เพราะวิญญานเป็น ปัจจัย นามรูปจึงมี เธอพึงทราบ เหตุผลที่วิญญานเป็น ปัจจัยนามรูปจึงมีดังต่อไปนี้ ก็ถ้าวิญญานจักไม่หยั่งลงใน ท้องมารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ ท่าน พระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้เลยพระพุทธเจ้า ข้า พระผู้มี พระภาคตรัสถามว่า ก็ถ้าวิญญานหยั่งลงในท้องมารดา แล้วล่วงเลยไปนามรูปจัก บังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้ หรือ ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มี พระภาคตรัสถามว่า ก็ถ้าวิญญานเด็กชายหรือ เด็กหญิงผู้เยาว์วัยจักขาดความสืบต่อ นามรูปจักเจริญ งอกงามไพบูลย์ได้หรือ ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้า ข้า พระผู้มี พระภาคจึงตรัสว่า อานนท์ เพราะเหตุนี้ เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิดและปัจจัยแห่ง นามรูปก็คือวิญญานนั่นเอง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 115 หน้าที่ 65-66 มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วิญญานที่ดับในชาติก่อน เรียกว่า จุตติ วิญญาน ส่วนวิญญาน ที่เกิดในภพใหม่เรียกว่า ปฏิสันธิวิญญาน เมื่อจุติวิญญานจะดับลง ในชาติก่อน ได้ส่งผลบุญหรือบาปออกไปเป็นปัจจัยให้เกิด การปฏิสันธิ ในชาติใหม่ แต่ปฏิสันธิวิญญานก็ไม่แตกต่างจากจุติวิญญานโดย สิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะผล บุญหรือบาปที่จิตวิญญานส่งมาได้เป็นพลัง ผลักดันให้เกิดปฏิสันธิวิญญานนี้ ดังนั้น ปฏิสันธิวิญญาน จึงได้รับมรดก ทุกอย่างจากจุติวิญญาน ผลกรรมที่ทำไว้แต่ชาติก่อนไม่ได้ดับสูญไป พร้อมกับการดับ ของจุติวิญญาน ทั้งนี้เพราะผลกรรมเหล่านั้นได้ข้ามไปสถิตอยู่ในปฏิสันธิวิญญานที่เพิ่งเกิดใหม่ (พระ เมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2533)

ขั้นตอนทั้ง 2 นี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยจะพบขั้นตอนเหล่านี้จากความเปลี่ยนแปลงจากจิตที่ เป็นนามธรรมไปสู่การเชื่อมโยงไปสู่รูปธรรม โดยการเชื่อมโยงนี้เป็นการเป็นไปผ่านการจิตและสืบต่อ กันไป

ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสนธิวิญญาณ และปฏิจสมุปบาท

พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้อธิบายความเป็นเหตุเป็นผล หรือความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยไว้ในหลักคำสอนที่เรียกว่า “หลักปฏิจสมุปบาท” ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นอาการของสิ่งทั้งหลายที่สัมพันธ์กันที่อาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกันอย่างเป็นกระแส ในภาวะที่เป็นกระแสนี้ขยายความหมายออกไปให้เห็นเป็นลักษณะต่างๆ ได้ คือ สิ่งทั้งหลายนั้นมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องอาศัยเป็นปัจจัยแก่กัน มีอยู่ได้ หรือเกิดขึ้นได้โดยความสัมพันธ์กัน ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หรือดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง และเช่นเดียวกันปฏิสนธิวิญญาณต้องมีเหตุ มีปัจจัย หรือมีองค์ประกอบที่ต้องอาศัยสิ่งอื่นจึงจะเกิดขึ้นได้ ซึ่งสามารถนำหลักปฏิจสมุปบาทนั้นมาเป็นหลักในการอ้างอิงปฏิจสมุปบาท คือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เป็นกฎธรรมชาติที่แสดงให้เห็นว่า ทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติ (ปฏิสนธิวิญญาณ คือส่วนหนึ่งของธรรมชาติ) ต้องมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆต่อไป จะดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ นั่นคือ

1. ความสัมพันธ์ทางการเกิดทุกข์ โดยมีคำอธิบายภายใต้หลักการ คือ ถ้าสิ่งนี้มี สิ่งนั้นก็มิ ถ้าสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ มีความเกี่ยวข้องกันไปไม่รู้จบ สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีใจของพวกเธอทั้งมีใจของคนอื่น กายนี้กรรมเก่าควบคุมไว้ จิตประมวลไว้ พึงเห็นว่าเป็นที่ตั้งแห่งเวทนา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมมนสิการปฏิจสมุปบาทอย่างดีโดยแยกคายในกายนั่นว่า

เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี

เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี

เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป คือ

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี

เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี

ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย

ความทุกข์ใจและความคับแค้นใจก็มีพร้อม ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้ เพราะอวิชชาสารถดับไปไม่เหลือ สังขารจึงดับ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 30 ข้อที่ 88 หน้าที่ 312 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. ความสัมพันธ์ทางการดับทุกข์ ลักษณะดังกล่าวที่เกิดขึ้นตามลำดับนี้จัดเป็นปฏิจสมุปบาท โดยอนุโลม คือเมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันถ้าปัจจัยเหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งดับ ก็จะทำให้ปัจจัย อื่นๆ ดับติดต่อกันไปซึ่งลักษณะที่เป็นตรงกันข้ามนี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาทโดยปฏิโลม มีลักษณะ ดังนี้

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ขาดจึงดับ

โหม่นส อูปายาส จึงดับ

เพราะชาติดับ ขรา มรณะ โสกะ ปรีทนะ ทุกข์

กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการดับด้วยอาการอย่างนี้

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 3 หน้าที่ 175 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของชีวิตตามกฎปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้ ถ้าเป็นสายเกิดเรียกว่า สมุทัยวาร ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราสามารถรู้เท่าทันกระบวนการของชีวิตและกำจัดเหตุเสียได้ ผลก็ย่อมสิ้นสุดลง ปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายดับเรียกว่า นิโรธวาร ซึ่งมีลำดับความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันทั้งสายเกิดและสายดับ ทุกสิ่งทุกอย่างหรือที่เรียกว่า สภาวธรรม จะมีอวิชชาเป็นตัวเหตุอันดับแรก กล่าวคือ เพราะมีอวิชชา ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมี และเพราะอวิชชาดับคือสิ้นสุดลง ทุกสิ่งทุกอย่างก็ย่อมดับลงด้วยซึ่งด้วยความเป็นเหตุเป็นผลนี้ ก็ยังใช้อธิบายการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกหรือที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” โดยความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้ส่งผลให้เกิด “ภพชาติ” เมื่อเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด อย่างนี้จิตหรือวิญญาณของสัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกับการเดินทาง นับตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาณปรากฏในครรภ์ของมารดาจนกระทั่งออกมาสู่โลกภายนอก เกิดเป็นมนุษย์และสัตว์มีชีวิตจนกระทั่งสิ้นอายุขัยสุดท้ายชีวิตก็จะผ่านจากภพนี้ไปสู่ภพอื่น จากภพอื่นไปสู่ภพต่อไป ไม่มีที่สิ้นสุดมากกว่าเมื่อดมทรายในแม่น้ำคงคาที่ยังพอสามารถนับได้ ดังพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคานี้เริ่มต้นจากที่ใดและถึง มหาสมุทร ณ ที่ใด เมื่อดมทรายในระหว่างนี้ ง่ายที่จะนับได้ว่าเท่านี้เม็ด เท่านี้ 100 เม็ด เท่านี้ 1,000 เม็ด หรือว่าเท่านี้ 100,000 เม็ด กับทั้งหลายที่ผ่านพ้นไปแล้วมากกว่าเมื่อดมทรายเหล่านั้น มิใช่เรื่องง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กับ เท่านี้ 100 กับ เท่านี้ 1,000 กับ หรือว่าเท่านี้ 100,000 กับ ซ่อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสังสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลายไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชาปิดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้วนเวียนท่องเที่ยวไป สัตว์เหล่านั้นก็เสวยความทุกข์เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าเข้าเป็นเวลายาวนาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 ข้อที่ 436 หน้าที่ 222 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. ความสัมพันธ์ด้านการรับรู้ เป็นการรับรู้ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน อนาคต โดยมองย้อนถึงความสัมพันธ์กันระหว่างจิตวิญญาณและปฏิสนธิวิญญาณนั้น มีอธิบายไว้ว่าความจริงเมื่อสัตว์ใกล้ต่อความตายโดยสภาวะตามปกติหรือ โดยความพยายามในภพอดีต อดีตไม่ได้ซึ่งกลุ่มมรรณแห่งศีลธรรม ซึ่งมีเวทนาอันใกล้ต่อความตาย อันตดซึ่งเส้นเอ็นอันเป็นข้อต่อแห่งอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวงซึ่งใครๆ ก็ทนไม่ได้ เมื่อสรีระชบชิตโดยลำดับดุจใบตาลสดที่ตากไว้กลางแดด เมื่ออินทรีย์มีจักขุเป็นต้นดับแล้ว เมื่อกายอินทรีย์มโนทริย์ และชีวิตินทรีย์อันดำรงอยู่ในฐานะสักว่า หทยวัตถุ วิญญาณอาศัยหทยวัตถุที่ยังเหลือในขณะนั้น ปรารภกรรมกล่าวคือ สังขารมีปัจจัยที่ยังเหลือได้แล้วอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดากรรม อาจิณณกรรม อาสันนกรรม และกรรมที่ทำไว้ก่อน หรือปรารภอารมณ์กล่าวคือกรรม กรรมนิमित คตินิมิต ที่เข้าไปปรากฏแล้วนั้น เป็นไปวิญญาณนั้นนั่นแหละ เมื่อเป็นไปเพราะละตัณหาและอวิชชายังไม่ได้ จึงถูกตัณหาให้น้อมไป สังขารอันเป็นสหชาตธรรมย่อมซัดไปในอารมณ์นั้นอันเป็นโทษอันอวิชชาปกปิดแล้วนั้น วิญญาณนั้นถูกตัณหาให้น้อมไปอันสังขารทั้งหลายซัดไปอยู่ ด้วยอำนาจการสืบต่อ ย่อมละหทัยที่อาศัยอันมีมาก่อน จะยินดียิ่งก็ตาม ไม่ยินดียิ่งก็ตาม ซึ่งหทัยอันเป็นที่อาศัยอันกรรมให้ตั้งขึ้นอันอีก ย่อมเป็นไปด้วยปัจจัยทั้งหลายมีอารมณ์เป็นต้นที่เดียว เหมือนบุรุษเหนี่ยวเชือกที่ผูกกับต้นไม้ฝั่งนี้ข้ามเหมืองไปจะนั้น อนึ่งในวิญญาณทั้งหลายเหล่านี้ วิญญาณดวงก่อนเรียกว่า จุติ

เพราะเคลื่อนไป ดวงหลัง เรียกว่า ปฏิสนธิ เพราะสืบทอดภพอื่นเป็นต้น ปฏิสนธิวิญญูณนั้น บัณฑิต พึงทราบว่ามีไช้จากภพก่อนมาในภพนี้ แม้เว้นเหตุมีกรรม สังขาร คติ และอารมณ์เป็นต้น

แต่ภพก่อนนั้นก็ไมปรากฏ เปรียบเหมือนเสียงสะท้อนเป็นต้น ซึ่งเสียงสะท้อนนั้น มิใช่เป็น เสียงเดียวกัน มิใช่เป็นเสียงต่างกัน (กับเสียงเดิม) เพราะเนื่องกันด้วยความสืบทอด แสงประทีป รอย ประทับตรา และเงาพื้เป็นอุทาหรณ์ในเรื่องนี้ คือ ในการที่วิญญูณนี้ ไม่มาในภพนี้แต่ภพก่อนและ ความที่วิญญูณนี้เกิดขึ้นเหตุที่นับเนื่องด้วยอดีตภพเหมือนอย่างว่าเสียงสะท้อน แสงประทีป รอย ประทับตรา และเงามีเหตุมาแต่เสียงเป็นเบื้องต้น มิได้แยกกันไปในที่ใด ฉนใด จิตนี้ก็ฉนนั้นเหมือนกัน ก็ในฐานะนี้จิตนี้มีไช้เป็นดวงเดียวกัน ทั้งมีไช้ต่างกัน เพราะเนื่องกันด้วยความสืบทอด จริ่งอยู่ถ้าว่า เมื่อ มีความเนื่องกันด้วยความสืบทอด ความเป็นอย่างเดียวกันพื้มีโดยส่วนเดียวไซ้ นมส้ม ก็ไม่พื้เกิดแต่ นม ก็ถ้าว่าความต่างกันพื้มีโดยส่วนเดียวไซ้ นมส้มก็ไม่พื้มีเพราะนมสดเป็นใหญ่ ในเหตุที่เกิดขึ้น แห่งเหตุทั้งหมดคักนี้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะพื้เป็นการตัดโวรหารแห่งโลกทั้งหมดไปเสีย และการตัด โวรหารของโลกทั้งหมดนั้น ไม่น่าปรารถนา เพราะฉนั้น ในเรื่องนี้ ไม่ควรเข้าใกล้ความเป็นอันเดียวกัน หรือความต่างกันโดยส่วนเดียวกัน ฉนี้แล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ความจริงในคำสอนของพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงการเกิดและการตายไว้ทั้ง 2 นัย คือ การเกิดและการตายแบบข้ามภพข้ามชาติดังกล่าวมาแล้ว และการเกิดและการตายแบบชั่วขณะจิต การเกิดตายนัยแรกเป็นการเกิดตายของมนุษย์ตามที่เข้าใจกันทั่วไป ส่วนการเกิดตายนัยหลังเป็นการ เกิดตายที่กำหนดเอาอาการเกิดดับของจิตเป็นหลัก พุทธศาสนาถือว่าจิตมีการเกิดดับเป็นขณะอยู่ ตลอดเวลา การเกิดและการตายแบบชั่วขณะจิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29 ข้อที่ 21 หน้าที่ 182 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การแสดงการเกิดการตายแบบชั่วขณะจิตซึ่งเป็นการเกิดการตายตามความหมายทางปรมัตถ์ นั้นคือ เมื่อจิตดวงหนึ่งเกิดขึ้น สิ่งมีชีวิตที่มีจิตซึ่งพุทธศาสนาเรียกว่า สัตว์ ก็ชื่อว่าเกิดขึ้น เมื่อจิตดวง นั้นดับก็เรียกว่าสัตว์ตาย การเกิดการตายแบบนี้มีอยู่ทุกขณะจิต ในชั่วชีวิตตามธรรมดาของบุคคลหนึ่ง ย่อมมีการเกิดการตายแบบนี้ับครั้งไม่ถ้วน ซึ่งย่อมแตกต่างจากการเกิดจากกรรมมารดา และตายเมื่อ สังขารร่างกายนั้นแตกดับเพราะสิ้นลมหายใจ ในข้อความที่ยกมากล่าวไว้นั้น ข้อความว่า "ชีวิตย่อม เป็นอยู่ในขณะจิตปัจจุบัน" หมายความว่า การดำรงอยู่ที่แท้จริงของชีวิตมีช่วงเวลาที่แสนสั้นเพียง ชั่วขณะจิตเดียว คือ ขณะจิตปัจจุบันเท่านั้น คำว่า "ไม่เป็นอยู่แล้ว" หมายความว่า ชีวิตไม่ได้เป็นอยู่ ด้วยขณะจิตที่เป็นอดีต เพราะขณะจิตที่เป็นอดีตได้ดับไปแล้ว ไม่มีอยู่แล้ว คำว่า "จักไม่เป็นอยู่" หมายความว่า การดำรงอยู่ของชีวิตไม่ได้อยู่ด้วยขณะจิตที่เป็นอนาคต เพราะขณะจิตที่เป็นอนาคตยัง ไม่เกิดขึ้น จิตที่มีอยู่จริง ๆ ก็คือจิตที่เป็นปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่เพียงขณะเดียวแล้วดับ เมื่อมันดับไป แล้วจิตดวงใหม่ก็เกิดขึ้นสืบทอดและตั้งอยู่เพียงขณะเดียวแล้วดับไป จิตจะเกิดดับทยอยกันไปไม่ขาด สายด้วยอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัยคือ กิเลส กรรม และวิบาก ตราบใดที่บุคคลยังไม่เข้าสู่ นิพพาน กระแสจิตก็ยังคงดำเนินเป็นสันตติเรื่อยไปตรานั้น

ข้อความที่ว่า "ชีวิต อตภาพ สุข และทุกข์ทั้งมวลเป็นธรรมประกอบกันเสมอด้วยจิตเพียงดวง เดียว ขณะย่อมเป็นไปรวดเร็ว" หมายความว่า ชีวิต ร่างกาย สุข และทุกข์ที่บุคคลมี ก็มิอยู่ที่จิตซึ่ง เกิดขึ้นทีละดวงหรือขณะละดวง ช่วงเวลาที่ธรรมชาติมีสุขเป็นต้นดำรงอยู่จึงเป็นช่วงสั้นเท่ากับขณะจิต ที่ดำรงอยู่เพียงขณะเดียวแล้วดับไปนั้นเท่านั้น บรรดาสัตว์ทั้งหลายในภพภูมิทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นสัตว์

ประเภทที่มีอายุสั้นอย่างสัตว์เดียรัจฉานบางชนิด หรือที่มีอายุยืนมากถึงแปดหมื่นสี่พันกัปอย่างพวก อรูปพรหมประเภทเนวสัญญานาสัญญายตนะ ล้วนมีชีวิตดำรงอยู่ด้วยขณะจิตที่เกิดดับขณะละดวง เท่านั้น ไม่ได้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยจิตที่เกิดดับที่ละสองดวงหรือมากกว่าสองดวง เพราะจิตของสัตว์ในทุก ภพทุกภูมิที่เกิดดับที่ละหลายดวงไม่มี เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาจากแง่ปรมาตม ไม่ว่าจะป็นมนุษย์ที่มี อายุสั้นเมื่อเปรียบเทียบกับอรูปพรหมที่จัดว่าเป็นสัตว์มีอายุยืนต่างก็มีชีวิตที่ดำรงอยู่จริง ๆ เท่ากัน คือ ช่วงเวลาของขณะจิตที่เป็นปัจจุบันเพียงขณะเดียว เพราะโดยปรมาตม สัตว์ชื่อว่าเกิดเมื่อจิตเกิด ชื่อว่า ตายเมื่อจิตดับ เป็นอย่างนี้เหมือนกันในทุกภพทุกภูมิ ในหลักพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการเกิดการตายไว้ ทั้ง 2 แบบ คือการเกิดการตายแบบข้ามภพข้ามชาติหรือการเกิดการตายอย่างที่ชาวโลกทั่วไปเข้าใจ กัน และการเกิดการตายแบบชั่วขณะจิตที่พิจารณาจากแง่ปรมาตม การเกิดการตายทั้ง 2 แบบนี้ก็ ถูกต้องด้วยกันในขอบเขตแห่งความหมายของตน แต่เมื่อก้าวถึง สังสารทุกข์หรือความทุกข์ที่เกิดจาก การเวียนว่ายตายเกิดอันไม่มีที่สิ้นสุดว่าเป็นสิ่งที่ควรทำลายให้หมดสิ้นไป พุทธศาสนาจะมุ่งเน้นถึงการ เวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพข้ามชาติ มากกว่าการเกิดการตายแบบชั่วขณะจิต เพราะการปฏิสนธิใน ร่างใหม่นั้นในอภิธรรมปิฎกแสดงไว้ในเรื่องเกี่ยวกับจิตว่า จิตของมนุษย์เกิดดับเป็นดวงๆ ติดต่อกัน ไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่คนกำลังจะตายนั้นจิตดวงสุดท้ายของชาตินี้ที่เรียกว่า “จุติจิต” จะดับลง และในทันทีนั้นเองจิตดวงใหม่ก็จะเกิดขึ้นในภพใหม่ทันที โดยไม่มีอะไรกั้นกลางระหว่างจิตทั้งสอง จิต ดวงใหม่ในภพใหม่นี้เรียกว่า “ปฏิสนธิจิต” แปลว่า จิตผู้ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างชาตินี้กับอีกชาติ หนึ่ง เมื่อทำหน้าที่ของมันแล้วปฏิสนธิจิตก็ดับไป ดังนั้น การเชื่อมต่อนี้จึงไม่ใช่เป็นการเดินทางของ วิญญาณอมตะอย่างที่เราเรียกว่าอัตตาหรือตัวตนที่ยังแต่ลอยออกจากร่างเก่าไปแสวงหาที่อยู่ในร่างใหม่ ดังเช่นคำสอนในศาสนาพราหมณ์แต่อย่างใดพระพุทธศาสนาถือว่าการเกิดใหม่เป็นไปตาม กระบวนการของเหตุปัจจัย หรือกฎแห่งเหตุและผลเท่านั้นเองซึ่งได้แก่ “กรรม” กรรมเป็นปัจจัยให้ สัตว์ที่ตายจากชาติหนึ่งสืบต่อกันในฐานะสมาชิกสายกรรมสายเดียว กล่าวคือ เมื่อคนเราใกล้ตาย จิต แสดงอาการเคลื่อนคือพราจากร่างกายลักษณะนี้เรียกว่า จุติจิต พอจุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตก็เกิดขึ้น ปฏิสนธิจิตนี้ปรากฏหรือยึดเหนี่ยวอารมณ์อย่างเต็มที่จิตนั้นยึดอยู่ แล้วก็ดับไปในภพหน้า

ดังนั้น ที่สุดแห่งปัจจุบันชาตินี้กำหนดด้วยจุติจิตดวงนั้น ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นปรารถนามรรณ อย่างเดียวกันอันชนกรรมที่เป็นกุศลและอกุศลปรุงแต่งให้ปฏิสนธิในโลกหน้า ปฏิสนธิจิตนั้นมีวิเศษ าวแต่ลุ่มแล้วมีต้นเหตุเป็นมูลเหตุ มีสังขาร (กรรม) ปรุงแต่งให้เกิดมีเจตสิกกรรมคอยประคองค้ำชู ปฏิสนธิจิตนั้นจึงหมายเอาวิปากจิต เพราะสืบต่อภพหน้า โดยจะพบลักษณะการเชื่อมโยงระหว่าง ปฏิสนธิวิญญาณกับการรับรู้ภพภูมิต่างๆ ดังนี้

1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ หมายถึง ญาณที่สามารถระลึกอดีตชาติ คือ ชาติก่อนได้เป็น จำนวนมาก กล่าวคือ ระลึกชาติได้ หนึ่งชาติ สองชาติ เป็นต้น ในภูณนี้ยังระลึกสิ่งที่ละเอียดอีกด้วย ในเรื่องปุพเพนิวาสานุสสติญาณนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับวัจฉะในจุฬารัตนสูตร (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่..... ข้อที่ 15 หน้าที่ 5 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ภาษทั้งหลาย ก็เราเพียง ต้องการเท่านั้น ย่อมระลึกชาติได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง ตลอดสังสารวัฏก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏก็เป็นอันมากบ้างว่าในภพโน้น เรามีชื่ออย่าง นั้น มีโคตรอย่างนั้น เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิด ในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น

เสวยสุขเสวยทุกข้อย่างนั้น มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ เรา ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการพร้อมทั้งอุทเทสด้วยประการนี้ในอุทาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงบุพพกรรมของพระองค์ไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะขอเลือกนำมากล่าวเป็นบางเรื่อง เท่านั้นดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 32 ข้อที่ 392 หน้าที่ 471-474 มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539)

ในพระชาติหนึ่ง พระองค์เป็นนักแสดงชื่อ อปุนาสี ได้กล่าวตู่ใส่ร้ายพระพุทธเจ้าสุริย ผู้มิได้ ประทุษร้ายต่อพระองค์เลย ผลกรรมนั้นทำให้เวียนว่ายในนรกได้รับทุกขเวทนาตลอดกาลนาน ในพระ ชาติสุดท้ายจึงถูกนางสุนทรีใส่ความในพระชาติหนึ่ง พระองค์ได้กล่าวตู่ใส่ความนั้นท้าวสาวกของ พระพุทธเจ้าสัพพาภิภู ต้องไปตกนรกอยู่เป็นเวลานาน ในพระชาติสุดท้ายจึงถูกนางจิณฺจมาณวิกา มา ใส่ความ ในพระชาติหนึ่ง พระองค์ทรงฆ่าน้องต่างมารดาตาย เพราะเหตุแห่งทรัพย์โดยการลัก น่องชายตกลงชอกเขาแล้วเอาหินทุ่ม ในพระชาติสุดท้ายจึงถูกพระเทวทัตเอาหินทุ่มสะกิดกระเด็นมา กระทบพระบาทจนพระโลหิตห้อ ในพระชาติหนึ่ง พระองค์เป็นเด็กเล่นอยู่ที่หนทางใหญ่ เห็นพระ ปัจเจกพระพุทธเจ้าแล้ว จุดไฟเผาตักไว้ทั่วทุกหนทาง ในพระชาติสุดท้ายจึงถูกพระเทวทัตชักชวนนาย ขมังธนูให้มาประทุษร้ายพระองค์ ในพระชาติหนึ่ง พระองค์เป็นนายควาญช้าง ได้ไล่ช้างให้จับมัดพระ ปัจเจกพุทธเจ้าผู้กำลังเดินบิณฑบาต ในพระชาติสุดท้ายจึงถูกช้างนาฬาคีรีจะประทุษร้ายเป็นต้น

ในญาณนี้เป็นเรื่องระลึกอดีตชาติที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาย่อมจะชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่ สามารถระลึกชาติได้นั้น จำต้องบำเพ็ญบารมีไว้เป็นหลายชาติ แต่ละชาตินั้นมีทั้งความสุขและความ ทุกข์ทรมาน ชีวิตที่ผ่านประสบการณ์มาแต่ละชาติเป็นเรื่องของกรรมที่อำนวยผลมาให้

2) จุตูปปาตญาณ ได้แก่อนามที่พระองค์สามารถเห็นหมู่สัตว์ทั้งหลายกำลังจุติ (ตาย) กำลัง อุปัตติ (เกิด) นั้นหมายความว่า สัตว์ที่กำลังตายและกำลังเกิดสัตว์บางพวกทำดีก็ไปสถานที่ดี และบาง พวกทำชั่วก็ไปสู่สถานที่ไม่ดี (ทุกคติ) ในญาณนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ก็เราเพียงต้องการเท่านั้น ย่อมจะเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปัติแล้ว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของ มนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจี ทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐียึดถือการกระทำด้วยมิจฉาทิฎฐิ เบื้อง หน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เขาเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสจฺจริต มโนสุจฺจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้าเป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการ กระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 505 หน้าที่ 334-335 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในญาณนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า ทำไมคนเราจึงไม่เห็นสัตว์ที่เกิดที่ตายแล้ว จาก ข้อความที่อ้างข้างบนนี้จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงเห็นบรรดาสัตว์กำลังตาย กำลังเกิด ด้วยทิพยจักขุ หรือตาทิพย์ ซึ่งมนุษย์ปุถุชนธรรมดาไม่สามารถเห็นได้ จุตูปปาตญาณเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องถึงกฎแห่ง กรรมและสังสารวัฏพระองค์ทรงมีจักขุทิพย์ด้วยญาณทั้งสามคือ อตติตังสญาณ อนาคตังสญาณ และปัจ จุปันนังสญาณ

- 1) **อดีตตั้งสัจญาณ** ปรีชาหยั่งเห็นเหตุการณ์ในส่วนอดีตกาลว่า เป็นเหตุการณ์อะไรครั้งไหน อย่างไร เป็นต้น เหมือนตนเองได้เห็นมาก่อน
- 2) **อนาคตตั้งสัจญาณ** ปรีชาหยั่งเห็นเหตุการณ์ในอนาคตอันไกลว่าเป็นเช่นไรเกิดขึ้นเมื่อไรที่ ไหน เป็นต้น ญาณนี้จะสามารถพยากรณ์เหตุการณ์อนาคตได้อย่างแม่นยำดุจตาเห็น
- 3) **ปัจจุบันตั้งสัจญาณ** ปรีชาหยั่งรู้เห็นเหตุการณ์ในปัจจุบันอันจะเกิดขึ้นในระยะใกล้และรู้ได้ ว่าเป็นเหตุการณ์อะไร เกิดที่ไหน มองเห็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างแจ่มแจ้ง เป็นต้น
- 4) **อสาวิักขยญาณ** หมายถึงญาณที่สิ้นอาสวะกิเลส พระองค์ทรงกระทำให้แจ้ง ซึ่งเจโตมูติ ปัญญาวิมุตติ ในญาณนี้ถือว่าเป็นวิชาสูงสุดทางพระพุทธศาสนาพระองค์สามารถทำลายกิเลสอาสวะ ได้โดยเด็ดขาด พระองค์ได้ตรัสกับวัจฉะไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราทำให้แจ้งแล้วซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ในวิชา 3 เป็นหลักฐาน ยืนยันได้ว่า ทางพระพุทธศาสนายอมรับเรื่องสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพ ข้ามชาติอย่างแน่นอน เรื่องสังสารวัฏนี้พยายามชี้ให้เห็นว่า การตายไม่ใช่กระบวนการสุดท้ายของชีวิตหรือจบสิ้นเท่านั้นชีวิตใหม่ต้องดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องตามแรงแห่งกรรมนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 242 หน้าที่ 238 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

กระบวนการเกิดดับหรือการทำงานหรือ หน้าที่ของวิญญาณหรือจิตมีดังนี้ ปฏิสนธิจิตทำหน้าที่เกิดขึ้นสืบต่อ ภพใหม่เป็นขณะแรกของจิตที่ปรากฏขึ้นในภพใหม่นั้น โดยที่จิตดวงแรก คือภวังคจิตหรือภวังค์ไหว กล่าวคือภวังคจิตที่ได้รับการกระทบของ อารมณ์ จนเกิดการไหวตัวขึ้นมา ภวังค์อุปจเฉทก็ทำหน้าที่ตัดกระแส ภวังค์ เป็นจิตดวงสุดท้ายที่เป็นวิบากจิตซึ่งรับผลของกรรมสืบต่อมา และเป็นภวังค์ดวงสุดท้ายก่อนที่จิตจะขึ้นวิถีทำงาน ต่อจากนั้นก็ เป็น มโนวิญญาณหรือมโนทวาราวชชนะ ทำหน้าที่ทางการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการถูกต้องสัมผัสที่รับทางปัญจทวาร หรือเป็นการทำหน้าที่ที่เกิดขึ้นมาจากมโนทวาร (อัมมารมณหรืออารมณ์ ที่เกิดขึ้นทางใจ) โดยตรง โดยมีขณะจิตเป็นตัวเสพอารมณ์ จนกระทั่ง จิตจิตทำหน้าที่เคลื่อนจากภพปัจจุบัน (ตาย) จิตที่ทำหน้าที่นี้ คือ จิตดวงสุดท้ายของชาติหนึ่งๆ จะปรากฏได้เพียงขณะจิตเดียวในภพ ชาติหนึ่งๆ จิตที่ทำหน้าที่นี้ก็คือจุติจิต หรือจุติวิญญาณ เป็นจิตประเภทเดียวกับปฏิสนธิจิตและภวังคจิต โดยทำหน้าที่เก็บกรรม กิเลส และ รักษา ภพชาติไว้เช่นเดียวกัน เมื่อจุติดับลง ปฏิสนธิจิตก็เกิดทันทีในภพ ใหม่ โดยไม่มีจิตใดอื่นเกิดคั่นระหว่าง และเมื่อทำหน้าที่ปฏิสนธิเสร็จ แล้วก็ดับลง โดยเกิดขึ้นครั้งเดียวเท่านั้น

บทสรุป

การปฏิสนธิวิญญาณ คือ จิตดวงแรกที่ปรากฏในภพนี้ ส่วนรูปที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกเรียกว่า “กลละ” คัมภีร์พระอภิธรรมอธิบายต่อว่า กลละเป็นรูปอันตั้งต้นขึ้นเมื่อเจตจำนงของจิต (หรือเชื้อกรรม) ดึงรูป ปรมาณูที่เหมาะสมมาก่อเป็นร่างภายใต้การทำงานที่ของจิตร่วมกับ เจตสิกในขณะนั้นๆ เรียกอุปตั้งต้นที่ต่อไปจะกลายเป็นร่างกายนี้ว่า กัมมรูป การเกิดขึ้นของชีวิตจึงเกี่ยวข้องกับความจริงสามส่วนคือ จิต เจตสิก และรูปปรมาณูหรือความจริงสุดท้าย ประชุมเข้าด้วยกัน เป็นกองของนามรูป

หรือชั้น 5 นั้น ซึ่งคนจำนวนมากยังเชื่อว่า นามคือ จิต ส่วนรูปปรมาณูคือร่างกาย ทั้งสองส่วนเป็นความจริงอิสระสองส่วน ที่มาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเหมือนความเชื่อทวิภาคเรื่องร่างกายกับจิต นอกจากนั้นปฏิสนธิวิญญาณยังก่อให้เกิดวิญญาณ (วิญญาณในชั้น 5) 6 ประการ คือ (1) จักขุวิญญาณ (ความรู้ารมณ์ทางตา) (2) โสทวิญาณ (ความรู้ารมณ์ทางหู) (3) ชานวิญาณ (ความรู้ารมณ์ทางจมูก) (4) ชิวหาวิญาณ (ความรู้ารมณ์ทางลิ้น) (5) กายวิญาณ (ความรู้ารมณ์ทางกาย) (6) มโนวิญาณ (ความรู้ารมณ์ทางใจ) 27 อันจะ ทำให้มนุษย์เจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์ มีหน้าที่หลักๆ ได้ 8 อย่าง คือ (1) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งารมณ์ทางมโนทวาร เรียกว่า มโนวิญาณ (2) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งารมณ์ทางตา เรียกว่า จักขุวิญาณ (3) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งารมณ์ทางหู เรียกว่า โสทวิญาณ (4) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งารมณ์ทางจมูก เรียกว่า ชานวิญาณ (5) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งารมณ์ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญาณ (6) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งารมณ์ทางกาย เรียกว่า กายวิญาณ (7) ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพเก่า เรียกว่า จุติจิต และ (8) ทำหน้าที่เกิด ในภพใหม่ เรียกว่า ปฏิสนธิจิต 28 ปราภภูอยู่ในชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อาศัยกระบวนการทางธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท 12 ประการ จึงเกิดขึ้นมาได้ เป็นวิญญาณในแบบข้าม ภาพข้ามชาติและแบบชาติปัจจุบัน วิญญาณหรือจิตมีอยู่เพียงเพื่อแสดง ความเป็นไตรลักษณ์ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับตลอดเวลา จนกว่าจะ บรรลุความดับอย่างสิ้นเชื้อคือ พระนิพพาน

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: กองทุน ป.อ. ปยุตโต.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2533). *พุทธศาสนากับปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด
- พุทธทาสภิกขุ. (2554). *พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- อุทัย บุญเย็น. (2545). *พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์โพธิเนตรจำกัด.

วิเคราะห์ราคะจิตในพระไตรปิฎก

Analyzing the Lustful in Tipitaka

¹พระสมุห์สง่าชัย ขนติพโล (สมรูป)

Phrasamu Sangachai Kantipalo (Somrup)

²พระมหายุทธนา นรเชษฐ, ผศ. ดร.

Phra Mahayuthana Norachetto, Asst. Prof. Dr

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author, Email: sangachaisomrup@gmail.com

Received June 1, 2022; Revised June 25, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาราคะจิตในคัมภีร์พุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของคนมีราคะจิต คือ บุคคลราคะจิตจะมีสภาวะจิตที่หลงติดในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส จนเป็นอารมณ์ มีลักษณะบุคลิกดี มีมาดดี น้ำเสียงนุ่มนวลและไพเราะ ติดในความสวย ความงาม ความหอม ความไพเราะ ความอร่อย ไม่ชอบคิด แต่ช่างจินตนาการเพื่อฝัน มีจุดแข็งคือ มีความประณีตอ่อนไหว และละเอียดอ่อน ช่างสังเกต เก็บข้อมูลเก่ง มีลูกโลก หน้าที่เป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทุกคนที่พบเห็น วาจาไพเราะ เข้าได้กับทุกคน เก่งในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ และงานที่ต้องใช้บุคลิกภาพ จุดอ่อนคือไม่มีสมาธิ ทำงานใหญ่ได้ยาก ไม่มีเป้าหมายในชีวิต ไม่มีความเป็นผู้นำ ขี้เกรงใจคน ขาดหลักการ มุ่งแต่บำรุงบำเรอผัสสะทั้ง 5 ของตัวเอง คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ชอบพูดคำหวานแต่อาจไม่จริงใจ อารมณ์รุนแรง ช่างอิจฉา ริษยา ชอบปรุงแต่ง กรรมาฐาน หรือการฝึกจิตที่เหมาะสมแก่คนราคะจิต คือ อสุภกรรมฐาน 10 กับกายคตนาฬาสติ 1 นั้นเอง

คำสำคัญ: วิเคราะห์; ราคะจิต; พระไตรปิฎก

Abstract

This article aims to study the Lustful in Theravada Buddhist scriptures. The results of the study found that characteristics of people who have the Lustful as people who have a state of mind which is trapped in appearance, taste, smell, sound, and touch which becomes an emotion including people who have a good

character, good manner, soft and melodious voice, addicted to beauty, good smell, deliciousness, and the Lustful refers to people who do not like to think, but they like to imagine. People who have Lustful have strengths which are delicateness, observance, good at collecting information and have a good character admired by everyone who sees it. They are also good at coordination; public relations and they work very well in the job that requires a good personality. The weakness of the Lustful people is the lack of concentration. It is hard for them to do the big projects, and they do not have a goal in their life, they have no leadership, they are very considerate to people, and they lack principles because they only focus on their own five senses which are appearance, taste, smell, sound and touch. They like to speak sweet words but may not be sincere. They have a strong temper, jealous, envious, and they like to imagine things. The bases or mental training that are suitable for the Lustful are the 10 Asuphakammathhana and the 11 Gikatanussati.

Keywords: Analysis; the Lustful; Tipitaka

บทนำ

การปฏิบัติตนของมนุษย์ในโลกนี้มีการแบ่งลำดับตามการประพฤติดีเพื่อสะดวกแก่การสอนและปฏิบัติธรรม โดยในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องจริตว่า

บุคคลนี้มีราคะจริต บุคคลนี้มีโทสะจริต บุคคลนี้มีโมหะจริต บุคคลนี้มีวิตกจริต บุคคลนี้มีสังขารจริต บุคคลนี้มีญาณจริต” พระผู้มีพระภาคย่อมตรัสสุภาษิตแก่บุคคลราคะจริต ตรัสการเจริญเมตตาแก่บุคคลโทสะจริต ย่อมทรงแนะนำบุคคลโมหะจริตให้ดำรงอยู่ในการเล่าเรียนการไต่ถาม การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล การอยู่ร่วมกับครู ย่อมตรัสสอนापानสติแก่บุคคลวิตกจริต ตรัสบอกนิมิตที่น่าเลื่อมใส ความตรัสรู้ชอบของพระพุทธเจ้า ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม การปฏิบัติชอบของพระสงฆ์ และศีลของตนแก่บุคคลสังขารจริต ย่อมตรัสนิมิตแห่งวิปัสสนา มีอาการไม่เที่ยง มีอาการเป็นทุกข์ มีอาการเป็นอนัตตาแก่บุคคลญาณจริต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29 ข้อที่ 156 หน้าที่ 430 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จริตจึงสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนและเกี่ยวข้องกับลักษณะธรรมที่ควรปฏิบัติเพื่อเป็นคู่ปรับกับการมีจริตนั้น โดยคำว่า “จริต” หมายถึง ความประพฤติซึ่งหนักไปข้างใดข้างหนึ่งอันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดานพื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของคน” ดังนั้นจริต หมายถึง ความประพฤติปกติ ความประพฤติปกติของคนชนิดเป็นอาภินิหาร พื้นเพของจิต ลักษณะความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่งตามสภาพจิตที่เป็นปกติของคนนั้น (พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺต), 2529) เป็นความประพฤติปกติ ความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน, พื้นเพของจิต, อุปนิสัย, พื้นนิสัย, แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของคน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) คำว่าจริตก็แปลว่า จิตที่เกี่ยวไป เช่น จิตที่เกี่ยวไปในทางดี เราเรียกว่า สุจริต ถ้าจิตเกี่ยวไปในทางชั่ว เรียกว่า ทุจริต การอบรมหรือการเสพคุ้นกับสิ่งใดบ่อยๆ จน

เกิดเป็นความ เคยชิน ย่อมมีอิทธิพลส่งผลให้เกิดเป็นอุปนิสัยได้ อุปนิสัย แปลว่า ความประพฤติ ที่เคยชินเป็นพื้นฐานมาในสันดาน ดังนั้น ถ้าจิตของเราชอบเที่ยวไปในทางไหนบ่อยๆ จนเกิดเป็นความเคยชินขึ้นแล้ว ก็จะกลายมาเป็นจริต หรืออุปนิสัยของคนคนนั้นนั่นเอง เพราะฉะนั้น จริต คือ ลักษณะนิสัยหรือความประพฤติพื้นฐานที่ประพฤติปฏิบัติ ตามความเคยชินของจิตใจเดิมของ บุคคลนั้น

จริตนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่าควรสละ คลาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งราคะได้แล้ว โทสะ โมหะ โภคะ อุปาทาหะ มกฺขะ ปาสาหะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาถะเยยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ กิเลสทุกชนิด ทุกจริตทุกทาง ความกระวนกระวายทุกอย่าง ความเร่าร้อนทุกสถาน ความเดือดร้อนทุกประการ พระผู้มีพระภาคทรงสละ คลาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งอภิสลาภสังขารทุกประเภทได้แล้ว พระผู้มีพระภาค ชื่อว่าเป็นผู้มั่นคง เพราะเป็นผู้สละแล้ว เป็นอย่างนี้ ใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 161 หน้าที่ 554 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ต่อมามีคำอธิบายในแต่ละยุคสมัยในเรื่องดังกล่าวว่า จริต 6 เป็นทฤษฎีบุคลิกภาพที่เก่าแก่ในพระพุทธศาสนานานกว่า 2,500 ปี ปรากฏหลักฐานอยู่ในวิสุทธิมรรคและเรื่องราวในพุทธประวัติหลายเหตุการณ์ ดังเช่นเรื่องราวของนางกิสสาโคตรมี สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นบุตรเพียงคนเดียวของ นางกิสสาโคตรมี ซึ่งกำลังน่ารักได้ตายลง นางกิสสาเสียใจ ร้องไห้แทบเสียนสติ ชาวบ้านในละแวกนั้นที่ได้พบเห็นเข้าต่างพากันสงสาร จึงแนะนำให้นางกิสสาไปหาพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงชุบชีวิตลูกชาย เมื่อพบกับพระพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธองค์ตรัสแก่นางกิสสาว่า “กิสสาโคตรมี เธอจงไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดในบ้านที่ไม่มีคนตายมาซุกหีบมือ แล้วเราจะชุบชีวิตลูกของเธอให้” นางกิสสารีบอุ้มลูกเข้าหมู่บ้าน ถามทุกเรือนก็ไม่มีบ้านไหนที่ไม่มีคนตาย จึงไม่ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแม้แต่เมล็ดเดียว และกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยความผิดหวัง พระพุทธองค์ตรัสแก่นางกิสสาว่า “กิสสาเอ๋ย อนิจจตาธรรมนี้ มิใช่ธรรมเฉพาะสกุลเดียว แต่เป็นธรรมของโลกทั้งปวงพร้อมทั้งเทวโลก” นางกิสสาได้ฟังธรรมก็ได้เข้าใจถึงความเป็นธรรมดาของโลกว่ามีเกิดมีตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงจากความจริงนี้ได้ จึงขอบวช ไม่นานก็บรรลุพระอรหันต์ จะเห็นว่าการเข้าใจความตายของนางกิสสาโคตรมี เป็นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ เป็นการแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น เพราะถ้าเราเข้าใจความตายจะเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติจากจิตใจที่เคยทรมานทราญหลีกเลี่ยง เมื่อเข้าใจจิตใจเราก็จะสงบ เกิดปัญญาและเห็นคุณค่าของความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ถูกต้อง (สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), 2546)

พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดตามจริตเพื่อให้ผู้นั้นสามารถบรรลุธรรมโดยง่าย ดังอีกเรื่องราวหนึ่งในสมัยพุทธกาล เช่น องคุลิมาล สามารถเปลี่ยนจากบุคลิกที่โหดร้าย มาเป็นพระอรหันต์ได้เพราะฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้องคุลิมาลมีปัญหาอยู่แต่เดิมแล้ว เพียงแต่เดินทางผิด เพราะอาจารย์แนะนำไปในทางที่ผิด แต่เมื่อได้พบองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนให้องคุลิมาลได้ปัญญา เข้าใจถูกจึงบรรลุอรหันต์ผล เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดเผยของที่มิดสิ่งอันกำบังไว้ ส่องทางให้แก่คนหลง ส่องไฟในที่มืดให้คนมีดวงตาให้เห็นแสงสว่าง

แต่จะพบว่าจริตที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมากคือราคะจริตที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติหนักไปในทางรักสวयรักงาม และมีการตอบสนองทั้งทางกาย วาจาและใจที่สัมพันธ์กับความรักสวयรักงามนั้น โดยจะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนจริตนี้ด้วยการเสนอ

หลักปฏิบัติการนำหลักกัมมัฏฐาน 40 กอง นำมาแก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ และนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ อันนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น

บทความนี้จึงต้องการเสนอให้เห็นรูปแบบและกระบวนการของราคจริตที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและกระบวนการในการพัฒนาชีวิตบนฐานของราคจริตและเป้าหมายต่อไป

แนวปฏิบัติในการปรับราคจริตเพื่อพัฒนาชีวิตของบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

การปรับราคจริตเพื่อพัฒนาชีวิตของคนในแง่นี้จะพบว่าเกี่ยวข้องกับคนโดยทั่วไปที่ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ความสวยงาม ดังจะพบได้จากสังคมที่มีกระบวนการในการสร้างความสวยงามและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ บนฐานของความสวยงามเหล่านั้น ซึ่งดูจะขัดกับการพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาบนฐานของคนราคจริต ดังนี้

1. ลักษณะของคนราคจริต ราคจริตเป็นความประพฤติเป็นไปด้วยอำนาจราคะ หมายถึง ผู้มีราคะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปในทางรักสวยรักงาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 189) ลักษณะของบุคคลผู้เป็นราคจริต ในคัมภีร์วิมุตติมรรคได้อธิบายว่า บุคคลราคจริตจะมองดูรูปเสมือนหนึ่งเขาไม่เคยเห็นมาก่อน เขามองไม่เห็นข้อเสียของรูปนั้นและไม่ได้พิจารณาสิ่งเหล่านั้น เขาไม่ได้พิจารณาคุณความดีแม้เพียงเล็กน้อยของรูปนั้น เขาไม่สามารถเป็นอิสระ จากความต้องการในรูปอารมณ์นั้นได้ แม้หลังจากพิจารณาแล้วเขาก็ยังไม่สามารถที่จะเป็นตัวของตัวเองได้ เขามีกริยาทำทางในแนวทางเดียวกัน พึงทราบว่าคุณคนนั้นเป็นราคจริตด้วยอาการอย่างนี้ ส่วนในคัมภีร์วิสุทธิมรรค อธิบายว่า คนราคจริตเห็นรูปที่น่ารื่นรมย์ใจสักหน่อย ก็จ้องดูเสียนานเหมือนกับว่าเกิดความพิศวงติดใจในส่วนดีของรูป แม้จะมีส่วนเสียเล็กน้อยก็ไม่ถือสาอะไรทั้งที่เห็นกับตา เมื่อจะจากก็อยากจะจากไปให้พ้น จากไปทั้งที่มีความอาลัยอยู่ด้วย

ผู้เป็นราคจริตนั้นเป็นผู้ที่มีกิเลสหนักไปทางด้านราคะ คือความเพลิดเพลินยินดีซึ่งเป็นโทษชนิดหนึ่ง พระพุทธเจ้าจึงทรงให้กรรมฐานที่เป็นปฏิปักษ์กัน คืออสุภกรรมฐาน คือให้พิจารณาถึงความไม่สวยไม่งาม เป็นของเน่าเหม็น น่ารังเกียจของสิ่งต่างๆ ตลอดไปจนถึงซากศพซึ่งเป็นสภาพที่จะต้องเกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อลดกิเลสด้านนี้ลงไป

ลักษณะของคนมีราคจริตได้ว่า บุคคลราคจริตจะมีสภาวะจิตที่หลงติดในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสจนเป็นอารมณ์ มีลักษณะบุคลิกดี มีมาดดี น้ำเสียงนุ่มนวลและไพเราะ ติดในความสวยงาม ความหอม ความไพเราะ ความอร่อย ไม่ชอบคิด แต่ช่างจินตนาการเพ้อฝัน มีจุดแข็งคือ มีความประณีตอ่อนไหว และละเอียดอ่อน ช่างสังเกต เก็บข้อมูลเก่ง มีลูกโลก หน้าที่เป็นที่ยื่นชอบและชื่นชมของทุกคนที่พบเห็น วาจาไพเราะ เข้าได้กับทุกคน เก่งในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ และงานที่ต้องใช้บุคลิกภาพ จุดอ่อนคือไม่มีสมาธิ ทำงานใหญ่ได้ยาก ไม่มีเป้าหมายในชีวิต ไม่มีความเป็นผู้นำ ขี้เกรงใจคน ขาดหลักการ มุ่งแต่บำรุงบำเรอผัสสะทั้ง 5 ของตัวเอง คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ชอบพูดคำหวานแต่อาจไม่จริงใจ อารมณ์รุนแรง ช่างอิจฉา ริษยา ชอบปรุงแต่ง (อนุสรณ์ จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล, 2555)

คนราคะจริต จะเป็นคนรักสวยรักงามแต่งตัวเรียบร้อย ชูดแต่งกายก็สะอาด ไม่ชอบความรุนแรง กินอาหารดีและสะอาด จัดที่นั่งนอนให้ดีแล้วค่อยบรรจงนอนนอนก็เป็นระเบียบไม่แคว้งคว้าง เก้งก้าง เวลานอนสีหน้าก็คงงดงามไม่ย่นยุ เวลาตื่นก็ค่อย ๆ บรรจงตื่น เก้บที่นอนเรียบร้อย เวลาเดินก็อิริยาบถสม่ำเสมอไม่รีบร้อน บรรจงวางเท้าลงอย่างเป็นระเบียบ แต่รอยเท้าคนราคะจริตจะว่า กลาง ดังตัวอย่าง พระนันทเถรศากยะ เป็นพระประยูรญาติของพระพุทธเจ้า โดยท่านเป็นพระ ภาดาต่างพระราชมารดาของพระพุทธเจ้า พระราชบิดาของท่านคือพระเจ้าสุทโธทนะศากยราชชา พระมหากษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ โดยเป็นพระราชบิดาร่วมพระองค์ กับเจ้าชายสิทธัตถะ พระราชมารดาของพระนันทศากยะมีพระนามว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมี เจ้าชายนันทศากยะออกผนวช ในวันที่ทรงจะเข้าอภิเษกสมรสกับนางชนบทกัลยาณี โดยในวันที่มีพิธีอภิเษกนั้นพระประยูรญาติได้นิมนต์พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ไปรับภัตตาหารภายในพระราชฐาน เมื่อพระพุทธเจ้าเสวยภัตตาหาร เสร็จได้ทรงอนุโมทนาและเสด็จกลับ โดยมีเจ้าชายนันทะถือบาตรตามส่งเสด็จ แต่พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าเจ้าชายนันทะมีบาตรแก้วร้อยผล จึงทรงใช้อุบาสกไม่รับบาตรคืนจากเจ้าชายนันทะ เมื่อทั้งสองพระองค์เสด็จมาถึงพระคันธกุฎีภายในนิโครธาราม พระพุทธเจ้าจึงทรงถามเจ้าชายนันทะว่า “นันทะ เธอจะบวชหรือ” ด้วยเหตุนี้ เจ้าชายนันทะแม้ไม่เต็มใจที่จะผนวชแต่ด้วยความเกรงพระทัยและมีความเคารพในพระพุทธเจ้ามากจึงจำต้องทรงออกผนวชในวันนั้น

เมื่อออกผนวชแล้ว พระนันทะมีความกังวลคำนึงถึงแต่คำขอร้องของนางชนบทกัลยาณีที่ให้รับเสด็จกลับ พระนันทะจึงไม่มีความตั้งใจอันใดในการปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าทราบความนั้นจึงเสด็จมาเยี่ยมและชวนพระนันทะไปที่ต่าง ๆ เพื่อให้เห็นหญิงที่สวยงามกว่านางชนบทกัลยาณี พระนันทะเที่ยวตามเสด็จเรื่อยไปจนมีความพอใจในหญิงเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทราบความจึงออกพระโอษฐ์คำประณามว่า ถ้าพระนันทะสามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุพระอรหันต์ได้ พระองค์จะสามารถพาหญิงเหล่านั้นมาให้แต่งงานกับพระนันทะเอง จากนั้นมาท่านพระนันทะจึงตั้งใจบำเพ็ญเพียรอย่างหนัก พระสงฆ์ที่ทราบความจึงพากันล้อเลียนท่านทำให้ท่านเกิดความละอายใจ จึงหลีกตนหนีไปบำเพ็ญเพียรแต่ผู้เดียว จนในที่สุดท่านได้สดิว่า “ความรักไม่มีที่สิ้นสุด... ความรักทำให้เกิดความทุกข์ และความเศร้าโศกเสียใจไม่มีที่สิ้นสุด”

จากเรื่องนี้เราจะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบจริตอัธยาศัยของพระนันทะดี และทราบว่าพระนันทะกำลังถูกมาราคะเบียดเบียนจิตใจ จึงทรงใช้กุศโลบายพาท่านไปสวรรค์ให้ได้พบกับนางฟ้าที่งดงามมากมาย แล้วให้สัญญาว่า ถ้าตั้งใจทำสมณธรรมแล้ว ก็รับประกันว่าจะได้นางเทพอัปสรเหล่านั้น พระนันทะท่านจึงตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรมจนสุดท้ายก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผล เป็นพระอรหันต์ผู้ปราศจากกิเลส จากนั้นพระนันทะได้เข้าไปกราบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทูลขอยกเลิกเรื่องการรับประกันที่จะได้นางฟ้าเสีย เพราะท่านไม่มีความต้องการอีกต่อไป แล้วต่อมากท่านได้รับตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นยอดกว่าเหล่าพระภิกษุทั้งหมด ด้านผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย

2. รากจริตกับข้อเสนอการพัฒนาชีวิต มีรูปแบบการใช้รากจริตเพื่อพัฒนาชีวิต ดังกรณีศึกษาพระนางเขมาเถรี ผู้เป็นอัครสาวิกาเบื้องขวาของพระผู้มีพระภาคเจ้า (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ 32 ข้อที่ 168 หน้าที่ 158 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และทรงดำรงตำแหน่งเอตทัคคะผู้เลิศในด้านมีปัญญามากในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ 61 มีประวัติเรื่องราวที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน เขมาเถรียาปทาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บุพจริยาของพระนางเขมาเถรี พระนางเคยเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตระ เมื่อ 100,000 กัป ก่อนหน้านี้ ได้เห็นพระศาสดาตั้งภิกษุณีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะฝ่ายภิกษุณีผู้มีปัญญามาก จึงบำเพ็ญมหาทานโดยนิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสาวกรับภัตตาหารตลอด 7 วัน และตั้งความปรารถนาอยู่ในตำแหน่งนั้นบ้าง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสพยากรณ์ว่า ความปรารถนาจะสำเร็จในสมัยพระพุทธเจ้าโคดมหลังจากนั้นพระนางได้เสวยสวรรค์สมบัติ มนุษย์สมบัติด้วยบุญนั้นเป็นเวลายาวนาน และได้มาบวชบำเพ็ญบารมีในศาสนาของพระพุทธเจ้าวิปัสสีเป็นเวลา 10,000 ปี เมื่อ 91 กัปที่ผ่านมา และในภัทรกัปนี้ได้ถวายวิหารทานให้พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พร้อมเหล่าสาวกหลายพันองค์กาลผ่านมาจนถึงพระพุทธเจ้ากัสปะ พระนางได้เป็นธิดาพระเจ้ากีกิแคว้นกาสิ ได้ฟังมหาทานสูตร และนำมาศึกษาปฏิบัติ ในปัจจุบันชาติสุดท้ายพระนางได้เกิดในตระกูลของพระเจ้ามัททราช ในสากนคร ได้นามว่า เขมา เนื่องจากเมื่อเกิดมาทำให้ทุกคนในนครมีความสุขเกษมสำราญ เมื่อเติบโตขึ้นมามีสิริโฉมงดงามได้เป็นพระอัครมเหสีที่โปรดปรานอย่างยิ่งของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ฟังธรรมจากพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แต่พระนางคิดว่า พระพุทธเจ้ามีปกติตรัสกล่าวโทษของรูป จึงไม่ยอมไปฟังธรรม

พระเวฬุวันซึ่งเป็นสถานที่น่าเพลิดเพลินยินดีของนรชน ผู้ใดได้เห็นแล้ว ผู้นั้นเหมือนได้เห็นสวนทันทวัน ซึ่งเป็นสถานที่เพลิดเพลินของท้าวอัมรินทราธิราช ท้าวสักกเทวราชและเทพทั้งหลาย และสวนนันทวันแล้ว ลงที่พื้นปฐพี เห็นพระเวฬุวันที่น่านรมย์แล้ว ก็อัสสรย มีรู้เบื่อ พระเวฬุวันเกิดขึ้นเพราะบุญของพระราชา อันบุญญาภาพแห่งพระพุทธเจ้าประดับแล้ว ใครเล่าจะประมวลคุณแห่งพระเวฬุวันมากกล่าวให้หมดสิ้นได้ กาลผ่านมาจนถึงพระพุทธเจ้ากัสปะ พระนางได้เป็นธิดาพระเจ้ากีกิแคว้นกาสิ ได้ฟังมหาทานสูตรใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 95 หน้าที่ 57-76 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และนำมาศึกษาปฏิบัติ ในปัจจุบันชาติสุดท้ายพระนางได้เกิดในตระกูลของพระเจ้ามัททราช ในสากนคร ได้นามว่า เขมา เนื่องจากเมื่อเกิดมาทำให้ทุกคนในนครมีความสุขเกษมสำราญ เมื่อเติบโตขึ้นมามีสิริโฉมงดงามได้เป็นพระอัครมเหสีที่โปรดปรานอย่างยิ่งของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ฟังธรรมจากพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แต่พระนางคิดว่า พระพุทธเจ้ามีปกติ ตรัสกล่าวโทษของรูป จึงไม่ยอมไปฟังธรรม พระเจ้าพิมพิสารจึงให้คนแต่งคาถาพรรณนาความงดงามของเวฬุวันวิหาร

เมื่อนั้นพระนางได้สดับโคลงกลอนดังกล่าวจึงมีใจคิดอยากชมเวฬุวันมหาวิหาร จึงเลือกเวลาที่คิดว่าพระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตนอกวัด เข้าไปชมเวฬุวันมหาวิหารว่าจะสวยงามสมดังคำ กลอนหรือไม่ นางได้เสด็จโดยลำดับ ได้เห็นความงดงาม ได้เห็นความงดงามของธรรมชาติและได้แล เห็นภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งบำเพ็ญเพียรอยู่ จึงนึกแปลกใจ ว่าไหนภิกษุนี้นุ่มอยู่จึงมาบำเพ็ญสมณธรรมมิได้ สนใจบริโภคคามคุณนอน เหตุใดไม่รอให้แก่ก่อนจึงค่อยบวชภายหลัง พระนางได้เสด็จเข้าไปถึงพระ วิหารชั้นในจนถึงพระคันธกุฎี พระนางเข้าใจว่า พระพุทธเจ้ามิได้ประทับอยู่ที่พระคันธกุฎี จึงเดินเข้าไป ได้เห็นพระชินเจ้าผู้งดงามดังดวงอาทิตย์อยู่ประทับอยู่ มีสตรีสาวสวยพัดวีอยู่ หญิงสาวนั้นก็มิ รัศมีเปล่งปลั่งดังทองธรรมชาติ มีหน้าตางดงามดังปทุมชาติ ริมฝีปากก็แดงดังผลตำลึงสุก ชำเลืองมอง แต่น้อย เป็นที่ติดตาตรึงใจยิ่งนัก มีลำแขนงามเหมือนทองคำ วงหน้าสวย ถิ่นทั้งคูก็แต่งตึงดังดอก บัวตูม มีเอวคอลกลมกลึง สะโพกผึ่งผาย ลำขาน่ายินดี มีเครื่องประดับสวยงาม ผ้านุ่งมีสี แดงแวววาว นุ่งห่มผ้าเนื้อเกลี้ยงสีเขียว มีรูปสมบัติที่ชวนชมโดยไม่รู้เบื่อ ประดับด้วยเครื่องอาภรณ์

ทุกชนิด ก่อนที่หญิงนั้นจะค่อยๆ แก่ชราลงเรื่อยๆ ที่สุดท้ายกลายเป็นเถ้าธุลี สร้างความสังเวชที่ก่อให้เกิดขนพองสยองเกล้า ซึ่งไม่เคยมีก็ได้มีแก่พระนาง นาคีเตียน รูปไม่สะอาดที่พวกคนเขลายินดีกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 32 ข้อที่ 343 หน้าที่ 433 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศนาต่อไปให้พระนางพิจารณาอสุภกรรมฐานในรูปกายของหญิงที่ทรงเนรมิตร ว่ากระสับกระส่าย ไม่สะอาด เปื่อยเน่า (มีของเหลว) ไหลเข้าและไหลออกเป็นนิจทรงแนะนำให้อบรมจิตให้เป็นสมาธิมีอารมณ์เดียวด้วยอารมณ์ที่ไม่งาม จงเจริญกายคตาสติ มากไปด้วยความเบื่อหน่าย จงพิจารณาว่ารูปของหญิงเป็นเช่นเดียวกับร่างกายของพระนางไม่ต่างกันเลย จงคลายความยินดีพอใจในกาย ทั้งภายในและภายนอกเถิด หลังจากนั้นพระนางเขมาจึงเห็นแจ้งตามความเป็นจริงในสังขารทั้งหลายและเสด็จกลับไปทูลขอให้พระสวามีทราบ ว่า พระนางประสงค์ที่จะบวช พระเจ้าพิมพิสาร ได้อนุญาตให้พระนางบวชได้ตามประสงค์ และภายหลังจากบวชได้ 7 เดือน พระนางเขมาเถรีได้เห็นประทีปสว่างขึ้น และดับไป จึงมีใจสังเวชเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ได้บรรลุอรหัตต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา พระพุทธองค์ทรงตั้งพระนางเขมาไว้ตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุณีผู้มีปัญญามาก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 32 ข้อที่ 354 หน้าที่ 434-438 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในเรื่องนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าพระนางเขมาเถรีเป็นผู้มีราคะจติดในรูปที่สวยงาม รังเกียจรูปที่ไม่สวยงาม จึงไม่ปรารถนาที่จะสดับพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า แต่ด้วยเหตุที่พระเจ้าพิมพิสารซึ่งทรงเป็นโสดาบัน รู้อุปนิสัยและจริงของพระนางได้เป็นอย่างดี จึงใช้อุบายแต่งกลอนให้ไพเราะชมความสวยงามของพระเวฬุวันมหาวิหาร ซึ่งก็ได้ผล เนื่องจากพระนางเป็นผู้มีราคะจติด จึงมีความ ประสงค์ที่จะได้เห็นในสิ่งที่สวยงามน่าเจริญตาเจริญใจ เมื่อพระนางเข้าไปในวัด พระพุทธองค์ก็ทรง ทราบเรื่องทั้งหมดด้วยพุทธญาณ และทรงมีพระกรุณาที่จะโปรดพระนาง จึงมิได้เสด็จออกบิณฑบาต เช่นปกติ กลับทรงประทับอยู่ในคันธกุฎี และผู้วิจยมีความเห็นว่าพระภิกษุหนุ่มที่พระนางเขมาเห็นก็อาจจะ เป็นรูปเนรมิตที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิต ให้พระนางเห็น เพื่อสร้างความประหลาดใจว่า ศาสนา นี้มี นักบวชหนุ่มแน่น ไม่ใช่เหมือนค่านิยมของสังคมสมัยนั้น ที่นิยมบวชเมื่อมีอายุมาก ทั้งนี้เพื่อดึงให้ พระนางเขมาเถรีได้คิดในเบื้องต้น เมื่อพระเสด็จถึงพระคันธกุฎี ทรงเห็นพระพุทธองค์ประทับนั่งกับ หญิงสาวผู้อุปัฏฐาก ซึ่งเป็นรูปเนรมิตที่งดงามหาที่ติมิได้ ทำให้ดึงดูดความสนใจของพระนางที่มี ราคะจติด ชอบดูสิ่งสวยงามอยู่แล้ว และพระองค์ก็ทรงแสดงสัจธรรมผ่านรูปเนรมิตนั้นด้วยการแสดงให้เห็น ความเสื่อมของสังขารด้วยความชราลงทีละน้อย ให้พระนางเขมาได้เกิดสลดสังเวช ซึ่งได้ผลเป็น อย่างดียิ่ง พระองค์ตรัสธรรมเทศนา ไม่กี่ประโยค พระนางเขมาก็ตัดสินใจออกบวชทันที พระนาง บวช ได้ 7 เดือนจึงบรรลุธรรม พระนางบ่มอินทรีย์ด้วยการเจริญสมาธิ จนได้ฌานสมาบัติ จึงยกจิตขึ้นสู่ วิปัสสนาด้วยอนิจจสัญญา เมื่อเห็นเปลวประทีปสว่างโพล่งแล้วดับไปในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ แนวทางสมถยานิก ซึ่งหากจะพิจารณาแล้วพระนางเขมาน่าจะจัดอยู่ในประเภทค้นหาจติดด้วย เพราะรักสวยรักงาม และเมื่อได้กรรมฐานที่เหมาะสมเช่นอสุภกรรมฐาน จึงทำให้สงบตั้งมั่นได้ และ อาจเป็นผู้ที่ได้ฌานสมาบัติ จึงบรรลุธรรมในแนวสมถยานิก หรืออุคโตภาค ได้บรรลุพร้อมอภิญญา และปฏิบัติสมาธิในที่สุด

จากเรื่องนี้เราจะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบถึงจติด อหังการของพระนาง เขมาเถรีเป็นอย่างดี ว่ามีราคะจติด พระองค์จึงทรงใช้พุทธานุภาพเนรมิตนางเทพอัปสรตนหนึ่งขึ้นมา

ถวายงานพัดอยู่ เพื่อให้พระนางเขมาเถรีเห็นแล้วจะได้ลดทิฐิมานะ เรื่องความสวยงามของตน ซึ่งเทียบกันไม่ได้เลยกับนางเทพอัปสรตนนั้น และพระพุทธรองค์ยังทรงใช้พุทธานุภาพให้สรีระของนางเทพอัปสรตนนั้นให้มีความแปรปรวนแก่ชรา และล้มลงตายในที่สุด เพื่อให้พระนางเขมาได้พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงว่าร่างกายแม้จะสวยงามสดงดงามเพียงใดสุดท้ายก็ต้องเจ็บ ต้องตายในที่สุด หาก่อนสารสารถะอะไรไม่ได้ แม้ตัวของพระนางเขมาก็จะต้องเป็นเช่นนี้เหมือนกัน ทำให้พระนางได้คิดปล่อยใจไปตามกระแสเสียงของพระพุทธรองค์ที่แสดงธรรม แล้วพระนางก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุดก็ได้ออกบวชและได้รับตำแหน่งเป็นเอตทัคคะผู้เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหมดด้านผู้มีปัญญามาก

หลักธรรมที่เหมาะสมกับโรคจิต

หลักการเข้าใจคนโรคจิตคือการเข้าใจหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับคนโรคจิต โดยจะพบลักษณะเหล่านั้น ดังนี้

1. โรคจิตกับลักษณะคำสอน การแบ่งพฤติกรรมมนุษย์ (จิต) เป็น 6 ประเภท ที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก พระสารีบุตรได้กล่าวยกย่องพุทธคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระองค์ทรงมีพระจักขุแจ่มแจ้งด้วย “พุทธจักขุ” ในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29 ข้อที่ 156 หน้าที่ 545 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นั้นว่า “พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ว่าบุคคลทั้งหลายมีจิต 6 คือ 1) บุคคลนี้มีโรคจิต 2) บุคคลนี้มีโทสจิต 3) บุคคลนี้มีโมหจิต 4) บุคคลนี้มีวิตกจิต 5) บุคคลนี้มีสัทธาจิต 6) บุคคลนี้มีญาณจิต” ใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 30 ข้อที่ 85 หน้าที่ 304 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ว่า พระผู้มีพระภาคยอมตรัสอสุภกถาแก่ บุคคลโรคจิต ตรัสการเจริญเมตตา แก่บุคคลโทสจิต ย่อมทรงแนะนำบุคคลโมหจิตให้ดำรงอยู่ในการเล่าเรียน การ ไต่ถาม การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล การอยู่ร่วมกับครู ย่อมตรัส อานาปานสติแก่บุคคลวิตกจิต ตรัสบอกนิมิตที่น่าเลื่อมใสความตรัสรู้ชอบของพระพุทธเจ้า ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรมการปฏิบัติชอบของพระสงฆ์ และศีล ของตนแก่บุคคลสัทธาจิต ย่อมตรัสนิมิตแห่งวิปัสสนา มีอาการไม่เที่ยง มีอาการ เป็นทุกข์ มีอาการเป็นอนัตตาแก่บุคคลญาณจิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 30 ข้อที่ 85 หน้าที่ 304 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักฐานที่พบในตำราเอกสารทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับบุคคลโรคจิตนั้นคือ การเจริญ อสุภกัมมัฏฐาน และเพิ่มเติม ภาวนาสติเข้าไปเพราะมีความสอดคล้องกันในเรื่องของการพิจารณาอาการ 32 มี ผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น ให้เห็นเป็นของไม่งาม ไม่ควรยึดถือ ในการเจริญอสุภกัมมัฏฐานเป็นเบื้องต้นแล้วสิ่งที่จะต้องสมบูรณ์ คือ การทำศีลสิกขาให้สะอาดหมดจดเสียก่อน แล้วเจริญเจริญสมาธิที่องค์ศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้สำหรับคนที่มีนิสัยรักสวยรักงาม หรือโรคจิตเพื่อจะได้ทำลายล้างกิเลสความหลงคิดว่ากายคนบ้านช่องเรือนโรงโลกนี้สวยงามสดงดงาม ถ้าหากนักปฏิบัติพิจารณาอสุภกัมมัฏฐาน ได้จนจิตเป็นหนึ่ง คือ เอกัคคตารมณ์ หรือ อารมณ์เป็นหนึ่งเดียวจนเป็นฌาน 4 เป็นปกติก็เป็นเหตุปัจจัยเข้าถึงพระอนาคามีได้ โดยง่าย และถึงอรหัตผลได้รวดเร็ว อสุภกัมมัฏฐาน พิจารณากายคน สัตว์เป็นซากศพ

ทั้งหมด 10 ชนิด เช่น หลังตายแล้วเอาซากศพที่ขึ้นพองเป็นอารมณ์ ภาวนาว่า อุทุมมาตะกัง หรือเอาซากศพที่มีสีเขียวเป็นอารมณ์ ภาวนาว่า วินีละกัง เป็นต้น

การเจริญสุกัมมัฐาน ไม่ใช่ให้ภาวนา หรือไปนั่ง จ้องยืนจ้องซากศพที่โรงพยาบาล หรือป่าช้า แต่ท่านให้ใช้ความจำภาพซากศพที่เห็นแล้วใคร่ควรพิจารณาพิเคราะห์ว่าตัวเรายังหายใจอยู่ พุดได้อยู่ มันก็ไม่แตกต่างอะไร กับซากศพที่ตายแล้ว เพราะร่างกายเราก็เหม็นเน่าทุกวันต้องชำระล้างอาบน้ำ ล้าง หน้า แปรงฟัน ล้างเอาความเน่าเหม็นออกต้องสระผมเกือบทุกวันถ้าไม่สระหัวก็ เหม็นให้จิตใจรู้ตลอดเวลาว่าร่างกายเราหาไม่มีใครสะอาดเหม็นกันหมดทั้งโลก คนกับสัตว์ไม่แตกต่างกัน เหม็นเน่าเหม็นคาวเหมือนกัน เกิดแก่เจ็บตายเหมือนกันคิดไว้ อย่างนี้ตลอดเวลาท่านเรียกว่าจิตทรงฌานในสุกัมมัฐาน ใครเจ็บป่วยไข้ ก็รักษา พยาบาลเป็นการระงับทุกข์เวทนา คิดไว้เสมอว่า เราเขา คือ ซากศพ ต่างก็สกปรก เช่นกัน จะไปหลงรักผูกพันเพื่ออะไร จิตเลิกผูกพันตัวเรา เขา จิตก็เบาสบาย ความหนักใจก็ไม่มี ใครจะตายก็เห็นเป็นเรื่องธรรมดา เพราะว่าทุกคนเป็นศพที่พุดได้ เดินได้ พอจิตออกจากร่างกายเราเรียกว่าศพที่ตายแล้ว

จิตต่างๆ นั้นเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งใหญ่ของการตรัสรู้ของพระองค์ แต่พระองค์ ก็สามารถใช้หลักธรรมและเอาชนะจิตต่างๆ ได้ จนได้ตรัสรู้เป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ พระองค์ทรงพิจารณาจิตของบุคคลผู้นั้นก่อน เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถนำหลักธรรมคำสอนนั้นๆ ไปใช้ได้จริง เป็นการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์นั้น สามารถที่จะฝึกฝนให้พัฒนาเป็นคนดีต่อสังคมได้ หากได้รับคำแนะนำสั่งสอนที่ถูกกับจิต อธิษฐาน ถูกกับสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่ ดังข้อความในมหานิทเทศ พระผู้มีพระภาคทราบบว่า “บุคคลนี้มี รากจิต บุคคลนี้มีโทสจิต บุคคลนี้มีโมหจิต บุคคลนี้มีวิตกจิต บุคคลนี้มีสัทธาจิต บุคคลนี้มีญาณจิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 56 หน้าที่ 430 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธองค์ทรงมีญาณพิเศษที่ใช้พิจารณาว่าบุคคลผู้ใดสมควรได้รับฟังธรรม ระดับไหนจึงจะสามารถเข้าใจและตรัสรู้ตามได้โดยได้พิจารณาจากบุคคล 4 ประเภท “ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล 4 จำพวก คือ 1. อุคฆฏิตัญญู(ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) 2. วิปจิตัญญู (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) 3. เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) 4. ปทปรมะ (ผู้ที่สอนให้รู้ ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ) ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 133 หน้าที่ 202 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อทรงเห็นบุคคลต่างๆ เป็นไปในลักษณะใด พระองค์เลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับบุคคลประเภทนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและไปแสดงธรรมโปรด ดังเช่น พระรูปันธนาเถรี (ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวว่าท่านเป็นน้องหญิงของพระนันทเถระ) หมูชนกล่าวว่า นางเป็นผู้หนึ่งซึ่งมีความถึงพร้อมด้วยรูปงาม จนพวกเจ้าศากยะเกิดการวิวาทกันใหญ่โต เพราะเรื่องแย่งตัวนาง พระบิดาของนางตำริว่า พวกเจ้าศากยะ จงอย่าพินาศเลย จึงให้บวช ครั้นพระนางได้บวชเป็นภิกษุณีแล้ว ได้ฟังว่าพระตถาคตเป็นผู้สูงสุดแห่งนรชน ทรงติเตียนรูป จึงไม่ยอมเข้าเฝ้า เพราะท่านมีความหลงใหลรูป ท่านจึงขลาดต่อการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงไม่ยอมไปรับโอวาท ครั้นนั้นภิกษุณีนรปันทา ได้ยินกิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาค จึงคิดแฝงกายเข้าไปในหมูภิกษุณีเพื่อจะได้เห็นพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณจึงทรงมีอุบายวิธีเพื่อสงเคราะห์รูปันธนา ภิกษุณี

โดยทรงเนรมิตหญิงงามด้วยฤทธิ์ 3 ลักษณะคือ (1) หญิงสาวที่สวยเหมือนเทพอัปสร (2) หญิง (คนเดิมที่) ชรา (3) หญิง (คนเดิม) ที่ตายแล้วมีศพเน่าเหม็นเต็มไปด้วยหนอน รูปนั้นทากฤษณ์เห็นหญิงทั้ง 3 ลักษณะ แล้วเกิดความสลดใจ ไม่นิยมในซากศพของหญิงที่ตายแล้ว มีความเบื่อหน่ายในภพ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมแก่นางดังต่อไปนี้ “นันทาเธอจงดูรูปกาย ที่กระสับกระส่าย ไม่สะอาด เปื่อยเน่า ไหลเข้าไหลออกอยู่ ที่พวกคนเขาพากันปรารณายังนัก เธอจงอบรมจิตให้เป็นสมาธิมีอารมณ์เดียวด้วยอสุภกรรมฐาน รูปนี้เป็นฉันใด รูปของเธอนั้นก็เป็นฉันนั้น รูปของเธอนั้นเป็นฉันใด รูปนี้ก็เป็นฉันนั้น เมื่อเธอพิจารณาเห็นรูปอยู่อย่างนี้มีได้เกยจรร้านทั้งกลางวันและกลางคืน แต่นั่นก็จะเบื่อหน่ายอยู่ด้วยปัญญาของตน เมื่อพระรูปนั้นทาทะริ พิจารณา อสุภกรรมฐาน และยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาด้วยการเห็นตามความเป็นจริงของกาย จึงเกิดความเบื่อหน่าย กาย คลายกำหนดภายใน และหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 วิโมกข์ 8 และ อภิญญา 6 ในที่สุด” (ภัทรจิต โปธิโต, 2558)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ อสุภกรรมฐาน แก่ชราครจิต ของนางรูปนั้นทาทะริ ภิกษุณี ทำให้นางเกิดความเบื่อหน่าย ปลงอสุภกรรมฐาน จึงทำให้จิตหลุดพ้นจากอาสวะได้ในที่สุด ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีอุบายวิธีแก้จิตของพระรูปนั้นทาทะริด้วยการให้กรรมฐานที่ถูกต้องกับจิตเป็นเหตุให้พระนางบรรลุธรรมในที่สุด

2. รากะจิตกับลักษณะการปฏิบัติ การฝึกจิต และกรรมฐานที่เหมาะสมแก่คนรากะจิต คือ อสุภกรรมฐาน 10 กับกายคตนาสุสติ 1 เมื่ออารมณ์รักสวรั้งามเกิดขึ้นแก่อารมณ์จิต จิตข้องอยู่ในกามารมณ์เป็นปกติ ก็เอากรรมฐานนี้พิจารณาเป็นปกติ จนกว่าอารมณ์จะสงบจากกามารมณ์ เห็นคนและสัตว์และสรรพวัตถุที่ชมชอบว่าสวยงาม กลายเป็นของน่าเกลียดโสโครกโดยกฎของธรรมดา จนจิตใจไม่มัวสุมกับความงามแล้ว ก็พิจารณาวิปัสสนาญาณโดยยกเอาขั้น 5 เป็นอารมณ์ว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เราไม่มีในขั้น 5 ขั้น 5 ไม่มีในเรา

สถานที่ปฏิบัติก็ให้เป็นที่ร้างผู้พอง คนที่ถวายข้าวให้ฉันก็เป็นคนขี้เหล่ พุดจาไม่ไพเราะทางเดินก็ให้ขรุขระ ผู้เป็นพระนั้น บาตรก็ใช้บาตรดินที่สีเลอะๆ ผ่านงูผ่านหมาให้เป็นผ้าขาดๆ ที่ปะเอาไว้ อาหารก็เป็นอาหารปอนๆ คนให้อาหาร ก็เป็นอาหารที่ไม่สวย อสุภกรรมฐาน ซากศพที่น่าจะเหมาะสมสำหรับคนรากะจิตนี้ เขาจึงจะคลายรากะได้ การฝึกจิต อริยาบถ คือ เดินจงกรม จึงเหมาะสมแก่เขา แม้การจะเพ่งกลืน ก็ควรเป็นวรรณกลืนที่เป็นสีเขียว ที่ไม่สดใสจึงจะเป็นอารมณ์การปฏิบัติประจำเรือนใจคนรากะจิตได้

โดยสรุป การฝึกจิตที่เหมาะสมแก่คนรากะจิต คือ อสุภกรรมฐาน 10 กับกายคตนาสุสติ 1 นั้นเอง โดยลักษณะธรรมเป็นที่สบายของคนรากะจิต

1) เสนาสนะ ชนิดที่ตั้งอยู่กับพื้นชายคาครอบๆ ไม่ล้า่งเซ็ด ไม่ทำกันสาด เป็นกุฏิมุงหญ้า เป็นบรรณศาลาที่มุงบังด้วยใบตองอย่างใดอย่างหนึ่ง เปรอะไปด้วยละอองธุลี เต็มไปด้วยค่างควาเล็กๆ ทะลุปรุโปร่ง ปละปรักหักพัง สูงเกินไปหรือต่ำเกินไป อยู่ที่ดอน มีความรังเกียจด้วยภัยอันตราย มีทางสกปรก และสูงๆ ต่ำๆ แม้จะมีเตียงและตั่งก็เต็มไปด้วยตัวเรือด รูปร่างไม่ดี สีไม่งาม ที่พอแต่เพียงแลเห็นก็ให้เกิดความรังเกียจ เสนาสนะเช่นนี้เป็นที่สบายคนรากะจิต

2) ผ้าถุงและผ้าห่ม ชนิดที่ขาดแหงที่ชาย มีเส้นด้ายสับสว่นขึ้นสว่นลง เช่นเดียวกับขนมร่างแห มีสัมผัสสากเหมือนปอป่าน เป็นผ้าเศร้าหมองและหนัก รักษาลำบากเป็นที่สบายของคน ราคาจืด

3) แม่บาตร บาตรดินชนิดที่สีไม่งาม หรือบาตรเหล็กชนิดที่ทำลายความงามเสียด้วยแนวตะเข็บและหมุด เป็นบาตรที่หนัก ทรวดทรงไม่ดี น่าเกลียดเหมือนกะโหลกศีรษะ ย่อมเหมาะสมแก่คนราคจืด

4) แม่ทางสำหรับไปบิณฑบาต ก็เป็นทางชนิดที่ไม่พอใจ ห่างไกลหมู่บ้าน ขรุขระไม่เรียบร้อยย่อมเหมาะสมแก่คนราคจืด

5) แม่หมู่บ้านที่ไปรับบิณฑบาต ก็เป็นหมู่บ้านที่มีคนทั้งหลายเที่ยวไปทำเป็นเหมือนไม่เห็น และที่มีคนทั้งหลายนิมนต์ภิกษุผู้ได้ภิกษาแม้ในตระกูลหนึ่งแล้วให้เข้าไปสู่โรงฉัน ครั้นถวายข้าวต้มและ ข้าวสวยแล้ว เมื่อจะไปก็พากันไปอย่างไม่เหลียวแล คล้ายๆ กับคนรับจ้างเลี้ยงโค ต้อนโคเข้าในคอก แล้วก็ไม่เหลียวแลฉะนั้น หมู่บ้านเช่นนั้นเหมาะสมแก่คนราคจืด

6) แม่คนปรนนิบัติเลี้ยงดู ก็เป็นพวกทาสหรือกรรมกร ที่มีผิวพรรณดำไม่น่าดูผ้าถุงสกปรกเหม็นสาบ น่าเกลียดจริงๆ ปรนนิบัติเลี้ยงดูด้วยอาการไม่ยำเกรงเป็นดุจเขาข้ามและข้าวสวยทั้งนั้น คนปรนนิบัติเลี้ยงดูเช่นนั้น จึงเป็นที่สบายแก่คนราคจืด

7) แม่ข้าวต้มข้าวสวยและของเคี้ยว ก็เป็นชนิดที่เลว สีสันไม่ดี ที่ทำด้วยข้างฟาง ข้าวกับแกล้ และข้าวปลายเกวียนเป็นต้น เปรียงบูด ผักเสี้ยนดอง แกงผักเก่าๆ ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว พอให้เต็มท้องเท่านั้น เหมาะสมกับคนราคจืด

8) แม่อริยาบถ อริยาบถยืนหรืออริยาบถเดิน เหมาะสมแก่คนราคจืด (พระพุทธโฆสเถระ, 2548)

9) อารมณ์กัมมัญฐาน เป็นอารมณ์ชนิดใดชนิดหนึ่ง ในวรรณกสิณทั้งหลาย มีนลกสิณ เป็นต้น ชนิดที่มีสีไม่สะอาดตา เหมาะสมแก่คนราคจืด 5 และจัดลงในสติปัฏฐาน มีกายนุปัสสนา เวทนา นุปัสสนา ธรรมานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา

บทสรุป

ราคจืด ลักษณะเด่น หลงติดใจผัสสะทั้ง 5 จนเป็นอารมณ์คือหลงในรูป รส กลิ่น เสียง และการสัมผัส มีบุคลิกดี มีจินตนาการเพ้อฝัน จุดอ่อน มุ่งแต่บำรุงผัสสะทั้ง 5 ของตน ชอบพูดแต่คำหวานแต่ไม่จริงใจ ไม่มีสมาธิ มีอารมณ์ ช่างอิจฉาริษยา ชอบปรุงแต่งไม่มีความเป็นผู้นำ ชอบเกรงใจคน จุดแข็ง ช่างสังเกต มีความประณีตอ่อนไหว ละเอียดย่อมมีวาจาไพเราะ และเข้าได้กับทุกคน ราคจืดเป็นสภาวะที่เป็นเหตุทำให้จืดอื่นๆ เกิดขึ้นได้มากมาย เช่นความยินดีพอใจ เป็นเหตุให้เกิดตัณหา ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ยึดตัวตน แล้วทำให้เกิดโมหะ หลงมัวเมาติดอยู่ในภพต่างๆ พระพุทธองค์จึงแสดงราคจืดเป็นบทแรก และหาวิธีดับราคะก่อนการมีสติที่เป็นสัมมาสติในองค์มรรคระลึกรู้ในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม เจริญ วิปัสสนาเพื่อตามรู้ เห็นสภาวะธรรมของอุปาทานชั้น 5 เข้าใจชั้น 5 ว่าเป็นเพียงรูปกับนามเป็นอนัตตามีใช้ตัวตนบุคคล เรา เขา แต่ประการใด เห็นความแตกต่างของรูปกับนามที่มีความแปรเปลี่ยนเป็นนิจ จิตที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าแบ่งไว้เพื่อประโยชน์ในการฝึกสอน การที่พระพุทธเจ้าได้ทรง

จำแนกประเภทของหม่อมมนุษย์ออกเป็นกลุ่มๆ โดยใช้หลายกฎเกณฑ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสและสถานการณ์ในการจำแนกประเภท โดยเมื่อทรงแบ่งบุคคลเป็นหลายประเภทแล้วย่อมทรงแนะนำแนวทางและพร่ำสอนด้วยวิธีที่แตกต่างกันออกไปตามจริตนิสัย พื้นเพ ความแก่กล้าของอินทรีย์ ของบุคคลประเภทนั้นๆ แล้วมุ่งเน้นที่ใช้แนวทางในการปฏิบัติธรรมหรือการเจริญกรรมฐาน เพื่อเป็นหนทางแห่งการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของบุคคลเป็นหลักใหญ่ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหามากมายในการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักพุทธธรรมและการปฏิบัติธรรม กรรมฐาน การฝึกจิตที่เหมาะสมแก่คนราคะจริต คือ อสุภกรรมฐาน 10 กับกายคตนาฬาสติ 1 นั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: กองทุน ป.อ. ปยุตโต.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียง* โดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อ.อ. อาสภมหาเถร).
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), พระมหากัณโฐ ธีระมโน และคณะรวบรวม. (2553). *คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐาน 5 สาย (วัดกวางพัทธธรรมกายาราม)*. นครปฐม: บริษัทเพชรเกษม พรินต์ติ้ง จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อ.อ. อาสภมหาเถร). (2546). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง.
- อนุสรณ์ จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล. (2555). *จริต 6 ศาสตร์ในการอ่านใจคน*. พิมพ์ครั้งที่ 29. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

อริยสัจกับการแก้ปัญหาในสังคมไทย

The Four Noble Truths and Problems Solving in Thai Society

¹กฤษณ ธาตาดินทร์

Kidsana Thadabodin

²พระมหาจীরวัฒน์ กนตวณโณ, ผศ.ดร

Phramaha Chiravat Kantawanno, Asst.Prof. Dr.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author, Email: conan-home@hotmail.com

Received April 19, 2022; Revised June 25, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอริยสัจกับการแก้ปัญหาในสังคมไทย ด้วยการศึกษารายการและหนังสือ ผลการศึกษาพบว่า การแก้ปัญหาสังคมไทยจำเป็นต้องใช้อริยสัจเข้ามามีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา โดยใช้ไตรสิกขาที่อยู่ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจซึ่งเป็นรูปแบบย่อของอริยมรรคมีองค์ 8 และการที่จะแก้ปัญหาได้นั้น ต้องนำกิจหรือหน้าที่ในอริยสัจทั้ง สัจญาณ กิจญาณ กตญาณเข้ามาร่วมด้วยการปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ การฝึกอบรมทางด้านพฤติกรรมหรือศีล ให้มีศีล 5 ไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดคำหยาบ ส่อเสียด เพ้อเจ้อ ไม่ดื่มสุราและเมรัย ฝึกอบรมทางด้านสมาธิหรือจิตใจ ให้มีจิตใจที่เป็นสมาธิ ตั้งใจมั่น เป็นจิตใจที่เหมาะสมแก่การทำงาน และการฝึกอบรมทางด้านปัญญา ให้มีปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสม เมื่อกระทำได้ตามไตรสิกขาแล้ว ปัญหาสังคมไทยก็จะหมดลงไป

คำสำคัญ: อริยสัจ; การแก้ปัญหา; สังคมไทย

Abstract

The purpose of this article is The Four Noble Truth and social problem solving. This is qualitative research done by studying academic documents. It was found that the social problem remedy needs to use The Four Noble Truth for help problem remedy by use Threefold Learning which it is the noble Eightfold Path in *Dukkhanirodhaḡāminīpaṭṭipadā*–Ariyasacca. Problem remedy need to know duty in

The Four Noble Truth both *Saccañāna Kiccañāna Katañāna* and make Threefold Learning: training in higher morality by use the Five Precepts: to abstain from killing, to abstain from stealing, to abstain from sexual misconduct, to abstain from false speech, to abstain from intoxicants causing heedlessness and training in higher mentality and training in higher wisdom. When men make Threefold Learning, the social problem will be solved.

Keywords: The Four Noble Truth; problem solving; Thai Society

บทนำ

ปัญหาทางสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะสังคมคือคนหมู่มากที่มารวมตัวกลุ่มกัน ณ ที่เดียวกัน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ยิ่งประชากรมีจำนวนมากขึ้น สิ่งทีหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ ปัญหา โดยเกิดจากการที่ผู้คนไม่เข้าใจถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา ภาวะที่ปัญหานั้นดับลงและวิธีการนำตนให้เข้าถึงภาวะที่สิ้นปัญหาไปได้ โดยจะพบว่า แนวทางในพระพุทธศาสนาเริ่มต้นจากมุมมองในแง่ของอริยสัจ 4 คือทุกข์ คือสภาพที่ทนได้ยาก ปิ๊บคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ทุกข์สมุทัย คือเหตุเกิดแห่งทุกข์ ทุกข์นิโรธ คือความดับทุกข์ และทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) ซึ่งหลักอริยสัจนี้ถือว่าเป็นจริยศาสตร์ที่ไม่ได้มุ่งแค่ประโยชน์ส่วนตัวแต่เป็นการสร้างเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย โดยอ้างถึงความบริสุทธิ์ทางด้านคุณธรรมที่นำไปสู่ความบริสุทธิ์ทางใจผ่านการสร้างมุมมองที่จะทำให้เกิดความหลุดพ้นอันเกิดจากการเป็นอิสระทางจิตใจอันนำไปสู่ชีวิตอันประเสริฐที่ไม่ใช่แค่อยู่เพื่อตนเองอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการยอมรับการอยู่ร่วมกันเพื่อประโยชน์และความสุขของสิ่งต่างๆ ภายนอกด้วย ซึ่งกระบวนการพัฒนานี้นำไปสู่รูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณีที่จะช่วยทำให้คนอื่น ๆ สร้างการอยู่ร่วมกัน และเป็นพื้นฐานของสังคม (Peter Harvey, 2000)

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะไม่เข้าใจอริยสัจทั้ง 4 จึงได้ก่อปัญหาเข้าไปซ้ำมาอยู่เรื่อยๆ วนเวียนเป็นวงจรของปัญหา และเมื่อจะคิดหาทางออกก็ไม่รู้วิธีที่จะนำตนให้ออกจากปัญหาได้อย่างถูกต้อง แท้จริง จึงนำไปสู่การเพิ่มความทุกข์ให้ยิ่งพอกพูนมากขึ้น ตามหลักการของอริยสัจซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาและวิธีปฏิบัติกรในทำให้เกิดผลต่อการมองปัญหาว่าเป็นสิ่งไม่ดีต้องกำจัดออกไป เมื่อไม่ชอบสภาพที่เป็นปัญหาจึงหาวิธีปฏิบัติว่าต้องทำแบบนี้ๆ จึงเป็นการนำหลักอริยสัจมาเชื่อมโยงกันระหว่างความจริงของธรรมชาติกับปฏิบัติการของมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาอริยสัจว่าสามารถจะนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาทางสังคมได้อย่างไร และด้วยวิธีการใด

ลักษณะปัญหาในสังคมไทย

ปัญหาสังคมเป็นเรื่องที่บั่นทอนสังคม ทำให้สังคมดำเนินไปได้ไม่สงบสุข สังคมไทยเป็นอีกสังคมหนึ่งที่พบเจอกับปัญหามากมาย ทั้งระดับจุลภาคไปจนถึงระดับมหภาค แน่แน่นอนว่าไม่ว่าจะระดับใดก็ไม่เป็นผลดีต่อสังคมไทย ผู้วิจัยได้แบ่งปัญหาเพื่อให้เห็นถึงปัญหาดังนี้

1. ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันนั้น ได้ถูกนำมาเป็นข้อถกเถียงตั้งแต่อดีตจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน โดยประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 76 จาก 168 ประเทศของโลก และยังจัดเป็นอันดับที่ 3 ของอาเซียน (พิเชฐ หังโต, 2559) มีการรายงานผลการจัดอันดับค่าดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันนั้นของประเทศไทยในอดีต พ.ศ. 2541 จนถึง พ.ศ. 2558 พบว่า ค่าดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันยังอยู่ในระดับที่ 32 จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน มาโดยตลอด สะท้อนได้ว่าประเทศไทยมีปัญหาการคอร์รัปชันในระดับสูงและมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น (จรรววรรณ สุขุมาลพงษ์, 2556) และองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติได้จัดทำดัชนีการรับรู้การทุจริตประจำปี 2561 ในการประเมินสถานการณ์การคอร์รัปชันในภูมิภาคต่างๆ ในระดับโลก (ไทยรัฐฉบับพิมพ์, 2564) พบว่า ประเทศไทยตกอยู่ในอันดับที่ 99 ด้วยคะแนนความโปร่งใส 36 คะแนน ตกลงไปจากปี 2560 ที่ไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 96 ด้วยคะแนนความโปร่งใส 37 คะแนน การทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทยจึงถูกจัดอันดับเป็นประเทศที่มีการคอร์รัปชันสูงสุดอันดับต้นๆ ของโลกหากเทียบกับประเทศอื่นๆ (วิทยากร เชียงกูล, 2549)

ปัญหาดังกล่าวเป็นการกระทำอันก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน และก่อความเสียหายทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนถึงวัฒนธรรมของสังคมไทยอย่างรุนแรง อาทิ ระบบนิเวศถูกทำลาย เนื่องมาจากการทำลายสภาพแวดล้อม การขาดความสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท การกระจายรายได้ตลอดจนถึงทรัพย์สินที่ไม่มีความเป็นธรรม ปัญหาเรื่องความยากจน สังคมตลอดจนถึงวัฒนธรรมได้แก่ ค่านิยมการเห็นแก่เงิน เป็นต้น (สุรพล ศรีวิทยา, 2558)

2. ปัญหายาเสพติด ข้อความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ว่า

ยาเสพติดนี้มันก่อให้เกิดความเดือดร้อนหลายอย่างโดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ทั้งราชการตำรวจโดยโรงพยาบาล โดยคน เอกชนต่างๆ เดือดร้อนหมด และสิ้นเปลือง คนทั่วประเทศก็สิ้นเปลือง แทนที่จะมีเงินทอง มีทุนมาสร้างบ้านเมืองให้สบาย ให้เจริญ มัวแต่ต้องมาปราบปรามยาเสพติด มัวแต่ต้องเสียเงิน ค่าดูแลรักษาทั้งผู้เสพยา ผู้เป็นคนเดือดร้อน อย่างนี้ก็เสียทั้งเงินและเสียทั้งชื่อเสียง ปัญหาเสพติดเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งก่อความรุนแรงและขยายตัวเป็นวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะมีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น ทั้งการผลิต การค้าและการลำเลียงทำให้เกิดความเสียหายในทางตรงและในทางอ้อมต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนถึงการบริหารประเทศ อาทิ การก่อคดีอาชญากรรม การเกิดอุบัติเหตุ การนำรายได้จากการค้ายาเสพติดไปใช้ในกระบวนการเข้าสู่การเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ยาเสพติดไม่ว่าจะเป็นฝิ่น เฮโรอีน กัญชา ยาไอซ์ ยาบ้า ได้แพร่ระบาดลงไปถึงระดับหมู่บ้านหรือระดับชุมชน และสถานศึกษาอันเป็นรากฐานของสังคม ส่งผลทำให้สังคมล่มสลาย และเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาประเทศ บั่นทอนทำลายความมั่นคงของชาติ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2555) จับกุมผู้ต้องหาได้จำนวน 20,528 คน และการจับกุมระหว่าง พ.ศ. 2557 - 2558 จับกุมได้จำนวน 27,548 คน และมีของกลางถึงระดับ 1 ล้านเม็ด (สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงาน ปปส., 2559)

3. ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางอาชญากรรมในสังคมไทยนั้น เป็นปัญหาสำคัญระดับประเทศ ด้วยการเกิดของอาชญากรรมถือเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความสูญเสีย และความเสื่อมโทรมของสังคม ไม่ว่าจะเป็น ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น ปัจจุบันจำนวนของคดีอาชญากรรมเพิ่มสูงมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากรายงานสถิติคดีอาชญากรรมของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ แบ่งคดีอาญาตามประเภทความผิดไว้ 5 คดี (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2564) ได้แก่ 1) คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ 2) คดีชีวิต ร่างกายและเพศ 3) คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ 4) คดีที่น่าสนใจ 5) คดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย สถิติคดีอาญามีการรายงานไว้ว่า กลุ่มคดีอุกฉกรรจ์ คดีสะเทือนขวัญ และคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์เท่านั้นที่ได้รับการแจ้งคดีในลักษณะทรงตัว ส่วนคดีกลุ่มอื่นมีแนวโน้มการเกิดขึ้นของคดีที่ได้รับแจ้งเพิ่มสูงขึ้น ปี พ.ศ. 2560 และพ.ศ. 2561 มีการรับแจ้งคดีอาชญากรรมทั่วราชอาณาจักร 645,629 คดี กับ 738,812 คดี พบว่า การเกิดขึ้นของคดีเพิ่มขึ้น 93,183 คดี ปัญหาทางอาชญากรรมยังส่งผลกระทบต่อประเทศไทยหลากหลายด้าน (วสันต์ ชัยลา, 2554) 1) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ชาวต่างชาติไม่มั่นใจในสถานการณ์ไม่กล้าเข้ามาลงทุน นักท่องเที่ยวไม่กล้าเข้ามาเที่ยวด้วยกลัวความไม่ปลอดภัย 2) ผลกระทบทางด้านการเมือง ขาดความมั่นคง ต่างชาติไม่มีความมั่นใจ ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ 3) ผลกระทบทางด้านสังคม คนในสังคมมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน หากตกอยู่ในสถานการณ์เช่นนี้เป็นเวลานาน จะทำให้เกิดความเครียด ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ เกิดปัญหาสุขภาพจิตซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย จนทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง จนในที่สุดจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

จากที่ได้พรรณามาข้างต้น พอทำให้ทราบได้ว่า ปัญหาของสังคมไทยเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ด้วยปัจจัยทางสังคมมีความหลากหลาย จึงยากต่อการควบคุมปัจจัยเหล่านั้นได้ มีเพียงการหามาตรการป้องกัน หรือแก้ไขปัญหานั้น ไม่สามารถจะกำจัดปัญหาเหล่านั้นหมดไปจากสังคมได้ แม้ผู้วิจัยจะยกปัญหาขึ้นมาเพียงแค่ 3 ประการ แต่แท้ที่จริงแล้ว ปัญหาในสังคมไทยยังมีอีกมากมาย ทั้งที่เป็นปัญหาเล็กๆ อาทิ ปัญหาในครอบครัว ไปจนถึงปัญหาใหญ่โต อาทิ ปัญหาระดับประเทศเป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นเหมือนหนอนที่คอยจะกัดกินสังคมไทยไปทีละเล็กละน้อย หากปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขแล้ว สังคมก็จะพัฒนาไปได้ช้า หรือหากร้ายแรงที่สุด สังคมก็จะไม่ได้รับการพัฒนาเลย และคุณภาพการใช้ชีวิตของคนในสังคมก็จะแย่ลง จนไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างคนปกติทั่วไปได้

แนวคิดอริยสัจ: หลักธรรมในการกำจัดความทุกข์

อริยสัจเป็นหลักธรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ด้วยอริยสัจเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงเหตุและผล ความว่า เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์เกิดขึ้นจากอะไร และเมื่อทุกข์ดับลง ความดับนั้นจะดับด้วยวิธีการหรือในรูปแบบใด อริยสัจจึงเป็นเรื่องของความทุกข์ล้วนๆ ดังปรากฏข้อความว่า “ทั้งในกาลก่อนและในบัดนี้ เราย่อมบัญญัติทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่มที่ 8 ข้อที่ 411 หน้าที่ 477 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และเมื่อพิจารณาถึงแล้ว ก็พบว่า อริยสัจเป็นหลักธรรมที่ประยุกต์ใช้กับการกำจัดความทุกข์หรือปัญหา เพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจง่าย และสามารถนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยอริยสัจ 4 ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดังนี้

1. ทุกข์สู่สมุทัย: รู้ทุกข์เพื่อสืบสาวไปหาเหตุ อริยสัจถือได้ว่าเป็นลักษณะทางพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยอริยสัจเป็นหลักคำสอนที่เน้นการสอนความจริงของชีวิตว่า ชีวิตหรือชั้น 5 เป็นทุกข์ ซึ่งอริยสัจนี้เป็นหลักคำสอนที่นำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557) ขึ้นพื้นฐานคือให้มนุษย์สามารถกำจัดความทุกข์ที่มีอยู่ให้ดับลง ขั้นสูงสุดคือทำให้มนุษย์สามารถทำนิพพานให้แจ้งได้ การปฏิบัติตนต่อหน้าที่อริยสัจอย่างถูกต้องเรียกว่า กิจในอริยสัจหรือญาณทัสสนะ มี 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 19 ข้อที่ 1081 หน้า 594 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนี้ 1) ทุกข์อริยสัจนี้ควรกำหนดรู้ 2) ทุกข์สมุทยอริยสัจนี้ควรละ 3) ทุกข์นิโรธอริยสัจนี้ควรทำให้แจ้ง 4) ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ควรเจริญ

หลักวิธีคิดเริ่มต้นด้วยกำหนดรู้ทุกข์ ทำความเข้าใจทุกข์และสืบค้นหาสาเหตุของทุกข์ เพื่อที่จะทำการละเหตุของทุกข์ จากนั้นกำหนดเป้าหมายคือ ภาวะความดับทุกข์ เพื่อกระทำเป้าหมายให้แจ้ง และสุดท้ายต้องหาวิธีหรือเส้นทางที่จะพาตนไปสู่เป้าหมายคือ ภาวะของความดับทุกข์ ในที่นี้คือ อริยมรรคมีองค์ 8 การกำจัดความทุกข์นั้น ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกหรือมนุษย์กับชีวิต มนุษย์จะเข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ด้วยอวิชชา ตัณหาและอุปาทาน สามตัวนี้จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นทันที จากทุกข์ในไตรลักษณ์ ก็กลับกลายมาเป็นทุกข์ในใจคน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2547) จนทำให้จิตใจมนุษย์ปรุงแต่งไปต่างๆ ตัวอวิชชา ตัณหาและอุปาทานที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกหรือมนุษย์กับชีวิต อวิชชา ตัณหาและอุปาทานจัดเป็นสาเหตุของความทุกข์ พระพุทธองค์ทรงตรัสเพียงแค่ว่า ตัณหาในข้อเหตุแห่งทุกข์เท่านั้น อาจเป็นเพราะตัณหาเป็นกิเลสที่สามารถรับรู้ได้ ไม่เหมือนตัวอวิชชาที่ยากต่อการสังเกตได้ในบุคคลทั่วไป ต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนาเท่านั้น จึงจะรู้ถึงความมีอยู่ของอวิชชาได้ ส่วนอุปาทานเป็นผลที่เกิดจากตัณหาอีกทีหนึ่ง อาจวิเคราะห์ได้ว่า อวิชชาเป็นเหตุให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน หรือวิเคราะห์ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงต้นเหตุของทุกข์แบบย่อ การแสดงอวิชชา ตัณหา อุปาทาน จึงเป็นการแสดงในรูปแบบละเอียด

2. อริยมรรค ย่อลงแล้วคือไตรสิกขา วิธีการกำจัดความทุกข์ทำนิโรธให้แจ้ง ความทุกข์อันเกิดจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน หรือแสดงในรูปแบบย่อเพียงแค่ว่า ตัณหา สามารถถูกกำจัดได้ด้วยตัวปัญญาหรือตัวอวิชชา และจะพบภาวะดับทุกข์คือ นิพพาน การที่จะทำให้ตัวอวิชชาเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องฝึกฝนซึ่งเรียกว่า สิกขา เรียนรู้ ฝึกพัฒนา 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิและปัญญา สามด้านดังกล่าวนี้ เมื่อนำมาแยกออกก็จะได้ 8 ประการ เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ศีล สมาธิและปัญญา จึงเป็นตัวเดียวกันกับอริยมรรคมีองค์ 8 โดยหน้าที่ของศีล สมาธิและปัญญา คน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2547) สรุปได้ ดังนี้

ก. ศีล เป็นตัวพัฒนาพฤติกรรม เพื่อให้เกิดความดีงามขึ้นแก่ตนเอง ซึ่งจะต้องมีวินัยเข้ามาเป็นตัวกำหนดรูปแบบระเบียบแบบแผนในสังคม เพื่อจัดระบบพฤติกรรมให้บุคคลดำรงอยู่ในวินัยแล้วจะทำให้เกิดศีล ศีลจึงหมายถึงคุณสมบัติของคนที่ตั้งอยู่ในวินัย เรียกว่า อธิศีลสิกขา

ข. สมาธิ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อให้จิตใจตั้งมั่นซึ่งจะช่วยให้คุณสมบัติอื่นๆ ตั้งอยู่ได้ และเจริญงอกงามได้ โดยต้องให้มีธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นแก่จิตใจ อาทิ เมตตา กรุณา ศรัทธา กตัญญู กตเวที ความเพียร ความอดทน ความสุข ตลอดจนการช่วยให้ปัญญาทำงานได้ดี เรียกว่า อธิจิตสิกขา

ค. ปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้และความเข้าใจ เรียกว่า อธิปัญญาสิกขาการที่ชีวิตจะดำรงอยู่ได้ ต้องมีการฝึกฝนศึกษา หรือสิกขาตลอดเวลา หมายความว่าชีวิตคือการศึกษามรรคมืองค์ 8 กับไตรสิกขา และจัดเข้าหมวดได้ดังนี้ หมวดศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และหมวดปัญญา คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

การพัฒนาชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเพื่อขจัดปัญหาต่างๆ ให้หมดไป ต้องเริ่มต้นกระบวนการด้วยความรู้เข้าใจวางแนวความคิดถูกต้อง ทั้งเจตจำนง ความเพียรพยายามและสติมาตอบสนองแนวความคิด พฤติกรรมมาสนองเจตจำนงและความเพียรพยายาม ดำเนินชีวิตด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติต่อประสบการณ์และขจัดปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ไตรสิกขาจึงมาเชื่อมโยงกับมรรคในส่วนที่ไตรสิกขาเป็นการพัฒนาชีวิตเพื่อให้มรรคคือวิถีชีวิตถูกต้องดังามคน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547) และขจัดปัญหาต่างๆ ให้หมดสิ้นไปด้วย

สรุปความว่า อริยสัจเป็นหลักธรรมที่สอนเรื่องทุกข์ และความดับทุกข์ อริยสัจจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการกำจัดความทุกข์ได้ หลักธรรมนี้จึงเป็นลักษณะทางพระพุทธศาสนาที่เน้นความจริงของชีวิตให้แนวคิด หรือการรู้ การปฏิบัติตนต่อหน้าที่อริยสัจอย่างถูกต้อง เริ่มแรกต้องกำหนดรู้ทุกข์ หรือที่มาของปัญหา ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์จะเข้าไปสัมพันธ์ระหว่างโลกกับชีวิต ในอริยสัจแสดงเพียงแค่ ตัณหาในรูปแบบย่อเท่านั้น การที่จะกำจัดตัวทุกข์ และทำนิพพานให้แจ้งได้ วิชาต้องเกิดก่อน ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ด้วยไตรสิกขาเป็นการฝึกฝนด้านพฤติกรรมคือ ศีล จิตใจคือ สมาธิ ปัญญา เมื่อฝึกอบรมทั้ง 3 ด้านแล้ว ความทุกข์หรือปัญหาที่จะหมดสิ้นไป

อริยสัจกับการแก้ปัญหาในสังคมไทย

ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเกิดจากสาเหตุหลากหลาย แต่สาเหตุสำคัญที่ก่อปัญหาให้มากมาย ได้แก่ ความขาด หรือความบกพร่องในพฤติกรรม และจิตใจของบุคคล อันเกิดมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีนโยบายพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามตะวันตก มีจุดมุ่งหมายให้ชนบทและประเทศไทยมีความเจริญขึ้นในด้านวัตถุ ดังจะเห็นได้จากกระบวนการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 เน้นการเติบโตด้านเศรษฐกิจด้วยการลงทุนกระจายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ผลปรากฏว่า เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างการกระจายรายได้ และคุณภาพชีวิตของคนในชนบท แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เกิดความผันผวนทางด้านการเมือง และวิกฤตเกี่ยวกับน้ำมันก่อเกิดปัญหาการขาดดุลทางการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างรุนแรง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 มุ่งรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งประเทศไทยได้มีการปรับแผนพัฒนาประเทศเรื่อยๆ แต่ละแผนของการพัฒนาล้วนแต่ประสบกับปัญหาในแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนา กล่าวคือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ และผลประโยชน์จากการพัฒนาระหว่างภาค ระหว่างชนบทกับเมือง และระหว่างกลุ่มคนในสังคม และยังมีปัญหาอื่นๆ อาทิ ปัญหายาเสพติด และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกใช้ไปอย่างสิ้นเปลือง เมื่อทรัพยากรลดน้อยลง

กี่ย่อนนำไปสู่ปัญหาในเรื่องของความขัดแย้ง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544)

เมื่อจะสรุปปัญหาภายในสังคมไทย จะสามารถสรุปได้เป็นดังนี้ (พระวิชัย โพร้นอก, 2550) 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ อาทิ ความยากจน การขาดแคลนปัจจัย 4 สวัสดิการและสภาพการทำงาน ภาคอุตสาหกรรม ความไม่สมดุลในการกระจายรายได้ เป็นต้น 2) ปัญหาด้านสังคม เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบสังคม หรือโครงสร้างทางสังคม อาทิ การศึกษา ความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรมและจิตใจ อาชญากรรม ยาเสพติด โรคเอดส์ เป็นต้น 3) ปัญหาด้านการเมือง อาทิ การทุจริตคอร์รัปชัน เป็นต้น

การที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทย จำเป็นต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีหลากหลาย หลักธรรม แต่มีอยู่หลักธรรมหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวภายในสังคมไทยได้ หลักธรรมก็คือ อริยสัจสี่นั่นเอง การประยุกต์อริยสัจสี่เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ประเด็นสำคัญต้องมีปัญหาคือ ความทุกข์ที่จะต้องแก้ไขเสียก่อน แล้วจึงจะหาสาเหตุ และกำหนดเป้าหมายที่จะทำให้ปัญหาหรือความทุกข์นั้นดับลง สุดท้ายก็ค่อยหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา การแก้ไขปัญหตามแนวอริยสัจทั้ง 4 จะทำให้เข้าใจปัญหาว่าคืออะไร สาเหตุของปัญหาทางออกอยู่ตรงไหน และจะลงมือแก้ไขปัญหได้อย่างไรด้วยวิธีแก้ไขปัญหแบบอริยสัจ 4 จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวภายในสังคมให้ชัดเจน สังคมไทยก็จะพบกับความจริงหลายอย่างที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหได้อย่างถูกต้อง แต่การจะแก้ปัญหานั้น ไม่ใช่แค่ทราบถึงความหมายในแต่ละข้อเท่านั้น จำเป็นจะต้องนำกิจในอริยสัจที่ปรากฏในอัมมจักกปวัตตสูตรมาใช้ควบคู่กับการแก้ไขปัญหาคือ สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ เรียกว่า ญาณทัสสนะ หรือวนรอบ 3 อาการ 12 อย่าง ดังนี้

ทุกข์อริยสัจคือ ความทุกข์หรือปัญหาดังกล่าว ในที่นี้หมายถึง ปัญหาภายในสังคมไทยอันเป็นผลมาจากความประพฤติดังกล่าว วาจาและใจที่ไม่ถูกต้อง เป็นผลลัพธ์ที่นำความทุกข์หรือปัญหามาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมที่ไม่มีที่สิ้นสุด จึงจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ทุกข์อริยสัจให้ถูกต้อง กล่าวคือ การกำหนดรู้ เพราะทุกข์อริยสัจมีเพื่อไว้กำหนดรู้ รู้สภาพตามความเป็นจริงของปัญหานี้ว่า มันเป็นปัญหา ปัญหานี้สามารถแก้ทุกข์ ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นได้จริง รู้ว่าหากไม่แก้ไขปัญหานั้น ปัญหาเหล่านั้นก็จะรุกรามจากปัญหาเล็กก็จะทำให้เป็นปัญหาที่ใหญ่โตได้

ทุกข์สมุทยอริยสัจ คือ เหตุของความทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา ในที่นี้หมายถึง สาเหตุปัญหาภายในสังคมไทย เป็นต้นเหตุของปัญหา ซึ่งเหตุของปัญหาเกิดจากอวิชชา ความไม่รู้ จึงทำให้เกิดตัณหา และต่อมาก็เกิดความยึดมั่น หรืออุปาทานขึ้น กิจที่ควรทำในทุกข์สมุทยอริยสัจก็คือ การละ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เพราะอวิชชา ตัณหา อุปาทานนี้มีขึ้นที่ใด ย่อมก่อทุกข์ให้แก่บุคคลนั้น

ทุกข์นิโรธอริยสัจคือ ภาวะดับทุกข์ หรือภาวะที่ปราศจากปัญหา ในที่นี้หมายถึง ความปราศจากปัญหาภายในสังคมไทยเป็นผลอันเกิดจากการลงมือปฏิบัติเพื่อเข้าถึงภาวะดับปัญหา กิจในทุกข์นิโรธอริยสัจก็คือ การทำให้แจ้ง

ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจคือ ข้อปฏิบัติที่จะพาไปสู่ความดับทุกข์ หรือปัญหาคือนิโรธอริยสัจได้ ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจึงเป็นเหตุของทุกข์นิโรธอริยสัจ ซึ่งข้อปฏิบัตินี้มีอยู่ด้วยกัน 8 ข้อ รวมลงแล้วก็คือไตรสิกขาซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป กิจในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจก็คือ การทำให้เจริญ

การประยุกต์ใช้อริยสัจจำเป็นต้องที่จะนำกิจหรือหน้าที่เข้ามามีส่วนช่วยเหลือการแก้ปัญหาภายในสังคมไทยด้วย เนื่องจากตัวอริยสัจทั้ง 4 ข้อ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ทั้ง 4 ข้อ เป็นแค่เพียงหลักการที่พระพุทธองค์ทรงให้ไว้เพื่อการดับทุกข์ หรือการดับปัญหา เท่านั้น ตัวอริยสัจทั้ง 4 ข้อ ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยตัวของมันเอง กล่าวคือ ทุกขอริยสัจจนถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นเพียงการแสดงความหมายให้คนทั่วไปได้ทราบว่า ความหมายของแต่ละข้อคืออะไร หากจะให้อริยสัจทั้ง 4 ข้อ สามารถช่วยแก้ไขปัญหาคือความทุกข์ต่างๆ ได้ ต้องนำกิจคือ ญาณทัสสนะหรือวนรอบ 3 อากาโร 12 อย่าง เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุน คอยเป็นตัวขับเคลื่อนให้อริยสัจทั้ง 4 ข้อ ดำเนินไปได้ตามจุดมุ่งหมายของอริยสัจข้อนั้น ๆ โดยกิจในอริยสัจ มี 3 ประการคือ สัญญาณ กิจญาณ และกตญาณ กิจทั้ง 3 ประการนี้จะอยู่ในอริยสัจทั้ง 4 ทุกข้อ กิจหรือหน้าที่ เมื่อวิเคราะห์แล้วก็จะทราบว่า สัญญาณคือ การรู้ความจริงในอริยสัจว่า ทุกขอริยสัจควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทยอริยสัจควรละ ทุกขนิโรธอริยสัจควรทำให้แจ้งและทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจควรเจริญ กิจญาณคือ การรู้หน้าที่ต่ออริยสัจที่พึงกระทำว่า ทุกขอริยสัจ เราต้องกำหนดรู้ ทุกขสมุทยอริยสัจเราต้องละ ทุกขนิโรธอริยสัจ เราต้องทำให้แจ้งและทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราต้องเจริญ กตญาณ คือ การรู้หน้าที่ในอริยสัจว่าทำกิจเสร็จแล้วว่า ทุกขอริยสัจ กำหนดรู้เรียบร้อยแล้ว ทุกขสมุทยอริยสัจ ละได้เรียบร้อยแล้ว ทุกขนิโรธอริยสัจ ทำให้แจ้งเรียบร้อยแล้ว และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ได้เจริญเรียบร้อยแล้ว อากาโร 12 อย่าง ได้แก่ อากาโรที่กิจในอริยสัจแต่ละข้อวนเพื่อทำหน้าที่ของตนครบทั้ง 4 ข้อ กิจข้อละ 3 ประการ รวมเป็นอากาโร 12 อย่าง

การนำกิจในอริยสัจมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาคือสังคม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ต้องประยุกต์ใช้ดังนี้ 1) ทุกขอริยสัจ ปัญหาคืออะไร หน้าที่ที่สามารถทำได้ในข้อนี้คือ รู้จักว่า ปัญหา นี้คือปัญหา (สัญญาณ) แล้วก็ต้องทำตามกิจนั้นในทุกขอริยสัจ เข้าไปกำหนดรู้ตัวปัญหาที่เกิดขึ้น (กิจญาณ) และเมื่อกำหนดรู้ว่า ปัญหานี้คือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างความเดือดร้อนแล้ว เมื่อรู้เช่นนั้น จึงได้ชื่อว่า กำหนดรู้เรียบร้อยแล้ว (กตญาณ) 2) ทุกขสมุทยอริยสัจ สาเหตุของปัญหาคืออะไร รู้จักว่านี่คือสาเหตุ (สัญญาณ) แล้วก็ต้องทำตามกิจนั้นในทุกขสมุทยอริยสัจ เข้าไปละสาเหตุของปัญหา (กิจญาณ) และเมื่อได้ทำการละสาเหตุว่า สาเหตุของปัญหาคืออะไรได้แล้ว ชื่อว่า ละได้เรียบร้อยแล้ว (กตญาณ) 3) ทุกขนิโรธอริยสัจ ภาวะที่ปราศจากปัญหา ภาวะที่ปัญหานั้นดับลง หน้าที่ที่สามารถทำได้ในข้อนี้คือ รู้จักว่านี่คือความดับของปัญหา (สัญญาณ) แล้วก็ต้องทำตามกิจนั้นในทุกขนิโรธอริยสัจ เข้าไปทำให้แจ้ง หรือทำให้ภาวะความดับของปัญหามีขึ้น เป็นขึ้น ในข้อนี้กล่าวให้เข้าใจอย่างยิ่งขึ้นคือ การตั้งเป้าหมายในการทำให้บรรลุความดับของปัญหา (กิจญาณ) และเมื่อได้ทำให้แจ้ง หรือทำให้ภาวะดับปัญหามีขึ้น เป็นขึ้นแล้ว จึงชื่อว่า ทำให้แจ้งเรียบร้อยแล้ว (กตญาณ) 4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ หนทางที่นำไปสู่ความดับของปัญหา หน้าที่ที่สามารถทำได้ในข้อนี้คือ รู้จักว่านี่คือทางดำเนินให้พ้นจากปัญหา (สัญญาณ) แล้วก็ต้องทำตามกิจนั้นในทุกขนิโรธอริยสัจคือ ทำให้หนทางในความดับของปัญหานั้นเจริญหรือเพิ่มพูนยิ่งขึ้น (กิจญาณ) และเมื่อได้ทำให้เจริญคือ หาวิธีการดับปัญหาได้เรียบร้อยแล้ว จึงชื่อว่า ทำให้เจริญแล้ว (กตญาณ)

การแก้ไขปัญหามาตามแนวอริยสัจ จึงต้องนำกิจที่อยู่ในอริยสัจมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับตัวอริยสัจทั้ง 4 ข้อ แต่ถึงกระนั้น การที่จะรู้ ละ ทำให้แจ้ง ทำให้เจริญเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาคือได้ ต่อเมื่อนำมรรค หรือทางในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจมาเป็นตัวขับเคลื่อน

ให้ความดับทุกข์ หรือความดับของปัญหาบรรลุลแล้ว ปัญหาทั้งหมดย่อมสิ้นไปด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิไปจนถึงสัมมาสมาธิ ในส่วนของทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ผู้วิจัยนั้นมีความเห็นว่า ทั้ง 8 ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ไว้นั้น เป็นเพียงการอธิบายไว้เป็นหลัก กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้เพียงว่า การปฏิบัติเพื่อทำความสิ้นทุกข์หรือปัญหาได้นั้น ต้องปฏิบัติตามทั้ง 8 ข้อที่หนึ่ง สัมมาทิฐิคืออะไร ไปจนถึงสัมมาสมาธิคืออะไร

แท้จริงแล้ว ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ก็สามารถนำมาปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ฉบับย่อ จึงเป็นหัวใจสำคัญในการปฏิบัติเพื่อทำความสิ้นทุกข์หรือปัญหาให้บังเกิดขึ้น โดยไตรสิกขา เป็นหลักธรรม และเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ได้พบกับความสุข ด้วยการเรียนรู้จากการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดความชำนาญคล่องตัวในการแก้ปัญหารอบตัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตที่ดีได้ตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งการเรียนรู้ตามไตรสิกขา เป็นการศึกษาปฏิบัติเพื่ออบรมกาย วาจา ใจหรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อบรมสติปัญญาให้เพิ่มพูนสูงขึ้น จนเกิดการพัฒนาอย่างเต็มรอบและมีคุณภาพ เมื่ออบรมทั้งกาย วาจา ใจจนสมบูรณ์แล้ว ก็จะทำให้สังคมไทยเกิดความสงบสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย สังคมดำเนินต่อไปได้ด้วยความราบรื่น

พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับไตรสิกขา ดังปรากฏข้อความในพระพุทธพจน์ ใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 143 หน้าที่ 89 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ความว่า ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ

ความสัมพันธ์ของชีวิตทั้ง 3 ด้านคือ ศีล สมาธิและปัญญา (สุมานพ ศิวารัตน์, 2560) มีดังนี้ 1) ด้านพฤติกรรม จะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านวัตถุและสังคม ตั้งแต่ปัจจัย 4 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมไปถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนถึงมนุษย์ด้วยกัน ด้วยพฤติกรรมทั้งทางกายและวาจา 2) ด้านจิตใจ เป็นความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทั้งหมด กล่าวคือ การรับรู้เข้ามาและการแสดงออกแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นการกระทำ การพูดหรือแม้แต่การคิด ย่อมเกิดจากความตั้งใจ อาทิตheความรัก ความเมตตา ความโกรธ ความเกลียดชัง เป็นต้น ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเป็นการดำเนินชีวิตด้านจิตใจ เป็นเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม ความดีงามหรือความชั่วที่แสดงถึงสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจว่า มีความเข้มแข็ง อดทน เพียรพยายามและมีสติสมาธิเพียงใด 3) ด้านปัญญา เป็นการแสดงออกของพฤติกรรมทั้งหมดว่า มีการแสดงออกภายในขอบเขตอย่างไร พฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งหมดนั้นขึ้นอยู่กับความรู้และข้อมูลที่มี หากมีความรู้แค่ไหนเราก็มีพฤติกรรมแค่นั้น จึงหมายความว่า เรามีพฤติกรรมภายในขอบเขตของความรู้ที่เรียกว่า ปัญญา ฉะนั้น หากปัญญาได้ขยายออกไปมีปัญญามากขึ้น พฤติกรรมก็จะขยายกว้างขึ้นซับซ้อนมากขึ้นและเกิดผลยิ่งขึ้นในการดำเนินชีวิต

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น หากพิจารณาแล้ว ก็จะพบว่า การแก้ไขปัญหายภายในสังคม ด้วยการนำไตรสิกขามาเป็นตัวขับเคลื่อนการขจัดปัญหานั้น ก็จะพบว่า การที่จะแก้ไขปัญหายภายในสังคมไทยได้ ต้องมีการอบรมพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ดังนั้น การแก้ไขปัญหายต้องแก้ไขที่ตัวบุคคล กล่าวคือ ต้องพัฒนาที่ตัวบุคคลเสียก่อน ได้แก่ ศีลหรือตัวพฤติกรรม ต้องให้มนุษย์มีศีล ในที่นี้

ก็จะกล่าวเพียงแค่ศีล 5 เท่านั้น หากสังคมไทยไม่มีศีลเป็นเครื่องค้ำครองแล้ว สังคมไทยก็จะไม่ต่างอะไรกับสังคมของสัตว์เดรัจฉาน ไม่ใช่สังคมของสัตว์ที่ประเสริฐ เพราะสังคมย่อมมีแต่ความเดือดร้อนซึ่งมนุษย์ต้องประกอบด้วย 1) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เพื่อให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และสัตว์เดรัจฉาน 2) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เพื่อให้มนุษย์เคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ประกอบสัมมาชีพ ไม่ประกอบบิณฑชีพ เลี้ยงชีพผิดทาง 3) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดินในกาม เพื่อให้มนุษย์สร้างความสามัคคีไม่มีความแตกแยกต่อกันและกัน ไม่ส่ำส่อนกันเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน หรือเป็นผู้มักมากในกาม เรียกอีกอย่างว่า บ้ากาม 4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของตนและผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ 5) สุราเมรยมชชพมาฏฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เพื่อให้คนมีสติไม่ประมาท รักษาสติของตนไว้ ปฏิบัติงานประจำเพื่อดำรงชีวิตโดยราบรื่น สมาธิหรือจิตใจ มนุษย์ควรจะต้องมีสมาธิคือความตั้งใจมั่นทั้งในเรื่องของการเล่าเรียนศึกษา หรือการทำงานต่างๆ อาทิ ต้องมีสมาธิในการอ่านหนังสือ มีสมาธิในการเขียนหนังสือ มีสมาธิในการฟังบรรยาย ด้วยหากไม่มีสมาธิในการทำกิจการงานต่างๆ กิจการงานนั้นๆ ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ และปัญญา มนุษย์จะต้องมีการพิจารณาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง โดยลำดับในการฝึกฝนอบรมปัญญามีอยู่ 3 ระดับ (พระพงศ์พิณนัปปิณพาน, 2564) ดังนี้ 1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ปัญญาที่เกิดจากการฟังมาจากผู้อื่น อาทิ การศึกษาเล่าเรียนจากอาจารย์ จากการอ่านหนังสือ จากการฟังบรรยาย 2) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง ด้วยการคิดค้นทดลองหาเหตุผลด้วยตนเอง จนเกิดปัญญารู้ชัดในเรื่องนั้นขึ้น อาทิ นักวิทยาศาสตร์เป็นต้น 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรม หรือปัญญาที่เกิดแต่การฝึกลงมือปฏิบัติ ภาวนามยปัญญาที่เกิดจากการเจริญภาวนา เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นได้จากการสัมผัสต่อสิ่งทั้งหลายด้วยตัวของเราเอง

เมื่อมนุษย์ได้มีการฝึกอบรมด้านศีลหรือพฤติกรรม ด้านสมาธิหรือจิตใจและด้านปัญญาตามไตรสิกขาแล้ว มนุษย์ก็จะมีการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ในที่นี้คือสังคมไทยได้อย่างสงบสุขและมีความเรียบร้อย ไม่ก่อความเดือดร้อน เพราะมีศีลเป็นเกราะป้องกันพฤติกรรมทางกายและวาจาไว้แล้ว แต่แม้ว่าศีลจะสมบูรณ์แล้วก็ตาม ก็ไม่ใช่จะหยุดอยู่เพียงแค่ระดับของศีลเท่านั้น ควรที่จะพัฒนาจิตใจคือ พัฒนาสมาธิเป็นหลักสำคัญ เพราะหากมนุษย์มีสมาธิดีแล้ว กิจการงานต่างๆ ก็จะสำเร็จ ไม่ประสบกับปัญหา และสุดท้ายต้องพัฒนาปัญญา 3 ระดับ ระดับที่ 1 คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง พูด อ่านเขียน ระดับที่ 2 คือ ปัญญาเกิดจากความคิด วิเคราะห์ ระดับที่ 3 คือ ปัญญาที่เกิดจากการประจักษ์ด้วยตนเอง หากฝึกฝนอบรมตามไตรสิกขา ปัญหากลายในสังคมไทยก็จะไม่เกิดขึ้น จากปัญหาที่มี อวิชชา ตัณหา อุปาทานหรือตัณหาในรูปที่ปรากฏในทุกขอรียสัจอย่างเดียวนั้น ก็จะถูกการฝึกฝนอบรมขัดเกลากับไตรสิกขาจนกลายเป็นวิชา หรือจากมิจฉามีมิจฉาปฏิญญาเป็นต้นให้กลายเป็นสัมมาทิฏฐิ สังคมไทยก็จะสงบสุข ไม่เกิดปัญหาใดๆ ขึ้น

สรุป การแก้ปัญหาต่างๆ ภายในสังคมไทย จำเป็นที่จะต้องนำกิจในอริยสัจ หรือหน้าที่ในอริยสัจเข้ามาประยุกต์ควบคู่กับอริยสัจทั้ง 4 ข้อ คือ ทุกขอริยสัจ กำหนดรู้ ทุกขสมุทยอริยสัจ ควรละ ทุกขนิโรธอริยสัจ ควรทำให้แจ้ง ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ควรให้เจริญ และต้องเข้าไปรับทราบในกิจนั้น ทุกขอริยสัจ รู้ว่าปัญหาคืออะไร ทุกขสมุทยอริยสัจ ละเหตุของปัญหา ปัญหานั้น

เกิดจากอะไรก็ตรงจุดนั้น ทุกขนิโรธอริยสัจ ตั้งจุดหมายไว้ว่า ความดับทุกข์นี้ต้องทำให้ได้ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ทำวิธีที่จะทำให้ปัญหาดับลง ในที่นี้คืออริยมรรคมีองค์ 8 หรือไตรสิกขา เมื่อทราบภารกิจต่างๆ ในอริยสัจทั้ง 4 ข้อ ทำเสร็จสิ้นแล้ว ก็รู้ว่าภารกิจต่างๆ ในอริยสัจนั้นไม่มีแล้ว กิจในอริยสัจมีสังฆญาณ กิจญาณ กตญาณจึงจะสมบูรณ์ ขึ้นต่อมาก็เป็นวิธีการนำความดับของปัญหาให้บังเกิดขึ้น ซึ่งอยู่ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 ย่อลงแล้วเป็นไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ขั้นแรกก็ต้องพัฒนาศีลหรือความประพฤติทางกายและวาจา ข้อปฏิบัติก็คือต้องมีศีล 5 ขั้นที่สองก็ต้องพัฒนาที่สมาธิหรือจิตใจ ให้มีจิตใจที่ตั้งมั่น ตั้งใจทำภารกิจงาน ข้อสุดท้ายก็ต้องพัฒนาที่ปัญญา 3 ขั้น หากทำได้ครบทั้งหมด 3 ข้อ ปัญหาทั้งหมดลงไปหมดในที่สุด

บทสรุป

การนำอริยสัจมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา จะต้องนำกิจในอริยสัจ สังฆญาณ กิจญาณ กตญาณ เพื่อรู้หน้าที่ในอริยสัจเข้ามาประยุกต์ควบคู่กับอริยสัจทั้ง 4 ข้อ คือ ทุกขอริยสัจ กำหนดรู้ทุกขสมุทัยอริยสัจ ควรละ ทุกขนิโรธอริยสัจ ควรทำให้แจ้ง ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ควรให้เจริญ และต้องเข้าไปปรับทราบในกิจนั้น ทุกขอริยสัจ รู้ว่าปัญหาคืออะไร ทุกขสมุทัยอริยสัจ ละเหตุของปัญหา ปัญหานั้นเกิดจากอะไรก็ตรงจุดนั้น ทุกขนิโรธอริยสัจ ตั้งจุดหมายไว้ว่า ความดับทุกข์นี้ต้องทำให้ได้ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ทำวิธีที่จะทำให้ปัญหาดับลง ด้วยปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ซึ่งย่อลงแล้วก็คือไตรสิกขา ปฏิบัติตามศีล สมาธิและปัญญาเพื่อทำปัญหายภายในสังคมไทยให้หมดไป

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). *ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระวิชัย โปธินอก. (2550). *อวิชชาในพระสูตรต้นตอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหในสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พระพงศ์พัฒน์ ปันพาน. (2564). *แนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา*. โดย พันโท อเนก คงขุนทด. *วารสารศิลปการจัดการ*. (5) 1 มกราคม - เมษายน, 170-171.
- พิเชฐ ทังโต. (2559). *พุทธธรรมกับการป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทย*. *วารสารจันทร์เกษมสาร*. (22) 43 กรกฎาคม - ธันวาคม 2559, 3.

- จารุวรรณ สุขุมาลพงษ์. (2556). แนวโน้มของคอร์รัปชันในประเทศไทย (The Trend of Corruption in Thailand)". *รายงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- วสันต์ ชัยลา. (2554). การมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์. *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*. คณะรัฐประศาสนศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- วิทยากร เชียงกุล. (2549). *แนวทางปราบคอร์รัปชันอย่างได้ผล*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สุรพล ศรีวิทยา. (2558). หลักนิติธรรมกับการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยแนวทางพุทธวิถีในสังคมไทย". *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. (3) 2 กรกฎาคม – ธันวาคม, 20-22.
- สุมานพ ศิวรัตน์. (2560). การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยไตรสิกขา. *วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ*. (8) 1 มกราคม - เมษายน 2560, 44.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2552). *ผลการปราบปรามยาเสพติดทั่วประเทศประจำปี พ.ศ. 2555*. กรุงเทพมหานคร: บางกอก บล็อก.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9*. กรุงเทพมหานคร: เศรษฐลาดพร้าว.
- สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงาน ปปส. (2554). *กรอบแผนปฏิบัติการและแก้ไขปัญหายาเสพติด ปี 2559*. สืบค้นเมื่อ วันที่ 15 มกราคม 2563 จาก <http://www.ppb.moi.go.th> [16 กันยายน].
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2554). *รายงานสถิติอาชญากรรม*. สืบค้นเมื่อ วันที่ 15 มกราคม 2563 จาก <http://www.rtpoc.police.go.th/file2.php?f=5> [5 ตุลาคม].
- Peter Harvey. (2000). *An Introduction to Buddhist Ethics: Foundations, Values and Issues*. Cambridge: Cambridge University University Press.

ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาทางสังคมและการเมืองเชิงพุทธในสังคมไทย
An Analytic Study of Buddhist Social and Political Philosophies
in Thai Society

¹พระมหาพุทธิวัฒน์ โชคจันทะสิทธิ์

Phramaha Phutthiwat Chokchanthasit

²พระมหายุทธนา นรเชฏฐ, ผศ. ดร.

Phramaha Yutthana Narajettho, Asst. Prof. Dr.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author, Email: kullaya.rasi@gmail.com

Received April 23, 2022; Revised June 26, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญาทางสังคมและการเมืองเชิงพุทธที่มีอิทธิพลต่อสังคมในเชิงปฏิบัติและมีผลต่อเนื่องจนถึงการบริหารในระบบของการเมืองการปกครองในสังคมไทย ด้วยการศึกษาเอกสารและหนังสือ ผลการศึกษาพบว่า ปรัชญาทางสังคมเชิงพุทธเป็นการกล่าวถึงลักษณะการอยู่ร่วมกันของสังคมที่เน้นความสงบและการสร้างการยอมรับหลักธรรมเป็นหลักการในการอยู่ร่วมกัน เมื่อเผชิญหน้ากับปัญหาก็จะหันเข้ามาแก้ไขด้วยระบบที่เป็นธรรม ขณะที่ปรัชญาการเมืองเชิงพุทธ เป็นการกล่าวถึงลักษณะของผู้หน้าที่ต้องมีคุณธรรมเป็นองค์ประกอบเนื่องจากผู้นำทางการเมืองนั้นจะมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด พระพุทธศาสนามองว่าผู้นำนั้นสามารถทำให้ผู้ตามประสบความสุขก็ได้ ประสบความทุกข์ก็ได้ การสร้างผู้นำที่มีอยู่คนเดียวมันง่ายกว่าจะสร้างคนจำนวนมากให้มีคุณธรรมไปพร้อมกันได้ ผู้นำจึงต้องมีหลักธรรมในการพัฒนาตนเอง ฉะนั้นปรัชญาสังคมและการเมืองเชิงพุทธในสังคมไทยจึงเป็นการมองระบบของสังคมที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และผู้นำที่มีหลักคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการปกครอง

คำสำคัญ: ปรัชญาทางสังคม; การเมืองเชิงพุทธ; สังคมไทย

Abstract

This article aims to study Buddhist social and political philosophy in Thai society. This is qualitative research done by studying academic documents. It was found that Buddhist social philosophy refers the nature of coexistence in a society that emphasizes peace and acceptance of Dharma principles as principles of coexistence. When we have the problems, they will turn to solve them with a fair system. In Buddhist political philosophy, it refers the characteristics of a leader who must have morality as an element because political leaders will have absolute power. Buddhism views that leaders can make their followers happy or suffer. It's easier to build a single leader than to create a multitude of people who are virtuous at the same time. Leaders must have dharmic principles for self-development. Therefore, social philosophy and Buddhist politics in Thai society are a view of a social system that emphasizes happy coexistence. and a leader with moral principles as the basis for governing.

Keyword: Social Philosophy; Buddhist Politics; Thai Society

บทนำ

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ครอบคลุมกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน (กมล สมวิเชียร, 2561) พระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีความสัมพันธ์กับการเมืองมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะสถาบันการปกครองของไทยโดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงให้การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอด ไม่เพียงแต่เท่านั้น พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ยังได้ทรงยึดถือเอาพุทธธรรมมาเป็นหลักในการปกครองอีกด้วย ซึ่งเราจะเห็นได้จากในสมัยสุโขทัย เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ ได้มีการวางรากฐานพุทธศาสนาให้เป็นรากฐานที่มั่นคง ทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มาจากแผ่นดินศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย มีการส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎก เมื่อพระยาสิทธิไชยขึ้นครองราชย์ ก็ได้มีการพัฒนาพุทธศาสนาตามบริบทของสังคมไทยให้เป็นแบบ “สามประสาน” คือ 1) การสร้างระบบความรู้ ที่เน้นเรื่องราวของการดำเนินชีวิตตามหลักกฎแห่งกรรมและไตรภูมิ เพื่อให้บุคคลมีแรงกระตุ้นในการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น จนพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร มุ่งเน้นให้คนเคารพในพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) ระบบค่านิยมพฤติกรรมบุญ ที่เน้นการมีสัมมาทิฐิ ทานศีล ความกตัญญู การเชื่อฟังผู้ใหญ่ การมุ่งให้เห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงกิจการของพระพุทธศาสนา 3) ระบบคติความเชื่อและวิถีปฏิบัติของประชาชนทั่วไปในเรื่องนรกสวรรค์และการทำดีทำชั่ว (สุภาพรณ ฦ บางช้าง, 2535)

พระพุทธศาสนากับการเมือง จะเห็นได้ว่าเป็นกิจการบ้านเมืองที่เกี่ยวกับการบริหารประเทศ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามนโยบายของประเทศ ในการบริหารราชการแผ่นดิน ในการปกครอง การดูแลคุ้มครองระวังรักษาและบริหาร ซึ่งการเมืองการปกครองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยมีพระราชาเป็นใหญ่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาลที่มีสถาบันกษัตริย์การปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมในระบบความเชื่อจากพระพุทธศาสนาที่มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่มีระบบการปกครองในการจัดระบบสังคมตามแบบชนชั้นปกครอง คือ ราชา ชนชั้นที่ถูกปกครอง คือ ราชภัก หรือข้าราชการและประชาชนทั่วไป ชนชั้นปกครอง มีหลักธรรมที่พึงปฏิบัติที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทศพิธราชธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 28 ข้อที่ 176 หน้าที่ 112 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และข้อธรรมอื่นๆ ชนชั้นผู้ที่ถูกปกครองซึ่งสนองงานของพระราชามหากษัตริย์ ก็ดำเนินตามชั้นชนปกครอง เป็นเรื่องที่น่าศึกษา เพราะถ้าดำเนินการปกครองได้ดีก็จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง

อย่างไรก็ตาม การปกครองประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คณะผู้บริหารมีทั้งข้าราชการประจำและข้าราชการนักการเมือง จำเป็นต้องมีกฎระเบียบในการบริหาร และที่สำคัญจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีความสุจริตในหน้าที่ การจะเป็นผู้บริหารที่สุจริตได้ ก็ต้องศึกษาหลักธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะจากพระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระราชามหากษัตริย์และข้าราชการบริพารพ้องคำประชาชน ผู้นำถือพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารบ้านเมืองนั้นได้มีมาแต่เริ่มประวัติศาสตร์ชาติไทย ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักษ์ พันธ์ชูเพชร ได้กล่าวไว้ว่า “หลักการปกครองในสมัยสุโขทัย ส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรมมีพฤติกรรมที่ดั่งตามหลักศาสนาพุทธ มีพระสงฆ์มาสอนธรรมะในวันโกนวันพระ พระมหากษัตริย์ปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา พลเมืองก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครอง” (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2549)

บทความนี้ต้องการนำเสนอรูปแบบของการผสมผสานระหว่างพุทธธรรมเข้ากับสังคมและการเมือง โดยอาศัยบริบทของสังคมไทย เนื่องจากประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนาและได้รับการหล่อหลอมจาก หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนาแต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งใน ด้านสื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำไปให้สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลายๆ ด้าน กล่าวคือวิกฤติการเมือง วิกฤติด้านเศรษฐกิจ วิกฤติด้านสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ پاکเพียรและความละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของประชาชน บทความนี้จะได้นำเสนอทั้งในส่วนของปรัชญาทางสังคมและการเมืองแห่งพระพุทธศาสนา และบทบาทเชิงพุทธเกี่ยวกับหลักธรรมที่ส่งผลทางการเมืองในสังคมไทยต่อไป

แนวคิดปรัชญาสังคมและการเมือง

มนุษย์เป็นสัตว์ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันก็ย่อมมีการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน รวมทั้งมนุษย์แต่ละคนย่อมมีแนวปฏิบัติของตนเองว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำด้วย

เหตุผลอะไร โดยธรรมชาติมนุษย์มีแนวโน้มที่จะไล่หาความสุข ความสบาย หลีกหนีความทุกข์ยาก ความลำบาก และโดยธรรมชาติมนุษย์อาจจะปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเลวร้ายหรืออย่างเอารัดเอาเปรียบ หากว่าตนเองจะได้รับประโยชน์หรือความสุขความสบายเป็นเครื่องตอบแทน ถ้าทุกคนปฏิบัติเช่นนั้น สังคมก็จะยุ่งเหยิงวุ่นวายที่สุดแล้วก็คงไม่มีใครที่จะอยู่ได้อย่างสุขสงบ เป็นธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มชนที่ย่อมจะต้องมีเรื่องกระทบกระทั่งกันในกลุ่ม แรกทีเดียวความกระทบกระทั่งที่วุ่นวายนี้คงไม่เป็นปัญหาเท่าใด ต่อเมื่อสังคมซับซ้อนและความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมนั้นก็ซับซ้อนตาม (สมภาร พรหมทา, 2539) ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเกณฑ์ร่วมกัน การที่จะให้ผู้อื่นเคารพสิทธิของตนเองและไม่เบียดเบียนตนเอง ตนเองก็ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่นและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตนเองอยากให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเองอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติอย่างนั้นต่อผู้อื่นเช่นกัน

ในส่วนของปรัชญาสังคมนั้น คำว่า สังคม (Society) มักใช้ในความหมายของการเข้ามาอยู่ร่วมกันของคนกลุ่มใหญ่กว่าประชาคมและอยู่ร่วมกันได้โดยมีระบบของกฎเกณฑ์ ประเพณีและสถาบันที่มีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น แม้นักปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ 17 ได้ให้ความหมายของสังคมว่าเป็นการมาอยู่ร่วมกันโดยเสรีของปัจเจกชน โดยมีการตกลงปลงใจหรือมีสัญญาบางอย่างร่วมกัน ขณะที่รัฐ (State) จะหมายถึงสังคมที่มีโครงสร้างทางอำนาจแบบลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้นๆ และมีกำลังในการบังคับให้พลเมืองต้องปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ (วิทยากร เชียงกุล, 2552)

ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาสังคมจะมีขอบเขตในการศึกษาค้นคว้าหรือเข้าไปถามเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐาน ของทฤษฎีทางสังคม (Social Theory) หรือปัญหาทางสังคม (Social Question) ที่ผู้คนในสังคมถือว่าเป็นปัญหาในชีวิตของพวกเขา จะเน้นเรื่องความสัมพันธ์ของปัจเจกชนในสังคมและที่มีต่อสังคมโดยรวม เช่น เสรีภาพและความยุติธรรมมีความคล้ายคลึงหรือมีความขัดแย้งกันหรือไม่อย่างไร ส่วนปรัชญาการเมือง จะเน้นเรื่องรัฐและอำนาจเป็นหลักสำคัญ ด้วยเหตุนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่าการตั้งคำถามจึงจะเป็นไปในลักษณะว่า เสรีภาพคืออะไร ความเสมอภาคคืออะไร หากเสรีภาพของเอกชนขัดแย้งกับความเสมอภาคของประชาชนทั้งสังคม ขัดแย้งนั้นควรจะหาทางออกอย่างไร

ด้วยลักษณะดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาพื้นฐานที่ปรัชญาสังคมและการเมืองสนใจที่จะศึกษามีอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับความหมายและความเข้าใจในศัพท์ทางสังคมที่ใช้กันในทฤษฎีทางสังคมหรือปัญหาทางสังคมที่ถูกหยิบยกขึ้นมาอภิปรายกันในชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่ปรัชญาสังคมต้องการจะหาคำตอบว่า ถ้อยคำหรือศัพท์เหล่านี้ มีความหมายอย่างไร เพราะเมื่อเรากล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ในการอภิปรายหรือในการเรียนรู้ทฤษฎีแล้ว ควรจะให้คำนิยามความหมายแก่ถ้อยคำเหล่านั้นอย่างไร จึงจะเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันได้

ประการที่สอง ปัญหาของการสร้างมาตรฐานหรือการสร้างหลักการทางสังคม เช่น หลักการของการจำกัดเสรีภาพของบุคคล หลักการของการแบ่งปัน หรือการจัดสรรอย่างยุติธรรม ปัญหาของปรัชญาสังคมดังกล่าว มีความปรารถนาจะค้นหาคำตอบที่ว่า เมื่อใดที่เสรีภาพของบุคคลพึงถูกจำกัดลงหรือความร่ำรวยควรถูกจัดสรรอย่างไรในสังคม จึงจะก่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นต้น (วิทยากร เชียงกุล, 2552)

ปัญหาพื้นฐานดังกล่าวนี้ ทำให้นักปรัชญาสังคมและการเมืองเมื่อจะตั้งคำถามอยู่เฉพาะในตำราเท่านั้น แต่สิ่งที่ต้องการเข้าใจจะหมายเอาความเข้าใจลักษณะของแนวคิดรวบยอด (Concept) เช่น คำถามเกี่ยวกับเสรีภาพ คำตอบจะต้องเกี่ยวกับความหมายของเสรีภาพที่ลึกซึ้ง ต้องการเข้าใจว่าเสรีภาพมีบทบาทอย่างไร ต้องการรู้ว่ามันสามารถใช้ในด้านใดในชีวิตของเขาได้อีก การใช้นั้นจะมีข้อดีหรือข้อเสียอย่างไร และเกี่ยวข้องกับแนวคิดรวบยอดของแนวคิดทางการเมืองอื่น ๆ หรือไม่อย่างไร การศึกษาในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมและเข้าใจหลักการของปรัชญาสังคมและการเมืองอย่างลึกซึ้ง มีมุมมองที่กว้างขวางทำให้สามารถมองเห็นเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมเพิ่มมากขึ้นแทนที่จะศึกษาเฉพาะตัวบทของความรู้ของสาขาวิชา เทคนิค วิธีการ และการคิดแค้ในกรอบของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเท่านั้น ซึ่งจะกลายเป็นแค่ผู้แก้ปัญหาและทำงานแบบกลไกเท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ทรงความรู้ที่แท้จริง แม้นักปรัชญาสังคมและการเมืองสมัยใหม่ส่วนใหญ่ ต่างก็ยอมรับว่าแนวคิดทางศีลธรรมและการเมืองเป็นแนวคิดในเชิงอุดมการณ์ นั่นก็คือต่างก็ยอมรับว่า เมื่อปรัชญาการเมืองแบบหนึ่งแบบใดสอดคล้องกับแนวคิดและค่านิยมหลักโดยทั่วไป ปรัชญาการเมืองไม่ได้มีสถานะเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อพิสูจน์ได้ทางตรรกวิทยาแบบวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด แม้กระนั้นก็ตาม ปรัชญาสังคมและการเมืองก็เป็นความจริงทางสังคมในแง่ที่ว่ามีคนคิดหรือเชื่อเช่นนั้นจริง และทำให้เกิดผลต่อการจัดการทางสังคมหรือการเมืองแบบใดแบบหนึ่งได้จริง ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาสังคมและการเมือง อาจรวมถึงศาสนาด้วยจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ชนชั้นผู้ปกครองนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบการปกครองของคนในสังคมและประชาชนพร้อมกับพยายามใช้เป็นเครื่องมือในการทำ ความเข้าใจ และเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปตามที่ต้องการ (วิทยากร เชียงกุล, 2552)

ดังนั้น จึงสรุปความได้ว่า ปรัชญาสังคมและการเมืองนั้นมุ่งเน้นที่จะค้นหาคำตอบของปัญหาเรื่องสิทธิของคนในสังคมไม่ว่าเป็นอำนาจทางกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองกับบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามประมวลกฎหมาย มีการรับรอง คุ้มครอง และต้องไม่เป็นการรบกวนสิทธิหรือหน้าที่อันสมควร เป็นไปตามสิทธิที่ตนเองพึงได้รับ เป็นความชอบธรรมที่บุคคลสามารถใช้กับผู้อื่นเพื่อคุ้มครองและรักษาประโยชน์อันสมควรได้ เสรีภาพของคนที่สามารถมีอิสระในการทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถที่จะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ ให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง มีอำนาจในการกำหนดสิ่งที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้ต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นด้วย เช่นเดียวกัน ความยุติธรรม เป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคม ซึ่งความยุติธรรมของแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน ซึ่งแต่ในความเป็นจริงแล้ว ความยุติธรรมที่เป็นที่นิยมมากที่สุดเป็นความยุติธรรมที่ต้องอยู่คู่กับคุณธรรมและจริยธรรม ที่เป็นเครื่องช่วยในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าสิ่งไหนเป็นสิ่งที่ดี ถูกต้อง และเหมาะสม แล้วความยุติธรรมแบบไหนที่คนส่วนมากจะยอมรับ ความเสมอภาคในเชิงกฎหมายหรืออยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค ทุกคนจึงเสมอภาคกันในแง่ความเป็นมนุษย์และไม่อยู่ใต้อำนาจมนุษย์อื่น นอกจากอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน

ความหมายแห่งปรัชญาทางสังคม

ปรัชญาทางสังคม (Social philosophy) เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งแห่งปรัชญาทั่วไป มีความหมายครอบคลุมถึงการวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงของสังคมและชีวิตในสังคม (จำนงค์

อดิวัฒนสิทธิ, 2564) โดยการใช้กรอบแนวคิดและความรู้ทางปรัชญาเป็นเครื่องวิเคราะห์ ปรัชญาทางสังคมจะมุ่งเน้นวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามค่านิยมหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ระบบการจัดการทางเศรษฐกิจ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และความนิยมในการยอมรับและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมในมุมมองต่างๆ สังคมมนุษย์นั้น ประกอบด้วยกลุ่มมนุษย์ที่รวมตัวกันเป็นหน่วยงานหรือองค์การอาชีพและผลประโยชน์ด้านต่างๆ มากมาย ซึ่งปัญหาต่างๆ มักจะเป็นผลมาจากการตีความค่านิยมตามอุดมการณ์และตามวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม

อย่างไรก็ตามการที่มนุษย์จะปฏิบัติตามค่านิยมและตามวัตถุประสงค์อันเป็นแกนหลักแห่งองค์การที่ตนสังกัดอย่างเดียวนั้น ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งกันกับค่านิยมและวัตถุประสงค์แห่งองค์การอาชีพอื่นด้วย ฉะนั้น เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม มนุษย์จึงต้องแสวงหาค่านิยมร่วมกัน ซึ่งเป็นลักษณะของการยอมรับร่วมกัน เป็นแบบอย่างแห่งกฎเกณฑ์หรือค่านิยมร่วม (Shared Value) ค่านิยมร่วมเป็นคุณค่าที่เกิดจากการตกลงยอมรับวิธีการปฏิบัติ การควบคุมพฤติกรรมทางสังคม การลงโทษและการให้รางวัล การกำหนดตำแหน่งการบริหาร การจัดการจะต้องสอดคล้องกับบทบาทที่ตกลงยอมรับร่วมกัน

ปรัชญาทางสังคมในอดีตที่ผ่านมาๆ มาไม่ค่อยได้รับความสนใจจากวงวิชาการมากนัก โดยมีปัญหาการตีความ ปรัชญาการทางสังคม ซึ่งมักจะดำเนินการตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีแห่งสังคมศาสตร์ สาขาต่างๆ นักวิชาการ สาขารัฐศาสตร์ สาขาสังคมวิทยา สาขาเศรษฐศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ และสาขาอื่นๆ ทางสังคมศาสตร์ มักจะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมตามมุมมองทางวิชาการของสาขาที่ตนถนัด

เมื่อพิจารณาโดยใกล้ชิด การศึกษาปรัชญาทางสังคมไม่สามารถแยกออกจากแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาได้ การจะเข้าใจเนื้อหาปรัชญาทางสังคม จำเป็นต้องเข้าใจถึงแนวคิดสำคัญทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยทั่วไปอย่างเป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ และพยายามแสวงหาความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์โลกที่อยู่รวมกันเป็นสังคม (Social animal) แสวงหาความรู้เกี่ยวกับความเป็นสังคมของมนุษย์ ทั้งที่เป็นสังคมขนาดใหญ่และสังคมขนาดเล็ก ความรู้เกี่ยวกับการที่มนุษย์ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมร่วมกัน ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยม สถาบันวิจัยต่างๆ ในสังคม แบบแผนการดำรงชีวิตที่มั่นคง และปัจจัยที่ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง นักสังคมวิทยาจะสนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในองค์การอาชีพและสถาบันต่างๆ ในสังคมได้แก่สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง และหน่วยทางสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ นอกจากนี้ทฤษฎีทางสังคมวิทยาพัฒนามาจากแนวคิดทางสังคม (Social Thought) แนวคิดทางสังคมนี้ถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญแห่งปรัชญาทางสังคม

ลักษณะสำคัญแห่งปรัชญาทางสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นปรัชญาทางสังคมจึงมีลักษณะสำคัญ (จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ, 2564) ดังนี้

1) **ปรัชญาทางสังคม สัมพันธ์กับความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์เกี่ยวกับสังคม** สังคมมนุษย์มีลักษณะแตกต่างกัน สังคมบางสังคมมีลักษณะเรียบง่าย ขณะที่สังคมบางสังคมมีลักษณะที่สลับซับซ้อน นักคิดทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปรัชญาสังคม จะมุ่งแสวงหาความรู้ว่า สังคมแต่

ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรและมีคุณค่าอย่างไร รวมไปถึงกระบวนการ การวิวัฒนาการของ สังคมแต่ละประเภท

2) ปรัชญาทางสังคมมุ่งอธิบายปัญหาสังคม มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันย่อมประสบปัญหาต่างๆ ในสังคมแตกต่างกัน ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาสังคมได้เกิดขึ้นมานาน ตั้งแต่มนุษย์รวมกันเป็นกลุ่ม มี ปัจจัยหลายอย่างที่บีบคั้นกลุ่มมนุษย์ให้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นความทุกข์ ความยากลำบากของ กลุ่ม และจะต้องหาวิธีการแก้ไขป้องกัน เพื่อมิให้ความทุกข์เกิดขึ้นอีก ความเป็นอยู่ของมนุษย์ สัมพันธ์กับองค์การทางสังคมต่างๆ องค์การทางสังคมที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ เช่น องค์การทางการเมือง ย่อมจะใช้วิธีการทางการเมืองในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ แต่ก็มีคำถามเรื่องความเหมาะสม และไม่เหมาะสมเกี่ยวกับวิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมของ ผู้บริหารสังคม จำเป็นที่จะต้องใช่วิธีการที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาสังคม จึงเกิดการคิด การ วิพากษ์วิจารณ์ในเชิงคุณค่าเกี่ยวกับวิธีการ ปรัชญาทางสังคมจึงสัมพันธ์กับกระบวนการ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมและวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสังคม

3) ปรัชญาทางสังคมแสวงหาความรู้เกี่ยวกับคุณค่า ความงาม และความสูงส่งแห่ง สถาบันต่างๆ ในสังคม คุณค่าสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่อธิบายความดี กระบวนการทำ ความดีและเหตุผลในการกระทำสิ่งที่เรียกว่า ความดี ความเหมาะสม ความงามมักจะปรากฏในหลัก ปรัชญาว่าด้วยสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ความงามมีลักษณะเป็นนามธรรม มนุษย์ในสังคมย่อมตี ค่าความงามตามมุมมองของตน และมนุษย์อาจจะมองเห็นความงามไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน ฉะนั้น จึงเป็นการยากที่จะบังคับให้มนุษย์ชอบความงามเหมือนกัน ความงามนั้นย่อมสัมพันธ์กับ ความนิยมส่วนตัว การวิจารณ์ความงามในการปฏิบัติตนของผู้คนในสังคม จึงเป็นหน้าที่ของนัก ปรัชญาทางสังคมอย่างหนึ่ง

ส่วนความสูงส่งในสังคมจะเกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณี ปฏิบัติที่สัมพันธ์กับการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นักปรัชญาทางสังคมบางคนมุ่งสนใจศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม ซึ่งอาจจะวิเคราะห์บ่อเกิดของศาสนาว่ามาจากการรวมกลุ่ม เป็นสังคม และมีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาสิ่งที่จะช่วยยึดเหนี่ยวสมาชิกในสังคมให้เป็นปึกแผ่น ฉะนั้น หลักการทางเทววิทยาก็ดีหรือหลักการคติความเชื่อต่างๆ ในสังคมจึงเกิดขึ้นโดยผู้มีอำนาจใน สังคมในกลุ่มต่างๆ ปฏิบัติขึ้นมา เพื่อประโยชน์ในการรวมกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ สูงส่งเกิน กว่าคนทั่วไปในสังคมจะเข้าใจได้ ศาสนาจึงเป็นบ่อเกิดแห่งปรัชญาทางสังคมอย่างหนึ่ง

4) ปรัชญาทางสังคมจึงมุ่งศึกษาองค์ประกอบที่จะช่วยดำรงความเป็นปกติของสังคม สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยการอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง นักปรัชญาทางสังคมสนใจที่จะศึกษา องค์ประกอบสำคัญที่ช่วยทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ โดยแต่ละองค์ประกอบนั้น องค์ประกอบใดมี ความสำคัญและมีบทบาทเด่นทางด้านใด นอกจากนั้น สภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับการแสดงบทบาท ของบุคคลที่รับผิดชอบในแต่ละองค์ประกอบนั้นเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร ประเด็นต่างๆ ดังกล่าวมานี้เป็นประเด็นที่นักปรัชญาทางสังคมสนใจศึกษา

5) ปรัชญาทางสังคมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการควบคุมสังคม กระบวนการควบคุมสังคมนั้นประกอบด้วย กระบวนการทางกฎหมาย กระบวนการทางการเมืองการ ปกครอง กระบวนการเกี่ยวกับการใช้สิทธิและการมีสิทธิรวมถึงกระบวนการเกี่ยวกับความยุติธรรมก็

ย่อมมีผลเป็นการสร้างความขัดแย้งในสังคมได้ ดังนั้น นักปรัชญาทางสังคม จึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นสื่อในการควบคุมสังคม

6) ปรัชญาทางสังคมอธิบายเหตุผลความสำคัญของมนุษย์ กลุ่มมนุษย์เป็นศูนย์กลางการศึกษาของนักปรัชญาทางสังคม นักปรัชญาทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการที่จะแสดงเหตุผลว่าทำไมมนุษย์จึงสำคัญเหนือกว่าสัตว์โลกอื่นๆ นักปรัชญากลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) คือตัวอย่างของกลุ่มนักคิดที่มองว่า มนุษย์เท่านั้นควรมีชีวิตอยู่รอด แม้จะต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและสูญเสียสัตว์โลกอื่นๆ เป็นจำนวนมากก็ต้องยอมให้สูญเสีย เพื่อช่วยดำรงชาติพันธุ์มนุษย์ไว้ในโลก

ปรัชญาทางสังคมจึงมุ่งเน้นไปที่ความเป็นระบบของการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ โดยมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อเป้าหมายคือการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข รวมถึงความมีชีวิตที่ดีของปัจเจกบุคคล โดยจะพบลักษณะการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมทางสังคมทั้งในแง่ของความเชื่อและพิธีกรรม รวมถึงข้อบัญญัติเพื่อแก้ปัญหาที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมล่มสลาย

ลักษณะสำคัญของการเมือง

คำว่า การเมือง หรือ Politics เป็นเรื่องที่ผูกติดกับระบบความเป็นรัฐ เป็นการใช้อำนาจของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เป็นการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจซึ่งเป็นที่ยอมรับเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อำนาจต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความนับถือ ความศรัทธา ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ เป็นต้น บางครั้งมักจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่าเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมได้โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม เช่น ระบบวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา (ชลทิศ ธีระฐิติ, 2551)

ดังนั้น การเมืองจึงเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกิดขึ้นในระบบการเมือง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมบรรลุถึงข้อตกลงทางผลประโยชน์ร่วมกัน ที่มีเป้าหมายในการจัดสรรทรัพยากรและสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมร่วมกัน ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของพฤติกรรมความสัมพันธ์หรือสถาบันของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม การใช้อิทธิพล การใช้อำนาจและอำนาจหน้าที่ภายในระบบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเมืองเป็นเรื่องของการสร้างและแบ่งปันอำนาจภายในระบบการเมืองหรือภายในรัฐ ซึ่งจากมิติของการแสวงหาและแบ่งปันอำนาจดังกล่าวนี้ การเมืองจะมีความหมายแคบลงมาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง (Government) แต่การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมโดยที่รัฐหรือผู้มีอำนาจและอิทธิพลนั้นไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด อาจมองได้ว่าเป็นเรื่องของการครอบงำหรือการมีอำนาจเหนือผู้อื่นผ่านสถาบันต่างๆ ของรัฐ สะท้อนให้เห็นลักษณะของรัฐซึ่งเป็นชุมชนของมนุษย์ในพื้นที่อันมีเขตแดนที่แน่นอน สามารถใช้กำลังและความรุนแรงบนพื้นฐานของการอ้างความชอบธรรมหรือเป็นที่ยอมรับได้ นอกเหนือจากที่กล่าวมา หากพิจารณาในแง่ของบทบาทการสื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันและมีอิทธิพลต่อการรับรู้และทัศนคติของมวลชน ซึ่งส่งผลให้สื่อมวลชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเมืองหรือรัฐเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ สื่อมวลชนเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองหรือรัฐใน 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. การมีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ในการสร้างรูปแบบของชีวิตและรูปแบบทางความคิด หรือการสร้างความคิด ความเชื่อ การรับรู้ให้ผู้รับสื่อคล้อยตามนั่นเอง (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2551)

2. การส่งผลต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตยผ่านการจัดวาระนโยบาย (Agenda-setting) การบิดเบือนข่าว การสร้างข่าวเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของสาธารณะจากปัญหาที่เป็นอยู่ และการใช้โทรทัศน์เพื่อเป็นเครื่องมือในการโฆษณาหาเสียงให้ได้รับความนิยม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สื่อและเสรีภาพของสื่อมีความสำคัญต่อการเมืองเป็นอย่างมาก โดยในทางรัฐศาสตร์แล้วถือว่าสื่อมวลชนต้องมีเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นเสาหลักหนึ่งของประชาธิปไตย (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2551) แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็จะปรากฏอยู่เสมอว่า ผู้กุมอำนาจรัฐหรือรัฐบาลมักจะไม่สามารถทนต่อการที่สื่อมวลชนมีเสรีภาพและทำการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้ จึงมักมีแนวคิดว่า ต้องควบคุมการสื่อสารมวลชนไว้ให้ได้มากที่สุดบางครั้งก็มีการใช้กลไกทางเศรษฐกิจและธุรกิจเข้าไปครอบงำหรือแทรกแซงสื่อเพื่อกำกับทิศทางหรือนำเสนอข่าวสารให้เป็นไปในลักษณะที่รัฐบาลต้องการ

ฉะนั้น จึงเกิดการใช้กลยุทธ์ กลไกหรือมาตรการต่างๆ ในการควบคุม ครอบงำหรือแทรกแซงสื่อเพื่อควบคุมหรือแย่งชิงพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชนที่ส่งผลต่อการมีอำนาจครอบงำหรือมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ของมวลชนหรือสาธารณชน ดังนั้น หากพิจารณาในแง่มุมดังกล่าวนี้ การเมืองจึงหมายถึง การใช้วาทกรรมอันเป็นปฏิบัติการเชิงอำนาจ เพื่อครอบงำมวลชนหรือผู้หนึ่งผู้ใด หรือ เพื่อควบคุมพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชน ดังนั้น การที่สังคมและประเทศจะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีก็ขึ้นอยู่กับหลักการปกครอง คุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง

แนวคิดทางด้านสังคมและการเมืองในพระพุทธศาสนา

แนวคิดทางด้านสังคมและการเมืองในพระพุทธศาสนานั้นอ้างอิงถึงแนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดด้านความเป็นใหญ่ในการอธิบายเรื่องนี้ โดยจะพบคำอธิบายในพระสูตรต้นตปิฎกได้กล่าวถึงอิทธิปไตยไว้ถึง ๓ แบบ คือ อัตตานิปไตย(ความมีตนเป็นใหญ่) โลกานิปไตย(ความมีโลกเป็นใหญ่) และธัมมานิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 40 หน้าที่ 201, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยธัมมานิปไตยปกครองโดยเน้นธรรมะเป็นใหญ่ เน้นให้ผู้นามีธรรมะและประชาชนมีธรรมะ เน้นเสรีภาพทางจิต เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีสิทธิพิจารณาคัดเลือกผู้นำ มีสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ อันไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น สอนให้รู้จักความพอเหมาะพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา ในการดำเนินตนตามอริยสัจ 4 ซึ่งนักการเมืองควรนำไปปรับใช้ตามเหตุและสถานการณ์นั้นๆ สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนให้สมควรแก่หน้าที่ รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน

ความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นปัญหาทางสังคมอีกอย่างหนึ่งนั้น อาจจะมาจากสาเหตุหลายๆ ประการ เช่น ผลประโยชน์ที่ขัดกัน ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน การขาดอุดมคติทางการเมืองที่แน่นอน เป็นต้น ในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว นักการเมืองจะต้องมีธรรมะสำหรับนักบริหาร นักปกครอง ซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงว่า เป็นคุณสมบัติของนักปกครองหรือ

ผู้บริหาร ปรากฏในพระคัมภีร์พุทธศาสนาหลายแห่งด้วยกัน แต่ในที่นี้จะขอนามกล่าวเฉพาะที่ท่านได้แสดงไว้ใน อรรถกถา อัญญกนิบาต อังคุตตรนิกาย มีใจความว่าผู้ปกครองหรือนักบริหารนั้นจะต้องทำนุบำรุงประชาราษฎร์ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ยัญ 5 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 23 ข้อที่ 1 หน้า 195, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ

1. สัสสมะระ ความฉลาดสามารถในการบำรุงเกษตรกรรมและกสิกรรม อันเป็นธัญญาหารให้เกิดผลผลิตที่ดี มีการส่งเสริมการเกษตรและกสิกรรมให้อุดมสมบูรณ์ อันจะเป็นประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ

2. บุริสเมระ ความฉลาดสามารถในการบำรุงคน รู้จักส่งเสริมคนดี คัดเลือกคนมาทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของเขาและการทำงานที่จะทำนั้นๆ พร้อมทั้งจัดสวัสดิการให้ดี เป็นต้น

3. สัมมาปาสะ ความมีอัธยาศัยดุจปวงคล้อยใจผูกประสานรวมใจประชาชน สงเคราะห์ประชาชนพลเมือง คือการดูแลสุขทุกข์ของประชาชน ส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจนยืมไปสร้างตนในทางพาณิชย์กรรมหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่ให้เกิดความเลื่อมล้ำหรือช่องว่างจนแตกแยกกัน เป็นการทำให้จิตใจของประชาชนเลื่อมใสในผู้ปกครอง

4. วาขเปยยะ ความมีปวิจาพุดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานดูดีมีใจ รู้จักพูดรู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักหักทลายถ้ามโนทัศน์ของประชาชนทุกชั้น ด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดี ด้วยถ้อยคำที่ประกอบด้วยเหตุผล ที่เป็นหลักฐานมีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์แก้ไขปัญหาเสริมความสามัคคีทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือและความนิยมนับถือ

5. นิรัคคหะ บริหารประเทศชาติให้เกิดความสงบสุข โดยป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายให้ประชาชนนอนตาหลับ โดยยึดหลักการที่ว่า ความสุขของประชาชนคือยอดปรารถนาของตน เป็นผลที่เกิดจาก 4 ประการแรก

นอกจากนี้ ความประพฤติเป็นแบบฉบับในการดำรงชีวิตของนักปกครอง เพราะการปกครองที่ดีคือ การเป็นแบบอย่างที่ดี ความตรงความคดของนักปกครองมีอิทธิพลต่อความประพฤติของประชาชน ความซื่อตรงของประชาชนขึ้นอยู่กับความซื่อตรงของนักปกครอง การแก้ความคดส่วนใหญ่จึงต้องเริ่มมาจากฝ่ายปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าตรัสยกตัวอย่างไว้ในมหาโพธิชาดก ขุททกนิกาย ชาดก ว่า

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้น ก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็จะอยู่เป็นทุกข์ เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้น ก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็จะอยู่เป็นสุข (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 28 ข้อที่ 168-171 หน้า 31-32, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ผู้นำในพระพุทธศาสนาเมื่อพิจารณาจากกระบวนการทางสังคมและการเมืองเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความสงบทางสังคมได้ง่ายวิธีการอื่น กล่าวคือวิธีการประชาธิปไตยนั้นต้องอาศัยผู้คนหรือ

ประชาชน ถ้าประชาชนมีคุณภาพดีประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย แต่ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 254) แต่เทียบกับผู้นำคนเดียวยากหากมีคุณภาพก็จะปกครองได้ง่ายกว่ามาก จึงนำไปสู่การพัฒนาผู้เป็นนักปกครอง เป็นนักการเมือง เป็นนักบริหารให้ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักการ กฎกติกา กฎหมาย ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ประโยชน์สุขที่แท้เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์ และเป็นมาตรฐาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) เมื่อถือธรรมเป็นใหญ่ ก็เห็นแก่ธรรม เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และยึดถือตามหลักการ กฎกติกา รวมทั้งกฎหมาย ก็จะไม่เอินเอียงไปข้างไหน ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่พรรคพวก ไม่เห็นแก่คะแนนนิยม เป็นต้น และจะมีความชัดเจนในการบริหาร การทำงาน ซึ่งโดยที่สุดแล้ว ธรรมาธิปไตยเท่านั้นจะเป็นแกนจริยธรรมของระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการเมือง การปกครองที่จะทำให้มวลมนุษยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ

อิทธิพลแนวคิดพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสังคมและการเมืองในสังคมไทย

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของหลายประเทศทั่วโลกได้เคลื่อนตัวเข้าสู่ประชาธิปไตย จนทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยการนำของคณะราษฎรใน วันที่ 24 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2475 (ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์, 2555) ด้วยบริบทเชิงพุทธในการทำหน้าที่น้อมนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งประชาธิปไตยตามหลักการแล้ว ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา Abraham Lincoln (ค.ศ. 1809-1865) ได้ให้คำนิยามประชาธิปไตยในการกล่าวสุนทรพจน์ ณ เมือง เกตต์สเบิร์ก หรือ “เกตต์สเบิร์ก” ในมลรัฐเพนซิลวาเนียในวันที่ 19 เดือน พฤศจิกายน ค.ศ. 1863 ว่า “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชนจะไม่มีวันสูญสลายไปจากพื้นพิภพนี้ (Copeland&Lawrence, (Eds.), 1985) ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครอง ที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมของ รัฐและสร้างข้อตกลงของสังคมขึ้นมาใช้เอง (Charnow&Vallasi, 1993) รัฐบาลต้องยอมรับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลรวมถึงความถูกต้องและความชอบธรรมในการกระจายโอกาสและรายได้และยังคำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชนทุกคน ด้วยความเสมอภาค (Bertrand, 1991)

พระพุทธศาสนากับหลักธรรมใช้ในการเมืองการปกครองจะต้องยึดเป็นข้อปฏิบัติในการปกครองเป็นสำคัญ ได้แก่

1. หลักอภิปรายธรรม 7 คือ หลักธรรมที่ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร ที่มณีทาย มหาวรรค เพื่อแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครองที่ใช้อยู่ในแคว้นวัชชี แคว้นศากยะ และแคว้นมัลละ ซึ่งปกครองโดยมีกษัตริย์แต่ไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาด ซึ่งการบริหารจะกระทำโดยรัฐสภาที่เรียกว่า สันธาคาร ประธานหรือประมุขรัฐสภาดำรงตำแหน่งตามเวลาที่กำหนด คณะกรรมการก็คัดเลือกจากหัวเมืองต่างๆ รัฐที่ปกครองด้วยระบบนี้มีหลักอยู่ 7 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 134 หน้าที่ 78-80, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่

1.1 หมั่นประชุมกันเนื่องนิิตย์ การประชุมพบปะปรึกษาหารือมีความจำเป็นที่จะช่วยระดมความคิดเห็นหาข้อยุติร่วมกัน การวางระเบียบกติกาทางสังคม หรือแม้กระทั่งการปรับความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อระบบการปกครอง

1.2 พร้อมเพรียงกันในการเข้าประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ตลอดถึงมีความพร้อมเพรียงในการทำกิจการงานทุกอย่างที่ได้ทำร่วมกัน อันจะเป็นผลก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย

1.3 ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ การให้ความเคารพยึดถือปฏิบัติในกฎระเบียบกติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดที่สมาชิกในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติหรือตกลงกันไว้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความเคารพในกฎเกณฑ์ที่ได้บัญญัติเอาไว้ในอดีตที่ดีงาม ซึ่งบรรพชนคนรุ่นก่อนได้ร่วมกันตกลงบัญญัติเอาไว้ หากเพิกถอนสิ่งที่ดีงามเหล่านั้นก็จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเคารพยำเกรงในสิ่งที่ดีงามนั้น อันอาจจะส่งผลนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมในภายหลังได้

1.4 การให้ความเคารพ ยำเกรง นับถือ ให้เกียรติผู้ใหญ่ของบ้านเมือง และยอมรับฟังข้อคิดเห็นไม่ละเลยต่อคำแนะนำตักเตือนของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ยาวนาน ข้อนี้มีลักษณะคล้ายกับข้อ 3 ต่างกันแต่ข้อนี้เน้นที่ตัวบุคคล ในขณะที่ข้อ 3 เน้นที่หลักการ

1.5 การให้เกียรติ ค้ำครอง ป้องกันสตรีมิให้ถูกข่มเหงรังแก หลักการข้อนี้มุ่งถึงการป้องกันการละเมิดสิทธิสตรี ซึ่งสังคมดั้งเดิมถือว่า สตรีนั้นไม่ค่อยมีปากมีเสียงหรือมีบทบาทในสังคม แต่อย่างไรก็ตามสตรีก็มีบทบาทในครอบครัว หากสตรีไม่ได้รับการค้ำครองก็อาจจะกระทบกระเทือนถึงความดีงามภายในสังคมได้

1.6 การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เราใจให้ทำความดี เป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีของชนในชาติ ไม่ปล่อยให้ประเพณีหรือการบูชาต่างๆ ที่เคยกระทำกันต่อปุชนียสถานเหล่านั้นสูญหายไป

1.7 การให้การอารักขา บำรุง ค้ำครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ บรรพชิต นักบวชผู้ทรงศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ผู้เป็นตัวอย่างที่ดีทางศีลธรรม และขอให้ตั้งใจไว้ว่าท่านผู้ทรงคุณธรรมเหล่านั้นที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข ข้อนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสถาบันศาสนา อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน หากผู้ปกครองหรือผู้บริหารบ้านเมืองไม่ให้ความสำคัญก็ถือว่าขาดสรรพกำลังในการช่วยบริหารบ้านเมืองให้เกิดความสันติสุขร่มเย็น

จะพบว่าหลักการบริหารนิยธรรมเป็นการนำเอาหลักการปกครองที่ปรากฏในสังคมในสมัยพุทธกาล โดยจะพบว่าหลักการบริหารบ้านเมืองนั้นสอดคล้องกับการอยู่ร่วมกัน โดยไม่ทำลายประเพณีและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม รวมถึงปกป้องคนที่ควรปกป้อง รวมถึงสร้างเครื่องมือในการจะสร้างคุณธรรมให้กับสังคมโดยรวม

2. หลักสัปปุริสธรรม 7 กล่าวคือ คุณธรรมภายในสำหรับผู้ปกครอง มี 7 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 330 หน้าที่ 333, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ

2.1 อัมมัญญตา เป็นผู้รู้หลักและเหตุ คือเมื่อดำรงตำแหน่ง จะทำหน้าที่อะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ ถึงกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิต เกี่ยวข้องกับหน้าที่

รับผิดชอบของตน โดยรู้ว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ จะให้ความสุขแก่ผู้ใดปกครอง ได้อย่างไร และให้การช่วยเหลือตั้งตนอยู่ในหลักการนั้น

2.2 อัตถัญญตา รู้จักจุดมุ่งหมายและผล คือรู้จักจุดมุ่งหมายที่ตนกระทำว่ามีจุดมุ่งหมายอะไร ในการปกครอง คือปรารถนาให้ผู้ใดปกครองมีความสุขเป็นหลักในการปกครอง

2.3 อัตตัญญตา รู้จักตน คือรู้ตามความเป็นจริงว่า โดยชาติ โดยตระกูล โดยหน้าที่ โดยคุณธรรม และความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว จะประพจน์ตนให้สมกับที่เป็นผู้ปกครองว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้น ให้อะไรแก่ผู้ใดปกครอง

2.4 มัตถัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์ และการเก็บเกี่ยวภาษีอากร แต่พอควร รู้จักประมาณในการแบ่งปันความสุขแก่ผู้ใดปกครองให้ทั่วถึง

2.5 กาลัญญตา รู้จักกาล คือรู้กาลอันควรในการทำกิจต่าง ๆ ว่าเวลาไหนควรจะทำอะไร

2.6 ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน คือรู้กิริยาที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อชุมชนนั้นว่าแต่ละชุมชนมีความต้องการอะไร ควรจะสงเคราะห์อย่างไรจึงจะเหมาะสม

2.7 บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้จิตของแต่ละบุคคลว่ามีความโน้มเอียงไปด้านใด ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจ หรือมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ย่อมช่วยให้สามารถทำงานกับบุคคลที่มีความหลากหลายได้อย่างเป็นเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ

จะพบว่า หลักสัปปริสธรรมเป็นการกลไกสำคัญสำหรับผู้ผู้นำในแง่ของสังคมและการเมืองที่ พระพุทธศาสนาพิจารณาถึงความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรมก่อนจึงจะปกครองผู้อื่นได้ หากมอง ถึงการปกครองด้านอื่นๆ ที่ต้องการเสียงหมู่มาในการนำอาจจะต้องพัฒนายากขึ้น การพัฒนาให้ ผู้นำมีคุณธรรมเพียงคนเดียวอาจง่ายกว่านั้นมาก จึงเป็นกระบวนการพัฒนาผู้นำทางสังคมและการเมืองที่ชัดเจนกว่าจะพัฒนาที่ระบบทางสังคม

บทสรุป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย อยุธยาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้ชัดโดยชัดเจนว่า เป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปกครอง บริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมส่วนรวมเป็น สำคัญ ทั้งนี้ สังคมในปัจจุบันการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือผู้ถูก ปกครองก็ตาม ถ้าขาดหลักคุณธรรม จริยธรรมในการเป็นแนวทางการปฏิบัติแล้ว ก็ยากยิ่งที่สังคมจะ คงอยู่ด้วยความสงบ เพราะโดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว คือ เป็นการไม่เบียดเบียนตน ไม่ เบียดเบียนผู้อื่น ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เกื้อกูลประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการพัฒนา ทางการเมืองการปกครองเป็นอย่างดี

เพราะการเมืองการปกครอง หมายถึง วิธีการดูแลบริหารรัฐ ในด้านต่างๆ ส่วนในทาง พระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบ เรียบร้อย จากการปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตนรวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุข ให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ภายในแผ่นดิน ซึ่งมี 3 บริบท คือ (1) ทางการเมือง (2) ทางสังคม

และ (3) ทางเศรษฐกิจ ในพุทธกาลนั้นมี 16 รัฐ หรือเรียกว่า “โสฬสมหาชนบท” พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องอริปไตยไว้ 3 ประการคือ (1) อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ (2) โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่และ (3) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ผู้ปกครองต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม มีความรอบรู้ และมีความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี โดยมีหน้าที่หลักคือ บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ผู้ใต้ปกครองอย่างถูกต้องและเป็นธรรม มีหลักการปกครอง 2 ประการ คือ หลักกฎหมาย และหลักศีลธรรม ที่พระราชอาและผู้นำการปกครองจะต้องยึดถือเป็นข้อปฏิบัติ ให้เหมาะสมกับการเป็นอยู่ตามยุคสมัย ได้แก่ หลักอภิปรายธรรม 7 และ หลักสัปปริสธรรม 7 เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- สมภาร พรหมทา. (2539). *ปรัชญาสังคมและการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล. (2552). *ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- เกษภา ผาทอง และธีรภัทร เสรีรังสรรค์. (2561). พระพุทธศาสนากับการเมืองในสังคมไทย. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 8(1), หน้า 195-207.
- กมล สมวิเชียร. (2516). *ประชาธิปไตยกับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภาพรณ ฌ บางช้าง. (2535). *ชนบทรอบนิคมประเพณี: ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติในสมัยสุโขทัย ถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จักร์ พันธุ์ชูเพชร. (2549). *การเมืองการปกครองไทยจากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ. (2564). *ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา*. นนทบุรี: หจก.นิติธรรมการพิมพ์.
- ชล ติ ศีระฐิติ. (2551). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2551). *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: วี.พรีนท์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *สลายความขัดแย้ง: นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์. (2546). การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475: การปฏิวัติที่ถูกนิยามใหม่ The Changing of the ruling in 1932: The new definition revolution. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. ๓๑(๓).
- Copeland, L. & Lawrence, L. (Eds.). (1985). *The World's Great Speeches*. 2nd ed. New York: Dover.

Chamow, A. B. & Vallasi, G. A. 1993). “Democracy” in the Illustrated” *The Coliumbia Encyclopedia*. 5thed. Edited by Babara A. Chamow. A. and George Vallasi. Coliumbia: Coliumbia University.

Bertrand, D. J. Defining and Measuring Political. (1991). *In Democracy and Human Rights in Developing Countries*. London: Lynne Rienner.

